

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ειρήνη Κουνιαρέλλη

Κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση της γλωσσικής ποικιλίας της Αγιάσου Λέσβου:

Γλωσσικές στάσεις και πρακτικές των νεότερων γενεών

Διδακτορική Διατριβή

Επιβλέπων: Καθηγητής Κώστας Κανάκης

Μυτιλήνη 2022

«Η διδακτορική διατριβή υλοποιήθηκε με υποτροφία του ΙΚΥ, η οποία χρηματοδοτήθηκε από την Πράξη «ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ», από πόρους του ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», 2014-2020. Το έργο συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», στο πλαίσιο της Πράξης «Ενίσχυση του ανθρώπινου ερευνητικού δυναμικού μέσω της υλοποίησης διδακτορικής έρευνας – 2ος Κύκλος» (MIS-5000432), που υλοποιεί το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ).

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας

Ειρήνη Κουνιαρέλλη

Κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση της γλωσσικής ποικιλίας της Αγιάσου Λέσβου:

Γλωσσικές στάσεις και πρακτικές των νεότερων γενεών

Διδακτορική Διατριβή

Επιβλέπων:

Κώστας Κανάκης (Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Αιγαίου)

Μέλη συμβουλευτικής επιτροπής:

Αγγελική Ράλλη (Ομότιμη Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Πατρών)

Ευάγγελος Κουρδής (Καθηγητής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης)

Άλλα Μέλη εξεταστικής επιτροπής:

Βενετία Καντσά (Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Αιγαίου)

Μαριάνθη Γεωργαλίδου (Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Αιγαίου)

Χασάν Καϊλή (Επίκουρος Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Αιγαίου)

Δημήτρης Παπαζαχαρίου (Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Πατρών)

Δηλώνω ότι είμαι η αποκλειστική συγγραφέας της υποβληθείσας Διδακτορικής Διατριβής με τίτλο «Κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση της γλωσσικής ποικιλίας της Αγιάσου Λέσβου: Γλωσσικές στάσεις και πρακτικές των νεότερων γενεών». Η συγκεκριμένη Διδακτορική Διατριβή είναι πρωτότυπη και εκπονήθηκε αποκλειστικώς για την απόκτηση του Διδακτορικού Διπλώματος του Τμήματος Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας. Κάθε βοήθεια, την οποία είχα για την προετοιμασία της, αναγνωρίζεται πλήρως και αναφέρεται επακριβώς στην εργασία. Επίσης, επακριβώς αναφέρω στην εργασία τις πηγές, τις οποίες χρησιμοποίησα, και μνημονεύω επωνύμως τα δεδομένα ή τις ιδέες που αποτελούν προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας άλλων, ακόμη κι εάν η συμπερίληψή τους στην παρούσα εργασία υπήρξε έμμεση ή παραφρασμένη. Γενικότερα, βεβαιώνω ότι κατά την εκπόνηση της Διδακτορικής Διατριβής έχω τηρήσει απαρεγκλίτως όσα ο νόμος ορίζει περί διανοητικής ιδιοκτησίας και έχω συμμορφωθεί πλήρως με τα προβλεπόμενα στον νόμο περί προστασίας προσωπικών δεδομένων και τις αρχές ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

EIPHNE KOYNIAPELLH

13/12/2022

*Στις Αγιασώτισσες και στους Αγιασώτες
του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος*

Περιεχόμενα	
Ευχαριστίες	8
Περίληψη	11
Abstract	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	13
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	13
1.1 Γενικό πλαίσιο προβληματισμού	13
1.2 Αναγκαιότητα της διδακτορικής διατριβής.....	17
1.3 Ο σκοπός της έρευνας: Ερευνητικά ερωτήματα	18
1.4 Συνοπτική παρουσίαση των κεφαλαίων της διδακτορικής διατριβής.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	21
ΟΨΕΙΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ	21
2.1 Ταξινόμηση γλωσσικής ποικιλότητας.....	21
2.2 Γεωγραφική διαφοροποίηση	22
2.3 Κοινωνικά χαρακτηριστικά και γλώσσα.....	25
2.3.1 Γλώσσα και φύλο	25
2.3.2 Γλώσσα και ηλικία	28
2.3.3 Γλώσσα και μορφωτικό επίπεδο	30
2.4 Ποικιλίες υψηλού/χαμηλού κύρους	31
2.5 Γλωσσική επιλογή και χρήση	32
2.6 Γλωσσικές στάσεις, αναπαραστάσεις, πρακτικές, προκαταλήψεις και στερεότυπα απέναντι στις γλωσσικές ποικιλίες.....	37
2.7 Επικοινωνιακή περίσταση– εναλλαγή κωδίκων/συνομιλιακή μείξη κωδίκων	38
2.8 Γλωσσική διατήρηση και υποχώρηση	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	42
Η ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣΟΥ ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟΛΟΓΙΑ	42
3.1 Διαλεκτική διαφοροποίηση του ελλαδικού χώρου	42
3.2 Τα βόρεια ελληνικά ιδιώματα.....	51
3.3 Η γλωσσική ποικιλότητα της Λέσβου	54
3.3.1 Παρουσίαση της περιοχής της Αγιάσου.....	58
3.3.2 Τα γλωσσικά χαρακτηριστικά της γλωσσικής ποικιλίας της Αγιάσου	59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	99
Η ΚΟΙΝΩΝΙΟΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΣΤΑΣΕΙΣ	99

4.1 Θεωρητικό πλαίσιο για τις γλωσσικές στάσεις.....	99
4.1.1 Ορίζοντας τις γλωσσικές στάσεις.....	99
4.1.2 Μελετώντας τις γλωσσικές στάσεις.....	103
4.2 Το ερευνητικό μέρος - η επιτόπια έρευνα.....	109
4.2.1 Η συμμετοχική παρατήρηση.....	109
4.2.2 Η συνέντευξη.....	117
4.2.3 Κοινωνικές παράμετροι επιλογής του δείγματος.....	123
4.2.4 Το δείγμα των πληροφορητών/τριών.....	125
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	128
ΟΙ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣΟΥ ..	128
5.1 Οι στάσεις των νεότερων ηλικιακών ομάδων ως καταλύτης για τη γλωσσική διατήρηση	128
5.2 Ανάλυση δεδομένων των ομιλητών της Γ.Π.Α.	130
5.2.1 Η χρήση της Γ.Π.Α. και οι χώροι.....	130
5.2.2 Η χρήση της Γ.Π.Α. και τα αστικά κέντρα.....	140
5.2.3 Η χρήση της Γ.Π.Α. και τα συναισθήματα των ομιλητών/τριών.....	144
5.2.4 Η χρήση της Γ.Π.Α. και οι κοινωνικές παράμετροι	150
5.2.5 Η στάση των άλλων απέναντι στη Γ.Π.Α.....	163
5.2.6 Η μετάδοση της Γ.Π.Α. στις επόμενες γενιές.....	166
5.2.7. Η γλωσσική επαφή με άλλα γλωσσικά συστήματα	168
5.2.8 Η γραπτή χρήση της Γ.Π.Α.	173
5.3 Ανάλυση δεδομένων των μη ομιλητών/τριών της Γ.Π.Α.....	185
5.4 Γλωσσική προσαρμογή των ομιλητών/τριών της Γ.Π.Α.	189
5.5 Όψεις της διαφοροποίησης ομιλητών/τριών και μη ομιλητών/τριών.....	191
5.6 Κατηγοριοποίηση των σημαντικότερων αξιολογικών αντιδράσεων των πληροφορητών/τριών.....	193
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	197
Η ΑΝΤΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΑΞΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ-ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΠΟΙΚΙΛΙΑΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣΟΥ	197
6.1 Η έννοια της ανταλλακτικής αξίας	197
6.2 Η γλωσσική ποικιλία της Αγιάσου στο γλωσσικό-σημειωτικό τοπίο	212
6.2.1 Η γλωσσική ποικιλία της Αγιάσου στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τους Τόπους Κοινωνικής Δικτύωσης.....	227
6.2.2 Η γλωσσική ποικιλία της Αγιάσου στην πολιτισμική παράδοση	248
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7	254
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	254

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	261
Χάρτης Λέσβου και εντοπισμός της Αγιάσου	261
Εικόνα της περιοχής της Αγιάσου	262
Φωτογραφικό υλικό από την επιτόπια έρευνα	263
Αφήγηση στη Γ.Π.Α. στο περιοδικό «Αγιάσος»	268
Παροιμίες και Παροιμιάκες φράσεις στη Γ.Π.Α.	269
Βιβλιογραφία	270
Ελληνόγλωσση	270
Ξενόγλωσση	292
Διαδικτυακές πηγές	320

Ευχαριστίες

Η ολοκλήρωση της παρούσας διδακτορικής διατριβής δεν θα ήταν δυνατή χωρίς τη πολύτιμη συμβολή ορισμένων προσώπων, στα οποία οφείλω θερμές και ειλικρινείς ευχαριστίες. Πρωτίστως, θα ήθελα εκφράσω την απέραντη ευγνωμοσύνη μου προς τον επιβλέποντά μου, Καθηγητή Κώστα Κανάκη (Πανεπιστήμιο Αιγαίου) για την επιστημονική καθοδήγησή του, τη συνεχή υποστήριξη και τις πάντα εύστοχες παρατηρήσεις και συμβουλές, με την ευγένεια που τον χαρακτηρίζει. Υπήρξε φωτεινός οδηγός και συμπαραστάτης καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της διδακτορικής διατριβής σε κάθε μου βήμα. Τον ευχαριστώ ολόψυχα για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε, την κατανόηση και την άπογη συνεργασία. Χωρίς εκείνον, τις αστείρευτες γνώσεις του και την έμπρακτη βοήθειά του, η παρούσα διδακτορική διατριβή δεν θα είχε ολοκληρωθεί.

Συνεχίζοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω την Ομότιμη Καθηγήτρια Αγγελική Ράλλη (Πανεπιστήμιο Πατρών) για την τιμή να είναι μέλος της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής, για την αμέριστη προθυμία της, για το έμπρακτο ενδιαφέρον της και την πολύτιμη βοήθειά της στην έρευνά μου, ειδικότερα στο επιστημονικό πεδίο της Νεοελληνικής Διαλεκτολογίας.

Απεριόριστη ευγνωμοσύνη οφείλω, επίσης, στον Καθηγητή Ευάγγελο Κουρδή, (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης), μέλος της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής, καθοδηγητή και πραγματικό δάσκαλο, ο οποίος από τις μεταπτυχιακές μου σπουδές διέβλεπε όσα εγώ δεν μπορούσα να δω. Υπήρξε πηγή έμπνευσης για να ακολουθήσω τα βήματα προς τον κλάδο της Κοινωνιογλωσσολογίας και την επιλογή του θέματος της μεταπτυχιακής μου εργασίας, την οποία επέβλεψε και στη συνέχεια οδηγήθηκα στην παρούσα διδακτορική διατριβή. Τον ευχαριστώ από καρδιάς για την ενθάρρυνση και τη βοήθεια που μου προσέφερε απλόχερα όλα αυτά τα χρόνια.

Στη συνέχεια, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα άλλα μέλη της εξεταστικής μου επιτροπής, τη Μαριάνθη Γεωργαλίδου (Πανεπιστήμιο Αιγαίου), τη Βενετία Καντσά (Πανεπιστήμιο Αιγαίου), τον Χασάν Καϊλή (Πανεπιστήμιο Αιγαίου) και τον Δημήτρη Παπαζαχαρίου (Πανεπιστήμιο Πατρών) για την πολύτιμη συμβολή τους και τις ωφέλιμες επιστημάνσεις τους.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω, επίσης, στο Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου και στο ανθρώπινο δυναμικό του. Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερος την Καθηγήτρια και Πρόεδρο του Τμήματος, Βενετία Καντσά, η οποία μου έδωσε τη δυνατότητα να παρακολουθήσω τον κύκλο διδακτορικών σεμιναρίων που διοργάνωσε, κατά τα οποία αποκόμισα πολλαπλά οφέλη. Πολλές θερμές ευχαριστίες οφείλω στα μέλη Δ.Ε.Π. του τμήματος και συγκεκριμένα στην κ. Πηνελόπη Τοπάλη, στην κ. Ευφροσύνη Πλεξουσάκη, στην κ. Βίκυ Ιακώβου και στην κ. Μαρία Σταματογιαννοπούλου, που συνταξιοδοτήθηκε, για τη σημαντική τους βοήθεια στην έρευνά μου μέσα από τις συζητήσεις μας και τις προτάσεις τους. Από τον ακαδημαϊκό χώρο, ευχαριστώ, επίσης, θερμά την Αναπληρώτρια καθηγήτρια Μαριλένα Καρυολαίμου, τη Δρ. Αγγελική Αλβανούδη, τη Δρ. Ελένη Παπαδάμου και τη Δρ. Βάσω Αλεξέλλη για την προθυμία τους να μου παραχωρήσουν κείμενα από τη δουλειά τους. Σε αυτό το πλαίσιο της κοινής πορείας και ανταλλαγής πληροφοριών, ευχαριστώ πολύ τις συναδέλφισσες, υποψήφιες διδακτόρισσες του τμήματος, κ. Ελευθερία Αλεξανδρή, κ. Φάλια Βαρελάκη, κ. Ελένη Μπινάκη, κ. Δάφνη Χριστουλάκη, καθώς και τον υποψήφιο διδάκτορα κ. Πάνο Τίγκα και νιώθω ευγνώμων για τις εποικοδομητικές συζητήσεις με όλα τα πρόσωπα του ακαδημαϊκού χώρου που γνώρισα, με τα οποία συνομιλήσαμε και μοιραστήκαμε κοινές ανησυχίες, γνώσεις και απόψεις. Θα ήταν, επίσης, μεγάλη παράλειψη να μην ευχαριστήσω για την άψογη συνεργασία τη γραμματεία, τη βιβλιοθήκη αλλά και το Ε.Τ.Ε.Π. του τμήματος και πιο συγκεκριμένα την κ. Φανή Μουχτή για τη συμπαράσταση και πολύτιμη βοήθειά της καθ' όλη τη συνεργασία μας.

Η παρούσα διδακτορική έρευνα δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να υλοποιηθεί χωρίς τη συμβολή, τη συμμετοχή και την υποστήριξη των πληροφορητριών και πληροφορητών στην Αγιάσο. Είμαι ευγνώμων στην καθεμιά και στον καθένα ξεχωριστά για όλη τη βοήθεια, αλλά ειδικότερα για την προθυμία τους, τον χρόνο τους, τη φιλοξενία τους και τον ζήλο που επέδειξαν. Θερμές ευχαριστίες οφείλω κυρίως στους/στις εργαζομένους/εργαζόμενες στο Δημοτικό Κτήριο της Κοινότητας Αγιάσου που συστεγάζει διάφορες δημοτικές υπηρεσίες (Κ.Ε.Π., πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι», Γραφείο Δημοτολογίου, Τομέας Καθαριότητας, κ.ά.), στα ΕΛ.ΤΑ, αλλά και γενικότερα στους χώρους του δημοσίου ή ιδιωτικού τομέα (π.χ. χώροι εστίασης, εμπορικά καταστήματα), όπου παρευρέθηκα κατά την επιτόπια έρευνα και διευκόλυναν τη διαδικασία. Θα ήθελα να ευχαριστήσω, επίσης, τους φορείς και

τους/τις Προέδρους τους, όπως την τοπική αρχή (τον απερχόμενο και τη νυν πρόεδρο) της Δημοτικής Ενότητας Αγιάσου, το Αναγνωστήριο Αγιάσου, τη Visit Agiasos A.M.K.E., τον Φιλοπρόοδο Σύλλογο Αγιασωτών, τον Πολιτιστικό Καρναβαλικό Σύλλογο «Ο Σάτυρος», την ποδοσφαιρική ομάδα Αγιάσου «Ολυμπος», την ομάδα των εθελοντών αιμοδοτών Αγιάσου, καθώς και τους/τις διαχειριστές/τριες των διαδικτυακών σελίδων, ομάδων αλλά και τα άτομα μέσω των προφίλ τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που συνέβαλαν με τον δικό τους τρόπο στην παρούσα εργασία.

Θα ήταν όμως παράλειψη να μην αναφερθώ και ονομαστικά σε ορισμένα πρόσωπα, η εμπλοκή των οποίων ήταν καθοριστική στην εξέλιξη της διδακτορικής έρευνας με το έμπρακτο ενδιαφέρον τους. Συγκεκριμένα, ευχαριστώ θερμά τον κ. Δημοσθένη Σκλεπάρη, την κ. Αφροδίτη Τσομπανέλλη, την κ. Ειρήνη Αργύρα, την κ. Ταξιαρχούλα Γεωργαντή, τον κ. Δημήτρη Ακαμάτη, τον κ. Γεώργιο Ξενέλλη, την κ. Ευστρατία Μακρέλλη, τον κ. Παναγιώτη Σταυρακέλη, τον κ. Κλεάνθη Κορομηλά, τον κ. Παναγιώτη Κουτσκουδή, τον κ. Παναγιώτη Κορομηλά, τον κ. Στράτο Δελόγγο, την κ. Ανδρονίκη Τζανή, σύζυγο Ευστρατίου Σουσαμλή, αλλά και όλη την οικογένειά του. Η βοήθεια όλων αυτών ήταν πολύτιμη τόσο στην υποστήριξη κατά την επιτόπια έρευνα όσο και στην παροχή χρήσιμου βιβλιογραφικού υλικού, φωτογραφικού υλικού, προσωπικών αρχείων κ.λπ. που γενναιόδωρα μου προσέφεραν, μόλις πληροφορήθηκαν για την έρευνά μου.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω, επίσης, μέσα από την καρδιά μου τον κ. Στέλιο Τοπαλή για τη συμβολή του στην έρευνά μου με τα σχόλια και τις συμβουλές του και την κ. Κατερίνα Χριστόφα για την πολύτιμη βοήθειά της. Πολλές ευχαριστίες οφείλω στην κ. Ρίτα Δαλεζίου για τη σημαντική της συμμετοχή στην τελική μορφή της διδακτορικής διατριβής. Ένα μεγάλο ευχαριστώ ανήκει στην οικογένειά μου και στα φιλικά μου πρόσωπα για την αγάπη, την υπομονή και τη στήριξή τους.

Για την υλοποίηση του συγκεκριμένου εγχειρήματος οφείλω να ευχαριστήσω το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών, το οποίο χρηματοδότησε την παρούσα διδακτορική έρευνα κατά το χρονικό διάστημα 2018-2021, στο πλαίσιο της Πράξης «Ενίσχυση του ανθρώπινου ερευνητικού δυναμικού μέσω της υλοποίησης διδακτορικής έρευνας», καθώς και το ανθρώπινο δυναμικό του ΙΚΥ για την άριστη συνεργασία.

Περίληψη

Η παρούσα διδακτορική διατριβή βασίζεται στην κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση που επιχειρήθηκε για τη διαλεκτική ποικιλία που ομιλείται στην Αγιάσο της Λέσβου. Στόχος της έρευνας είναι να διερευνήσει τις γλωσσικές στάσεις των κατοίκων της περιοχής της Αγιάσου απέναντι στην τοπική γλωσσική ποικιλία. Η έρευνα εστιάζει στις νεότερες γενιές, ιδιαίτερα στις ηλικιακές ομάδες 20-40 ετών, καθώς ο ρόλος τους θεωρείται κρίσιμος για τη μελέτη της διατήρησης της γλώσσας, της γλωσσικής μετατόπισης ή του γλωσσικού «θανάτου». Η υπόθεση εργασίας πηγάζει από την κοινωνιογλωσσική πραγματικότητα, η οποία χαρακτηρίζεται από το υψηλό κύρος της νεοελληνικής κοινής και το χαμηλό κύρος των τοπικών ποικιλιών, που βρίσκονται γενικότερα σε συρρίκνωση. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων με κατοίκους και μέσω συμμετοχικής παρατήρησης στην περιοχή της Αγιάσου, σε χρονικό διάστημα ενός έτους, κατά το οποίο διήρκησε συνολικά η επιτόπια έρευνα. Τα κύρια ευρήματα αυτής της έρευνας σχετίζονται πρωτίστως με τις θετικές στάσεις τόσο των ομιλητών/τριών όσο και των μη ομιλητών/τριών, αλλά και με τις ιδιαίτερες γλωσσικές τους πρακτικές. Παρατηρείται μια ευρεία χρήση της γλωσσικής ποικιλίας και αναδεικνύονται διάφορες πτυχές της, όπως είναι η γραπτή της χρήση, η παρουσία της στο γλωσσικό και σημειωτικό τοπίο, καθώς και η ανταλλακτική της αξία.

Λέξεις-κλειδιά: κοινωνιογλωσσολογία, γεωγραφική γλωσσική ποικιλία, γλωσσικές στάσεις, νεότερες γενιές

Abstract

This doctoral dissertation draws on the sociolinguistic approach of the variety of Modern Greek spoken in Agiasos, Lesvos. The aim of this research is to investigate the language attitudes of residents of Agiasos towards their regional variety. The main focus is on the younger generations, in particular the age groups between 20 and 40, as their role is crucial for studying language maintenance, language shift or language “death”. The working hypothesis stems from the sociolinguistic reality, which is characterized by high prestige of Modern Greek *koine* and low prestige of regional varieties at large. Data were collected by means of semi-structured interviews with residents and by participant observation in the area of Agiasos, during a year of fieldwork. The main findings of this research are primarily related to the positive attitudes of both speakers and non-speakers, as well as their particular language practices. There is widespread use of the regional variety and various aspects of this use are highlighted, such as its written use, its presence in the linguistic and semiotic landscape, as well as its commodification.

Keywords: sociolinguistics, regional variety, language attitudes, younger generations

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Γενικό πλαίσιο προβληματισμού

Η γλώσσα, ως πολυσύνθετο φαινόμενο που σχετίζεται με όλους τους τομείς της ανθρώπινης ζωής, παρέχει πολυάριθμες δυνατότητες. Μέσω της γλώσσας το άτομο μπορεί να επικοινωνεί με τους συνανθρώπους του, να διατυπώνει σκέψεις, να εκφράζει τα συναισθήματά του, τις στάσεις και τις επιθυμίες του, καθώς και να υπερασπίζεται τις θέσεις και τις απόψεις του. Σύμφωνα με τον Lewis (1993: 51), η γλώσσα αποτελεί το μέσο που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι για να πετύχουν συγκεκριμένους σκοπούς, είτε είναι συνομιλιακοί, συναισθηματικοί, δημιουργικοί είτε άλλοι, που όλοι, όμως, έχουν ένα κοινό σημείο: τη μεταβίβαση πληροφοριών για τη σχέση των ομιλητών και ομιλητριών¹ με το περιβάλλον τους. Μελετώντας, λοιπόν, το πώς οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τη γλώσσα σε διαφορετικές κοινωνικές περιστάσεις, παρέχεται πλήθος πληροφοριών σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας της γλώσσας, τις κοινωνικές σχέσεις σε μια κοινότητα, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι, μέσω της γλώσσας, συγκροτούν διάφορες όψεις της κοινωνικής τους ταυτότητας (Holmes 2016 [2008]: 17).

Η σύγχρονη κοινωνιογλωσσολογία επιδιώκει τη διερεύνηση και την ερμηνεία του τρόπου παραγωγής και κατανόησης του κοινωνικού νοήματος, που ενέχουν συγκεκριμένες γλωσσικές επιλογές και τις ενδεχόμενες συνέπειές τους. Το τρίτο ρεύμα της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας, όπως υποστηρίζει η Eckert (2012), δίνει έμφαση στις «πρακτικές», στις επιλογές, στις ιδεολογίες² και στις σκοπιμότητες των

¹ Στην παρούσα Δ.Δ., συμπλέοντας απολύτως με την προσπάθεια που καταβάλλεται τα τελευταία χρόνια για τη χρήση μη μεροληπτικής, ουδέτερης ως προς το φύλο γλώσσας και την αποφυγή του γλωσσικού σεξισμού στον γραπτό λόγο, έχουν ακολουθηθεί, μεικτές μεθόδους και κατά το δυνατόν διπλοί τύποι, λαμβάνοντας υπόψη και τον οδηγό χρήσης μη σεξιστικής γλώσσας στα διοικητικά έγγραφα (Γκασούκα & Γεωργαλλίδου 2018). Σε κάθε περίπτωση, ως συγγραφέας της παρούσας Διατριβής δηλώνω ότι παρακολουθώ και παραμένω ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένη απέναντι στην επί έτη ανοικτή συζήτηση περί της μη σεξιστικής χρήσης της γλώσσας. Σε κανένα σημείο του κειμένου η γενικευτική χρήση του αρσενικού γένους δεν υποκρύπτει καμία εκ μέρους μου διάκριση, προκατάληψη ή απαξίωση.

² Οι γλωσσικές ιδεολογίες, κατά τον Silverstein (1979: 193), ορίζονται ως το «σύνολο αντιλήψεων και πεποιθήσεων για τη γλώσσα, που εκφράζουν οι ομιλητές/τριες με σκοπό να εξηγήσουν ορθολογικά ή να

ομιλητών/τριών. Μέσω των γλωσσικών τους επιλογών, οι ομιλητές και ομιλήτριες είναι σε θέση να κατασκευάσουν, να διαμορφώσουν και να συνθέσουν το δικό τους γλωσσικό ύφος, ανάλογα με την ταυτότητα που επιδιώκουν να οικοδομήσουν στην εκάστοτε επικοινωνιακή περίπτωση (Αρχάκης & Τσάκωνα 2011: 54-55, Παπαζαχαρίου κ.ά. 2016: 144). Έτσι, η κοινωνιογλωσσολογία τοποθετεί τη διαχείριση της γλωσσικής ποικιλότητας και τη γλωσσική διαφοροποίηση στο επίκεντρο των ενδιαφερόντων της.

Οι βασικοί παράγοντες με τους οποίους σχετίζεται η γλωσσική ποικιλότητα είναι ο γεωγραφικός χώρος, η κοινωνική ταυτότητα των ομιλητών, η επαφή των γλωσσών και η επικοινωνιακή περίπτωση (βλ. ενδεικτικά Chambers & Trudgill 1980, 2011, Hudson 1980, Halliday & Hasan 1985, Holmes 1992, 2016 [2008]). Οι σημαντικότεροι παράγοντες που διευκολύνουν ή εμποδίζουν την επικοινωνία μεταξύ των ομόγλωσσων ομάδων, είναι η απόσταση (γεωγραφική, κοινωνική ή χρονική), τα εμπόδια (γεωγραφικά ή κοινωνικά) και ο χρόνος (Μπασλής 2012: 24-26). Η γλωσσική ποικιλία αντιπροσωπεύει το χαρακτηριστικό γνώρισμα της γλώσσας και περιλαμβάνει το φάσμα των γεωγραφικών, κοινωνικών και λειτουργικών εκφάνσεων της γλώσσας (Γούτσος 2012). Σε αυτό το πλαίσιο, η μελέτη των γλωσσικών στάσεων αναδύεται ως κεφαλαιώδες ζήτημα της κοινωνιογλωσσολογίας (βλ. μεταξύ άλλων Agheysi & Fishman 1970, Fasold 1984, Baker 1992, Bainbridge 2001, Κωστούλα-Μακράκη 2001, Τσιτσιπή 2001α, Agha 1998, 2004, 2007, Κακριδή-Φερράρι 2007α, Garrett 2007, 2010, Dragojevic 2018, Dragojevic κ.ά. 2020, Canakis υπό έκδοση).

Οι γλωσσικές στάσεις φανερώνουν αξιολογήσεις όχι μόνο απέναντι στις ίδιες τις γλωσσικές ποικιλίες, αλλά πρωτίστως απέναντι στους ομιλητές των ποικιλιών αυτών και των κοινωνικών ομάδων στις οποίες ανήκουν (Ryan κ.ά. 1992). Η σπουδαιότητα της μελέτης των γλωσσικών στάσεων, ειδικά απέναντι στις μη πρότυπες γλωσσικές ποικιλίες, έγκειται στο ότι οι στάσεις επηρεάζουν πολλούς τομείς της κοινωνικής ζωής των ομιλητών. Η επιλογή της γλώσσας (είτε γλωσσικού κώδικα είτε συγκεκριμένης γλωσσικής ποικιλίας) μπορεί να σηματοδοτήσει αλληλεγγύη ή απόσταση απέναντι σε άτομα ή σε ομάδες (Κωστούλα-Μακράκη 2001). Η ίδια η στάση των ομιλητών είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη βιωσιμότητα των γλωσσικών

αιτιολογήσουν τη δομή και τη χρήση της συγκεκριμένης γλώσσας, όπως τις αντιλαμβάνονται». Βλ. και Woolard 1992, Woolard & Schieffelin 1994, Schieffelin κ.ά. 1998, Woolard 2020.

ποικιλιών και αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες της διατήρησης, της αναβίωσης ή της απώλειάς τους (Κακριδής-Φερράρι 2007α), καθώς καμία γλώσσα δεν «χάνεται» αν δεν σταματήσει να χρησιμοποιείται από τους ομιλητές της. Έτσι, οι θετικές ή αρνητικές στάσεις έχουν την ικανότητα να προσδιορίσουν τη μετέπειτα πορεία ποικιλιών χαμηλού κύρους, δηλαδή την ενίσχυση, τη διατήρηση ή την υποχώρησή τους μέχρι «θανάτου». Για μελέτες σχετικές με τη γλωσσική διατήρηση (language maintenance) βλ. ενδεικτικά Pauwels 2005, 2016, με τη γλωσσική υποχώρηση ή μετατόπιση (language shift) βλ. ενδεικτικά Gal 1979, Fishman 1991, Tsitsipis 1998 και με τον γλωσσικό θάνατο (language death) βλ. ενδεικτικά Dorian 1981, Campbell & Muntzel 1989, Woolard 1989, Crystal 2000).

Ο Τσιτσιπής (2001α) επισημαίνει τη σπουδαιότητα της μελέτης των στάσεων των ομιλητών απέναντι σε μια γλώσσα ή γλωσσική ποικιλία, διότι αντικατοπτρίζει την υποκειμενική διάσταση της γλωσσικής συμπεριφοράς. Οι στάσεις απέναντι στη γλώσσα εμφανίζονται ως ένα σύνθετο φαινόμενο, στο οποίο εγγράφεται η επίσημη άποψη του ηγεμονικού θεσμικού πλαισίου της κοινωνίας, που, κατά κανόνα, τείνει στην προώθηση μιας καθαρολογικής αντίληψης υπέρ της πρότυπης ποικιλίας. Μια ιδεολογία, βασιζόμενη στη γλωσσική ομογενοποίηση, προωθεί την κυριαρχία της πρότυπης γλώσσας και υποτιμά τη χρήση των γλωσσικών ποικιλιών, με στόχο την περιθωριοποίηση της γλωσσικής ποικιλότητας (βλ. μεταξύ άλλων Fairclough 1989, Bourdieu 1991, Gal 1979, 1993). Η γλωσσική ομοιογένεια πηγάζει από την άποψη ότι οι γλώσσες, ως αυστηρά οριοθετημένα συστήματα, χρησιμοποιούνται σε συγκεκριμένους και καθορισμένους κοινωνικούς σχηματισμούς (Blommaert & Rampton 2011, Busch 2012). Επιπλέον, η μονογλωσσική ομοιογένεια συνδέεται με τη συγκρότηση εθνών-κρατών, καθώς, μαζί με τη μονοπολιτισμική ομοιογένεια, αποτελούν κριτήριο και στόχο συγκρότησής τους (Blommaert & Verschueren 1998). Ο Χριστίδης (2001) κάνει λόγο για τη μυθοποίηση, στην οποία βασίζεται κατά μεγάλο ποσοστό η γλωσσική ιδεολογία του έθνους-κράτους και σχετίζεται με την τάση των εθνών-κρατών να «φυσικοποιούν» τη γλωσσική ομοιογένεια και να κατατάσσουν τις αποκλίσεις (άλλες γλώσσες και διαλέκτους) στον χώρο της παθολογικής παράβασης.

Τα κυριότερα ευρήματα των κοινωνιογλωσσολογικών ερευνών, τόσο της διεθνούς όσο της ελληνικής βιβλιογραφίας, συγκλίνουν στη διαπίστωση ότι οι γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες στερούνται εμφανούς γοήτρου και συνδέονται με ανεπίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις. Η χρήση των γεωγραφικών γλωσσικών

ποικιλιών είναι, επιπλέον, συνδεδεμένη με ομιλητές αγροτικών περιοχών ή/και μη μορφωμένων κοινωνικών ομάδων (βλ. μεταξύ άλλων Καραντζόλα 2001, Κακριδή-Φερράρι 2007β, Κουρδή 2007, Αγγελοπούλου 2010). Κατά τους Papazachariou κ.ά. (2018: 128), οι ομιλητές και ομιλήτριες σχηματίζουν τις γλωσσικές τους πεποιθήσεις υπό την ισχυρή επιρροή των γλωσσικών ιδεολογιών του κοινωνικού περιβάλλοντός τους. Αδιαμφισβήτητα, καθοριστικό ρόλο για την επίτευξη της γλωσσικής ομοιογένειας και τη διαμόρφωση των γλωσσικών στάσεων και των γλωσσικών ιδεολογιών διαδραματίζουν ως θεσμοί εξουσίας, η εκπαίδευση και τα Μ.Μ.Ε.³ (Παπαζαχαρίου κ.ά. 2016: 145). Ο ηγεμονικός ρόλος του σχολείου⁴ και άλλων κρατικών μηχανισμών ωθούν μέλη διαλεκτόφωνων κοινοτήτων να ντρέπονται για τη γλώσσα τους, υιοθετώντας την άποψη της υποτιθέμενης υπεροχής μιας πρότυπης ποικιλίας, που συνυπάρχει σε σχέση κυριαρχίας με την τοπική γλώσσα ή διάλεκτο (Τσιτσιπής 2001α).

Η χρήση των μη πρότυπων γλωσσικών ποικιλιών έχει γενικά φθίνουσα πορεία, καθώς τις χρησιμοποιούν όλο και λιγότερα –και συνήθως μη μορφωμένα– άτομα, που ανήκουν σε μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες. Μια γλωσσική μορφή συρρικνώνεται όταν οι χρήστες της, άνδρες και γυναίκες, είναι κυρίως άτομα μεγάλης ηλικίας και, παράλληλα, τη μιλούν ελάχιστοι ή καθόλου νέοι (Crystal 2000). Αυτή η δημογραφική

³ Τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα που αναπαρίστανται από τα ελληνικά Μ.Μ.Ε. στοχεύουν στην προώθηση της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας και στον χιουμοριστικό στιγματισμό των γεωγραφικών ποικιλιών (βλ. μεταξύ άλλων Στάμου 2012, Archakis κ.ά. 2014, 2015, Παπαζαχαρίου κ.ά. 2016, Φτερνιάτη κ.ά. 2016).

⁴ Είναι αξιοσημείωτο ότι για τον ρόλο του σχολείου στη διαμόρφωση των γλωσσικών στάσεων κυριαρχεί έντονη επιστημονική συζήτηση και σπουδαία ερευνητική δραστηριότητα τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα όσον αφορά τον κριτικό γραμματισμό/εγγραμματισμό. Η επίσημη γλωσσική πολιτική, σύμφωνα με τις οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Skutnabb-Kangas 2002), κάνει λόγο για ανοχή απέναντι στη γλωσσική ποικιλότητα και το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα με το ισχύον Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Υπουργική Απόφαση Υπ.Ε.Π.Θ. αρ. 21072Α/Γ2/13-03-2003/Φ.Ε.Κ. 303Β και Υπουργική Απόφαση Υπ.Ε.Π.Θ. αρ. 21072Β/Γ2/13-03-2003/ Φ.Ε.Κ. 304Β), προσπαθεί να γεφυρώσει το χάσμα, προτείνοντας τη διδακτική αξιοποίηση των γλωσσικών ποικιλιών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση στο Πρόγραμμα Σπουδών του Νέου Σχολείου. Πολλές σχετικές έρευνες αναδεικνύουν τις δυσκολίες που υπάρχουν και προτείνουν ενδιαφέρουσες προτάσεις για τον ελλαδικό χώρο και την Κύπρο (βλ. ενδεικτικά Τσιπλάκου 2007, Αγγελοπούλου 2010, Τσιπλάκου & Χατζηγιάννου 2010, Παύλου & Παπαπαύλου 2012, Τζακώστα 2014, Κατσούδα 2016, Στάμου κ.ά. 2016, Τσάμη κ.ά. 2016, Τσάμη 2018, Οικονομάκου 2021).

κατανομή ευνοεί τη γλωσσική συρρίκνωση. Η Αγγελοπούλου (2010: 84) διαπιστώνει ότι «η καθολική εικόνα του γορτυνιακού ιδιώματος στηρίζεται σε ηλικιωμένα άτομα και όσο μικραίνει η ηλικία και αυξάνεται το μορφωτικοκοινωνικό επίπεδο τόσο υποχωρεί ο ιδιωματικός λόγος».

Η γλωσσική ποικιλότητα και οι κοινωνιογλωσσολογικές πτυχές της αποτελούν ένα ανοιχτό πεδίο μελέτης, που προσελκύει το ενδιαφέρον των ερευνητών και ερευνητριών. Στην παρούσα διδακτορική έρευνα επιχειρείται μια κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση της γεωγραφικής γλωσσικής ποικιλίας της Αγιάσου Λέσβου, εστιάζοντας στη μελέτη των γλωσσικών στάσεων των νεότερων γενεών.

1.2 Αναγκαιότητα της διδακτορικής διατριβής

Δεδομένης της διαπίστωσης για τη «συρρίκνωση» των γεωγραφικών γλωσσικών ποικιλιών και της χρήσης τους κυρίως από άτομα μεγαλύτερων ηλικιακών ομάδων, η παρούσα διδακτορική διατριβή θα επιχειρήσει να παρουσιάσει μια εν μέρει διαφορετική ή ίσως μη συνηθισμένη κοινωνιογλωσσική κατάσταση. Η επιλογή της συγκεκριμένης περιοχής αποτελεί απόρροια των ευρημάτων της μεταπτυχιακής μου εργασίας (Κουνιαρέλλη 2011). Συγκεκριμένα, επιχειρήθηκε μια κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση της γλωσσικής ποικιλίας της Λέσβου, δίνοντας έμφαση στη μελέτη των γλωσσικών στάσεων των περιοχών Αγιάσου και Πλωμαρίου. Η ποσοτική έρευνα, που διεξήχθη στο πλαίσιο των μεταπτυχιακών μου σπουδών, ανέδειξε σημαντικές όψεις κυρίως θετικών γλωσσικών στάσεων⁵ και αρκετές ιδιαιτερότητες κατά τη γλωσσική χρήση των συγκεκριμένων ποικιλιών.

Με αφορμή, λοιπόν, τα ευρήματα της μεταπτυχιακής μου έρευνας, θέλησα να συνεχίσω σε διδακτορικό επίπεδο, εστιάζοντας την έρευνα στην περιοχή της Αγιάσου Λέσβου, ορίζοντας ως πληροφορητές άτομα νεότερων γενεών, που ανήκουν εν γένει στις ηλικιακές ομάδες 20-40 ετών. Πρόκειται για άτομα τα οποία έχουν μεγαλώσει σε διαφορετικές κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, με ενδεχομένως περισσότερες δυνατότητες για σπουδές, μετακινήσεις και ταξίδια. Η τεχνολογία και τα μέσα

⁵ Για τις θετικές γλωσσικές στάσεις απέναντι στη γλωσσική ποικιλία της Αγιάσου βλ. και τις μεταγενέστερες μεταπτυχιακές εργασίες (Πράτσου 2020, Χρούμπ 2021).

κοινωνικής δικτύωσης ορίζουν νέες μορφές και διαστάσεις στην επικοινωνία. Ο ρόλος των συγκεκριμένων ηλικιών είναι καθοριστικός για τη διερεύνηση της γλωσσικής διατήρησης ή του γλωσσικού «θανάτου» μιας γλωσσικής ποικιλίας, καθώς το μέλλον της έγκειται στον λόγο των νέων (βλ. μεταξύ άλλων Dorian 1981, Eckert 1997a, Wolck 2004, Pauwels 2005, 2016). Το αναμενόμενο συμπέρασμα από τη βιβλιογραφική επισκόπηση και την κοινωνιογλωσσολογική πραγματικότητα θα ήταν να υπάρχει μια εξασθένηση της χρήσης της γλωσσικής ποικιλίας στις νεότερες γενιές στην περιοχή της Αγιάσου Λέσβου, όπως συμβαίνει στην πλειονότητα των περιπτώσεων (π.χ. ιδίωμα Λιτοχώρου βλ. Πλαδή 2001, 2002, γορτυνιακό ιδίωμα βλ. Αγγελοπούλου 2010, τσακωνική διάλεκτος, ποντιακή διάλεκτος, διάλεκτος Φαράσων κ.ά. βλ. ενδεικτικά Παπαναστασίου 2015). Για τον λόγο αυτόν, χρησιμοποιώντας μικτή μεθοδολογία και ακολουθώντας εθνογραφικές πρακτικές, προχώρησα σε μια ποιοτική έρευνα για να διερευνήσω τις γλωσσικές στάσεις και πρακτικές νέων ανθρώπων ως βασική συνιστώσα αυτής της διαφοροποίησης, σε σχέση με τη γενικότερα παρατηρούμενη φθίνουσα πορεία των διαλεκτικών ποικιλιών.

1.3 Ο σκοπός της έρευνας: Ερευνητικά ερωτήματα

Η παρούσα διδακτορική διατριβή αναμένεται να επιβεβαιώσει την ερευνητική υπόθεση ότι η τοπική γλωσσική ποικιλία δεν υποτιμάται από τους ομιλητές και ομιλήτριές της, εξ ου και δεν αντιμετωπίζει πρόβλημα βιωσιμότητας. Το ερευνητικό πρόβλημα που απασχολεί την παρούσα διατριβή είναι το πώς αντιδρούν τα νεότερα άτομα και τι σκέφτονται για την τοπική γλωσσική ποικιλία στην Αγιάσο, βάσει της ευρύτερης κοινωνιογλωσσολογικής πραγματικότητας στην Ελλάδα, η οποία χαρακτηρίζεται από υψηλό γόητρο της κοινής νεοελληνικής γλώσσας (στο εξής Κ.Ν.Ε.) και χαμηλό γόητρο των τοπικών ποικιλιών της ελληνικής.

Σκοπός της έρευνας είναι να καταγραφούν και να μελετηθούν οι στάσεις τόσο των ομιλητών και ομιλητριών όσο και των μη ομιλητών και ομιλητριών της γλωσσικής ποικιλίας της Αγιάσου, αναδεικνύοντας την κοινωνιογλωσσική κατάσταση της γλωσσικής ποικιλίας. Τα κυριότερα ερευνητικά ερωτήματα αποσκοπούν στα εξής:

- i) Να διαπιστωθεί σε ποιες κοινωνικές περιστάσεις και με ποια συχνότητα χρησιμοποιούν οι ομιλητές/τριες της Αγιάσου την τοπική τους γλωσσική ποικιλία.

- ii) Να μελετηθεί η διαφοροποίηση της χρήσης της γλωσσικής ποικιλίας βάσει των κοινωνικών χαρακτηριστικών των ομιλητών/τριών (ηλικία, φύλο, μορφωτικό επίπεδο).
- iii) Να αναδειχθούν οι παράγοντες και οι λόγοι που επηρεάζουν τη χρήση ή μη της γλωσσικής ποικιλίας μπροστά σε άτομα που δεν τη γνωρίζουν.
- iv) Να ερευνηθεί η χρήση της γλωσσικής ποικιλίας στον γραπτό λόγο.
- v) Να ανιχνευθούν τα συναισθήματα, οι σκέψεις και οι αξιολογικές αντιδράσεις τόσο των ομιλητών/τριών όσο και των μη ομιλητών/τριών.
- vi) Να διερευνηθεί η επιθυμία διατήρησης της γλωσσικής ποικιλίας στο μέλλον και η μετάδοσή της στις νεότερες γενιές.
- vii) Να διερευνηθεί η επαφή με άλλες γλωσσικές ποικιλίες.

1.4 Συνοπτική παρουσίαση των κεφαλαίων της διδακτορικής διατριβής

Η διδακτορική διατριβή αποτελείται από επτά κεφάλαια.⁶ Στο παρόν εισαγωγικό-πρώτο κεφάλαιο, διατυπώνονται το γενικό πλαίσιο προβληματισμού, η αναγκαιότητα της διδακτορικής διατριβής, ο στόχος της έρευνας, καθώς και τα ερευνητικά ερωτήματα.

Το δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνει την επισκόπηση του θεωρητικού υποβάθρου, στο οποίο στηρίζεται και εντάσσεται η παρούσα έρευνα. Τα θεωρητικά ζητήματα αφορούν τις όψεις της γλωσσικής ποικιλότητας και ανισότητας. Αρχικώς, γίνεται περιγραφή της γεωγραφικής διαφοροποίησης, αλλά και των κοινωνικών χαρακτηριστικών που επιδρούν στη γλωσσική ποικιλότητα, όπως είναι το φύλο, η ηλικία, καθώς και το μορφωτικό επίπεδο. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η θεωρητική συζήτηση για τις ποικιλίες υψηλού/χαμηλού κύρους, τη γλωσσική επιλογή και χρήση, καθώς και για τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις απέναντι στις γλωσσικές ποικιλίες. Παράλληλα, γίνεται λόγος για τον ρόλο της επικοινωνιακής περίπτωσης, για τις πρακτικές της εναλλαγής κωδίκων και της συνομιλιακής μείξης κωδίκων, καθώς και

⁶ Θεωρητικό μέρος και ευρήματα αυτής της διδακτορικής έρευνας παρουσιάστηκαν σε τρία διεθνή συνέδρια (MGDLT9, CLC6, ICG15) και μέχρι τη χρονική στιγμή ολοκλήρωσης έχουν δημοσιευτεί άρθρα στο επιστημονικό περιοδικό AWPEL και στα πρακτικά του συνεδρίου MGDLT9 (Κουνιαρέλλη 2022α, 2022β).

για τη γλωσσική διατήρηση και υποχώρηση, ως απόρροια της γλωσσικής επιλογής και χρήσης.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται συνοπτικά η διαλεκτική διαφοροποίηση του ελλαδικού χώρου και ακολουθεί η περιγραφή των βόρειων ελληνικών ιδιωμάτων/διαλέκτων, στις οποίες κατατάσσεται η διαλεκτική ποικιλία της Λέσβου. Επιπλέον, παρουσιάζονται τα βασικότερα γλωσσικά χαρακτηριστικά στην περιοχή της Αγιάσου, όπως εμφανίζονται στον ηλεκτρονικό διαλεκτικό άτλαντα της Λέσβου.

Το τέταρτο κεφάλαιο εστιάζει στην κοινωνιογλωσσολογική έρευνα για τις γλωσσικές στάσεις. Αρχικά, γίνεται μια βιβλιογραφική επισκόπηση του όρου και στη συνέχεια ακολουθεί θεωρητική συζήτηση για τη μελέτη των γλωσσικών στάσεων. Παράλληλα, περιγράφεται η μεθοδολογία της έρευνας, αναλύοντας την επιλογή του δείγματος των πληροφορητών, ανδρών και γυναικών, τη μορφή της συνέντευξης, καθώς και τη συμμετοχική παρατήρηση ως ερευνητικά εργαλεία διεξαγωγής της επιτόπιας έρευνας.

Το πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζει και αναλύει τα δεδομένα και τα ευρήματα της διδακτορικής έρευνας. Πέρα από την ανάλυση του ερευνητικού υλικού (το οποίο αφορά τόσο τους ομιλητές/τριες όσο και τους μη ομιλητές/τριες), θίγονται και άλλα ζητήματα που απασχόλησαν την έρευνα και σχετίζονται κυρίως με τη γλωσσική διατήρηση και τη γλωσσική προσαρμογή, όπως προκύπτουν από τη μελέτη των πρακτικών των ομιλητών/τριών.

Δεδομένης της συχνής γραπτής χρήσης της γλωσσικής ποικιλίας, στο έκτο κεφάλαιο συζητείται η έννοια της ανταλλακτικής της αξίας, όπως εμφανίζεται στο γλωσσικό-σημειωτικό τοπίο. Παράλληλα, γίνεται μια προσπάθεια καταγραφής της παρουσίας της γλωσσικής ποικιλίας εν γένει στον δημόσιο λόγο και χώρο, όπως αποτυπώνεται στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, στους τόπους κοινωνικής δικτύωσης, καθώς και στην πολιτισμική παράδοση.

Το έβδομο κεφάλαιο συνοψίζει την έρευνα που πραγματοποιήθηκε και περιλαμβάνει τα κυριότερα ευρήματα και συμπεράσματα. Η διατριβή κλείνει με την ελληνόγλωσση και ξενόγλωσση βιβλιογραφία, καθώς και με το τμήμα του παραρτήματος, το οποίο περιέχει τον χάρτη της Λέσβου, εικόνες από την Αγιάσο, φωτογραφικό υλικό από την επιτόπια έρευνα, καθώς και επιλεγμένο λαογραφικό υλικό σχετικό με τη γλωσσική ποικιλία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΟΨΕΙΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ

2.1 Ταξινόμηση γλωσσικής ποικιλότητας

Ο λόγος είναι ετερογενής και τα γλωσσικά συστήματα χαρακτηρίζονται περισσότερο από ποικιλότητα παρά από ομοιογένεια. Όπως αναφέρει ο Γούτσο (2012: 101), «όλες οι γλώσσες του κόσμου και κάθε γλωσσικό σύστημα χωριστά δεν υπάρχουν παρά μόνο σε παραλλαγές που διαφέρουν περισσότερο ή λιγότερο μεταξύ τους». Η γλωσσική πραγματικότητα φανερώνει εγγενή ανομοιογένεια και διαφοροποίηση, που έγκειται τόσο στην ταυτότητα που επιδιώκουν να συγκροτήσουν τα συμμετέχοντα άτομα όσο και στη συγκεκριμένη χρήση, δηλαδή την περίσταση επικοινωνίας, που επιβάλλει τους δικούς της περιορισμούς.

Για την ταξινόμηση της γλωσσικής ποικιλότητας έχει προταθεί η διάκριση των γλωσσικών ποικιλιών με βάση τον χρήστη και με βάση τη χρήση (Halliday & Hasan 1985). Στην κατηγορία με βάση τον χρήστη ανήκουν οι γλωσσικές ποικιλίες που συνδέονται α) με χαρακτηριστικά όπως η γεωγραφική καταγωγή, που ονομάζονται γεωγραφικές ποικιλίες και β) με χαρακτηριστικά όπως η κοινωνική καταγωγή, η ηλικία, το φύλο, η μόρφωση κ.λπ., που καλούνται κοινωνικές ποικιλίες ή κοινωνιόλεκτοι. Παράλληλα, εντοπίζονται και ιδιόλεκτοι με αναφορά στην προσωπική ποικιλία ή στο ύφος ενός ατόμου ή μιας οικογένειας,⁷ όταν διαφέρει από άλλες ποικιλίες. Η Δελβερούδη (2001α: 54) αναφέρει ότι σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης (φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, λεξιλόγιο) υπάρχουν στοιχεία που μπορεί να διαφέρουν από ομιλητή σε ομιλητή. Αυτά τα στοιχεία, μαζί με εκείνα που είναι κοινά σε όλους τους ομιλητές και τις ομιλήτριες, συνιστούν την ιδιόλεκτο του/της κάθε ομιλητή/τριας. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι πολλές φορές, όταν ομιλητές/τριες μιας γεωγραφικής γλωσσικής ποικιλίας χρησιμοποιούν την πρότυπη γλώσσα, δεν αποβάλλουν τη διαλεκτική προφορά, δηλώνοντας, έτσι, τον τόπο προέλευσής τους. Για παράδειγμα, στην Ελλάδα μπορεί κανείς συχνά να διακρίνει από

⁷ Βλ. Γούτσο (2012: 103).

την προφορά του ένα άτομο από την Κρήτη ή τη Θεσσαλία, ακόμη και όταν χρησιμοποιεί την Κ.Ν.Ε.

Οι γλωσσικές ποικιλίες που διακρίνονται με βάση τη χρήση, συνδέονται με συγκεκριμένες κοινωνικές περιστάσεις και ονομάζονται επίπεδα ύφους, λειτουργικές ποικιλίες ή/και κειμενικά είδη. Ειδικότερα, διακρίνονται α) σε ποικιλίες μέσου, όπου διαφοροποιείται το μέσο ή ο τρόπος, όπως, για παράδειγμα, διαφοροποιείται ο τρόπος παραγωγής ανάλογα με το αν το κείμενο είναι γραπτό ή προφορικό, β) σε ποικιλίες τόνου, όπου οι διακρίσεις σχετίζονται με τις κοινωνικές σχέσεις και στάσεις των συμμετεχόντων ατόμων στην περίσταση επικοινωνίας, όπως εκφράζονται, για παράδειγμα, ανάλογα με το εάν πρόκειται για οικείο ή επίσημο λόγο και γ) σε ποικιλίες πεδίου, όπου περιλαμβάνονται οι διακρίσεις βάσει του σκοπού του λόγου, δηλαδή το θέμα που αποτελεί το κίνητρο, λ.χ. δημοσιογραφικός, τεχνικός, επιστημονικός λόγος, γλώσσα της διοίκησης, του δικαίου κ.λπ. (για τα παραπάνω βλ. μεταξύ άλλων Chambers & Trudgill 1980, Hudson 1980, Halliday & Hasan 1985, Holmes 1992, Romaine 1994, Wardhaugh & Fuller 2015 και στα ελληνικά Αρχάκη & Κονδύλη 2004, Κακριδή κ.ά. 1999, Κακριδή-Φερράρι 2007β, Γούτσο 2012, Γούτσο & Μπέλλα 2022).

2.2 Γεωγραφική διαφοροποίηση

Η γεωγραφική διαφοροποίηση των γλωσσών έχει παρατηρηθεί από την αρχαιότητα και η γλωσσική ποικιλότητα αποτελεί χαρακτηριστικό όλων των γλωσσών σε όλες τις ιστορικές περιόδους. Οι ποικιλίες που μιλιούνται σε διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές ονομάζονται γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες (βλ. μεταξύ άλλων Αναγνωστόπουλο 1924, Sapir 1949 [1931], Θαβώρη 1975, Christian 1979, Chambers & Trudgill 1980, 2011, Holmes 1992, Κοντοσόπουλο 2008 [1994], Coupland & Jaworski 1997, Αρχάκη & Κονδύλη 2004, Crystal 2008 [1980], Johnstone 2011, Γούτσο 2012, Μπασλή 2012, Παπαζαχαρίου & Ράλλη 2022, Τζακώστα 2022). Η διάκριση των γλωσσών και των γλωσσικών ποικιλιών τους γίνεται βάσει των κριτηρίων της τυπολογικής συγγένειας, της αμοιβαίας κατανοησιμότητας, της αυτονομίας/ετερονομίας και του διαλεκτικού συνεχούς, αποτυπώνοντας τη διαχρονική αλλά και συγχρονική τους σχέση (βλ. ενδεικτικά Hudson 1980, Chambers & Trudgill 1980, 2011, Holmes 1992, Δελβερούδη 2001β, Κακριδή-Φερράρι 2007β, Παπαζαχαρίου & Ράλλη 2022, Τζακώστα 2022).

Η πιο γνωστή διάκριση των γεωγραφικών γλωσσικών ποικιλιών στην ελληνική βιβλιογραφία τις κατατάσσει σε διαλέκτους και ιδιώματα (βλ. μεταξύ άλλων Χατζιδάκι 1991 [1915], Τριανταφυλλίδη 1993 [1938], Κοντοσόπουλο 2008 [1994], Δελβερούδη 2001α, Μηνά 2004, Παπαναστασίου 2015, Παπαζαχαρίου & Ράλλη 2022, Τζακώστα 2022). Η διάκριση αυτή αποτελεί σημαντικό ζήτημα της διαλεκτολογίας, καθώς στοιχεία που, συνήθως, φέρονται ως κριτήρια καταρρίπτονται, με αποτέλεσμα να αποφεύγεται η χρήση των όρων «διάλεκτος» και «ιδίωμα» ως επιστημονικά ανεπαρκείς όροι (Ράλλη 2011, Τζακώστα & Σημίρης 2021, Παπαζαχαρίου & Ράλλη 2022, Τζακώστα 2022). Η Τζακώστα (2022: 117) επισημαίνει ότι «η διάκριση των γλωσσικών ποικιλιών σε διαλέκτους και ιδιώματα είναι μάλλον ελληνική επινόηση», καθώς, στη διεθνή βιβλιογραφία, συναντάται μόνο ο όρος *dialect*. Η ενδιαφέρουσα μελέτη των Blackwood και Tufi (2015) για το γλωσσικό τοπίο στη Μεσόγειο κάνει μνεία σε αυτό το ζήτημα της διάκρισης των όρων σε Ιταλία και Γαλλία, με αναφορά σε ιταλικές και γαλλικές τοπικές ποικιλίες και μάλιστα σε σχέση με την αγγλική λέξη *dialect*. Οι Chambers και Trudgill (1980, 2011) χρησιμοποιούν ως ουδέτερο όρο την «ποικιλία», κάνοντας αναφορά σε κάθε τύπο γλώσσας και θεωρώντας τη ως μια οντότητα. Οι ίδιοι (Chambers & Trudgill 1980, 2011) επιλέγουν τους όρους «προφορά», με αναφορά στον τρόπο εκφοράς των φθόγγων από τους ομιλητές και τις ομιλήτριες (φωνητικά και/ή φωνολογικά διαφορετική ποικιλία), και «διάλεκτος», με αναφορά στις ποικιλίες όπου εντοπίζονται διαφορές ως προς τη γραμματική (και ίσως το λεξιλόγιο) και τη φωνολογία τους (Chambers & Trudgill 2011: 21).

Συνοπτικά, με τον όρο *διάλεκτο* εννοούμε την περίπτωση μιας μεγάλης τυπολογικής απόκλισης από την πρότυπη γλώσσα, που δυσκολεύει την κατανόηση από άλλους ομιλητές/τριες της γλώσσας. Παράλληλα, συνήθως πρόκειται για μια γλωσσική ποικιλία που μιλιέται σε μεγαλύτερη γεωγραφική έκταση, εξ ου και μπορεί να περιλαμβάνει επιμέρους ιδιώματα. Με τον όρο *ιδίωμα* δηλώνεται μια γλωσσική γεωγραφική ποικιλία που μιλιέται συνήθως σε μικρότερη γεωγραφική έκταση, η οποία διαφέρει από άλλες γλωσσικές ποικιλίες, αλλά ο βαθμός τυπολογικής απόκλισής της είναι μικρός και περιορίζεται συνήθως στη φωνητική ή στο λεξιλόγιο. Οι Τζακώστα και Σημίρης (2021) προτείνουν ως μοναδικό γλωσσολογικό κριτήριο ταξινόμησης των γλωσσικών ποικιλιών την ταυτόχρονη και παράλληλη απόκλισή τους από την Κ.Ν.Ε. (πρότυπη ποικιλία), αλλά και μεταξύ τους σε όλα τα επίπεδα γραμματικής ανάλυσης (φωνητική/φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, πραγματολογία) ανεξαρτήτως βαθμού

απόκλισης. Υπ’ αυτήν την έννοια, εάν οι ελληνικές γλωσσικές ποικιλίες διαφέρουν – είτε σε μεγάλο είτε σε μικρό βαθμό, σε όλα τα επίπεδα γραμματικής ανάλυσης– από τη νεοελληνική θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως αυτόνομα γλωσσικά συστήματα, δηλαδή ως γλώσσες, και να θεωρούνται ισάξιες και ισότιμες γλωσσικές μορφές (Τζακώστα 2022: 119-120).

Δεδομένου ότι αντικείμενο αυτής της διατριβής είναι η έρευνα μιας συγκεκριμένης γεωγραφικής ποικιλίας σε συνάρτηση με την κοινωνιογλωσσολογική μεταβλητή της ηλικίας, τίθεται το ζήτημα της επιλογής του κατάλληλου όρου για την περιγραφή της. Η Τζακώστα (2022: 117) αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «γενικά, στην ελληνική βιβλιογραφία παρατηρείται μια αμηχανία στη χρήση των όρων ‘διάλεκτος’, ‘ιδίωμα’ και ‘γλωσσική ποικιλία’, και συχνότατα και οι τρεις αυτοί όροι χρησιμοποιούνται εναλλακτικά». Οι Παπαζαχαρίου και Ράλλη (2022: 452) για την αναφορά τους στις νεοελληνικές διαλέκτους υιοθετούν τον όρο «διάλεκτος» ή τον όρο «(γλωσσική) ποικιλία», κάνοντας χρήση της γενικευμένης έννοιας του όρου, που καλύπτει διαλέκτους και ιδιώματα.

Κατά τη βιβλιογραφική επισκόπηση για την περιγραφή των γλωσσικών συστημάτων της περιοχής της Λέσβου,⁸ συναντώνται τόσο ο όρος «λεσβιακή διάλεκτος» (βλ. Kretschmer 1905, Joseph 2006, Αρχάκη & Τσάκωνα 2011, Ράλλη 2017, Παπαζαχαρίου 2019, Παπαζαχαρίου & Ράλλη 2019, Αλεξέλλη 2021), όσο και ο όρος «ιδιώματα της Λέσβου ή της Μυτιλήνης» (βλ. Τριανταφυλλίδη 1993 [1938], Κοντοσόπουλο 2008 [1994], Κατσούδα 2016), αλλά και ο όρος «γλωσσική ποικιλία της Λέσβου» για την ενδοδιαλεκτική διαφοροποίηση (βλ. Αλεξέλλη 2021).

Σαφέστερη εικόνα δίνεται με τον πρώτο ηλεκτρονικό διαλεκτικό άτλαντα της Ελλάδας, τον άτλαντα της Λέσβου, που παρουσιάζει τα γλωσσικά φαινόμενα με ποσοστά εμφάνισης ανά περιοχή (Ράλλη & Αλεξέλλη 2019, Αλεξέλλη 2021). Για την αποφυγή οποιασδήποτε σύγχυσης των όρων και λαμβάνοντας υπόψη την πρόσφατη έρευνα του Παπαζαχαρίου (2019), με αναφορά συγκεκριμένα στην περιοχή της Αγιάσου Λέσβου, θα χρησιμοποιήσω τον όρο γλωσσική ποικιλία της Αγιάσου (στο εξής Γ.Π.Α.) και εναλλακτικά υιοθετώ τον όρο «Αγιασώτικα», ως ημικό⁹ όρο που

⁸ Βλ. Κεφάλαιο 3 για εκτενή αναφορά σε αυτό το ζήτημα.

⁹ Ο γλωσσολόγος και ανθρωπολόγος Pike (1954-1960, 1993) κατά το εγχείρημα της δημιουργίας μιας γενικής θεωρίας για την ανθρώπινη συμπεριφορά (Unified Theory of Human Behaviour), εισήγαγε τους

προέκυψε από την εθνογραφική έρευνα,¹⁰ ακολουθώντας τη χρήση του από τους ίδιους τους/τις ομιλητές/τριες και τους/τις Λέσβιους/ιες γενικότερα.

2.3 Κοινωνικά χαρακτηριστικά και γλώσσα

Ο κλάδος της κοινωνικής ή/και αστικής διαλεκτολογίας, που αναπτύχθηκε από τον Labov (1966), είχε ως αντικείμενο τη μελέτη της σχέσης της γλωσσικής ποικιλότητας και των κοινωνικών χαρακτηριστικών (βλ. και Μικρό 2009). Ο συγκεκριμένος κλάδος επικεντρώθηκε στη μελέτη της κάθετης διαφοροποίησης της γλώσσας, που βασίζεται στον προσδιορισμό της θέσης του/της ομιλητή/τριας στην ιεραρχική κοινωνική δομή, σε αντίθεση με την οριζόντια διαφοροποίηση, που βασίζεται στον γεωγραφικό προσδιορισμό των γλωσσικών ποικιλιών και των ομιλητών/τριών τους. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τα κοινωνικά χαρακτηριστικά, όπως το φύλο, η ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο, που αποτελούν βασικές παραμέτρους κατά τη μελέτη της γλωσσικής ποικιλότητας.

2.3.1 Γλώσσα και φύλο

Το φύλο αποτελεί ένα κοινωνικό χαρακτηριστικό, το οποίο λειτουργεί ως παράγοντας διαφοροποίησης στη μελέτη της γλωσσικής ποικιλότητας.¹¹ Είναι απαραίτητο να

όρους *-ημικός* (emic) και *-ητικός* (etic), χαρακτηρίζοντας τους βασικούς τρόπους ανθρώπινης συμπεριφοράς. Στη γλώσσα, μια ητική μονάδα σχετίζεται με την αρχική προσέγγιση του ερευνητή από την οπτική σκοπιά ενός «ξένου» προς το φαινόμενο, ενώ μια ημική μονάδα είναι η γλωσσική μονάδα από την οπτική του φυσικού ομιλητή.

¹⁰ Στην πλειονότητα των συνεντεύξεων η αναφορά στη γλωσσική ποικιλία του χωριού της Αγιάσου ταυτιζόταν με τα «αγιασώτικα», ενώ αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι αρκετοί πληροφορητές, άνδρες και γυναίκες, έκαναν λόγο για «αγιασώτικη διάλεκτο». Αυτό, ενδεχομένως, να προκύπτει από την τοπική βιβλιογραφία και συγκεκριμένα σε μια προγενέστερη έκδοση λεξικού που είχε τον τίτλο «Λεξικό της αγιασώτικης διαλέκτου», ενώ μεταγενέστερες εκδόσεις του ίδιου λεξικού χρησιμοποιούσαν τον όρο «αγιασώτικο γλωσσικό ιδίωμα».

¹¹ Στην αρχή της δεκαετίας του 1970, η Lakoff (1973, 1975) με τις έρευνές της έθεσε μια σειρά από ζητήματα σε σχέση με την άνιση γλωσσική αναπαράσταση των φύλων. Η Lakoff εντόπισε τους τρόπους με τους οποίους η γλώσσα λειτουργεί ενάντια στις γυναίκες και ανέδειξε τα χαρακτηριστικά της γυναικείας γλωσσικής συμπεριφοράς, που τις κατηγοριοποιούν ως «ανίσχυρες» ομιλήτριες. Η ερμηνεία της βασιζόταν στις σχέσεις εξουσίας μεταξύ ανδρών και γυναικών στην Αμερική και οι θέσεις της δέχτηκαν σφοδρή κριτική (η οποία, ωστόσο, δεν αναιρεί την πολύ σημαντική θέση του έργου της στη

ληφθεί υπόψη ότι πολλοί ρόλοι που αναφέρονται στο φύλο, δεν καθορίζονται από καθαρά βιολογικά κριτήρια, αλλά βασίζονται στην έννοια του κοινωνικού φύλου, το οποίο διαμορφώνεται ανάλογα με την επικοινωνιακή περίσταση και τους στόχους των ομιλητών/τριών.¹² Οι Eckert και McConnell-Ginet (1992) επισημαίνουν ότι η διερεύνηση της πολύπλοκης αυτής σχέσης απαιτεί «πρακτική σκέψη και επιτόπου θεώρηση», η οποία μπορεί να προκύψει από τη μελέτη των κοινοτήτων πρακτικής. Μέσω των δυναμικών μεθοδολογικών εργαλείων, μπορεί να αναλυθεί τοπικά (locally) η κατασκευή του κοινωνικού φύλου, βάσει των εκάστοτε επιλογών των ομιλητών ή ομιλητριών (Μακρή-Τσιλιπάκου 2010: 131, Λαμπροπούλου 2014: 400). Όπως υποστηρίζει η Ochs (1992: 336-337), «η σχέση γλώσσας και φύλου δεν είναι ζήτημα απλής αντιστοίχισης ή συσχέτισης γλωσσικών στοιχείων και κοινωνικής σημασίας του φύλου. Αντίθετα, η σχέση της γλώσσας προς το φύλο συγκροτείται και διαμεσολαβείται από τη σχέση της γλώσσας με στάσεις, θέσεις, κοινωνικές πράξεις, κοινωνικές δραστηριότητες και άλλες κοινωνικές κατασκευές» (στο Παυλίδου 2006: 31).

Για τη διατύπωση των καθολικών κοινωνιογλωσσικών χαρακτηριστικών, η Holmes (1993) στηρίχθηκε σε τέσσερις αναλυτικές κατηγορίες: α) λειτουργία, β) αλληλεγγύη/θετική ευγένεια, γ) εξουσία και δ) κοινωνική θέση. Είναι σημαντικό να αναφερθεί εδώ η άποψη της Bergvall (1999: 274), ότι για την εξέταση της σχέσης γλώσσας και φύλου είναι, επίσης, απαραίτητο να ληφθούν υπόψη οι τρεις βασικές συνιστώσες του κοινωνικού φύλου:¹³ «(α) το εγγενές (the innate), υπολογίζοντας τις συζητήσεις σχετικά με το βιολογικό φύλο (sex) και το κοινωνικό φύλο (gender) και

σχετική βιβλιογραφία). Για τη σχέση γλώσσας και φύλου βλ. μεταξύ άλλων Tannen 1986, 1990, 1995, Holmes 1992, 1995, Eckert & McConnell-Ginet 1992, 2003, Bergvall κ.ά. 1996, Μακρή-Τσιλιπάκου 2006, 2010, Makri-Tsilipakou 1997, 2003, Παυλίδου 2006, Pavlidou 2010, Talbot 2010, Αρχάκη & Λαμπροπούλου 2011, Αλβανούδη 2013, Λαμπροπούλου 2014, Κανάκη 2022.

¹² Η εθνογραφική έρευνα της Eckert (1989, 1997α, 1997β, 1999, 2000) σε ένα γυμνάσιο του Μίσιγκαν ανέδειξε τις πρακτικές και τις χαρακτηριστικές δραστηριότητες που διαφοροποιούσαν τις ομάδες των κοριτσιών και των αγοριών, αξιοποιώντας την έννοια των *κοινοτήτων πρακτικής* (communities of practice).

¹³ Η Bergvall (1999: 274) υιοθετεί την τριμερή κατηγοριοποίηση που προτείνει ο Shakespeare, σχολιάζοντας την προέλευση του μεγαλείου (greatness): «-Μερικοί γεννιούνται σπουδαίοι, -Μερικοί επιτυγχάνουν μεγαλείο, -Μερικοί έλκουν μεγαλείο πάνω τους».

την εγγενή φυσική διαφορά, (β) το επιτευχθέν¹⁴ (the achieved), λαμβάνοντας υπόψη τα γλωσσικά μέσα μέσω των οποίων οι ομιλητές/τριες κατασκευάζουν τον έμφυλο εαυτό (η προοπτική της προσέγγισης μέσω των κοινοτήτων πρακτικής) και (γ) το αποδιδόμενο (the ascribed), αξιολογώντας τον ρόλο της ιδεολογίας και των ηγεμονικών πεποιθήσεων, που στηρίζουν τους κοινωνικούς ρόλους και ωθούν τους/τις ομιλητές/τριες σε ορισμένες υποθέσεις για τον ρόλο του φύλου και της αντίστοιχης συμπεριφοράς». Γενικά, η φύση της σχέσης μεταξύ κοινωνικού φύλου και ομιλίας επισημαίνεται ως σύνθετη και θα πρέπει να συνεξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο το φύλο αλληλεπιδρά μαζί με άλλους παράγοντες σε κάθε γλωσσική κοινότητα (Holmes 2016 [2008]: 218).

Για τη σχέση γλώσσας και φύλου, η έρευνα έχει δείξει ότι οι γυναίκες, ανεξάρτητα από άλλα κοινωνικά χαρακτηριστικά (τάξη, ηλικία κ.ά.), χρησιμοποιούν περισσότερο πρότυπες (standard) μορφές της γλώσσας από ό,τι οι άνδρες (Romaine 1994). Αυτό, μάλιστα, θεωρείται ένα από τα πιο σταθερά ευρήματα στη σχετική έρευνα (Μακρή-Γσιλιπάκου 2010: 122-123). Επικρατεί, έτσι, η πεποίθηση ότι οι γυναίκες χρησιμοποιούν τη γλώσσα ή την ποικιλία με το μεγαλύτερο κύρος, γιατί επιζητούν να αποκτήσουν κοινωνικό κύρος μέσω της γλώσσας. Υπάρχει, επίσης, η άποψη που υποστηρίζει ότι οι γυναίκες, εξαιτίας του παραδοσιακού ρόλου τους ως θεματοφύλακες των αξιών της κοινωνίας, είναι περισσότερο συντηρητικές στη γλωσσική τους συμπεριφορά. Ο Trudgill (1972, 1974, 1975), με τις έρευνές του στο Νόριτς της Αγγλίας πάνω στη μελέτη της σχέσης γλώσσας και φύλου, επισημαίνει ότι οι γυναίκες έχουν μεγαλύτερη εμπλοκή στην ανατροφή των παιδιών, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα την προώθηση της γλωσσικής ποικιλίας με το μεγαλύτερο κοινωνικό κύρος, που θα εξασφαλίσει την κοινωνικοποίηση των παιδιών και τη μετέπειτα εξέλιξή τους. Ομοίως, ο Κουρδής (2003, 2007), στην έρευνά του στη Θεσσαλία, εντοπίζει τη συσχέτιση γλώσσας και κοινωνικού κύρους στη γλωσσική επιλογή και χρήση από τις γυναίκες, οι οποίες το συνδέουν με τη σταδιοδρομία των παιδιών τους.

Οι άνδρες, από την άλλη πλευρά, τείνουν να χρησιμοποιούν περισσότερα γλωσσικά στοιχεία που συνδέονται με χαμηλό(τερο) κοινωνικό κύρος. Μάλιστα, οι άνδρες θεωρούν ότι παράγουν περισσότερους μη πρότυπους τύπους από όσους παράγουν στην πραγματικότητα. Αξίζει να ειπωθεί ότι στις πρώιμες μελέτες

¹⁴«Αφορά την επίτευξη ή την επιτέλεση του φύλου» (Κανάκης 2022: 175).

κοινωνικών διαλέκτων, οι ερευνητές/τριες, προκειμένου να κατατάξουν τις γυναίκες σε μια συγκεκριμένη κοινωνική τάξη, λάμβαναν υπόψη τους ως βασικό κριτήριο το επάγγελμα του συζύγου ή του πατέρα. Στην περίπτωση, ωστόσο, λανθασμένης κατηγοριοποίησης ενδέχεται να εξηγείται η αντίστοιχη γλωσσική συμπεριφορά των γυναικών (Holmes 2016 [2008]: 213). Παράμετροι όπως οι εκπαιδευτικές και εργασιακές ευκαιρίες που έχουν τα δυο φύλα, οι οικονομικές συνθήκες της περιοχής, οι κοινωνικές συνθήκες που επηρεάζουν τα κοινωνικά δίκτυα, ο βαθμός κοινωνικής καταξίωσης των γυναικών σε κάθε κοινότητα και η δυνατότητα συμμετοχής στη δημόσια ζωή, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για μια πειστική ερμηνευτική προσέγγιση αυτού του θέματος (Μπασλής 2012:162-164).

Στην έρευνά μου, η κοινωνιογλωσσολογική μεταβλητή του φύλου στην κατηγορία των ομιλητών και ομιλητριών δεν ανέδειξε αισθητές διαφορές. Στην ερώτηση, όμως, σχετικά με το ποια γλωσσική ποικιλία χρησιμοποιούν ή επιθυμούν να χρησιμοποιούν τα παιδιά τους, αν και δηλώνουν ότι οφείλουν να γνωρίζουν την τοπική τους γλωσσική ποικιλία, (κυρίως για τις συναναστροφές τους με τους συντοπίτες τους, αλλά και για να μην «χαθεί» η γλωσσική ποικιλία), επιβεβαιώνεται η τάση των γυναικών προς την ποικιλία με το υψηλότερο κοινωνικό γόητρο, (στην περίπτωσή μας, την Κ.Ν.Ε.), ως «εφόδιο». Προς αυτήν την κατεύθυνση φαίνεται να συνηγορεί το γεγονός ότι στην προσπάθεια αναζήτησης μη ομιλητών της γλωσσικής ποικιλίας που να πληρούν είτε το κριτήριο των μόνιμων κατοίκων είτε το κριτήριο της μόνιμης διαμονής στην περιοχή της Αγιάσου τουλάχιστον για πέντε έτη,¹⁵ δεν βρέθηκαν καθόλου άνδρες πληροφορητές. Έτσι, στην επικρατούσα κατάσταση της ευρείας χρήσης της γλωσσικής ποικιλίας καταγράφεται ένας μικρός αριθμός γυναικών που αποφεύγει τη χρήση της Γ.Π.Α. για ποικίλους λόγους, που ερμηνεύονται στην ενότητα της ανάλυσης των δεδομένων (βλ. Κεφ. 5).

2.3.2 Γλώσσα και ηλικία

Η ηλικία αποτελεί ακόμα ένα χαρακτηριστικό που έχει μελετηθεί εκτενώς και παρουσιάζει ιδιαιτερότητες στον προσδιορισμό της γλωσσικής ποικιλότητας (βλ. μεταξύ άλλων Rickford 1996, Eckert 1984, 1997α, Ανδρουτσόπουλο 2001, Coupland

¹⁵ Χρονικό διάστημα που βοηθά στην προσαρμογή τους στον τρόπο ζωής της πόλης και στα ποικίλα ερεθίσματά της, για να μπορέσουν να θεωρηθούν κάτοικοι της περιοχής (Κουρδής 2007: 65).

& Coupland 2001, Androutsopoulos & Georgakopoulou 2003, Coupland 2004, Chesire 2005, Ανδρουτσόπουλο & Κακριδή 2010, Bowie 2010, 2011, Cameron 2011, Rickford & Price 2013, Pichler κ.ά. 2018). Ένα από τα κυρίαρχα κοινωνιογλωσσολογικά ευρήματα αφορά τον λόγο των νέων, στον οποίο εντοπίζεται συχνότερη χρήση νεωτερικών τύπων της γλώσσας (βλ. ενδεικτικά Chambers 1995, Eckert 1997α). Ο λόγος των νέων κέντρισε το ενδιαφέρον των κοινωνιογλωσσολόγων, καθώς η συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα ομιλητών αποτελεί, τις περισσότερες φορές, έναν κυρίαρχο παράγοντα που μπορεί να οδηγήσει στη γλωσσική αλλαγή (βλ. Labov 1994, 2001, 2010, Chesire 2005). Επιπλέον, έρευνες έχουν δείξει ότι οι ομιλητές/τριες μικρότερης ηλικίας μεγαλώνοντας εγκαταλείπουν κάποιες γλωσσικές ποικιλίες, καθώς διαφορετικά δεδομένα που σχετίζονται με την προσωπική ζωή, το επάγγελμα ή τις κοινωνικές τους συναναστροφές, τους ωθούν στη χρήση ποικιλιών με υψηλότερο κοινωνικό κύρος. Η συνταξιοδότηση, όμως, ή η «απαλλαγή» από κοινωνικούς δεσμούς, στρέφουν τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας στο να επιστρέφουν στη χρήση γλωσσικών ποικιλιών με χαμηλότερο κοινωνικό γόητρο (βλ. ενδεικτικά Rickford 1996, Trudgill 2003, Τσάκωνα 2007, Holmes 2016 [2008]).

Τα βασικότερα σημεία που έχουν απασχολήσει τους ερευνητές και τις ερευνήτριες σε συνάρτηση με την ηλικία συνδέονται, αφενός, με τη γλωσσική αλλαγή, που πραγματώνεται στην ομιλία ενός ατόμου κατά τη μετάβαση από το ένα ηλικιακό στάδιο στο άλλο, (πρόκειται για το φαινόμενο της *ηλικιακής διαβάθμισης* (age-grading)¹⁶) και αφετέρου με τη γλώσσα των διαφόρων ηλικιακών ομάδων που ζουν μέσα σε μια γλωσσική κοινότητα. Η ταξινόμηση σε ηλικιακές ομάδες και η διερεύνησή τους αποτέλεσαν αντικείμενα μελέτης, λαμβάνοντας υπόψη τους ρόλους που διαδραματίζει η κάθε ηλικιακή ομάδα. Έμφαση δίνεται περισσότερο στη μελέτη μικρότερων ηλικιών, συγκεκριμένα σε παιδιά και σε εφήβους, αγόρια και κορίτσια, αλλά και στον λόγο των νέων για τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει στη γλωσσική αλλαγή, όπως έχει ήδη προαναφερθεί. Έρευνες που σχετίζονται με γλωσσικές στάσεις και περιπτώσεις διερεύνησης γλωσσικής διατήρησης, απώλειας ή «θανάτου», εστιάζουν στην κοινωνιογλωσσολογική μεταβλητή της ηλικίας. Πέραν, όμως, από τις μεταβλητές όπως το φύλο, η κοινωνική τάξη και η εθνοτική ομάδα, για την πλήρη κατανόηση της σχέσης γλώσσας και ηλικίας, απαιτείται να διερευνηθούν οι πτυχές των

¹⁶ Για το φαινόμενο της ηλικιακής διαβάθμισης (age-grading) βλ. ενδεικτικά Hockett 1950, Labov 1994, Chesire 2005, Sankoff 2005, Wagner & Sankoff 2011, Wagner 2012.

ταυτοτήτων, του τρόπου ζωής και της ψυχοβιογραφίας των ανθρώπων (Cheshire 2005), κάτι που απαιτεί εθνογραφική έρευνα.

Στην έρευνά μου οριοθετήθηκε η ηλικιακή ομάδα μελέτης των γλωσσικών στάσεων, με σκοπό την εστίαση τόσο στην παράμετρο της ηλικίας στη συνέχιση και στη διατήρηση της γλωσσικής ποικιλίας, όσο και στην ανάδειξη μιας διαφορετικής, μη συνηθισμένης, κοινωνιογλωσσικής πραγματικότητας. Η συγκεκριμένη οριοθέτηση, όμως, δεν στάθηκε εμπόδιο στο να μελετηθεί το εύρος των ηλικιών, από μικρά παιδιά μέχρι γηραιότερα άτομα, κατά την εθνογραφική έρευνα πεδίου. Έτσι, η μελέτη όλων σχεδόν των ηλικιακών ομάδων προέκυψε ως φυσικό επακόλουθο της ευρείας παρατήρησης σε διάφορους κοινωνικούς χώρους, καθώς και της προθυμίας των κατοίκων της Αγιάσου για συνεισφορά στην έρευνά μου, από αγάπη και ζήλο για τον τόπο και τη γλώσσα τους.

2.3.3 Γλώσσα και μορφωτικό επίπεδο

Η κοινωνιογλωσσολογική έρευνα έχει δείξει ότι το μορφωτικό επίπεδο αποτελεί παράγοντα που επηρεάζει τη γλωσσική συμπεριφορά. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Labov (1990) χρησιμοποίησε το κριτήριο του επαγγέλματος για τον καθορισμό διαφορετικών επιπέδων της κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Ακολουθώντας και το παράδειγμα του Trudgill (1974), στην έρευνά μου συμπεριλήφθηκε το μορφωτικό επίπεδο στις παραμέτρους που μελετήθηκαν, ενώ χρησιμοποιήθηκε και το επάγγελμα ως συμπληρωματική πληροφορία, λειτουργώντας κάτω από την παραδοχή ότι στις μέρες μας το επάγγελμα δεν σχετίζεται πάντοτε ή απολύτως με το μορφωτικό επίπεδο και τις σπουδές ενός ατόμου. Μελέτες σχετικές με τις γλωσσικές στάσεις αναδεικνύουν το μορφωτικό επίπεδο ως κατασταλτικό παράγοντα στη χρήση ποικιλιών χαμηλού κοινωνικού γοήτρου, καθώς η χρήση διαλεκτικού λόγου είναι στιγματισμένη και αξιολογείται ως έλλειψη μόρφωσης (Κακριδή-Φερράρι 2007β, Κουρδής 2007, Παππάς 2008, Αγγελοπούλου 2010).

Παράλληλα, το επίπεδο μόρφωσης φαίνεται να επηρεάζει τις απόψεις και τις στάσεις των ατόμων σε πολλές έρευνες που διεξάγονται, κυρίως στον εκπαιδευτικό χώρο, για τη χρήση των διαλέκτων στο σχολείο. Ιδιαίτερα θετικές καταγράφονται οι στάσεις φοιτητών και φοιτητριών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο Κρήτης απέναντι στη διδασκαλία των διαλέκτων και στην αξία των γλωσσικών

ποικιλιών με αναφορές κυρίως στην κρητική, κυπριακή, ποντιακή και γκρίκο (Τζακώστα & Μπετεινάκη 2019).

Στην έρευνα μου, το μορφωτικό επίπεδο δεν φαίνεται να επηρεάζει τη γλωσσική χρήση ή τις γλωσσικές στάσεις των ατόμων, καθώς δεν καταγράφεται κάποια σημαντική διαφοροποίηση βάσει των διαφόρων επιπέδων μόρφωσης των πληροφορητών/τριών. Ως παρατήρηση, όμως, θα έλεγα ότι το μορφωτικό επίπεδο έπαιξε ρόλο στη συμμετοχή ατόμων νεότερων ηλικιών που «δίσταζαν» να συμμετάσχουν ή δεν αισθάνονταν πάντα άνετα κατά τη διαδικασία διεξαγωγής της έρευνας. Αναφέρομαι στους νεότερους, γιατί τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, από 45 ετών και πάνω, ανεξαρτήτως μορφωτικού επιπέδου, επέδειξαν ευχέρεια, ενθουσιασμό και υψηλό αίσθημα υπερηφάνειας: το τελευταίο, δε, ήταν έντονο ανεξαρτήτως φύλου, ηλικίας και μορφωτικού επιπέδου.

2.4 Ποικιλίες υψηλού/χαμηλού κύρους

Για την ιεράρχηση των γλωσσών στον κοινωνικό άξονα χρησιμοποιούνται οι όροι *εμφανές γόητρο* (overt prestige) και *(συγ)καλυμμένο* ή *αφανές γόητρο* (covert prestige) (Labov 1966, Trudgill 1972). Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν, ως επί το πλείστον, οι ποικιλίες υψηλού κύρους (γλώσσες, διάλεκτοι κ.λπ.), αυτές που αποτελούν, σχεδόν πάντα, την πρότυπη ποικιλία, τη νόρμα ή την επίσημη γλώσσα ενός κράτους, ενώ στη δεύτερη ανήκουν ποικιλίες με χαμηλό κοινωνικό κύρος, αλλά με υψηλή βιωματική/συναισθηματική αξία για τους/τις ομιλητές/τριές τους. Η διατήρηση των ποικιλιών με χαμηλό εμφανές γόητρο (διαλέκτων/ιδιωμάτων, μειονοτικών γλωσσών κ.λπ.) οφείλεται, πολλές φορές, στο συγκαλυμμένο γόητρο, δεδομένου ότι, συνήθως, οι ομιλητές δεν έχουν να επωφεληθούν επαγγελματικά ή κοινωνικά με τη χρήση της συγκεκριμένης γλωσσικής ποικιλίας, ωστόσο, τους συνδέει με στοιχεία που θεωρούν συγκροτησιακά της υποκειμενικότητας και της κοινωνικότητάς τους (Κακριδή-Φερράρι 2007α).

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία αναφορικά με τις γεωγραφικές ποικιλίες, η γλωσσική ποικιλία της Αγιάσου, ως γεωγραφική ποικιλία, πρέπει να κατατάσσεται στις ποικιλίες με χαμηλό κοινωνικό κύρος, σε αντιδιαστολή προς την Κ.Ν.Ε., που συνιστά την πρότυπη, επίσημη μορφή της ελληνικής και διαθέτει εμφανές γόητρο. Συγκριτικά με κάθε πρότυπη ποικιλία, οι υπόλοιπες διαλεκτικές ποικιλίες αντιμετωπίζονται ως

«ετερόνομα» συστήματα, διαθέτοντας μικρότερο κοινωνικό κύρος. Οι λόγοι έγκεινται στην περιορισμένη χρήση της, δηλαδή τη χρήση της κυρίως σε ιδιωτικό επίπεδο, καθώς οι σημαντικές δημόσιες λειτουργίες εξυπηρετούνται από την πρότυπη γλώσσα, αλλά και γιατί, συνήθως, δεν διαθέτουν μακρόχρονη ή σημαντική γραπτή παράδοση, λογοτεχνική ή άλλη (Κακριδή-Φερράρι 2007α). Στην περίπτωση της Αγιάσου αφενός επιβεβαιώνεται η υψηλή συναισθηματική αξία των ομιλητών/τριών απέναντι στη γλωσσική ποικιλία και αφετέρου η ιδιάζουσα χρήση της, που είναι σαφώς ευρύτερη από την περιορισμένη χρήση αποκλειστικά σε ιδιωτικό επίπεδο. Ενδεχομένως, δε, η Γ.Π.Α. να αποτελεί και περίπτωση που μπορεί να συμβάλει στην επανεξέταση της έννοιας του αφανούς γοήτρου.

2.5 Γλωσσική επιλογή και χρήση

Στην καθημερινότητα διαπιστώνεται ότι, ανάλογα με τις συνθήκες επικοινωνίας και τους/τις συνομιλητές/τριές τους, οι ομιλητές/τριες χρησιμοποιούν μία ή περισσότερες γλωσσικές ποικιλίες που ανήκουν στο *γλωσσικό ρεπερτόριό* τους (Gumperz 1964). Η γλωσσική επιλογή, σε μια δεδομένη στιγμή και επικοινωνιακή περίσταση, υποδεικνύει τις ατομικές ανάγκες κάθε προσώπου (Τσοκαλίδου 2008: 250). Οι γλωσσικές επιλογές των ατόμων δεν γίνονται με τυχαίο ή αυθαίρετο τρόπο, καθώς το επικοινωνιακό πλαίσιο διέπεται από ορισμένους κανόνες, που καθορίζουν το ποιος/α μιλάει, σε ποιον/α, ποια γλώσσα, πότε και γιατί (Coulmas 2013). Σε κάθε περίπτωση, οι γλωσσικές επιλογές αντανακλούν την επίδραση ενός ή περισσότερων από τα συστατικά της επικοινωνιακής περιστασης και της επικοινωνιακής πράξης. Σύμφωνα με την Εθνογραφία της Επικοινωνίας και το μοντέλο *speaking* του Hymes (1974, 1996), οι γλωσσικές επιλογές επηρεάζονται από:

- *Φυσικό περιβάλλον* (setting, scene, situation or social context)
το περιβάλλον ή το γενικό πλαίσιο της συνομιλίας ή της διεπίδρασης. Πού μιλάνε οι άνθρωποι σε σχέση με τον χώρο και τον χρόνο ή το ψυχολογικό κλίμα π.χ. πένθιμο ή εορταστικό κλίμα. Πιο συγκεκριμένα, η λέξη «setting» αναφέρεται στο φυσικό περιβάλλον, δηλαδή στον τόπο και στον χρόνο διεξαγωγής της επικοινωνιακής πράξης. Η λέξη «scene» διαθέτει πιο συμβολικό χαρακτήρα και αντιπροσωπεύει το ψυχολογικό περιβάλλον, έτσι όπως έχει προσδιοριστεί από τους συμμετέχοντες,

άνδρες και γυναίκες, ως μια αναγνωρίσιμη κοινωνική περίσταση επικοινωνίας.

- *Μέτοχοι* (participants)

οι συνομιλητές/τριες, οι συμμετέχοντες/ουσες στην επικοινωνία και όχι μόνο ο πομπός και ο δέκτης, αλλά όλοι οι παρόντες που μπορεί με την παρουσία τους να επηρεάσουν τη διαδικασία. Εκτός από το ποιος/α μιλάει και σε ποιον/α μιλάει, συνυπολογίζονται όλα τα γενικά χαρακτηριστικά των εμπλεκόμενων, όπως η ηλικία, το φύλο, το επάγγελμα, το μορφωτικό επίπεδο, η κοινωνικό-οικονομική κατάσταση κ.λπ. Ενδιαφέρει, επίσης, η σχέση που έχουν μεταξύ τους, ο βαθμός τυπικότητας ή οικειότητας κ.ά. Για παράδειγμα, η χρήση της κυριαρχούμενης γλώσσας συνδέεται κυρίως με άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, ενώ της κυρίαρχης γλώσσας με άτομα νεότερης ηλικίας.

- *Σκοποί* (ends)

οι προσωπικοί στόχοι, σκοποί ή τελική επιδίωξη. Οι σκοποί αντιπροσωπεύουν τα συμβατικά και αναμενόμενα αποτελέσματα μιας επικοινωνιακής περίστασης, καθώς και τους προσωπικούς στόχους που επιδιώκουν οι συμμετέχοντες/ουσες στην επικοινωνιακή πράξη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση κάθε δίκης, η οποία διαθέτει μια κοινωνικά αναγνωρισμένη επιδίωξη, την έκδοση, δηλαδή, απόφασης είτε αυτή είναι αθωωτική είτε καταδικαστική. Όμως, κάθε εμπλεκόμενο άτομο στη δίκη ξεχωριστά, για παράδειγμα οι δικαστές, οι εισαγγελείς, οι μάρτυρες κ.ά., επιζητούν την επίτευξη των προσωπικών τους στόχων που, ίσως, δεν συνδέονται άρρηκτα με τον ρόλο που εκπροσωπούν. Οι ατομικοί στόχοι είναι δυνατόν να σχετίζονται με ζητήματα προσωπικής προβολής ή ακόμα και εκδίκησης. Ένα ακόμα παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του/της συνοδού σε μια θεατρική παράσταση, πολιτιστική εκδήλωση, ή άλλη παρόμοια περίσταση, όπου ο/η συνοδός αποκοιμείται. Το άλλο άτομο επιθυμεί να τον/την κάνει να ξυπνήσει, κάτι που αποτελεί τον σκοπό της επικοινωνιακής πράξης, με τελική επιδίωξη να μην εκτεθεί, καθώς το συγκεκριμένο συμβάν προσκρούει στις πολιτισμικές νόρμες κοινωνικής συμπεριφοράς που απαιτεί η περίσταση.

- *Ακολουθίες των πράξεων* (act sequences)
αναφέρεται στις αλληλουχίες πράξεων, τη μορφή και το περιεχόμενο του μηνύματος, εφόσον για το ίδιο θέμα υπάρχουν πολλές διαθέσιμες μορφές έκφρασής του.
- *Κλειδί* (key)
ο τόνος των συνομιλητών/τριών, το «πνεύμα», το ύφος, ο τρόπος που λέγεται κάτι, π.χ. επιτιμητικός, ανήσυχος, έκπληκτος, ειρωνικός, πειραχτικός, αστείος, αυστηρός κ.ά. Έτσι, στο παράδειγμα του/της συνοδού που έχει αποκοιμηθεί στη δημόσια εκδήλωση, υπάρχει η δυνατότητα να χρησιμοποιηθεί κάποιος από αυτούς τους τρόπους, με τον οποίο μπορεί να του/της απευθυνθεί για να τον/την κάνει να ξυπνήσει.
- *Κανάλια* (instrumentalities)
νοείται ο συνδυασμός δύο στενά συνδεδεμένων στοιχείων των «channel» και «code», ο οποίος αναφέρεται στα μέσα επικοινωνίας, στο υλικό μέρος του μηχανισμού της επικοινωνίας, δηλαδή, στα κανάλια, στους κώδικες και όχι μόνο στους γλωσσικούς, αλλά και σε άλλους, όπως είναι ο ενδυματολογικός κώδικας, οι κινήσεις κ.λπ. Το ενδιαφέρον σίγουρα επικεντρώνεται στη βασικότερη διάκριση μεταξύ προφορικού και γραπτού λόγου, ενώ συνεκτιμάται και ο τρόπος χρήσης τους. Ο τρόπος χρήσης, δηλαδή, σχετίζεται με την παραγωγή του λόγου σε ποικίλες μορφές, όπως στην περίπτωση του προφορικού λόγου που είναι δυνατόν να παραχθεί, για παράδειγμα, ως ομιλία, ως τραγούδι, ή ως σφύριγμα, ακόμη και με τη συνοδεία οργάνων. Στο παράδειγμα του θεάτρου που αναφέρθηκε παραπάνω, αυτή η συνιστώσα περιλαμβάνει τον αέρα, τον ψίθυρο και την προφορική γλώσσα. Αξιοσημείωτο, επιπλέον, είναι ότι αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει τους τύπους ομιλίας, που σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά και τις λειτουργίες των γλωσσικών ποικιλιών. Αφορά ακριβώς τη γλωσσική ανομοιογένεια που έγκειται σε πολλούς διαφορετικούς παράγοντες. Η χρήση διαφορετικών γλωσσικών ποικιλιών ή ορισμένων διαλεκτικών στοιχείων, η μείξη γλωσσικών κωδίκων ή και η εναλλαγή κωδίκων, αποτελούν φαινόμενα που αντιπροσωπεύουν αυτήν την κατηγορία.

- *Νόρμες αλληλεπίδρασης και ερμηνείας* (norms of interaction and interpretation)
αφορά τις νόρμες γλωσσικών και πολιτισμικών συνηθειών: γενικευμένοι τρόποι ομιλίας, σιωπές και γενικευμένοι τρόποι ερμηνείας των μηνυμάτων –αυτές οι νόρμες δεν είναι εύκολο να περιγραφούν, ούτε να καταγραφούν, γιατί πολλές φορές διαμορφώνονται μόνο σε μικρές κοινωνικές υποομάδες. Πάντως, στο παράδειγμά μας, ο ύπνος στο θέατρο ερμηνεύεται ως ανία, αλλά, σύμφωνα με τις δικές μας «νόρμες», δείχνει και νωθρότητα και απρέπεια. Σύμφωνα με αυτήν τη συνιστώσα, ερμηνεύονται και οι συμπεριφορές, γλωσσικές και μη γλωσσικές, για παράδειγμα, των παιδιών.
- *Είδη λόγου* (genres)
το είδος λόγου, κατηγορίες όπως διάλεξη, ανέκδοτο, ανακοίνωση, παραμύθι, αφήγηση, κουβέντα, εμπορική επιστολή, κριτική, δοκίμιο, σχόλιο κ.ά.

Η προσέγγιση των γλωσσικών επιλογών μπορεί να βασιστεί σε τρεις θεωρητικές προσεγγίσεις (Κωστούλα-Μακράκη 2001). Η κοινωνιολογική προσέγγιση στοχεύει στην ερμηνεία κάποιου προτύπου χρήσης, που ωθεί τον/την ομιλητή/τρια στην επιλογή μίας συγκεκριμένης γλωσσικής ποικιλίας έναντι μίας άλλης. Ο Fishman (1965, 1967, 1971) ανέπτυξε την έννοια *χώρος* ή *πεδίο* ή *τομέας επικοινωνίας* (domain), ορίζοντας τον κοινωνικό χώρο χρήσης (domain of use) της γλώσσας ως μια κοινωνικο-πολιτισμική κατασκευή που συμπεριλαμβάνει τη σχέση των συμμετεχόντων/ουσών, το θέμα και τον τόπο συζήτησης. Ως τομείς επικοινωνίας αναφέρονται το οικογενειακό περιβάλλον, το εργασιακό περιβάλλον, οι κοινωνικές συναναστροφές, η ψυχαγωγία, τα Μ.Μ.Ε., το σχολείο, οι χώροι λατρείας κ.ά.

Η επιλογή μιας γλώσσας ή μιας γλωσσικής ποικιλίας και ο βαθμός χρήσης της στον εκάστοτε κοινωνικό χώρο αποτελούν σημαντικούς παράγοντες, ιδιαίτερα κατά τη διερεύνηση της πορείας (γλωσσικής διατήρησης ή μη) μιας συγκεκριμένης γλωσσικής κοινότητας. Για τις γλωσσικές επιλογές σε πολυγλωσσικά περιβάλλοντα, ο Fishman (1965) επισημαίνει τη σημασία και άλλων παραγόντων, όπως το μέσο και το είδος της έκφρασης (π.χ. προφορικός ή γραπτός λόγος, παραγωγή ή κατανόηση λόγου κ.ά.), καθώς και τον βαθμό επισιμότητας της κάθε επικοινωνιακής περίπτωσης. Ειδικότερα,

ο Fishman αναφέρει την περίπτωση της Παραγουάης, όπου εντοπίζεται η χρήση της πρότυπης γλώσσας, δηλαδή της ισπανικής, σε πεδία όπως τα Μ.Μ.Ε. και το σχολείο, ενώ η τοπική γλώσσα, γκουαρανί, εντοπίζεται κυρίως στο σπίτι και σε ανεπίσημες συνομιλίες μεταξύ οικείων προσώπων. Σε αυτό το πλαίσιο, το ερευνητικό μέρος βασίστηκε στη θεωρία του κοινωνικού χώρου χρήσης της γλώσσας, για να μελετηθούν όλες οι δυνατές περιστάσεις επικοινωνίας της γλωσσικής κοινότητας της Αγιάσου και να διερευνηθεί ο βαθμός χρήσης της γλωσσικής ποικιλίας σε κάθε κοινωνικό χώρο (βλ. Κεφ. 4).

Η κοινωνικο-ψυχολογική προσέγγιση συσχετίζει τη γλωσσική επιλογή με ψυχολογικούς παράγοντες (Giles κ.ά. 1977). Η συγκεκριμένη θεωρία ουσιαστικά βασίζεται στην ιδέα της σύγκλισης (convergence) ή της απόκλισης (divergence) και, κατ' επέκταση, στην ενδυνάμωση ή αποδυνάμωση των σχέσεων των ατόμων με την εκάστοτε γλωσσική ομάδα. Έτσι, σε σχέση με τις τοπικές ομιλίες, οι επιλογές των ατόμων συνάδουν με την επιθυμία ταύτισης με μία από αυτές (Giles κ.ά. 1977). Συγκεκριμένα, αυτό παρατηρείται σε σχέση με τις διαλέκτους, σε περιπτώσεις που οι ομιλητές/τριες βρίσκονται μακριά από τον τόπο τους, αλλά χρησιμοποιούν τη συγκεκριμένη γλωσσική ποικιλία (Κωστούλα-Μακράκη 2001: 57). Στην έρευνά μου διαπιστώθηκαν πολλές από αυτές τις περιπτώσεις στις οποίες ομιλητές/τριες της Γ.Π.Α. τη χρησιμοποιούν ακόμη και όταν βρίσκονται, για προσωπικούς και επαγγελματικούς σκοπούς, σε άλλους χώρους, εκτός της Αγιάσου, σε αστικά κέντρα όπως η Μυτιλήνη, η Αθήνα, η Θεσσαλονίκη, ακόμα και στο εξωτερικό.

Από ανθρωπογλωσσολογικής σκοπιάς, οι γλωσσικές επιλογές διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο στην κοινωνική διεπίδραση και η εκάστοτε γλωσσική ποικιλία λειτουργεί ως μέσο μετάδοσης των πολιτισμικών και κοινωνικών αξιών. Σύμφωνα με αυτήν τη θεωρία, αναδύεται η μέθοδος της παρατήρησης, μέσω της οποίας μελετώνται η γλωσσική συμπεριφορά, οι στάσεις και η έκφραση των πολιτισμικών αξιών. Η έμφαση δίνεται στον τρόπο με τον οποίον το άτομο χρησιμοποιεί τις γλωσσικές επιλογές για να αποκαλύψει τις στάσεις και τις πολιτισμικές του αξίες σε πολύγλωσσες κοινότητες (Hoffman 1991). Οι ανθρωπολόγοι εστιάζουν στη μελέτη της εναλλαγής κωδικών, καθώς, σύμφωνα με αυτούς, καθεμιά από αυτές τις ποικιλίες αντιπροσωπεύει μια αλλαγή στην έκφραση των πολιτισμικών αξιών (Fasold 1984), αλλά και μια στοχοθετική επιλογή, που συνδέεται με την κατασκευή ταυτότητας σε συγκεκριμένα πλαίσια (βλ. Αρχάκη & Τσάκωνα 2011).

Η γλωσσική επιλογή είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη γλωσσική χρήση. Η γλωσσική χρήση, όμως, καθορίζεται από κοινωνικούς παράγοντες, αντανακλώντας την κοινωνική διαστρωμάτωση. Πολλές φορές, η γλωσσική επιλογή δεν είναι ατομική υπόθεση, αλλά απαίτηση των κοινωνικών περιστάσεων. Η Sirèn (1991) κάνει λόγο για τρεις παράγοντες που προσδιορίζουν τη γλωσσική χρήση: α) τις προσωπικές/ατομικές ανάγκες, β) την άμεση περίσταση και γ) το ευρύτερο πλαίσιο. Οι προσωπικές ανάγκες ίσως σχετίζονται με την επιθυμία ενός ατόμου να χρησιμοποιήσει μια συγκεκριμένη γλώσσα, για παράδειγμα, λόγω συναισθηματικής προσκόλλησης. Η άμεση περίσταση ενδέχεται να αφορά τη χρήση μιας ορισμένης γλώσσας ως πιο κατάλληλης για την επικοινωνία με την εκάστοτε ομάδα, ενώ το ευρύτερο πλαίσιο αναφέρεται στους κανόνες της ομάδας στο κοινωνικό περιβάλλον, που, ίσως, προσφέρουν σε ένα άτομο κίνητρα συμμόρφωσης με αυτό που νομίζει ότι εκφράζει τις προσδοκίες της κυρίαρχης ομάδας (Κωστούλα-Μακράκη 2001: 65).

2.6 Γλωσσικές στάσεις, αναπαραστάσεις, πρακτικές, προκαταλήψεις και στερεότυπα απέναντι στις γλωσσικές ποικιλίες

Οι *γλωσσικές στάσεις*¹⁷ ως κοινωνικές αξιολογήσεις διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο μεταξύ των γλωσσικών κοινοτήτων και συνδέονται με τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις των γλωσσικών ποικιλιών. Στερεότυπα καλούνται οι ευρέως διαδεδομένες πεποιθήσεις για άτομα και κοινωνικές ομάδες, που αγνοούν οποιαδήποτε απόκλιση ή ατομική και κοινωνική διαφορά. Σε αντίθεση με τα στερεότυπα, που δεν είναι πάντα αρνητικά, οι προκαταλήψεις αποτελούν αρνητικές στάσεις και εκφράζουν επίκριση και αποδοκιμασία. Οι ομιλητές/τριες εκφράζουν άμεσα ή έμμεσα την άποψή τους και κάνουν αξιολογήσεις για συγκεκριμένες γλωσσικές ποικιλίες και τη χρήση τους, γεγονός που πηγάζει από τα *μεταπραγματολογικά* στερεότυπα (metapragmatic stereotypes) και τις *γλωσσικές ιδεολογίες* (language ideologies). Σημαντική προς αυτήν την κατεύθυνση είναι η συμβολή των ανθρωπολόγων Silverstein (1993, 2003) και Agha (1998, 2004, 2007). Σύμφωνα με την έννοια της *ενδεικτικότητας* (indexicality), η εκτενής σύνδεση της ομιλίας ενός ατόμου με συγκεκριμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά, που μπορεί να αφορούν είτε τον τόπο καταγωγής είτε το επάγγελμα, ακόμη και τον τρόπο ενδυμασίας του, μπορεί να πάρει τη μορφή στερεοτύπου. Ο

¹⁷ Διεξοδική ανάλυση του όρου παρουσιάζεται στο Κεφ. 4.

χαρακτηρισμός συγκεκριμένων τρόπων ομιλίας και γλωσσικών τύπων αφορά τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα για τη σχέση γλώσσας και κοινωνίας. Παράλληλα, οι γλωσσικές αναπαραστάσεις αφορούν όλα εκείνα που λένε και σκέπτονται οι ομιλητές/τριες για τις γλωσσικές ποικιλίες ή για τον τρόπο που μιλούν οι ίδιοι/ες ή οι άλλοι/ες και οι πρακτικές συνιστούν το σύνολο της συμπεριφοράς τους (Calvet 1999).

2.7 Επικοινωνιακή περίσταση–εναλλαγή κωδίκων/συνομιλιακή μείξη κωδίκων

Η επικοινωνιακή περίσταση αποτελεί βασικό παράγοντα διερεύνησης της γλωσσικής ποικιλότητας. Η σταδιακή συρρίκνωση των επικοινωνιακών περιστάσεων, στις οποίες χρησιμοποιείται μια γλωσσική ποικιλία, λειτουργεί προειδοποιητικά για τη μελλοντική πορεία της (Fishman 1965, 1971). Στο πλαίσιο της επικοινωνιακής περιστασης παρατηρούνται τα φαινόμενα της *εναλλαγής κωδίκων* (code switching) και της *γλωσσικής εναλλαγής* (language alternation)¹⁸ με τις διάφορες υποκατηγοριοποιήσεις τους. Τα τελευταία χρόνια, για την καλύτερη κατανόηση της διγλωσσίας και της πολυγλωσσίας σε συνάρτηση με τις κοινωνικές αλλαγές και τις αλλαγές στη δομή των γλωσσικών κοινοτήτων, που έχουν προκύψει λόγω της παγκοσμιοποίησης και της μετανάστευσης, η έρευνα έχει, επίσης, στραφεί στις έννοιες της *υπερποικιλότητας* (superdiversity) και της *διαγλωσσικότητας* (translanguaging) και η εναλλαγή γλωσσών μελετάται υπό διαφορετικό επιστημολογικό πρίσμα (Τσιπλάκου 2022: 430).

Η *εναλλαγή κωδίκων*¹⁹ αφορά μια γλωσσική πρακτική, που εντοπίζεται συχνά στη διγλωσσία ή σε πολυγλωσσικά περιβάλλοντα. Μία από τις πρώτες μελέτες που διερεύνησαν την εναλλαγή κωδίκων ήταν των Blom και Gumperz (1972) στο Hemnesberget της βόρειας Νορβηγίας, οι οποίοι εξέτασαν τη χρήση των διαλέκτων Bokmål (πρότυπη ποικιλία) και Ranamål (τοπική ποικιλία). Διαπίστωσαν ότι η τοπική ποικιλία εντοπιζόταν σε συνομιλίες οικείων προσώπων, ενώ η πρότυπη ποικιλία σε περισσότερο επίσημες περιστάσεις επικοινωνίας, όπως, για παράδειγμα, στην εκκλησία, στην εκπαίδευση και στη διοίκηση. Αυτό το είδος της εναλλαγής κωδίκων, όπου οι ομιλητές/τριες αλλάζουν κώδικα όταν αλλάζει η επικοινωνιακή συνθήκη,

¹⁸ Βλ. Τσιπλάκου 2009.

¹⁹ Για ιστορική επισκόπηση του όρου και μελέτες για την εναλλαγή κωδίκων βλ. μεταξύ άλλων Αρχάκη & Κονδύλη 2004, Nilner 2006, Γεωργαλίδου 2014α, Τσιπλάκου 2022.

ονομάζεται *καταστασιακή* (situational) εναλλαγή κωδίκων. Ωστόσο, διακρίνεται και η *κή* (metaphorical) εναλλαγή κωδίκων, η οποία εντοπίζεται στο πλαίσιο της ίδιας επικοινωνιακής περιστασης, όταν οι ομιλητές/τριες αναμειγνύουν δύο κώδικες, ανάλογα με το θέμα ή τους/τις συνομιλητές/τριές τους, στην ίδια συζήτηση ή ακόμα και στην ίδια πρόταση.

Ο Gumperz (1982), συσχετίζοντας τη μεταφορική εναλλαγή κωδίκων επεσήμανε ότι, συχνά, η εναλλαγή γλωσσικών κωδίκων φέρει νοήματα που βασίζονται στο συμφραστικό πλαίσιο της συνομιλίας και ονόμασε αυτό το είδος της εναλλαγής *συνομιλιακή μείξη κωδίκων* (conversational codemixing). Η συνομιλιακή μείξη, πέρα από το θέμα ή τον αποδέκτη, συνδέεται και με την επιτέλεση διαφόρων λειτουργιών, όπως η παρεμβολή, η παράθεση λόγων των άλλων, η επανάληψη, ο αστεϊσμός, κ.ά. Οι μελέτες των Blom και Gumperz (1972) και Gumperz (1982) συνδέονται στενά με την ανάπτυξη της διεπιδραστικής κοινωνιογλωσσολογίας.²⁰

Παράλληλα, μία από τις κυριότερες κοινωνιογλωσσολογικές προσεγγίσεις για τη μελέτη της εναλλαγής κωδίκων βασίζεται στη *θεωρία των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων* (rights and obligations theory) και στο *μοντέλο του μαρκαρίσματος* (markedness model) της Myers-Scotton (1993). Σε αυτό το πλαίσιο, η συγκεκριμένη προσέγγιση αναφέρεται στη διασύνδεση της κάθε γλώσσας ή γλωσσικής ποικιλίας με καθορισμένους κοινωνικούς ρόλους της κάθε γλωσσικής κοινότητας, που χαρακτηρίζονται ως δικαιώματα και υποχρεώσεις. Επομένως, κάθε επικοινωνιακή περίσταση συνδέεται με έναν αναμενόμενο ή αμαρκάριστο γλωσσικό κώδικα.

Η ερμηνεία της πρακτικής της εναλλαγής κωδίκων και των λειτουργιών της συντελείται συμπληρωματικά μέσω της Ανάλυσης Συνομιλίας και των μοντέλων που έχουν προταθεί σε αυτήν την κατεύθυνση (βλ. ενδεικτικά Auer 1995, 2010, Gafaranga 2007, Georgalidou κ.ά. 2010, 2013, Γεωργαλίδου 2014α, Γεωργαλίδου & Κανάκη 2022). Κατά την έρευνά μου παρατηρήθηκε το φαινόμενο της εναλλαγής κωδίκων στους/στις ομιλητές/τριες της Γ.Π.Α., εντοπίζοντας τον προσανατολισμό προς τους/τις συμμετέχοντες/ουσες, καθώς ο παράγοντας που φαίνεται να επηρεάζει τη γλωσσική διαφοροποίηση σχετίζεται με τον/την αποδέκτη/τρια. Στην παρούσα εργασία, ωστόσο,

²⁰ Η διεπιδραστική κοινωνιογλωσσολογία μελετά τη σχέση μεταξύ γλώσσας και κοινωνίας, στο πλαίσιο της καθημερινής επικοινωνίας των ανθρώπων, όπως πραγματώνεται μέσω των επαφών τους και της εν γένει κοινωνικής αλληλεπίδρασης (βλ. ενδεικτικά Θεοδωροπούλου 2014, Γεωργαλίδου 2022).

το ερευνητικό υλικό δεν έχει αναλυθεί με στόχο την εξέταση της εναλλαγής κωδίκων και η παρούσα διαπίστωση προκύπτει ως γενικό εύρημα από την επιτόπια έρευνα πεδίου.

2.8 Γλωσσική διατήρηση και υποχώρηση

Τα μακροπρόθεσμα συλλογικά αποτελέσματα της γλωσσικής επιλογής είναι η *γλωσσική μετατόπιση/υποχώρηση* (language shift) και η *γλωσσική διατήρηση* (language maintenance), ως δύο όψεις του ίδιου νομίσματος (Fasold 1984). Οι κοινωνιογλωσσολογικές έρευνες που αφορούν τη γλωσσική διατήρηση και την υποχώρηση του γλωσσικού συστήματος εστιάζουν στην υποχώρηση μικρών, με χαμηλό κύρος, γλωσσικών ομάδων, οι οποίες αντικαθιστούν τη γλώσσα τους με τη γλώσσα της κυρίαρχης ομάδας. Μεταξύ των πολλών μελετών που προσεγγίζουν τα ζητήματα της γλωσσικής μετατόπισης/υποχώρησης, της γλωσσικής διατήρησης αλλά και της ακραίας έκβασης, που οδηγεί στον γλωσσικό «θάνατο», είναι των Dorian (1980, 1981), Pauwels (1986, 2016), Fishman (1987, 1991, 2001), Tsitsipis (1998), Τσιτσιπή (2001β), Σελλά-Μάζη (2001). Ο Tsitsipis (1998), έχοντας μελετήσει τη γλωσσική θνησιμότητα στα αρβανίτικα, παρουσιάζει την επίδραση των γλωσσικών ιδεολογιών στη γλωσσική αλλαγή. Για τους Αρβανίτες, η ελληνική γλώσσα κυριαρχεί ιδεολογικά ως η πλουσιότερη, η αρχαιότερη και η «κανονικότερη», ενώ τα αρβανίτικα αποτελούν «εμπόδιο» στην κοινωνική τους ανέλιξη, με αποτέλεσμα να αντιδρούν ιδεολογικά στη χρήση τους, παρά τις συχνά θετικές στάσεις και τη διατήρηση της συμβολικής αξίας των αρβανίτικων ως συνδεδετικού κρίκου με το παρελθόν, την παράδοση και τα έθιμα.

Οι γλώσσες και οι γλωσσικές ποικιλίες έχουν την τάση να εξελίσσονται, να αλλάζουν, αλλά και να συρρικνώνονται, να χάνονται και να πεθαίνουν. Οι Campbell και Muntzel (1989) προτείνουν μια ταξινόμηση των περιπτώσεων εξαφάνισης των γλωσσών και ιδιωμάτων σε τέσσερις βασικούς τύπους: α) *ξαφνικός θάνατος*, όταν ξαφνικά εξαφανίζονται οι ομιλητές/τριες για κάποιον λόγο π.χ. σφαγή, β) *ριζοσπαστικός θάνατος*, όπου ξαφνικά, από τη μια στιγμή στην άλλη, οι ομιλητές/τριες χρησιμοποιούν ένα άλλο ιδίωμα ή γλώσσα για να επιβιώσουν πολιτικά ή κοινωνικά, λόγω απειλής με πολιτική καταπίεση, με περιθωριοποίηση ή και με γενοκτονία, όπως

συνέβη τη δεκαετία του 1930 στο Ελ Σαλβαδόρ,²¹ γ) *σταδιακή συρρίκνωση και εξαφάνιση γλώσσας ή ιδιώματος*, που αφορά περισσότερο τα γεωγραφικά γλωσσικά ιδιώματα, όπου οι ομιλητές/τριες μετακινούνται σταδιακά προς την κυρίαρχη γλώσσα. Καθώς περνούν τα χρόνια, μειώνεται τόσο ο αριθμός των νέων που μιλούν το ιδίωμα, όσο και οι γλωσσικές καταστάσεις στις οποίες μπορούν να χρησιμοποιούν το ιδίωμα επαρκώς, δ) *θάνατος της γλώσσας από κάτω προς τα πάνω*, συνθήκη κατά την οποία η γλώσσα παύει να χρησιμοποιείται στην καθημερινή επικοινωνία, αλλά διατηρείται σε τυπικές καταστάσεις επικοινωνίας και ιδιαίτερα σε τελετουργικές, όπως στην περίπτωση της γλώσσας που χρησιμοποιεί η ορθόδοξη ελληνική εκκλησία (Μπασλής 2012:192-193).

Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάστηκαν τα κυριότερα θεωρητικά ζητήματα που σχετίζονται με το θέμα της διδακτορικής διατριβής και με τα ερωτήματα στα οποία καλείται να απαντήσει. Ειδικότερα, παρουσιάστηκε το θεωρητικό πλαίσιο, στο οποίο εντάσσεται η κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση μιας γεωγραφικής γλωσσικής ποικιλίας, το οποίο εξετάζει ζητήματα γλωσσικής επαφής και γλωσσικής ιδεολογίας και στοχεύει να αναδείξει πτυχές της γλωσσικής χρήσης.

²¹ Ολόκληρες ομάδες ιθαγενών, επειδή απειλούνταν με γενοκτονία, μετά από μια αποτυχημένη επανάσταση, επέλεξαν να μιλούν μόνο ισπανικά για να δείξουν στις αρχές ότι δεν είναι Ινδιάνοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣΟΥ ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟΛΟΓΙΑ

3.1 Διαλεκτική διαφοροποίηση του ελλαδικού χώρου

Η μελέτη των διαλέκτων μπορεί να είναι γεωγραφική, κοινωνική, ψυχολογική και ιστορική (Καμπάκη-Βουγιουκλή 2009: 33). Η διαλεκτολογία αποτελεί κλάδο της γλωσσολογίας, που έχει ως στόχο τη συγχρονική, διαχρονική ή ακόμα και τη συγκριτική μελέτη τόσο των γεωγραφικών όσο και κοινωνικών διαλέκτων. Μια ευρύτερη διάκριση του κλάδου αναφέρεται σε γεωγραφική διαλεκτολογία και κοινωνική διαλεκτολογία ή αστική διαλεκτολογία. Το έναυσμα για την ανάπτυξη της γεωγραφικής διαλεκτολογίας δόθηκε από την ανάγκη αποσαφήνισης και ελέγχου των αρχών των Νεογραμματικών²² του 19^{ου} αιώνα (Chambers & Trudgill 2011: 32). Πρώτος ο Wenker το 1876 ασχολήθηκε με τη συλλογή γλωσσικού υλικού και κατόρθωσε να δημοσιεύσει τον πρώτο γλωσσικό άτλαντα της γερμανικής γλώσσας, αλλά και τον πρώτο γλωσσικό άτλαντα σε παγκόσμιο επίπεδο (Μπασλής 2012: 49). Η παραδοσιακή διαλεκτολογία εξέταζε τη σχέση μεταξύ γλώσσας και γεωγραφίας, ενώ η σύγχρονη διαλεκτολογία, από τη δεκαετία του 1930 και μετά, δίνει έμφαση στα κοινωνικά χαρακτηριστικά σε σχέση με τη γλώσσα.

Ένα από τα πρώτα ζητήματα που απασχόλησαν τη νεοελληνική διαλεκτολογία αφορούσε την καταγωγή των ελληνικών διαλέκτων. Ο Heilmairer το 1834 ήταν ο πρώτος που υποστήριξε ότι η νέα ελληνική είναι η συνέχεια της ελληνιστικής κοινής,²³

²² Οι Νεογραμματικοί, έχοντας μελετήσει τη σχέση των κλασικών και σύγχρονων γλωσσών, είχαν αρχίσει να αναζητούν γενικές αρχές που καθορίζουν τη γλωσσική αλλαγή. Θεμελιώδες ερευνητικό εύρημα ήταν η ερμηνευτική ισχύς του γνωστού ως νόμου του Verner, σύμφωνα με τον οποίον όλες οι φωνητικές αλλαγές, χωρίς εξαιρέσεις, διέπονται από συγκεκριμένους νόμους και κανόνες (Chambers & Trudgill 2011: 32).

²³ Η ελληνιστική κοινή αποτελεί εξέλιξη της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, συγκεκριμένα της αττικο-ιωνικής διαλέκτου, που εμφανίστηκε στη μετα-κλασική αρχαιότητα (περ. 300 π.Χ.-300 μ.Χ. ή, κατ' άλλους, μέχρι τον 6ο αιώνα) και αποτελεί την τρίτη περίοδο στην ιστορία της ελληνικής γλώσσας. Άλλες ονομασίες της είναι *Αλεξανδρινή* ή *Ελληνική της Καινής Διαθήκης*. Για την ελληνιστική κοινή και την προέλευση των γλωσσικών ποικιλιών της ελληνικής βλ. μεταξύ άλλων Bubenik 2001, Browning 1972, Τριανταφυλλίδη 1993 [1938]. Η ελληνιστική κοινή αποτέλεσε την *lingua franca* για την περιοχή της

ενώ καθοριστικές ήταν οι μελέτες του Χατζιδάκι (1905-1907), για την απόδειξη ότι όλες οι νεοελληνικές διάλεκτοι, με εξαίρεση την τσακωνική, προέρχονται από την ελληνιστική κοινή, που βάση της είχε, κυρίως, την αττική διάλεκτο. Ο Τζιτζιλής (2000, 2001) διακρίνει τη μελέτη των νεοελληνικών διαλέκτων, βάσει του θεωρητικού πλαισίου που την περικλείει, σε τρεις περιόδους. Οι πρώτες επιστημονικές προσεγγίσεις έχουν έναν ιστορικό προσανατολισμό, ακολουθώντας το πρότυπο της ιστορικής γλωσσολογίας και καταγράφονται εργασίες με αντικείμενο την πλήρη περιγραφή και το εγχείρημα ερμηνείας φαινομένων (βλ. μεταξύ άλλων Kretschmer 1905, Ψάλτη 1905, Τζάρτζανο 1909, Ανδριώτη 1948, Παπαδόπουλο 1955). Κατά τη δεύτερη περίοδο, ακολουθεί η δομική διαλεκτολογία, που φέρνει στο φως σημαντικές φωνολογικές αναλύσεις και πολλές εργασίες που εστιάζουν στο λεξιλόγιο. Αντιπροσωπευτικές εργασίες προσανατολισμένες στο θεωρητικό πλαίσιο της δομικής διαλεκτολογίας, έτσι όπως διαμορφώνεται από τις εργασίες του Martinet, είναι, μεταξύ άλλων, των Χαραλαμπόπουλου (1980), Κοντοσόπουλου (1981), Μαργαρίτη-Ρόγκα (1985), Χατζησαββίδη (1985). Η τρίτη περίοδος, με ορόσημο το έργο του Newton (1972), αντιπροσωπεύει τη θεωρία της γενετικής διαλεκτολογίας (Τζιτζιλής 2000, 2001). Οι Παπαζαχαρίου και Ράλλη (2022: 473) προσθέτουν μια τέταρτη προσέγγιση των τελευταίων χρόνων, που ακολουθεί «το συγχρονικό κριτήριο της αυτονομίας/ετερονομίας για τον ορισμό των διαλέκτων και ταυτόχρονα δέχεται τη δυναμική και συνεχώς μεταβαλλόμενη φύση των διαλέκτων με παράλληλη επιρροή των κοινωνικών χαρακτηριστικών των ομιλητών».

Οι βασικότεροι τύποι ταξινόμησης των γλωσσών και των διαλέκτων είναι α) η ταξινόμηση βάσει της γενεαλογικής συγγένειας των γλωσσών,²⁴ β) η ταξινόμηση που στηρίζεται στα τυπολογικά χαρακτηριστικά των γλωσσών και γ) η γεωγραφική ταξινόμηση, ενώ οι γλώσσες μπορούν να ταξινομηθούν και με εξωγλωσσικά κριτήρια, όπως για παράδειγμα ιδεολογικά κ.ά. (Μαγουλάς & Μαγουλά 2017).

Μεσογείου. Ο όρος *lingua franca* (βλ. και *γλώσσα διαμεσολάβησης*) αναφέρεται σε μια βοηθητική γλώσσα, που χρησιμοποιείται για να μπορέσουν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους ομάδες ανθρώπων που μιλούν διαφορετικές μητρικές γλώσσες· μερικές φορές καλείται και *interlingua* (Κρύσταλ 2008: 243).

²⁴ Για την έννοια της συγγένειας των γλωσσών υπήρξε σημαντική η συμβολή του Schleicher με τη θεωρία του γενεαλογικού δέντρου. Στη συνέχεια, ο Schmidt, μαθητής του Schleicher, επιχειρεί να καλύψει τα μειονεκτήματα του γενεαλογικού δέντρου προτείνοντας τη θεωρία των κυμάτων το 1872 (Μαγουλάς & Μαγουλά 2017).

Η πρώτη και πιο γνωστή πρόταση για την ταξινόμηση της διαλεκτικής διαφοροποίησης του ελλαδικού χώρου είναι εκείνη του Χατζιδάκι (Hatzidakis 1892, 1905-1907), σε *βόρεια*²⁵ και *νότια*²⁶ ιδιώματα. Τα *βόρεια* χαρακτηρίζονται από την αποβολή των άτονων υψηλών φωνηέντων /i/ και /u/, όπως και την ανύψωση των άτονων μέσων φωνηέντων /e/ και /o/ σε [i] και [u] αντίστοιχα,²⁷ ενώ στα *νότια* τα άτονα φωνήεντα /i/, /u/ και /e/, /o/, δεν παρουσιάζουν καμιά μεταβολή (ισχύει δηλαδή ό,τι ακριβώς συμβαίνει και στην Κ.Ν.Ε.). Πρόκειται για το φαινόμενο του αλώβητου (αμετάβλητου, κοινώς «ατόφιου») φωνηεντισμού που επικρατεί στα νότια ιδιώματα και στην Κ.Ν.Ε., δηλαδή, την προφορά όλων των φωνηέντων είτε τονίζονται είτε όχι (Κοντοσόπουλος 2008 [1981]: 94, Καμπάκη-Βουγιουκλή 2009: 78).

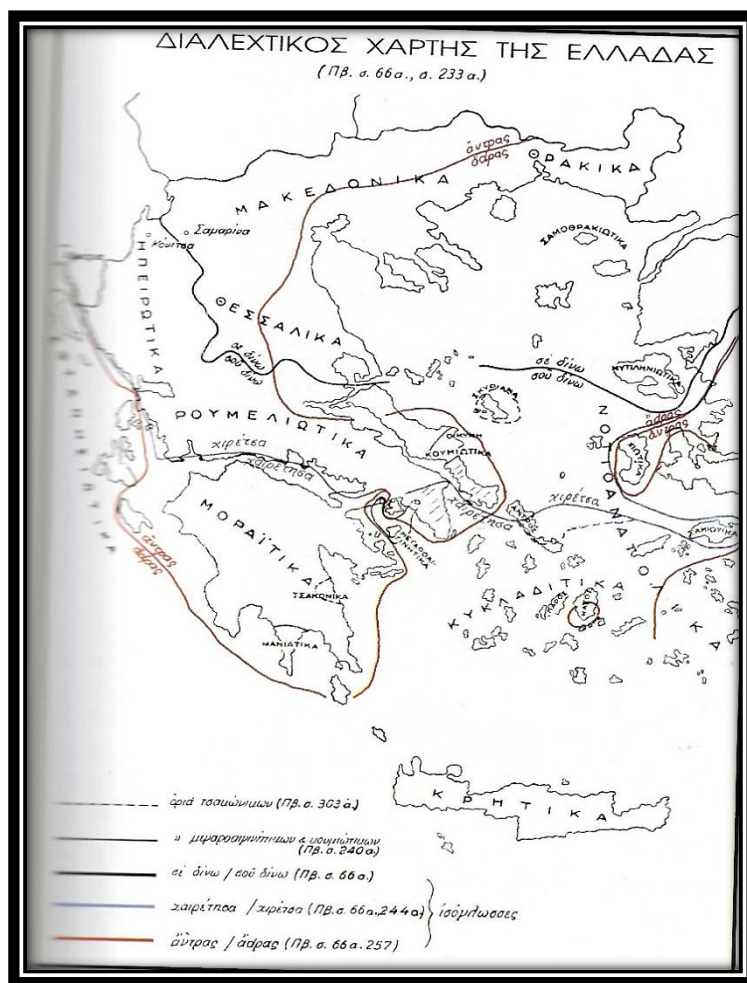
Τα βόρεια ιδιώματα συναντώνται στην περιοχή από τη βόρεια ακτή του Κορινθιακού κόλπου μέχρι και τα βόρεια σύνορα της Ελλάδας, τις Βόρειες Σποράδες, τη Σάμο, τη Λέσβο, την Ύμβρο, τη Θάσο, τη Λήμνο, τη Σαμοθράκη και τη Βόρεια Εύβοια, αλλά και σε ένα τμήμα της Άνδρου και της Τήνου (εξαιρούνται ένα τμήμα της Μακεδονίας και ο νομός Θεσπρωτίας). Ως γενικό όριο των νεοελληνικών ιδιωμάτων ορίζεται τυχαία ο 38^{ος} παράλληλος βόρειου γεωγραφικού πλάτους. Μέρος των βορείων ιδιωμάτων είναι και τα λεγόμενα *ημιβόρεια ιδιώματα*,²⁸ τα οποία εμφανίζουν, συνήθως, ένα από τα δυο φωνολογικά φαινόμενα. Ημιβόρεια είναι τα ιδιώματα της Σκύρου, της Μυκόνου, της Καστοριάς, της Λευκάδας, του ανατολικού τμήματος της Ανατολικής Θράκης, αλλά και τα ιδιώματα των χωριών Λεύκες (Πάρος), Βούρμπιανη (νομού Ιωαννίνων), μερικών χωριών έξω από την Πρέβεζα και της Αρτάκης (Προποντίδα). Τα νότια ιδιώματα κυριαρχούν στην Πελοπόννησο, τα Επτάνησα, τη Θεσπρωτία, την Κρήτη, τις Κυκλάδες, τη Χίο, την Ικαρία, τα Δωδεκάνησα, τα Μέγαρα και την Αίγινα.

²⁵ Ο Κοντοσόπουλος (2008 [1981]: 94) αναφέρει συγκεκριμένα την ονομασία «βορειοελλαδικού τύπου» και απλούστερα, αλλά αδόκιμα, την ονομασία «βόρεια». Ο ίδιος (Κοντοσόπουλος 2008 [1981]: 94) θεωρεί ορθότερη τη διαίρεση «σε ιδιώματα με βόρειο ή νότιο φωνηεντισμό».

²⁶ Ο Χατζιδάκις κάνει λόγο για «μεσημβρινή» προφορά.

²⁷ Για τα φωνολογικά φαινόμενα της αποβολής και της ανύψωσης των άτονων φωνηέντων συναντώνται συχνά και οι όροι *πτώση* ή *σίγηση* και *κώφωση* ή *στένωση* αντίστοιχα, καθώς και γενικότερα ο όρος *μειωμένος φωνηεντισμός* (βλ. ενδεικτικά Χατζιδάκι 1905-1907, Παπαδόπουλο 1926, Ανδριώτη 1933α, 1933β, Συμεωνίδη 1977, Κοντοσόπουλο 2008 [1981]).

²⁸ Τα ημιβόρεια ιδιώματα διακρίνονται περαιτέρω σε ημιβόρεια τύπου Α και Β (βλ. Καμπάκη-Βουγιουκλή 2009: 80).

Εικόνα 1: Διαλεκτικός Χάρτης κατά Τριανταφυλλίδη (1993 [1938]: 76-77)

Στη συνέχεια, ακολούθησε η πρόταση του Τριανταφυλλίδη το 1938, ο οποίος, για την κατάταξη των νεοελληνικών διαλεκτικών συστημάτων, πρότεινε να ληφθούν υπόψη τα παρακάτω γνωρίσματα: 1) η διατήρηση του τελικού /n/ των ονομάτων, 2) οι μεταβολές των άτονων φωνηέντων και συγκεκριμένα η τροπή του /o/ και /e/ σε [u] και [i], αντίστοιχα, και η αποβολή του /u/ και /i/, 3) η απορρίνωση²⁹ των ρινικών συμπλεγμάτων /mb/, /ng/, /nd/, 4) η τροπή του /x/ πριν από /e/, /i/ σε [š] ή [s], 5) η διατήρηση της συλλαβικής ή και της χρονικής αύξησης, 6) η χρήση της αιτιατικής των προσωπικών αντωνυμιών ως πτώσης έμμεσου αντικειμένου και 7) η επίταξη των άτονων τύπων της προσωπικής αντωνυμίας.

Ο Τριανταφυλλίδης (1993 [1938]), βάσει των γνωρισμάτων της διατήρησης του τελικού /n/, της συμπεριφοράς του /x/ και της επίταξης της άτονης προσωπικής

²⁹ Η άρρηνη προφορά των συμπλεγμάτων μπ, ντ, γκ.

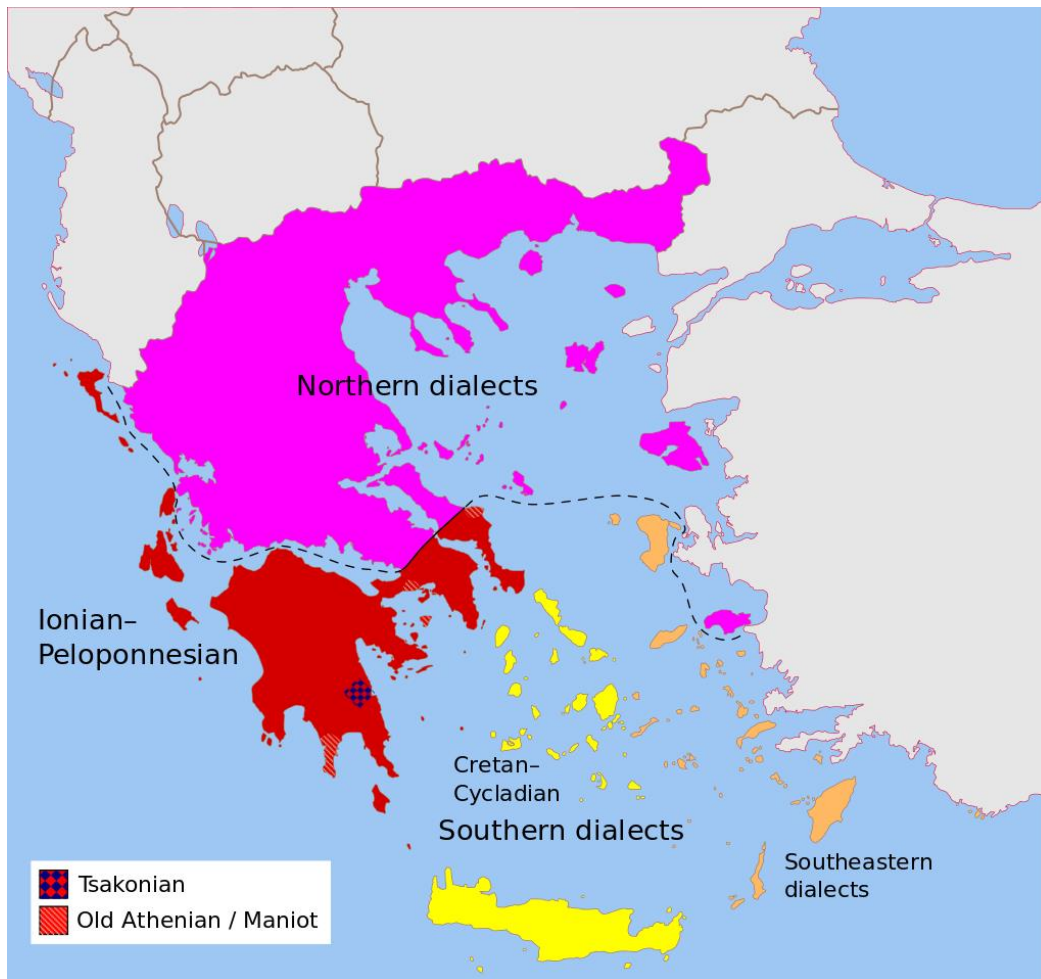
αντωνυμίας, κατηγοριοποιεί τα ελληνικά ιδιώματα σε *ανατολικά* και σε *δυτικά*.³⁰ Τα τρία αυτά γνωρίσματα αποτελούν χαρακτηριστικά των ιδιωμάτων των Δωδεκανήσων, μερικών άλλων νησιών του Αιγαίου, όπως της Χίου, της Νάξου, καθώς και της Κύπρου και κάποιων ιδιωμάτων της Μικράς Ασίας (στη Μικρά Ασία υπάρχουν και βόρεια και ημιβόρεια). Ο ίδιος (Τριανταφυλλίδης 1993 [1938]), με ταξινομικό κριτήριο τη διατήρηση ή μη της συλλαβικής ή και της χρονικής αύξησης, χωρίζει τον ελλαδικό χώρο σε τρεις περιοχές: 1) την ηπειρωτική ή βορειοκεντρική, όπου χάθηκε η χρονική αύξηση και η (άτονη) συλλαβική, 2) τη νησιωτική ή περιφερειακή, όπου διατηρήθηκε η συλλαβική αύξηση και 3) τη νοτιοανατολική, όπου διατηρήθηκε και η χρονική αύξηση.³¹

Ως κριτήριο διαχωρισμού θεωρείται, επιπλέον, η ανάπτυξη του ονομαζόμενου άλoγoυ [γ] μεταξύ φωνηέντων, που παρατηρείται, αν και με διαφοροποιήσεις στη θέση, σε περιοχές όπως οι Κυκλάδες, η Λέσβος, η Ικαρία, η Κρήτη, οι Σποράδες και σε ορισμένα μέρη της Πελοποννήσου ή της χερσαίας Ελλάδας (Τζιτζιλής 2000).

Μια άλλη διάκριση των ιδιωμάτων είναι αυτή του Κοντοσόπουλου (Contossopoulos 1983-1984: 149-162), ο οποίος κάνει λόγο για την Ελλάδα του *τι*, που περιλαμβάνει την ηπειρωτική Ελλάδα, τα Επτάνησα, τις Σποράδες, τη Σάμο, τη Θάσο, τη Λήμνο και τη Ρόδο και την Ελλάδα του *είντα* που περιλαμβάνει τα Κύθηρα, την Κρήτη, τα Δωδεκάνησα, τη Χίο, την Ικαρία, τη Σκύρο, την Κύπρο και τον Πόντο.

³⁰ Η ισόγλωσση γραμμή που χωρίζει τα ανατολικά και δυτικά ιδιώματα ακολουθεί περίπου τον 44^ο μεσημβρινό.

³¹ Η συλλαβική αύξηση εμφανίζεται στους παρελθοντικούς χρόνους των ρημάτων με μονοσύλλαβο θέμα, που αρχίζουν από σύμφωνο και «αυξάνει» το θέμα του ρήματος (π.χ. έλυσα). Η χρονική αύξηση εμφανίζεται στους παρελθοντικούς χρόνους των ρημάτων που αρχίζουν από φωνήεν ή δίφθογγο και αφορά την τροπή του σε έκταση (π.χ. ήλπιζα).

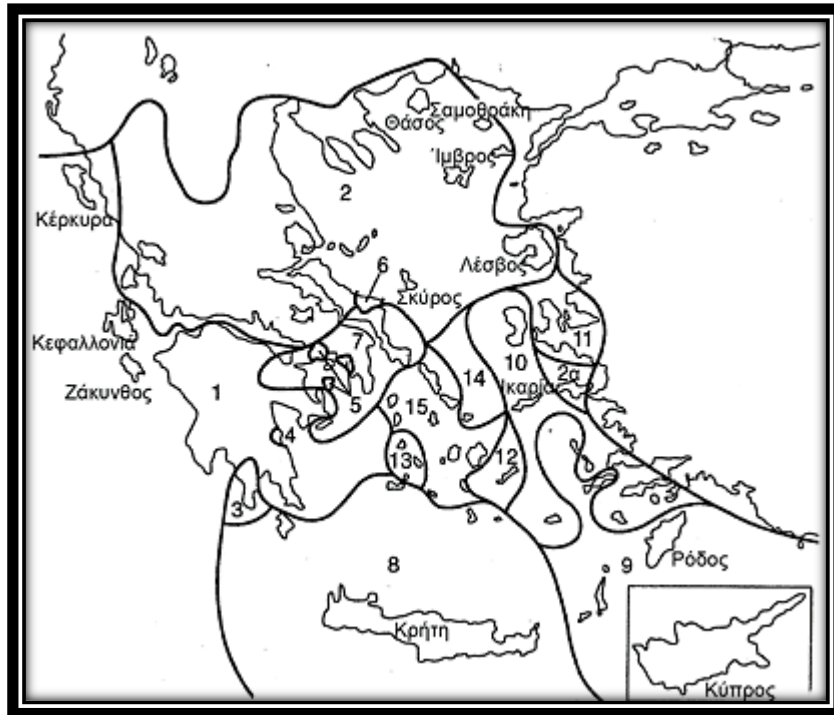

Εικόνα 2: Διαλεκτικός χάρτης κατά Newton (1972: 17xii)

Ο Newton (1972), στο έργο του *The Generative Interpretation of Dialect: A Study of Modern Greek Phonology*, προτείνει την παρακάτω ταξινόμηση: 1) πελοποννησιακή και επτανησιακή, 2) βόρεια ελληνική, 3) παλαιά αθηναϊκή, 4) κρητική και 5) νοτιοανατολικές διάλεκτοι. Τα βασικά χαρακτηριστικά που θέτει ως ταξινομικά κριτήρια είναι: 1) η αποβολή και η ανύψωση των άτονων φωνηέντων, 2) ο τσιτακισμός,³² 3) η προφορά των διπλών συμφώνων, 4) η δημιουργία ημιφώνου,³³ 5) η χρήση του [u] στη θέση του [ü], 6) η αποβολή των ηχηρών εξακολουθητικών/τριβόμενων, 7) η αποβολή του τελικού /n/, 8) η ανομοίωση του τρόπου άρθρωσης και 9) η ανάπτυξη ή επένθεση του [γ] σε μεσοφωνηεντική θέση ή και σε αρχική θέση πριν από το φωνήεν.

³² Βλ. και ενότητα 3.2.

³³ Δημιουργία ημιφώνου (glide formation) ή ημιφωνοποίηση.

Εικόνα 3: Διαλεκτικός χάρτης κατά Trudgill (2003: 61)

Περνώντας σε μια πιο πρόσφατη ταξινόμηση, που συνυπολογίζει τις προγενέστερες μελέτες, ο Trudgill (2003) χωρίζει τον ενιαίο διαλεκτόφωνο χώρο σε δεκατέσσερις περιοχές: 1) Κεντρική (δυτική Ήπειρος, Κέρκυρα, Κεφαλονιά, Ζάκυνθος, Πελοπόννησος), 2) Βόρεια (βόρεια ηπειρωτική χώρα –εξαιρείται η δυτική Ήπειρος–, Λευκάδα, βόρεια Εύβοια, Θάσος, Σαμοθράκη, Ίμβρος, Λέσβος, Λήμνος, Σκύρος, Σκιάθος, Σκόπελος, Αλόνησος, καθώς και τα υπόλοιπα μικρά νησιά των βόρειων Σποράδων, 2^α) η Σάμος, η οποία ταξινομείται ως υποπεριοχή, λόγω της γεωγραφικής απόστασης από την περιοχή (2) που ονομάζει Βόρεια, 3) Μάνη, 4) Τσακωνιά, 5) Παλαιά Αθηναϊκή, 6) Κύμη, 7) Νότια (Κρήτη, Κύθηρα, Αντικύθηρα, Θήρα και ίσως Ανάφη και Μήλος), 8) Νοτιοανατολική (Κύπρος, Ρόδος, Κάρπαθος, Κάσος, Καστελόριζο, Κως, Λέρος, Πάτμος), 9) Ανατολική (Σύμη, Τήλος, Νίσυρος, Κάλυμνος, Ικαρία, Αστυπάλαια, Χίος και γειτονικές περιοχές της Μικράς Ασίας), 10) Σμύρνη, 11) Κεντρικές Κυκλάδες (Αμοργός, Ηρακλεία, Σχοινούσα, Κέρος, Κουφονήσι, Δονούσα), 12) Δυτικές Κυκλάδες (Σίφνος, Κίμωλος, Σέριφος), 13) Μύκονος και 14) Βόρειες Κυκλάδες (Άνδρος, Τήνος, Κέα, Σύρος, Νάξος, Πάρος, Αντίπαρος, Ίος, Σίκινος Φολέγανδρος). Τα ταξινομικά κριτήρια που λαμβάνει υπόψη του για την παραπάνω

διαίρεση είναι: 1) η αποβολή των υψηλών φωνηέντων, 2) η τροπή του ύψιλον σε /u/,³⁴ 3) η ουράνωση των υπερωικών, 4) ο τσιτακισμός, 5) τα διπλά σύμφωνα και 6) η διατήρηση του τελικού [n].

Ο Παπαναστασίου (2015), παρουσιάζοντας τη σημερινή κατάσταση των νεοελληνικών διαλέκτων, για την κατάταξη των διαλέκτων προτείνει την εξέταση τεσσάρων παραμέτρων: α) αν οι διάλεκτοι μιλιούνται εντός ή εκτός Ελλάδας, υπολογίζοντας αν είναι εγχώριες ή μη, β) τον χρόνο ενσωμάτωσης της διαλεκτικής περιοχής ή/και των κατοίκων της στο ελληνικό κράτος, γ) το μέγεθος του διαλεκτόφωνου πληθυσμού και δ) την απόκλιση της διαλέκτου από την κοινή νεοελληνική.

Διάλεκτος / ιδιώματα	Εντός/εκτός Ελλάδας	Περίοδος ενσωμάτωσης	Πληθυσμός	Απόκλιση από την κοινή
Κριμαιοαζοφική	Εκτός (και λίγοι μεταφερμένοι)	4γ	Μεγάλος	Μεγάλη
Ποντιακή	Μεταφερμένοι (και λίγοι εκτός)	3, 4γ	Μεγάλος	Μεγάλη
Φαράσων	Μεταφερμένοι	3	Μικρός	Μεγάλη
Καππαδοκική	Μεταφερμένοι	3	Μεγάλος	Μεγάλη
Σύλλης	Μεταφερμένοι	3	Μικρός	Μεγάλη
Λιβισιού	Μεταφερμένοι	3	Μικρός	Μέτρια
Κυπριακή	Κύπρος	—	Μεγάλος	Μέτρια
Δωδεκανησιακά	Εντός	4α	Μεγάλος	Μέτρια
Χιώτικα και Ικαρίας	Εντός	2β	Μικρός	Μέτρια
Περιοχής Σμύρνης	Μεταφερμένοι	3	Μεγάλος	Μικρή
Κυκλαδικά	Εντός	1	Μεγάλος	Μέτρια
Κρητική	Εντός (και λίγοι εκτός)	2β	Μεγάλος	Μέτρια
Μαυιάτικα	Εντός	1	Μικρός	Μέτρια
Μεγαροκουμιώτικα	Εντός	1	Μικρός	Μέτρια
Πελοποννησιακά	Εντός	1	Μεγάλος	Μικρή
Επτανησιακά	Εντός	2α	Μεγάλος	Μικρή
Κατωιταλική	Εκτός	—	Μικρός	Μεγάλη
Βόρεια ιδιώματα	Εντός (ιδιώματα του «βόρειου χώρου» εκτός)	1, 2β, 3	Μεγάλος	Μέτρια
Θρακοβιθυνιακά	Μεταφερμένοι (και λίγοι εκτός)	3, 4β	Μεγάλος	Μέτρια, μικρή
Τσακωνική	Εντός (και λίγοι μεταφερμένοι)	1 (3)	Μικρός	Μεγάλη

Εικόνα 4: Κατάταξη των νεοελληνικών διαλέκτων και ιδιωμάτων κατά Παπαναστασίου (2015: 26)

³⁴ Οι μοναδικές περιοχές που έχουν το γνώρισμα της προφοράς [u] αντί [i] των αρχαίων ελληνικών υ και οι από προφορά [y], είναι οι περιοχές μέσα ή γύρω από την αρβανιτόφωνη περιοχή, με τις διαλέκτους-«οάσεις» της Κύμης, της Αίγινας, των Μεγάρων και η Παλαιά Αθηναϊκή, η χερσόνησος της Μάνης και η τσακωνική (Newton 1972, Trudgill 2003).

Η Ακαδημία Αθηνών και συγκεκριμένα το Κέντρο Ερεύνης των Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων - Ι.Λ.Ν.Ε. παρουσιάζει την παρακάτω συμβατική γλωσσογεωγραφική κατάταξη που, συνήθως, υιοθετείται με βάση ένα μείγμα γλωσσικών (κυρίως φωνητικών) και γεωγραφικών κριτηρίων:³⁵

ΔΙΑΛΕΚΤΟΙ	ΙΔΙΩΜΑΤΑ
<ul style="list-style-type: none"> • Ποντιακή • Καππαδοκική • Κατωιταλική • Τσακωνική • Κυπριακή • Κρητική 	<ul style="list-style-type: none"> • Βόρεια • Ημιβόρεια • Δωδεκανησιακά • Κυκλαδικά • Επτανησιακά • Μικρασιατικά • Μάνης, Κύμης και Παλαιάς Αθήνας

Εικόνα 5: Κατάταξη Κέντρου Ερεύνης των Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων - Ι.Λ.Ν.Ε.

Αξίζει να αναφερθεί ότι το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη) πρόκειται να εκδώσει ένα συλλογικό έργο για τις νεοελληνικές διαλέκτους, στο οποίο ο επιμελητής του, καθηγητής Χρήστος Τζιτζιλής, προτείνει μια νέα κατάταξή τους με βάση 24 ισόγλωσσα, χωρίζοντας τις νεοελληνικές διαλέκτους σε δύο βασικές ομάδες.³⁶ Πρόκειται για έργο που συγκροτείται από μικρές μονογραφίες γραμμένες από ειδικούς, το οποίο πιστεύεται ότι θα αλλάξει, εν πολλοίς, τη μέχρι σήμερα εικόνα μας για τις νεοελληνικές διαλέκτους.

³⁵ <http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/greekdialects/neohellenic/dialects>.

³⁶ Οι δύο βασικές ομάδες που προτείνονται στην εισαγωγή του Τζιτζιλή (υπό έκδοση), όπως αναφέρονται στη διδακτορική διατριβή της Παπαδάμου (2018), είναι οι μικρασιατικές και οι μη μικρασιατικές (ή ευρωπαϊκές ή ελλαδικές) διάλεκτοι.

3.2 Τα βόρεια ελληνικά ιδιώματα

Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, με βάση τη διάκριση του Χατζιδάκι, ο όρος *βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα* ή *βόρειες διάλεκτοι*,³⁷ περιλαμβάνει τη διαφοροποίηση της ελληνικής γλώσσας που εντοπίζεται από τη βόρεια ακτή του Κορινθιακού κόλπου ως τα βόρεια σύνορα της ελληνικής επικράτειας, αλλά και σε ένα τμήμα της Άνδρου και της Τήνου, συμπεριλαμβάνοντας τη βόρεια Εύβοια, τη Σάμο, τη Λέσβο, τη Λήμνο, τη Θάσο, τη Σαμοθράκη, με εξαιρέσεις ένα μικρό τμήμα της Μακεδονίας και τον νομό Θεσπρωτίας. Όπως αναφέρει ο Συμεωνίδης (1977: 64), τα βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα καλύπτουν το σύνολο σχεδόν του βόρειου ελληνικού ηπειρωτικού και νησιωτικού χώρου, από την Ήπειρο ως τη Μικρά Ασία και από τη Στερεά Ελλάδα ως τη Μακεδονία.

Ο Kretschmer (1905) πρότεινε μια διαίρεση των βορείων ιδιωμάτων σε τρεις κατηγορίες: α) την ηπειρωτική Ελλάδα, β) τα νησιά του Βορείου Αιγαίου και γ) τα ιδιώματα της Μικράς Ασίας, ενώ ο Τριανταφυλλίδης (1993 [1938]) τα χωρίζει σε: α) ρουμελιώτικα και ηπειρώτικα, β) θεσσαλικά και μακεδονικά και γ) θρακικά. Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί ότι στο έργο του Τζιτζιλί, που πρόκειται να εκδοθεί από το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών Τριανταφυλλίδη, προτείνεται μια διαφορετική διαίρεση των βορείων ιδιωμάτων (βλ. Παπαδάμου 2018).

Τα βόρεια ιδιώματα θεωρούνται, σε γενικές γραμμές, λιγότερο συντηρητικά από τα νότια ως προς το λεξιλόγιο, τη μορφολογία και τον φωνηεντισμό, με εξαίρεση τις τροπές των συμφώνων. Αναφορικά με τα γλωσσικά τους χαρακτηριστικά,³⁸ σε επίπεδο φωνητικής-φωνολογίας πρωταρχικό ρόλο παίζει ο φωνηεντισμός, ο οποίος καθορίζει τον διαχωρισμό των ιδιωμάτων. Τα δύο βασικά φωνητικά φαινόμενα που εμφανίζονται στις γλωσσικές ποικιλίες με βόρειο φωνηεντισμό είναι, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω: α) η αποβολή των άτονων υψηλών φωνηέντων /i/ και /u/, για παράδειγμα χέρι σε *çer*, πηγάδι σε *ργαδ*, δουλεύει σε *δλεν* και β) η ανύψωση των άτονων μέσων φωνηέντων /e/ και /o/ σε [i] και [u] αντίστοιχα, για παράδειγμα φεγγάρι σε *fiɣar* και χωράφι σε *χuraf*. Στην περίπτωση που η αποβολή των άτονων /i/ και /u/ πραγματώνεται τόσο στο εσωτερικό όσο και στο τέλος της λέξης, όπως στο παράδειγμα

³⁷ Για την αναλυτική περιγραφή των χαρακτηριστικών των βορείων διαλέκτων βλ. Κατσώχη 2006.

³⁸ Για επιπλέον μελέτες των βορείων ιδιωμάτων βλ. μεταξύ άλλων Παπαδόπουλο 1926, Ανδριώτη 1933α, 1933β, Σακελλαριάδη 1976, Μαγουλά 1977, Μπέη 2019, ενώ υπάρχουν πολυάριθμες έρευνες για γλωσσικές ποικιλίες μεμονωμένων περιοχών.

με τη λέξη πηγάδι σε ργαδ, γίνεται λόγος από τον Κοντοσόπουλο (2008 [1981]: 94) για «αυστηρού τύπου» βόρεια ιδιώματα. Ο Συμεωνίδης (1977: 63) θεωρεί ότι «αυστηρότερα βόρεια ιδιώματα» χαρακτηρίζονται τα ιδιώματα στα οποία παρατηρούνται και τα δυο φωνητικά φαινόμενα του βόρειου φωνηεντισμού. Όπως είναι φυσικό, τα φαινόμενα αυτά διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή και δεν παρατηρούνται όλα στον ίδιο βαθμό.

Οι εναλλαγές που παρατηρούνται στην προφορά κάποιων συμφώνων στα βόρεια ιδιώματα, παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως φαινόμενα. Αρχικά τίθεται το ζήτημα των συνεπειών της αποβολής των /i/ και /u/. Μία από αυτές είναι η φωνητική εξέλιξη της συνάντησης των συμφώνων, που απορρέει από την παραπάνω αποβολή, για παράδειγμα *δκος/θκος* για τη λέξη *δικός*. Η ουράνωση³⁹ των συμφώνων μπροστά από το /i/ και πιο σπάνια το /e/ αποτελεί συχνό φαινόμενο των βορείων ιδιωμάτων, με παραδείγματα την προφορά των /s, z, ts, dz/ σε [ʃ, ʒ, tʃ, dʒ] αντίστοιχα, πριν από το τονισμένο ή ακόμη και το άτονο /i/ που αποβλήθηκε, όπως στις λέξεις *τσιχλα* σε tʃixla και *σιτάρι* σε ʃtar. Άλλα φαινόμενα διαφορετικής προφοράς συμφώνων σχετίζονται με την προφορά των /s/ και /z/ σε [ʃ] και [ʒ]. Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά φαινόμενα των ιδιωμάτων με βόρειο φωνηεντισμό είναι ο τσιτακισμός. Ο όρος τσιτακισμός αναφέρεται στην τροπή του άηχου υπερωικού κλειστού /k/ σε προστριβόμενα [ts] ή [tʃ] (ή και [te]) μπροστά από τα φωνήεντα /i/ και /e/, όπως και η τροπή του ηχηρού υπερωικού κλειστού /g/ σε [dz] ή [dʒ] (ή και [dʒ]) (Παντελίδης 2009).⁴⁰ Ενδεικτικά παραδείγματα του φαινομένου είναι οι λέξεις *σίτρινος* από *κίτρινος* και *φατσή* από *φακή*. Από τις πολύ αναγνωρίσιμες τροπές των βορείων ιδιωμάτων είναι η προφορά του [l] και [ɲ] με διάφορες εκδοχές, ανάλογα την περιοχή και η συνάντηση των [z] και [m] στο τέλος των ονομάτων που λήγουν σε /s/ και ακολουθούνται από το κτητικό *μου*, όπου αναπτύσσεται σε άλλα ένα [u] και σε άλλα ένα [i], αλλά και πριν από το *του/της*, όπως συμβαίνει στη Λέσβο (βλ. Gafos & Ralli 2002). Άλλα φωνηεντικά και συμφωνικά

³⁹ Ουράνωση ή ουρανικοποίηση (palatalization) ονομάζεται η άρθρωση των συμφώνων με τη ράχη, δηλαδή το πρόσθιο μέρος της γλώσσας να πλησιάζει στον ουρανίσκο (Πετρούνιας 1993 [1984]: 318, Μπαμπινιώτης 1998: 1300, Κρύσταλ 2008: 300-301).

⁴⁰ Για περισσότερη συζήτηση αναφορικά με τα φαινόμενα που συνιστούν τσιτακισμό, καθώς δεν υπάρχει απόλυτη συμφωνία, βλ. μεταξύ άλλων Κακριδή 1930, Newton 1972, Trudgill 2003, Παντελίδη 2009.

φαινόμενα, όπως η ατελής συνίζηση,⁴¹ οι αναπτύξεις φθόγγων,⁴² οι αποβολές και τροπές αρχικών φθόγγων,⁴³ αποτελούν χαρακτηριστικά των βορείων ιδιωμάτων.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο τονισμός των λέξεων, όπου παρατηρείται η τάση για οπισθοχωρητικό τονισμό, με τον κύριο τόνο στην τέταρτη πριν τη λήγουσα συλλαβή, για παράδειγμα *έφαγαμι* από *φάγαμε*, ενώ παρουσιάζεται και το φαινόμενο της ανάπτυξης δευτερεύοντος τόνου στην παραλήγουσα, για παράδειγμα *έφαγάμι*.

Από τις πιο σημαντικές μορφολογικές ιδιαιτερότητες αναφέρονται οι εξής: α) ο σχηματισμός του αρσενικού οριστικού άρθρου στην ονομαστική ενικού από /o/ σε [u] λόγω της ανύψωσης ή σε [i],⁴⁴ ενώ σε άλλα μέρη μπορεί και να παραληφθεί (π.χ. στην Αγιάσο), β) ο υποκορισμός με καταλήξεις όπως *-ουδ' / -ουδα*, *-έλ' και -ουλ'*, γ) η γενική ενικού έχει αντικατασταθεί από την προθετική φράση/σύνταγμα *από+αιτιατική*, ενώ η γενική πληθυντικού των δευτερόκλιτων σχηματίζεται σε *-ιουν*, και δ) κάποιοι ιδιαίτεροι ρηματικοί σχηματισμοί, όπως, σε κάποιες περιοχές, οι ενεργητικοί αόριστοι των ρημάτων λήγουν σε *-κ* αντί *-σ*, αλλού οι ενεργητικοί παρατατικοί και αόριστοι λήγουν στο α' πληθ. σε *-μαν* και στο β' πληθ. σε *-ταν*.

Το βασικότερο συντακτικό χαρακτηριστικό των βορείων ιδιωμάτων είναι η σύνταξη με αιτιατική των ρημάτων που στην Κ.Ν.Ε. συντάσσονται με γενική, παραδείγματα *σι λέου*, *σι κάνου*, *θα τον πω*, κ.ά. Όσον αφορά στο λεξιλόγιο, η αποβολή των άτονων φωνηέντων επηρεάζει μορφικά πολύ μεγάλο μέρος του λεξιλογίου, που εμφανίζεται, έτσι, με τύπους που διαφέρουν σημαντικά από την Κ.Ν.Ε., στοιχείο που ισχύει και για τις λόγιες και αρχαϊκές εκφράσεις της Κ.Ν.Ε. σύμφωνα με τον Θαβώρη (2000: 67).

⁴¹ Ατελής συνίζηση ονομάζεται το φαινόμενο που παρατηρείται όταν το ημίφωνο [i] βρίσκεται πριν από τονιζόμενο /a/, προφέρεται σχεδόν ως ανοιχτό [e] όταν προηγείται σύμφωνο και ιδιαίτερα /r/ ή /l/, όπως *αχλαδιά* σε *αχλαδ^εα*.

⁴² Οι κυριότερες αναπτύξεις φθόγγων που εντοπίζονται στα βόρεια ιδιώματα είναι οι εξής: α) η ανάπτυξη γ ή γλ σε μεσοφωνηεντική θέση, για παράδειγμα η λέξη *Τουρκία* σε *Τουρκίγια* ή σε αρχική θέση πριν από φωνήεν, για παράδειγμα *η ένας* σε *γένας* και η β) η ανάπτυξη ενός *α* σε αρχική θέση πολλών λέξεων, για παράδειγμα η λέξη *χελώνα* σε *αχιλώνα*.

⁴³ Παραδείγματα η λέξη *εξωτερικό* σε *ζουτιρικό* και η λέξη *Όλυπος* σε *Έλυμπος*.

⁴⁴ Ερμηνείες για το άρθρο [i] βλ. Φόρη 1956, Συμεωνίδη 1983.

3.3 Η γλωσσική ποικιλότητα της Λέσβου

Η γλωσσική ποικιλότητα της Λέσβου κεντρίζει το ενδιαφέρον των ερευνητών/τριών και μελετητών/τριών από πολύ νωρίς. Το γεγονός ότι «τα γειτονικά ιδιώματα Αϊβαλίου-Μοσχονησιού-Λέσβου είναι αυτά για τα οποία διαθέτουμε, ήδη αρκετά νωρίς, δηλαδή από τα τέλη του 19^{ου}-αρχές του 20^{ου} αιώνα, τρεις γλωσσολογικές περιγραφές (τέσσερις αν συμπεριληφθεί και το ανώνυμο *Γλωσσάριον Λέσβιον* του 1872)», προκαλεί εντύπωση, όπως αναφέρει η Μανωλέσσου (2013: 134).⁴⁵ Οι πρώτες μελέτες για τη Λέσβο είναι του Αναγνώστου (1903) και του Kretschmer (1905).

Σύμφωνα με τον Joseph (2006: 131-132), η γλωσσική κληρονομιά της Λέσβου ταυτίζεται με την «αιολική διάλεκτο», την οποία γνωρίζουμε, κυρίως, μέσα από τα ποιήματα της Σαπφούς και του Αλκαίου από τον 7^ο και 6^ο αιώνα π.Χ. Στην «αιολική διάλεκτο» συγκαταλέγονται οι διάλεκτοι της Θεσσαλίας, της Βοιωτίας και της Λέσβου, καθώς και της απέναντι Μικρασιατικής ακτής. Κέντρο της διαλέκτου ήταν η Θεσσαλία, η οποία αποκαλούνταν και *Αιολίς*. Με την εγκατάσταση Δωρικών φύλων από την Ήπειρο στην περιοχή, ξεκινά ένα μεταναστευτικό ρεύμα προς τη Λέσβο και τη Μικρά Ασία. Αυτή η διάλεκτος εξασθενεί μπροστά στην πορεία της ελληνιστικής κοινής, με αποτέλεσμα οι σημερινές γλωσσικές ποικιλίες της Λέσβου να μην κατάγονται άμεσα από την αρχαία αιολική, αλλά να προέρχονται από την ελληνιστική κοινή, όπως έχει προαναφερθεί για όλες τις νεοελληνικές διαλέκτους, εκτός από την τσακωνική.

Οι γλωσσικές ποικιλίες της Λέσβου ανήκουν στα λεγόμενα βόρεια ιδιώματα, καθώς εμφανίζουν το φαινόμενο του βόρειου φωνηεντισμού. Κατά τον Κοντοσόπουλο (2008 [1981]: 106), η Λέσβος βρίσκεται στη ζώνη του *είντα*. Η διαλεκτική ποικιλία της Λέσβου παρουσιάζει επιμέρους διαφορές, από περιοχή σε περιοχή, σε ένα σύνολο σχεδόν 80 χωριών. Η πιο πρόσφατη επιστημονική μελέτη στηρίζεται στον ηλεκτρονικό διαλεκτικό άτλαντα της Λέσβου, με τη χαρτογράφηση γλωσσικών φαινομένων και λεξιλογίου ανά περιοχή (Ralli κ.ά. 2018, Ράλλη 2019, Ράλλη & Αλεξέλλη 2019, Αλεξέλλη 2021). Με εξαίρεση την προσπάθεια της δημιουργίας διαλεκτικού άτλαντα της Κρήτης από τον Κοντοσόπουλο, ο διαλεκτικός άτλαντας της Λέσβου αποτελεί την πρώτη συστηματική και ολοκληρωμένη προσπάθεια χαρτογράφησης γλωσσικού

⁴⁵ Οι γλωσσικές ποικιλίες της Λέσβου και, πιο συγκεκριμένα, των περιοχών της Βορειοανατολικής Λέσβου και των μικρασιατικών πόλεων Κυδωνιών (Αϊβαλίου) και Μοσχονησιών, μοιράζονται βασικά χαρακτηριστικά που έχουν μελετηθεί από πολλούς/ες ερευνητές/τριες (βλ. μεταξύ άλλων Σακκάρη 1940, Ράλλη κ.ά. 2004, 2007, Ράλλη 2007, 2017).

υλικού της ελληνικής γλώσσας (Ράλλη 2019: 433). Παράλληλα, στο πλαίσιο της διδακτορικής διατριβής της Αλεξέλλη (2021), με τίτλο «Χαρτογράφηση της γλωσσικής ποικιλίας της Λέσβου», τα γλωσσικά δεδομένα του άτλαντα εμπλουτίστηκαν. Πλούσιο μαγνητοφωνημένο υλικό φυσικών ομιλητών/τριών και από περιοχές της Λέσβου βρίσκεται, επίσης, καταχωρισμένο στη βάση δεδομένων Gree.D του Εργαστηρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων του Πανεπιστημίου Πατρών (Ράλλη κ.ά. 2010). Τέλος, αξιόλογο υλικό για τη λεσβιακή διάλεκτο εντοπίζεται στο αρχείο του Κέντρου Ερεύνης των Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων της Ακαδημίας Αθηνών- Ι.Λ.Ν.Ε.

Ακολουθώντας κυρίως τον κατάλογο και την ομαδοποίηση των φαινομένων, σύμφωνα με τον ηλεκτρονικό γλωσσικό άτλαντα Λέσβου (Η.Γ.Α.Λ.) (Αλεξέλλη 2021), τα κυριότερα γλωσσικά χαρακτηριστικά των λεσβιακών είναι τα εξής:⁴⁶

1. Τσιτακισμός, η τροπή του /c/ σε [ts] μπροστά από φωνήεντα /i/ και /e/, για παράδειγμα *τσιτρίνο* αντί *κίτρινο*.
2. Η τροπή του /t/ σε [c] μπροστά από τα φωνήεντα /i/ και /e/ (εντοπίζεται στις περιοχές Πλωμαρίου, Μεσοτόπου και Ερεσού), για παράδειγμα *κυρί* αντί *τυρί*.
3. Ανάπτυξη ενός [a] στην αρχική θέση πολλών λέξεων, για παράδειγμα *αχιλώνα*, αντί *χελώνα*.
4. Επένθεση ενός -i- μεταξύ του τελικού [s] του ουσιαστικού και του αδύναμου τύπου κτητικής αντωνυμίας (*μου, του, της*), για παράδειγμα *ι πατέρας-ι-μ, ιπατέρας-ι-τ/ι-τς*.
5. Διαφοροποιήσεις στην ονομαστική του ενικού των οριστικών άρθρων και συγκεκριμένα: α) χρήση της μορφής [i] αντί [o] στην ονομαστική του αρσενικού

⁴⁶ Για τα γλωσσικά χαρακτηριστικά της διαλεκτικής ποικιλίας της Λέσβου βλ. μεταξύ άλλων Αναγνώστου 1903, Kretschmer 1905, Σακκάρη 1940, Σακελλαριάδη 1976, Gafos & Ralli 2001, 2002, Κοντοσόπουλο 2008 [1981], Ράλλη 2011, 2015, 2017, 2019, Αλεξέλλη & Ράλλη 2014, Ράλλη κ.ά. 2017α, 2017β, Ralli κ.ά. 2018, Παπαζαχαρίου & Ράλλη 2019, Ράλλη & Αλεξέλλη 2019, Αλεξέλλη 2015, 2021, Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων Πανεπιστημίου Πατρών <http://imgd.philology.upatras.gr/index.php/projects-page/our-projects-2/#1581000192422-a1e161af-b80b>, Ηλεκτρονικό γλωσσικό άτλαντα της Λέσβου (Η.Γ.Α.Λ.) <http://lesvos.imgd.philology.upatras.gr/> και μια σειρά από γλωσσάρια, λεξικά, κ.ά. (βλ. ενδεικτικά Κοντό 1957, Αραβανόπουλο 1975, Μίσσιο 1976, Γιαννουλέλλη 1983, 1989, Γδοντέλλη 1987, Μαυραγάνη 1993, Χατζημιχαλάκη 1995, Ταστάνη 1998, Παπάνη & Παπάνη 2004, Αλβανό 2011, Αναγνωστοπούλου 2013, 2021, Ράλλη 2017, Στεργέλλη 2017, Κακαρώνη 2020).

- άρθρου, β) χρήση της μορφής *γι* για το αρσενικό άρθρο και *γη* για το θηλυκό άρθρο στην ονομαστική ενικού⁴⁷ (εντοπίζεται στην Αγιάσο και σε χωριά στη Γέρα) και γ) απουσία οριστικού αρσενικού άρθρου στην ονομαστική ενικού (εντοπίζεται κυρίως στην Αγιάσο).
6. Η ετερόκλιση⁴⁸ ουσιαστικών του ουδέτερου γένους, που πραγματώνεται σε *-ια* και *-ητα*, όπως για παράδειγμα σε *λάθια* και *λάθητα* αντί *λάθη*.
 7. Οι υποκοριστικές καταλήξεις είναι σε [εl] (-ελ'), για παράδειγμα *μουρελ'* αντί *μωράκι* και [υða] (-ούδα), παράδειγμα *κουπιλούδα* αντί *κοπελίτσα*.
 8. Τα ρήματα της δεύτερης κλιτικής τάξης⁴⁹ στο δεύτερο και τρίτο πρόσωπο του ενικού ενεστώτα διατηρούν τον τύπο των αρχαίων συνηρημένων σε *-έω*, για παράδειγμα ρήματα όπως *πατέω-πατῶ*, *κρατέω-κρατῶ* σε *πατείς*, *πατεί* και *κρατείς*, *κρατεί* αντί *πατάς*, *πατά* και *κρατάς*, *κρατά*.
 9. Πολλά αρχαιοπρεπή ρήματα της δεύτερης κλιτικής τάξης πραγματώνουν την προστακτική σε *-ει* αντί σε *-α*, με ταυτόχρονη ημιφωνοποίηση που συμφωνοποιείται, για παράδειγμα *φόργει* αντί *φόρα*.
 10. Η εμφάνιση ενός *-ι-* στον πληθυντικό του ενεστώτα, για παράδειγμα *σκόινιντιν*, αντί *σηκώνονται*.
 11. Κάποια ρήματα παρουσιάζουν τους αρχαιοπρεπείς τύπους του συνοπτικού σε *-κ-*, για παράδειγμα *δώκα* από το *ἔδωκα* αντί *έδωσα*.
 12. Διαφοροποίηση καταλήξεων του παρατατικού στο πρώτο πρόσωπο ενικού σε ενεργητική και παθητική φωνή, όπως σε *-όμνα*, *-όμνταν*, *-όμνουν*, *-ούμνταν*, *-ούμνουν*, *-ούμνα*, *-ουμ*, αλλά και σε *-ους*, που χρησιμοποιείται ακόμη και στον πληθυντικό, για παράδειγμα *βρουντούσαμι*.

⁴⁷ Φωνητικά είναι ίδια και η διαφοροποίηση έγκειται στη γραφή.

⁴⁸ Η ιδιότητα του λεξήματος να παρουσιάζει κλίση σε δύο ή περισσότερες κλιτικές τάξεις ονομάζεται *ετερόκλιση* (heteroklisis) (βλ. μεταξύ άλλων Stump 2006, Maiden 2009, Karatsareas 2011).

⁴⁹ Η παρουσία ή η απουσία μιας συστηματικής αλλομορφίας αποτελεί το χαρακτηριστικό που προβλέπει την κλιτική τάξη στα ρήματα. Για τη δεύτερη κλιτική τάξη αντιστοιχεί η αλλημορφική σχέση X(α) ~ Xφωνήεν, ενώ, τα ρήματα, από τα οποία απουσιάζει αυτή η σχέση, κλίνονται σύμφωνα με την πρώτη κλιτική τάξη. Η δεύτερη κλιτική τάξη μπορεί να διαχωριστεί περαιτέρω σε δύο υποομάδες (Ράλλη 2005, 2022). Για την κατανομή των ονομάτων και ρημάτων σε κλιτικές τάξεις βλ. Ralli 1988, 2000, Ράλλη 2005, 2022 και για την κατηγοριοποίηση των ονομάτων σε κλιτικές τάξεις των διαλεκτικών ποικιλιών της Λέσβου βλ. Αλεξέλλη & Ράλλη 2014, Αλεξέλλη 2015.

13. Σχηματισμός του παρακειμένου με το βοηθητικό ρήμα *έχω* ή *είμαι* και την παθητική μετοχή, παραδείγματα *έχου φερμένου* αντί *έχω φέρει* και *είμι φαγούμενους* αντί *έχω φάει*.
14. Η εμφάνιση ρηματικών καταλήξεων με *-ου-* (αντί με *-η-* στην Κ.Ν.Ε.) στην παθητική φωνή του πληθυντικού του αορίστου, για παράδειγμα *χρειαστούκαν* αντί *χρειάστηκαν*.
15. Η ρηματική κατάληξη τρίτου πληθυντικού του αορίστου της ενεργητικής φωνής σε *-ασι*, για παράδειγμα *κλειδώσασι* αντί *κλείδωσαν*.
16. Η αύξηση *η-* σε ορισμένα ρήματα στον παρατατικό και στον αόριστο, για παράδειγμα, *ηπάγινα* αντί *πήγαινα*.
17. Η παρουσία του παραγωγικού επιθήματος *-αδα*,⁵⁰ όπως *βαρυτάδα* αντί *βαρεμάρα*.
18. Η σύνταξη με αιτιατική των ρημάτων που στην Κ.Ν.Ε. συντάσσονται με γενική, για παράδειγμα ο αδύναμος τύπος της προσωπικής αντωνυμίας *μι φέρν'ς* αντί *μου φέρνεις*.
19. Εντοπίζεται το φαινόμενο της μετάκλισης σε ορισμένες περιοχές, όπου ο αδύναμος τύπος της αντωνυμίας αντί να προηγείται ακολουθεί το ρήμα, για παράδειγμα *δοκίμασές του;* αντί *το δοκίμασες;*
20. Παρατηρείται το φαινόμενο της επένθεσης του [i] σε συνεκφορές για λόγους ευφωνίας, για παράδειγμα *θέλιν τν-ι-μκρή για ν'ύφαντί* αντί *θέλουν τη μικρή για νύφη*.
21. Αποβολή δευτερογενούς /i/ λόγω ανύψωσης του άτονου /e/, χαρακτηριστικό του βόρειου φωνηεντισμού, σε ποικίλες περιπτώσεις, όπως σε μεμονωμένες λέξεις, για παράδειγμα, *λάτι* < *ιλάτι* αντί *ελάτε*.
22. Η ύπαρξη συνίζησης και αποβολής ημιφώνου [j] με ουρανικοποίηση του /s/ που βρίσκεται μπροστά, για παράδειγμα *δρουσά* αντί *δροσιά*.
23. Παρατηρείται αποφυγή συμφωνικού συμπλέγματος με σύμφωνο και /r/,⁵¹ για παράδειγμα «άσπηρ», αντί «άσπρη».
24. Εντοπίζεται το φαινόμενο της δάσυνσης⁵² των συριστικών.
25. Παρατηρούνται τα [b], [d], [g] χωρίς προερρινοποίηση.

⁵⁰ Το παραγωγικό επίθημα *-αδα* προέρχεται από το βενετσιάνικο *-ada* (Ράλλη 2019).

⁵¹ Η Ράλλη (2019) αναφέρει ότι οφείλεται σε τουρκική επίδραση.

⁵² Δάσυνση (aspiration) είναι όρος που χρησιμοποιείται στη φωνητική και αναφέρεται στην αναπνοή, που ακούγεται και συνοδεύει την άρθρωση ενός φθόγγου (Κρύσταλ 2008: 101).

26. Η ανάπτυξη ενός ευφωνικού [j] (γι) σε μεσοφωνηεντική θέση, π.χ. *μητριγιά* αντί *μητριά*. Επίσης, συναντάμε το [j] και στη ρηματική κατάληξη -εύω, για παράδειγμα *συμβουλεύγου* αντί *συμβουλεύω*.
27. Η γενική πληθυντικού των δευτερόκλιτων ονομάτων που σχηματίζεται σε -ιούν, για παράδειγμα *πrouβατιούν* αντί *προβάτων*.
28. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το λεξιλόγιο σε ρήματα (π.χ. *κτσιίζου* ‘πασπαλίζω’, *σμαρίζου* ‘σημαδεύω’), σε εκφράσεις (π.χ. *ζ-ντουνιαντέ*⁵³ ‘στον ντουνιά’, δηλαδή στον κόσμο), σε δεικτικές αντωνυμίες (π.χ. *έτσους/τσος/τσόνους/έγ’τσους* ‘εκείνος’, *εύτους* ‘αυτός’, *εύτνους* ‘αυτός εδώ’), σε δείκτες λόγου (π.χ. *πέτα* ‘πες τα’), σε επιρρήματα (π.χ. *πάτσι* ‘μήπως’, *ταπέ* ‘μετά’, *έδαφνα* ‘εδώ πέρα’, *έδαφτου* ‘εκεί πέρα’, *έδγιτς* ‘έτσι’, *έγ’τσι* ‘έτσι’, *ότλιγια* ‘όπως’, *τότισου* ‘τότε’, *μό* ‘μονο’, *πλια/πλιο/λιο/γιο* ‘πια’).
29. Ως προς τα δάνεια, υπάρχει τόσο τουρκική όσο και ιταλική επιρροή, καθώς η Λέσβος διοικήθηκε από τη γενουατική οικογένεια των Γατελούζων, με έντονη παρουσία των βενετσιάνικων, που χρησιμοποιούνταν ως ένα είδος *lingua franca*⁵⁴ (Ράλλη 2013, Ralli 2016).
30. Χαρακτηριστική είναι η κατάληξη -έλλης στα λεσβιακά επώνυμα, παραδείγματα Αναγνωστέλλης, Φραγκέλλης, ενώ, ως προς τα βαπτιστικά ονόματα, παρατηρείται σε υψηλή συχνότητα το γυναικείο όνομα *Μυρσίνη* και το ανδρικό *Στρατής* (Κοντοσόπουλος, 2008 [1981]: 106).

3.3.1 Παρουσίαση της περιοχής της Αγιάσου

Η Αγιάσος είναι μια ορεινή κωμόπολη, χτισμένη αμφιθεατρικά στις ανατολικές παρειές του όρους Όλυμπος και έχει υψόμετρο γύρω στα 500 μ. Απέχει 27 χιλιόμετρα από τη Μυτιλήνη, την πρωτεύουσα του νησιού της Λέσβου και, σύμφωνα με την εθνική απογραφή πληθυσμού του έτους 2011,⁵⁵ η κωμόπολη έχει πληθυσμό 2.320 κατοίκους και συνολικά η δημοτική κοινότητα Αγιάσου (αποτελούμενη από τις περιοχές Αγιάσος, Καρήνη, Μεγάλη Λίμνη, Σανατόριον) 2.373 κατοίκους. Η τοπική οικονομία της

⁵³ Πρόκειται για εντελώς διαφανές (και μάλλον αναφομοίωτο) δάνειο από την τουρκική.

⁵⁴ Για την επεξήγηση του όρου *lingua franca* βλ. σχετική υποσημείωση (23) στην ενότητα 3.1.

⁵⁵ Μέχρι τη χρονική στιγμή της ολοκλήρωσης της διδακτορικής διατριβής, έχουν δημοσιευθεί τα προσωρινά αποτελέσματα της απογραφής του 2021 για Δήμους και Περιφερειακές ενότητες, αλλά όχι για Δημοτικές/Τοπικές Ενότητες/Κοινότητες.

Αγιάσου στηρίζεται κυρίως στη γεωργική παραγωγή, στην κτηνοτροφία και στα εργαστήρια κεραμικής και ξυλογλυπτικής με την πατροπαράδοτη τεχνική τους.

Σύμφωνα με την παράδοση, η Αγιάσος έχει χτιστεί στην τοποθεσία όπου έφτιαξε τη σκήτη του ο ιερομόναχος Αγάθων ο Εφέσιος, ερχόμενος το 802 μ.Χ. από τα Ιεροσόλυμα και μεταφέροντας, μεταξύ άλλων ιερών κειμηλίων, το εικόνισμα της Παναγίας («Αγίας Σιών»). Σε αυτό το σημείο χτίστηκε ο πρώτος ναός της Παναγίας ως μοναστήρι το 1170 μ.Χ., και γύρω του άρχισε να αναπτύσσεται σιγά-σιγά ο οικισμός. Σύμφωνα με τους ιστοριογράφους, η Αγιάσος χτίστηκε τον 15^ο αιώνα, γύρω στο 1460 (1461~1464), χρονολογία που σχετίζεται με την επιδρομή πειρατών και ενδεχομένως των Βενετών το 1464 (Κολαξιζέλης 1997: 136-139). Η Αγιάσος έχει πλούσια ιστορία και μεγάλη πολιτιστική παράδοση. Η πολυσχιδής δράση του περίφημου Αναγνωστηρίου της Αγιάσου (1894), με σημαντική συνεισφορά στο θέατρο, τη μουσική, τη δημιουργία βιβλιοθήκης και λαογραφικού μουσείου, αποτελεί το ορόσημο της πλούσιας λαογραφικής παράδοσης της περιοχής.

3.3.2 Τα γλωσσικά χαρακτηριστικά της γλωσσικής ποικιλίας της Αγιάσου

Κατά τη βιβλιογραφική επισκόπηση των γλωσσικών χαρακτηριστικών για την περιοχή της Αγιάσου εντοπίζονται γενικά βιβλιογραφικές αναφορές στις έρευνες για τα βόρεια ιδιώματα και για τις γλωσσικές ποικιλίες της Λέσβου. Για παράδειγμα, ο Newton (1972: 143) κάνει εκτενή αναφορά για το φαινόμενο της ουράνωσης. Πιο πρόσφατα, ο Παπαζαχαρίου (2019) μελέτησε το φωνολογικό φαινόμενο της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων, όπως πραγματώνεται στην ποικιλία της Αγιάσου Λέσβου. Ένα εγχείρημα της περιγραφής των κύριων χαρακτηριστικών της, με φιλολογικό χαρακτήρα, καταγράφεται στον Πρόλογο του Λεξικού των Παπάνη και Παπάνη το 2000 (ακολούθησαν και νεότερες εκδόσεις βλ. 2004), όπου, μεταξύ άλλων φαινομένων, (απουσιάζουν όσα συμπίπτουν με την περιγραφή στον διαλεκτικό άτλαντα) αναφέρονται: α) ο «αναβιβασμός» του τόνου στην κλητική των λέξεων, όπως «πάτιρα», «μήτιρα», β) η ευρύτατη χρήση του υποκοριστικού -ελ', όπως «μουρέλ'», γ) η αύξηση ενός [a] στην αρχή πολλών λέξεων, όπως «αχιλώνα», δ) η ανάπτυξη ενός ευφωνικού [n], όπως «θα-v-έρτου», ε) η συχνή αποκοπή ολόκληρων συλλαβών, σε σημείο να υπάρχει δυσκολία αναγνώρισης των λέξεων, όπως «Άκστους» (Αυγουστος), κάτι που συμβαίνει και στα κύρια ονόματα, όπως «Κόπ'ς» (Προκόπιος). Οι ίδιοι μελετητές (Παπάνης & Παπάνης 2004: 16-19) κάνουν εκτενή αναφορά και στις

μεταβολές των φωνηέντων και στις εναλλαγές της προφοράς των συμφώνων. Ζητήματα ερμηνείας, ετυμολογίας και παρουσίασης χαρακτηριστικών της Γ.Π.Α. συναντώνται και στη μόνιμη στήλη με τωρινό τίτλο «Διαλεκτολογικό Μελέτημα» του διμηνιαίου περιοδικού *Αγιάσος*, το οποίο εκδίδεται στην Αθήνα από τον Φιλοπρόοδο Σύλλογο Αγιαστών. Επιπλέον, βασικό λεξιλόγιο της Γ.Π.Α., που απευθύνεται κυρίως σε παιδιά μεταναστών, αποτυπώνεται στο «Τετράγλωσσο εικονογραφημένο λεξικό του αγιασώτικου ιδιώματος» του Δημητρίου Σταφίδα (2014).

Για την περιγραφή των γλωσσικών χαρακτηριστικών της λεσβιακής διαλέκτου στην περιοχή της Αγιάσου, έχει επιλεγεί η παρουσίαση των γλωσσικών φαινομένων και των ποσοστών εμφάνισής τους, όπως αποτυπώνονται στην πιο πρόσφατη επιστημονική μελέτη για τη συγκεκριμένη περιοχή, στον ηλεκτρονικό διαλεκτικό άτλαντα της Λέσβου. Όπως έχει προαναφερθεί, ο ηλεκτρονικός διαλεκτικός άτλαντας της Λέσβου αποτελεί την πρώτη ολοκληρωμένη και συστηματική προσπάθεια χαρτογράφησης γλωσσικού υλικού σε ολόκληρο το νησί της Λέσβου. Η υλοποίηση του ηλεκτρονικού διαλεκτικού άτλαντα της Λέσβου πραγματοποιήθηκε, υπό την αιγίδα της Γενικής Γραμματείας Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής, κατά τα έτη 2010-2015, στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «Καταγραφή, μελέτη και χαρτογράφηση των ιδιωμάτων της Λέσβου», με υπεύθυνη την καθηγήτρια Αγγελική Ράλλη. Συγκεκριμένα, η έρευνα διεξήχθη στα 68 κατοικημένα χωριά ενώ έχει εξαιρεθεί η πόλη της Μυτιλήνης λόγω της γλωσσικής ανομοιογένειάς της, εξαιτίας των μετακινήσεων κατοίκων από άλλες περιοχές εντός και εκτός Λέσβου. Από τα φαινόμενα που διερευνώνται απουσιάζουν τα κύρια χαρακτηριστικά του βόρειου φωνηεντισμού, καθώς και άλλα γλωσσικά φαινόμενα που συναντώνται σε όλες τις περιοχές της Λέσβου. Τα ενδεικτικά γλωσσικά φαινόμενα που εξετάζονται στον άτλαντα έχουν κατηγοριοποιηθεί σύμφωνα με τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης (μορφολογικό, φωνολογικό και λεξιλογικό επίπεδο, καθώς και σε τομείς που προκύπτουν συνδυαστικά (μορφο-φωνολογικό, μορφο-συντακτικό), τα οποία θα παρουσιαστούν για την περιοχή της Αγιάσου στη συνέχεια. Απουσιάζει, ωστόσο, το επίπεδο της σύνταξης, το οποίο δεν διαφέρει ουσιαστικά από την Κ.Ν.Ε. (Ράλλη 2019), πέρα από τις διαφορές που παρουσιάστηκαν στην προηγούμενη ενότητα 3.3. Στη διδακτορική διατριβή της Αλεξέλλη (2021), συνεχίστηκε και εμπλουτίστηκε ο άτλαντας, περιλαμβάνοντας επιπλέον 113 χάρτες και απεικονίζοντας την ποικιλία και την ετερογένεια της λεσβιακής διαλέκτου. Διερευνήθηκαν συνολικά 113 γλωσσικά φαινόμενα, διαλεκτικές λέξεις και εκφράσεις

της διαλέκτου. Επιπροσθέτως, η επιτόπια έρευνα της Αλεξέλλη υλοποιήθηκε σε 78 χωριά της Λέσβου με ερωτηματολόγια σε φυσικούς/ές ομιλητές/τριες και μονίμους/μόνιμες κατοίκους, άνδρες και γυναίκες άνω των 60 ετών, με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Στο πλαίσιο αυτής της έρευνας συμμετείχα στη θέση του ενδιάμεσου προσώπου στα κοντινά χωριά της πόλης της Μυτιλήνης, ως μόνιμη κάτοικος της συγκεκριμένης περιοχής (Αλεξέλλη 2021: 137).

Η ενότητα που ακολουθεί παρουσιάζει τα αποτελέσματα της διδακτορικής έρευνας της Αλεξέλλη (2021) για την ενδοδιαλεκτική ποικιλία της Λέσβου, όπως αποτυπώνονται στον διαδραστικό και ηλεκτρονικό γλωσσικό άτλαντα της Λέσβου, που είναι ελεύθερα προσβάσιμος στο διαδίκτυο,⁵⁶ τόσο στα ελληνικά όσο και στα αγγλικά. Ειδικότερα για την περιοχή της Αγιάσου, τα αποτελέσματα προέρχονται από τις απαντήσεις είκοσι (20) πληροφορητών/τριών, λόγω πληθυσμού άνω των 700 κατοίκων, αντί έξι (6) ατόμων που ίσχυε στις περισσότερες περιοχές του νησιού. Οι απαντήσεις της εν λόγω έρευνας υπολογίστηκαν σε ποσοστά εμφάνισης επί τοις εκατό (%) και αποτυπώνονται στον χάρτη με διαφορετικά σύμβολα και χρώματα. Συγκεκριμένα, ένας μπλε ρόμβος δηλώνει κλίμακα ποσοστιαίας εμφάνισης του εκάστοτε στοιχείου μεταξύ 0% - 24%, ένα κίτρινο τρίγωνο 25% - 49%, ένα πράσινο ορθογώνιο 50% - 74% και ένας κόκκινος κύκλος 75% - 100%. Κατά την παρουσίαση των φαινομένων υπάρχει μια συνοπτική περιγραφή και ερμηνεία τους, παρατίθενται βιβλιογραφικές αναφορές, καθώς και παραδείγματα, τόσο σε γραπτή όσο και σε ηχογραφημένη μορφή προφορικού αυθεντικού λόγου (βλ. Η.Γ.Α.Λ.). Στις παρακάτω ενότητες η παρουσίαση τόσο της περιγραφής των φαινομένων όσο και των αυτούσιων παραδειγμάτων, μαζί με τα ποσοστά ανά φαινόμενο, έχει αντληθεί από την ηλεκτρονική πλατφόρμα του Η.Γ.Α.Λ., μετά την ολοκλήρωση της ενημέρωσής του από τη διδακτορική διατριβή της Αλεξέλλη (2021). Στη συνέχεια, προχώρησα στη δημιουργία γραφημάτων, που παρουσιάζουν συνολικά τα ποσοστά εμφάνισης των φαινομένων αποκλειστικά για την περιοχή της Αγιάσου, σύμφωνα με τον κατάλογο εμφάνισης του Η.Γ.Α.Λ., ανά επίπεδο γλωσσικής ανάλυσης.

⁵⁶ Βλ. <https://lesvos.lmgd.philology.upatras.gr/>.

3.3.2.1 Φωνολογικό επίπεδο

1. Επένθεση

Περιγραφή φαινομένου:

Επένθεση /i/ χάριν ευφωνίας σε συνεκφορές λέξεων, η πρώτη εκ των οποίων είναι λειτουργική (Gafos & Ralli 2002, Ράλλη 2003).

Π.χ. *Θέλιν τν-ι-μκρή για ν'ύφ*. 'Θέλουν τη μικρή για νύφη'.⁵⁷

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

2. Αποβολή δευτερογενούς [i]

Περιγραφή φαινομένου:

Αποβολή του δευτερογενούς [i] που δημιουργείται από ανύψωση του άτονου /e/ λόγω βόρειου φωνηεντισμού (ενδεικτικά: *γώ<ιγώ<εγώ, λάτι<ιλάτι<ελάτε*) (Newton 1972, Ralli 2019, Ράλλη 2019).

Π.χ. *Λάτι να φάμι*. 'Ελάτε να φάμε'.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

3. Τσιτακισμός

Περιγραφή φαινομένου:

Τροπή του /c/ σε [ts] μπροστά από /i/ και /e/ (Αναγνώστου 1903, Kretschmer 1905, Παπαδόπουλος 1926, Ralli 2019).

Π.χ. *Τέτοιου παλιότσιρο έν έκανι ούλου του χ'μόνα*. 'Τέτοιον παλιόκαιρο δεν έκανε όλο το χειμόνα'.

⁵⁷ Η αναγραφή των διαλεκτικών τύπων, τόσο σε αυτήν την ενότητα όσο και σε άλλα σημεία (π.χ. ανάλυση δεδομένων από συνεντεύξεις), που αποτυπώνουν γραπτώς τη διαλεκτική ποικιλία (φωνολογικά φαινόμενα, προφορά), βασίζεται στη σύμβαση που ακολουθείται από τη Ράλλη (2017). Βάσει αυτής της σύμβασης, μεταξύ άλλων, οι διαλεκτικοί τύποι παρουσιάζονται με πλάγια μορφή, δεν σημειώνεται η αποβολή των άτονων φωνηέντων /i/, /u/, όπως, για παράδειγμα, *σπίτ* 'σπίτι' και χρησιμοποιείται η απόστροφος για να δηλωθεί η ουρανικοποίηση, όπως, για παράδειγμα, *μπουκάλ* 'μπουκάλι' κ.λπ. (Αλεξέλλη 2021: 18-19). Η όποια απόκλιση από αυτήν τη σύμβαση που παρατηρείται στο κείμενο της διδακτορικής διατριβής, χρησιμοποιείται συμβατικά για την τήρηση κανόνων βιβλιογραφικών παραπομπών και αναφορών.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

4. Συνίζηση και αποβολή ημιφώνου

Περιγραφή φαινομένου:

Αποβολή ημιφώνου /j/ και ουρανικοποίηση του /s/ (Παπαδόπουλος 1926, Ράλλη 2003).

Π.χ. *Φέρι τ μα/ά να σάσου τ φουτιά*. ‘Φέρε τη λαβίδα να φτιάξω τη φωτιά’.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

5. Αποφυγή συμφωνικού συμπλέγματος με σύμφωνο και /r/

Περιγραφή φαινομένου:

Αποφεύγονται συμφωνικά συμπλέγματα που περιλαμβάνουν ένα κλειστό σύμφωνο και /r/ (Kretschmer 1905, Παπαδόπουλος 1926, Αλβανός 2011).

Π.χ. *Άσπρη μέρα εν είδι τούτους ι-γ’-άθρουπους*. ‘Άσπρη μέρα δεν είδε αυτός ο άνθρωπος’.

Ποσοστό εμφάνισης: 25%-49%

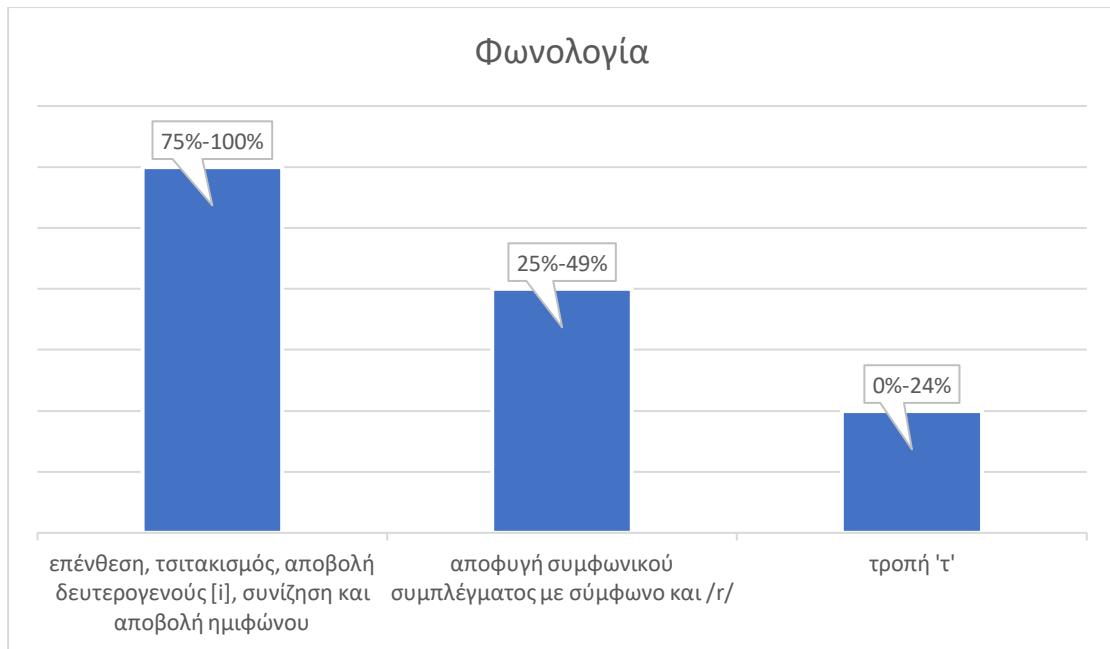
6. Τροπή του /t/ σε [c]

Περιγραφή φαινομένου:

Τροπή του /t/ σε [c] πριν από /i/ ή /e/ (Αναγνώστου 1903, Kretschmer 1905, Παπαδόπουλος 1926, Γιαννουλέλλης 1983, Στεργέλλης 2017).

Π.χ. *Κόψι ένα κουμμάκ κυρί να φάμι*. ‘Κόψε ένα κομμάτι τυρί να φάμε’.

Ποσοστό εμφάνισης: 0%-24%

Γράφημα 1: Ποσοστά εμφάνισης φαινομένων σε φωνολογικό επίπεδο

3.3.2.2 Μορφολογικό επίπεδο

1. Άρθρο γι/γη

Περιγραφή φαινομένου:

Τύπος άρθρου *γι/γη* της ονομαστικής των αρσενικών και θηλυκών ονομάτων (Αναγνώστου 1903, Kretschmer 1905, Αραβανόπουλος 1975, Παπάνης & Παπάνης 2004, Δεδέκης 2004-2014).

Π.χ. *Γι Νίκους έν είναι έδιον. Πήγι στον περιβόλι*. 'Ο Νίκος δεν είναι εδώ. Πήγε στο περιβόλι'.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

2. Απουσία οριστικού άρθρου

Περιγραφή φαινομένου:

Απουσία οριστικού άρθρου στην ονομαστική, ιδιαίτερα στα αρσενικά κύρια ονόματα (Παπαδόπουλος 1926).

Π.χ. *Ν'ίκους αρβονιάστσι μια Μυτιλ'ηνια*. 'Ο Νίκος αρραβωνιάστηκε με μια Μυτιληνια'.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

3. Ετερόκλιση ουσιαστικών

Περιγραφή φαινομένου:

Περιπτώσεις ουσιαστικών που κλίνονται σύμφωνα με περισσότερες από μία κλιτικές τάξεις (Ralli 2000, Ράλλη 2022 [2005]) για την Κοινή Νεοελληνική, Ράλλη κ.ά. 2004, Αλεξέλλη 2015 για τη Λεσβιακή).

Π.χ. *Έ ξέρου τι να κάνου μι τούτουνα τονν άθρουπου. Πουλλά λάθια κάν'. Ι-γ' - άθριπους μαθαίν' αμ-τα λάθητα τ. Τούτουνας ιδώ έ μαθαίν' τίπουτα. 'Δεν ξέρω τι να κάνω με αυτόν τον άνθρωπο. Πολλά λάθη κάνει. Ο άνθρωπος μαθαίνει από τα λάθη του. Αυτός εδώ δεν μαθαίνει τίποτα'.*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

4. Ρήματα ΚΤ2

Περιγραφή φαινομένου:

Σε αρκετά ρήματα της δεύτερης κλιτικής τάξης (ΚΤ2, βλ. Ralli 2000, Ράλλη 2022 [2005]) τα β' και γ' πρόσωπο του ενικού του ενεστώτα εμφανίζουν τη μορφή των αρχαίων ρημάτων σε -εω ρημάτων (ενδεικτικά *απαντείς, απαντεί* αντί του νεοελληνικού *απαντάς, απαντά*).

Π.χ. *Μή-μπατείς μέσ-τα νιρά, θα μλ'άσιν τα πουδάρια σ. 'Μην πατάς μέσα στα νερά, θα βραχούν τα πόδια σου'.*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

5. Προστακτική του μη συνοπτικού

Περιγραφή φαινομένου:

Πολλά από τα αρχαιοπρεπή ρήματα της δεύτερης κλιτικής τάξης (ΚΤ2, βλ. Ralli 2000, Ράλλη 2022 [2005]) εμφανίζουν την προστακτική του μη-συνοπτικού σε -ει, αντί του τύπου σε -α με επένθεση ενός ημιφώνου /j/ που συμφωνοποιείται σε [j].

Π.χ. *Μάσγει-του καλά του φαγί σ. 'Μάσα καλά το φαγητό σου'.*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

6. Προστακτική αορίστου

Περιγραφή φαινομένου:

Χρήση ρηματικών καταλήξεων *-(i)α, -(i)ατι* στο β' πρόσωπο ενικού και πληθυντικού της προστακτικής αορίστου μερικών ρημάτων [ενδεικτικά: *φύγ(i)α/φυγ(i)άτι* 'φύγε, φύγετε', (Στεργέλλης 2017)].

Π.χ. Άντι *φύγ(i)α/φυγ(i)άτι* τώρα τσι πέρασ-η-γ'-ώρα. Άντε φύγε/φύγετε τώρα και πέρασε η ώρα'.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

7. Αόριστος σε -κ-

Περιγραφή φαινομένου:

Ορισμένα ρήματα διατηρούν τους αρχαιοπρεπείς τύπους του αορίστου με *-κ-* [ενδεικτικά: *δώκα* 'έδωσα', *αφήκα* 'άφησα', *ποιόκα* 'εποίησα' (Kretschmer 1905, Ράλλη 2017)].

Π.χ. *Δώκα τα φάρμακα στου-μπάππου*. 'Έδωσα τα φάρμακα στον παππού'.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

8. Ρηματικές καταλήξεις με -ου-

Περιγραφή φαινομένου:

Ρηματικές καταλήξεις με αρχικό φωνήεν [u] αντί για /i/ και /a/ (ενδεικτικά: *σουπούτι* 'σωπάστε', *χρειαστούκαν* 'χρειάστηκαν').

Π.χ. *Του ψουμαδιό είναι κλ'εσιτό απ-τα χτες*. *Χρειαστούκατι ψουμί*; 'Ο φούρνος είναι κλειστός από χτες. Χρειαστήκατε ψωμί;'

Ποσοστό εμφάνισης: 50%-74%

9. Ρηματική κατάληξη -ασι

Περιγραφή φαινομένου:

Αρχαιοπρεπής κατάληξη *-ασι* στο γ' πληθυντικό αορίστου ρημάτων της ενεργητικής φωνής (Αναγνώστου 1903, Kretschmer 1905, Στεργέλλης 2017).

Π.χ. *Κλειδώσασι του σπίτ' τσιφύγαν*. 'Κλείδωσαν το σπίτι και έφυγαν'.

Ποσοστό εμφάνισης: 50-74%

10. Αύξηση η-

Περιγραφή φαινομένου:

Εμφάνιση αύξησης η- στον παρατατικό και τον αόριστο ορισμένων ρημάτων [ενδεικτικά: *ηπήγα/ηπαγαίναμι, ήφισα/ήφισα, ήναψα/ήναβα, ήξα/ήκγα*, (Χατζιδάκις 1905-1907)].

Π.χ. *Ηπήγι στον περιβόλ'τα-ήβγαλι τς πατάτις*. 'Πήγε στο περιβόλι και έβγαλε τις πατάτες'.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

11. Παρουσία -ι- στον πληθυντικό ενεστώτα

Περιγραφή φαινομένου:

Παρουσία ενός -ι- στον πληθυντικό του ενεστώτα (ενδεικτικά: *σκουνόμιστιν 'σηκωνόμαστε', σκόνιντιν 'σηκώνονται'* (Αναγνώστου 1903, Kretschmer 1905, Ράλλη 2019)).

Π.χ. *Έ σκόνιντιν τούτα τα πράματα. Είναι βαριά*. 'Δε σηκώνονται αυτά τα πράγματα. Είναι βαριά'.

Ποσοστό εμφάνισης: 50%-74%

12. Προθηματοειδές πλακου-

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το ρήμα *πλακώνω*. Χρησιμοποιείται για να δηλώσει κάτι το οποίο γίνεται με άσχημο τρόπο (Ράλλη 2017, Ralli 2020).

Π.χ. *Άσιμι να πλακουφάγου τσ-ιγω μια δαγκαματιά*. 'Άσε με να ρηματοδοφάω και εγώ μια μπουκιά'.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

13. Παρατατικός

Περιγραφή φαινομένου:

Ο παρατατικός παρουσιάζει ποικιλία κλιτών τύπων, οι οποίοι συνδυάζουν την εξέλιξη αρχαιοελληνικών τύπων με νεότερους, που έχουν διαμορφωθεί με βάση το φαινόμενο της παραδειγματικής ομοιομορφίας (Pantelidis 2003, Ralli 2019).

-όμνα

Π.χ. *Σήμερα αμ-του πουρνό καθόμνα. Έν έκανα καμιά δλειά. ‘Σήμερα από το πρωί καθόμουν. Δεν έκανα καμιά δουλειά’.*

Ποσοστό εμφάνισης: 0%-24%

-όμνταν: π.χ. καθόμνταν

Π.χ. *Σήμερα αμ-του πουρνό καθόμνταν. Έν έκανα καμιά δλειά. ‘Σήμερα από το πρωί καθόμουν. Δεν έκανα καμιά δουλειά’.*

Ποσοστό εμφάνισης: 50%-74%

-όμντων: π.χ. καθόμντων

Π.χ. *Σήμερα αμ-του πουρνό καθόμντων. Έν έκανα καμιά δλειά. ‘Σήμερα από το πρωί καθόμουν. Δεν έκανα καμιά δουλειά’.*

Ποσοστό εμφάνισης: 25%-49%

-ουμνταν:

Π.χ. *Σήμερα αμ-του προύι κάθουμνταν. Έν έκανα καμιά δλειά. ‘Σήμερα από το πρωί καθόμουν. Δεν έκανα καμιά δουλειά’.*

Ποσοστό εμφάνισης: 50%-74%

-ουμντων:

Π.χ. *Σήμερα αμ-του προύι κάθουμντων. Έν έκανα καμιά δλειά. ‘Σήμερα από το πρωί καθόμουν. Δεν έκανα καμιά δουλειά’.*

Ποσοστό εμφάνισης: 50%-74%

-ουμ:

Π.χ. *Βάστουμ τ σακούλα τσ-έ ζέρου πού τν αφήκα. ‘Κρατούσα τη σακούλα και δεν ξέρω πού την άφησα’.*

Ποσοστό εμφάνισης: 50%-74%

-ουμνα:

Π.χ. *Βάστουμνα τ σακούλα τσ-έ ζέρου πού τν αφήκα.* 'Κρατούσα τη σακούλα και δεν ξέρω πού την άφησα'.

Ποσοστό εμφάνισης: 0%-24%

14. Υποκορισμός

-ουρ(ι)

Περιγραφή φαινομένου:

Χρήση του παραγωγικού επιθήματος *-ουρ(ι)* για σχηματισμό υποκοριστικών.

Π.χ. *Καταμισί στου δρόμου έπισι ένα κλαδούρ.* 'Στη μέση του δρόμου έπεσε ένα κλαδάκι'.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

-ουδ(ι)

Περιγραφή φαινομένου:

Χρήση του παραγωγικού επιθήματος *-ουδ(ι)* για σχηματισμό υποκοριστικών.

Π.χ. *Ποιο ήνταν αυτό του κουπιλούδ που πέρασι;* 'Ποιο ήταν αυτό το κοριτσάκι που πέρασε;'

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

-αρ(ι)

Περιγραφή φαινομένου:

Χρήση του παραγωγικού επιθήματος *-αρ(ι)* για σχηματισμό υποκοριστικών.

Π.χ. *Γένν'σι η στσαρούδα τσ-έκανι ένα στσάρ.* 'Γέννησε η σκυλίτσα και έκανε ένα σκυλάκι'.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

-ι

Περιγραφή φαινομένου:

Χρήση του παραγωγικού επιθήματος *-ι* για σχηματισμό υποκοριστικών.

Π.χ. *Πιάσκα να κάθουμι ούλ'-η-μέρα πάσ-του καρθγλ'ί*. 'Πιάστηκε να κάθομαι όλη μέρα πάνω στο καρεκλάκι'.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

15. Παραγωγικά επιθήματα ουσιαστικών

-άδα

Περιγραφή φαινομένου:

Χρήση του παραγωγικού επιθήματος *-άδα*, το οποίο προέρχεται από το βενετσιάνικο *-ada* (Ανδριώτης 1992, Ευθυμίου 1998, Ράλλη 2022 [2005]).

Π.χ. *Τούτου του μουρό έχ' μιγ'αλ'παλαβάδα*. 'Αυτό το παιδί έχει πολλή τρέλα'.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

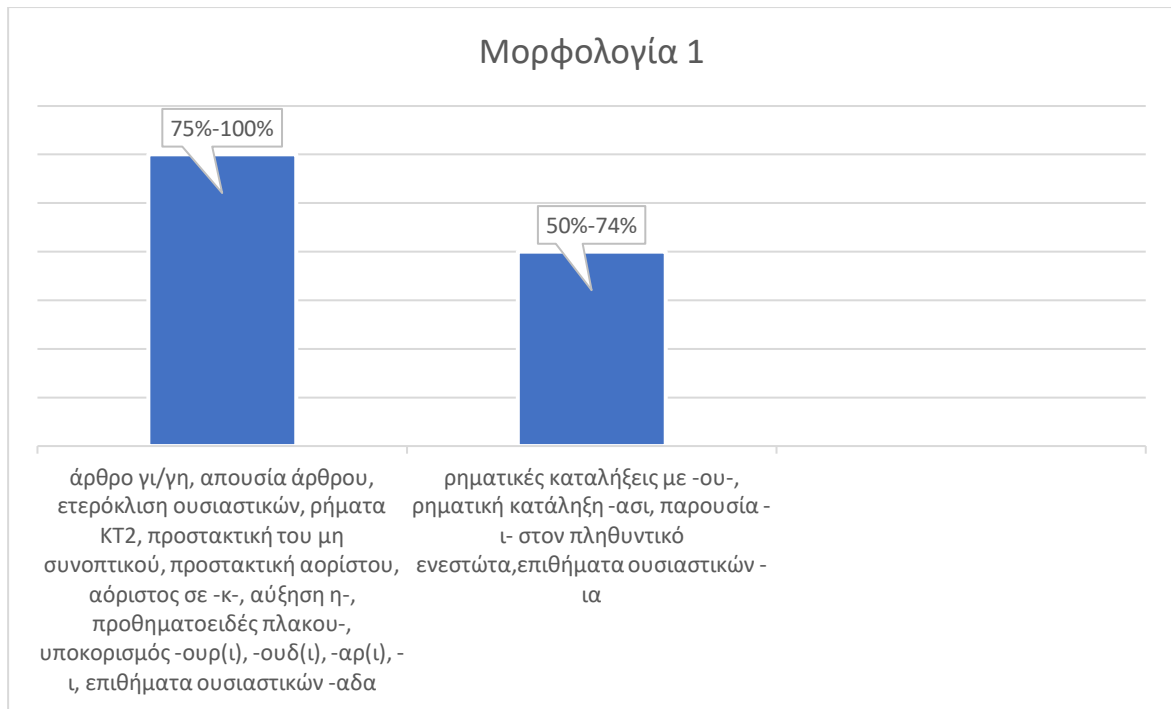
-ια

Περιγραφή φαινομένου:

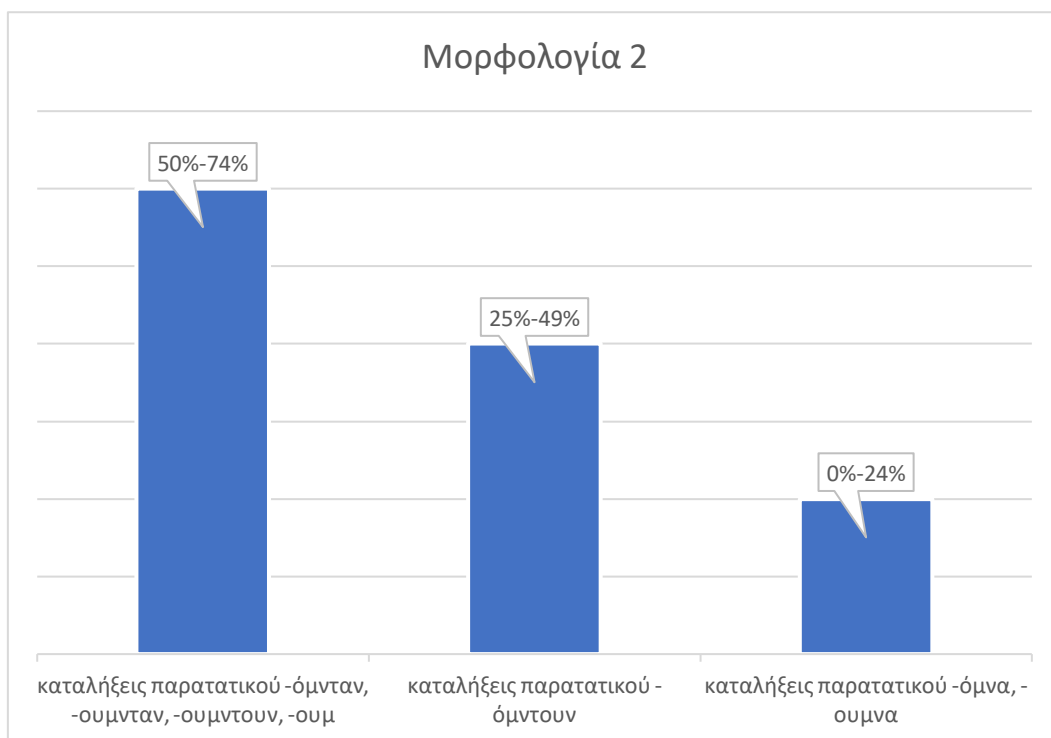
Χρήση του παραγωγικού επιθήματος *-ια*, το οποίο προέρχεται από το αρχαίο *-έα* (Ανδριώτης 1992, Ευθυμίου 1998). Στη Λεσβιακή εμφανίζεται πιο παραγωγικό συγκριτικά με την Κοινή Νεοελληνική.

Π.χ. *Η γριγιά έχ' πια μιγ'άλ' ανιφαγιά*. 'Η γριά δεν έχει πια όρεξη για φαγητό'.

Ποσοστό εμφάνισης: 50%-74%

Γράφημα 2: Ποσοστά εμφάνισης φαινομένων σε μορφολογικό επίπεδο, 1^ο μέρος

Γράφημα 3: Ποσοστά εμφάνισης φαινομένων σε μορφολογικό επίπεδο, 2^ο μέρος

16. Αντωνυμίες

ατός-μ/τ/τς ‘ο ίδιος ο εαυτός μου/σου/του/της’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το μεσαιωνικό *ατός μου* (Παπάνης & Παπάνης 2004, Ράλλη 2017).

Π.χ. *Τούτην’ είνι θκιάμ δλειά. Ατή-μ θα-ντ-γκάνου.* ‘Αυτή είναι δικιά μου δουλειά. Μόνη μου θα την κάνω’.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

εύτους ‘αυτός/εκείνος’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το μεσαιωνικό *αυτός* (Ράλλη 2017). Λόγω παρετυμολογίας, επειδή συγχέεται με το λεσβιακό *εύτου* ‘εκεί’, λαμβάνει και τη σημασία του ‘εκείνος’.

Π.χ. *Εύτους έν είνι μι τα σουστά τ.* ‘Αυτός/εκείνος δεν είναι με τα σωστά του’.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

εύτνους ‘αυτός/εκείνος’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το *ευτόνους* < *αυτόνους*, παραλλαγή της αντωνυμίας *αυτός*, με βάση την αιτιατική *αυτόν* (Ράλλη 2017). Βλ. επίσης *εύτους*.

Π.χ. *Εύτνους έν είνι μι τα σουστά τ.* ‘Αυτός/εκείνος δεν είναι με τα σωστά του’.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

έτσους ‘εκείνος’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από τη δεικτική αντωνυμία *εκείνος*, που γίνεται *έτσους* και *έτσους* με τσιτακισμό, μετατόπιση του τόνου προς τα αριστερά, αποβολή

του άτονου /i/ και απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος (Ράλλη 2017).

Έτσους έν είναι μι τα σουστά τ. 'Εκείνος δεν είναι με τα σωστά του'.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

τσος 'εκείνος'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το *ετσεινος<εκείνος* με τσιτακισμό, απλοποίηση της δομής και μετατόπιση του τόνου (Ράλλη 2017).

Π.χ. *Τσός έν είναι μι τα σουστά τ. 'Εκείνος δεν είναι με τα σωστά του'.*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

τσόνους 'εκείνος'

Περιγραφή φαινομένου:

Το *τσόνους* σχηματίστηκε με βάση την αιτιατική *τσον* της αντωνυμίας *τσος* (<*ετσεινος<εκείνος*) με κλίση σε *-ος*.

Π.χ. *Τσόνους έν είναι μι τα σουστά τ. 'Εκείνος δεν είναι με τα σωστά του'.*

Ποσοστό εμφάνισης: 50%-74%

(i) τσεινοννας 'εκείνος'

Περιγραφή φαινομένου:

Το *(i)τσεινοννας* σχηματίστηκε με βάση την αιτιατική *εκείνον* με τσιτακισμό, αποβολή του δευτερογενούς άτονου /i/ και κλίση σε *-ας* (Ράλλη 2017).

Π.χ. *Ιτσεινοννας έν είναι μι τα σουστά τ. 'Εκείνος δεν είναι με τα σωστά του'.*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

έγ'τουτους 'αυτός εδώ'

Περιγραφή φαινομένου:

Σχηματίστηκε από το πρόθημα *εγ'(ε)-* (<μεσαιωνικό *έδε* 'να') και τη δεικτική αντωνυμία *τούτος* (Kretschmer 1905, Γιαννουλέλλης 1989, Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Έγ'τούτους είνι ι-γ'-αζάδιρφούς-ι-μ που σ-ίλιγα*. 'Αυτός εδώ είναι ο ξάδερφός μου που σου έλεγα'.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

έγ'τσεινους 'εκείνος εκεί'

Περιγραφή φαινομένου:

Σχηματίστηκε από το πρόθημα *εγ'(ε)-* (<μεσαιωνικό *έδε* 'να') και τη δεικτική αντωνυμία *εκείνος* με τσιτακισμό (Kretschmer 1905, Γιαννουλέλλης 1989, Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Έγ'τσεινους είνι αυτός που σ-ίλιγα*. 'Εκείνος είναι αυτός που σου έλεγα'.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

έγιουσσους 'τόσος'

Περιγραφή φαινομένου:

Σχηματίστηκε από το πρόθημα *εγ'(ε)-* (<μεσαιωνικό *έδε* 'να') και την αντωνυμία *όσος* (Kretschmer 1905, Γιαννουλέλλης 1989, Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Έγιουσου ψουμί έχουμι, έγιουσου θα φας*. 'Τόσο ψωμί έχουμε, τόσο θα φας'.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

έγ'τουσσους 'τόσο πολύς'

Περιγραφή φαινομένου:

Σχηματίστηκε από το πρόθημα *εγ'(ε)-* (<μεσαιωνικό *έδε* 'να') και την αντωνυμία *τόσος* (Kretschmer 1905, Γιαννουλέλλης 1989, Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Κόντιπι να σκάσ, έγ'τουσου πό-φαγι*. 'Κόντεψε να σκάσει τόσο που έφαγε'.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

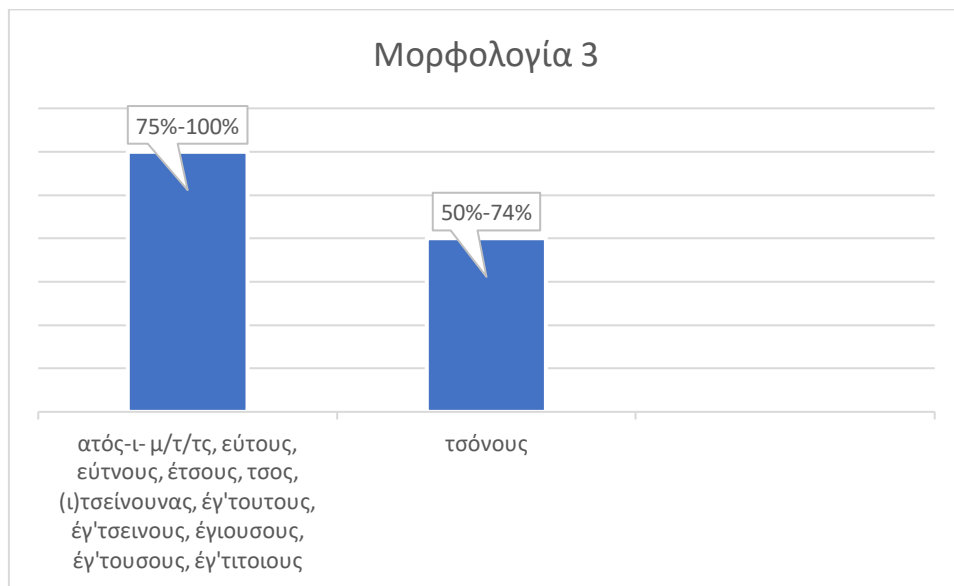
έγ'τιτσιους

Περιγραφή φαινομένου:

Σχηματίστηκε από το πρόθημα *εγ'(ε)-* (<μεσαιωνικό *έδε* 'να') και την αντωνυμία *τέτσιος* (Kretschmer 1905, Γιαννουλέλλης 1989, Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Έγ' τιτσιους πού-νι, τί πιρίμινις να κάν'*; 'Τέτσιος που είναι τι περίμενες να κάνει;'

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

Γράφημα 4: Ποσοστά εμφάνισης φαινομένων σε μορφολογικό επίπεδο, 3^ο μέρος

3.3.2.3 Μορφο-συντακτικό επίπεδο

1. Μετάκλιση

Περιγραφή φαινομένου:

Σε κύριες προτάσεις ο αδύναμος τύπος της αντωνυμίας έπεται του ρήματος αντί να προηγείται (Αναγνώστου 1903, Condoravdi & Kiparsky 2001, Παπάνης & Παπάνης 2004, Στεργέλλης 2017).

Π.χ. *Δουκίμασές του; 'Το δοκίμασες;'*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

2. Συνεκφορά σε ερωτηματικές προτάσεις

Περιγραφή φαινομένου:

Συνεκφορά της ερωτηματικής αντωνυμίας *τι* και του μορίου *να* σε ερωτηματικές προτάσεις μερικής άγνοιας: *τα<τι + να* (Αναγνώστου 1903, Παπαδόπουλος 1926).

Π.χ. *Τέτοιους που-νι, τα τουν κάνου; 'Τέτοιος που είναι, τι να τον κάνω;'*

Ποσοστό εμφάνισης: 50%-74%

3. Συνεκφορά πρόθεσης και προσωπικής αντωνυμίας

Περιγραφή φαινομένου:

Η πρόθεση *σε* εκφέρεται μαζί με τις προσωπικές αντωνυμίες *εμένα* και *εσένα* ως *μόνα<σ'εμένα, σόνα<σ'εσένα* (Αναγνώστου 1903, Kretschmer 1905, Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Μόνα τού-πι, έ-ντού-πι σόνα. 'Σ'εμένα το είπε, δεν το είπε σ'εσένα'.*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

4. Τίντα 'τι'

Περιγραφή φαινομένου:

Διπλός τύπος ερωτηματικής αντωνυμίας από τον συνδυασμό του *τι* και του *ίντα* (Contossopoulos 1983-1984, Παπάνης & Παπάνης 2004, Στεργέλλης 2017).

Π.χ. *Τίντα είναι κόρ-ι-μ; 'Τι είναι κόρη μου;'*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

5. Μή θα 'μήπως και'

Περιγραφή φαινομένου:

Περικεκομμένη μορφή του *μήπως* (μη) και συνδυασμός με τον δείκτη *θα* για δήλωση τροπικότητας (Αναγνώστου 1903).

Π.χ. *Έχι ντου νου σ, μή θα πέγ'ς κάτω*. 'Έχε το νου σου μην πέσεις κάτω'.

Ποσοστό εμφάνισης: 0%-24%

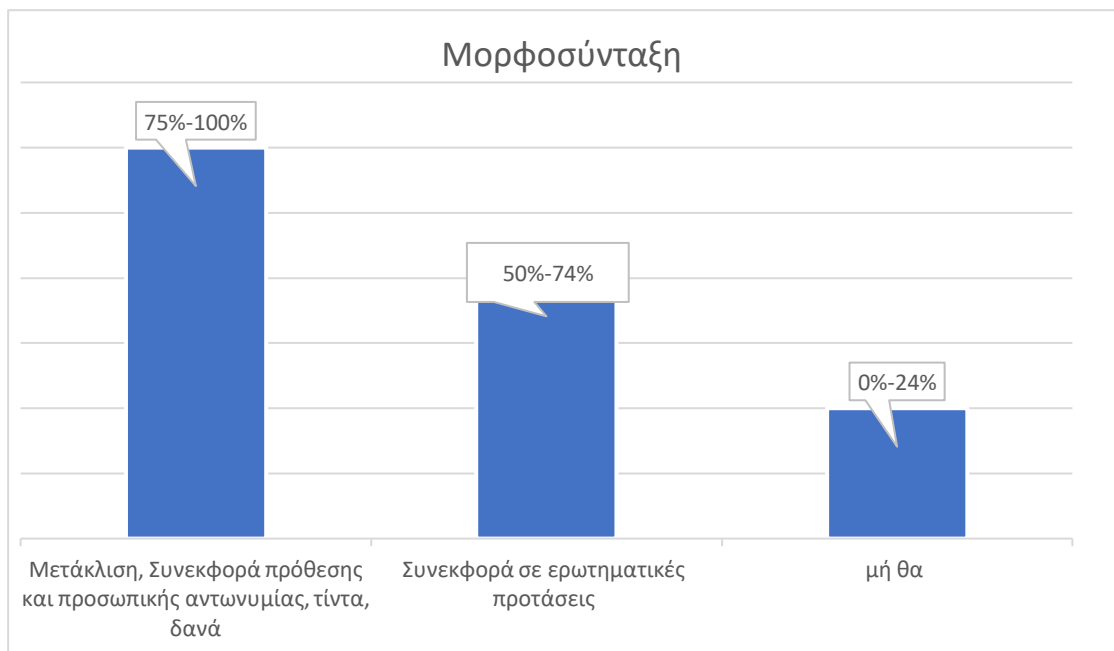
6. Δανά 'τόρα πια'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από συνδυασμό του επιρρήματος *ήδη* και του μορίου *να* (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Δανά που ήρτις, τά σι κάνου*; 'Τώρα πια που ήρθες, τι να σε κάνω;'

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

Γράφημα 5: Ποσοστά εμφάνισης φαινομένων σε μορφο-συντακτικό επίπεδο

3.3.2.4 Μορφο-φωνολογικό επίπεδο

1. Αδύναμος τύπος κτητικής αντωνυμίας

Περιγραφή φαινομένου:

Επένθεση ενός /i/ μεταξύ του τελικού /s/ του ουσιαστικού και του αδύναμου τύπου κτητικής αντωνυμίας *μου, του, της* (Αναγνώστου 1903, Παπαδόπουλος 1926, Αραβανόπουλος 1975, Gafos & Ralli 2002, Παπάνης & Παπάνης 2004, Στεργέλλης 2017).

Π.χ. *Άντι τσι μι φουνάζι πατέρας-ι-μ.* ‘Άντε και με φωνάζει ο πατέρας μου’.

Άντι τσι μι φουνάζι πατέρας-ι-τ/ι-τς. ‘Άντε και με φωνάζει ο πατέρας του/της’.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

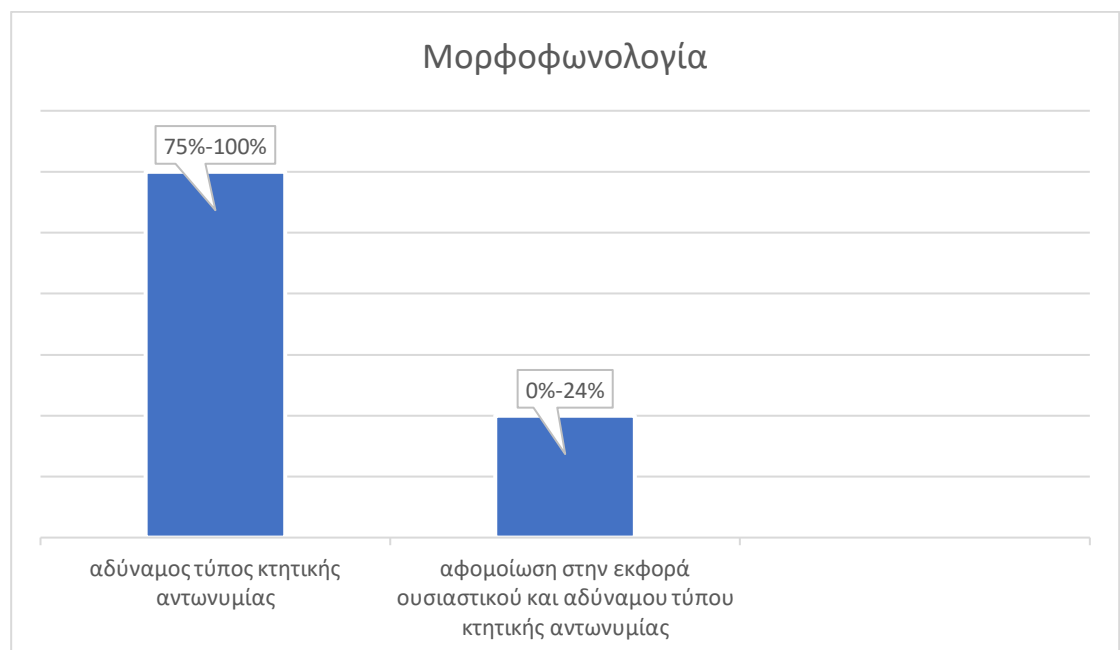
2. Αφομοίωση στην εκφορά ουσιαστικού και αδύναμου τύπου κτητικής αντωνυμίας

Περιγραφή φαινομένου:

Κατά την εκφορά του ουσιαστικού και του αδύναμου τύπου της κτητικής αντωνυμίας *μου/του/της* παρατηρείται μεταβολή του τελικού /s/ του ουσιαστικού σε ηχηρό /z/, λόγω αφομοίωσης πριν από το ηχηρό /m/ (Παπαδόπουλος 1926, Gafos & Ralli 2002).

Π.χ. *Μι φώναζι-ι πατέραζι-ι-μ τσι-ιγώ έ-ντουν άκγα.* ‘Με φώναζε ο πατέρας μου και εγώ δεν τον άκουγα’.

Ποσοστό εμφάνισης: 0%-24%

Γράφημα 6: Ποσοστά εμφάνισης φαινομένων σε μορφο-φωνολογικό επίπεδο

3.3.2.5 Λεξιλογικό επίπεδο

1. Εκφράσεις

νταγιανάμαντι ‘αμάν’

Περιγραφή φαινομένου:

Επιφωνηματική έκφραση η οποία προέρχεται από το τουρκικό *dayanamadı* ‘δεν το άντεξε’ (Ράλλη 2017).

Π.χ. *Νταγιανάμαντι! Ε μπουρώ άλλου. ‘Αμάν! Δεν μπορώ άλλο’.*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

μουσταχάκ ‘καλά να πάθεις’

Περιγραφή φαινομένου:

Επιφωνηματική έκφραση η οποία προέρχεται από το τουρκικό *müstahak* ‘αξίζει να του συμβεί κάτι’ (Παπάνης & Παπάνης 2004, Ράλλη 2017, Στεργέλλης 2017).

Π.χ. *Αφού έν ακούς τ’ι σ-λέγου, μουσταχάκ!’* ‘Αφού δεν ακούς τί σου λέω, καλά να πάθεις!’

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

σούκιουρ ‘ευτυχώς, πάλι καλά’

Περιγραφή φαινομένου:

Επιφωνηματική έκφραση η οποία προέρχεται από το τουρκικό *şükür* ‘ευχαριστία’ (Παπάνης & Παπάνης 2004, Ράλλη 2017).

Π.χ. *Σούκιουρ, πέρασι τσι τούτην’η-γ’-αναπουδιά. ‘Πάλι καλά, πέρασε και αυτή η αναποδιά’.*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

ιστέ βουϊλέ ‘έτσι και έτσι’

Περιγραφή φαινομένου:

Έκφραση η οποία προέρχεται από το τουρκικό *işte böyle* ‘έτσι’ (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Ιστέ βουϊλέ πήαγν οι δλείες φέτους*. ‘Έτσι και έτσι πήγαν οι δουλειές εφέτος’.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

ζ-ντουνιαντέ ‘στον ντουνιά, στον κόσμο’

Περιγραφή φαινομένου:

Έκφραση η οποία δημιουργείται μετά από ηχηροποίηση του /s/ σε /z/ και προσκόλληση του δείκτη ντε στο τέλος του ουσιαστικού ντουνιάς (Ράλλη 2017).

Π.χ. *Η βαριτάδα ζ-ντουνιαντέ είναι πουλ’ύ μιγάλ’*. ‘Η βαρεμάρα στον ντουνιά είναι πολύ μεγάλη’.

Ποσοστό εμφάνισης: 0%-24%

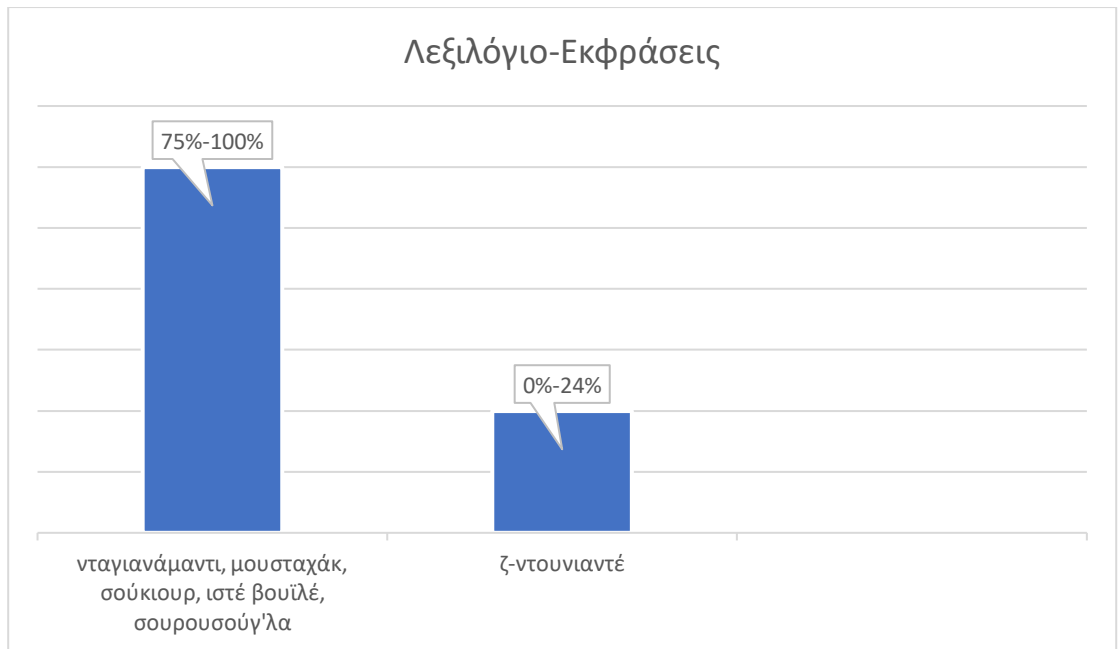
σουρουσούγ’λα ‘όλοι μαζί’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από την τουρκική φράση *sürüsüytle* ‘σε περίσσεια’ και προσαρμόζεται στο διαλεκτικό σύστημα με το παραγωγικό επίθημα των επιρρημάτων -α (Ράλλη 2017).

Π.χ. *Τς είδα ιγώ. Προυί-προυί σουρουσούγ’λα φεύγαν στου χωράφ*. ‘Τους είδα εγώ. Πρωί-πρωί όλοι μαζί έφευγαν για το χωράφι’.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

Γράφημα 7: Ποσοστά εμφάνισης φαινομένων σε λεξιλογικό επίπεδο-εκφράσεις

2. Ονόματα

μπατόλια ‘σύνολο ανθρώπων, παρέα’

Περιγραφή φαινομένου:

Η λέξη ίσως να προέρχεται από το βενετσιάνικο *batolia* ‘ομιλητικότητα’ με αλλαγή σημασίας (Ράλλη 2017).

Π.χ. *Μια μπατόλια μουρά μαζώχκαν απ-όζου.* ‘Μια παρέα παιδιών μαζεύτηκε απ’ έξω’.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

γιαγνίς ‘λάθος’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το τουρκικό *yanlis* (Παπάνης & Παπάνης 2004). Σε τουρκική διάλεκτο εμφανίζεται ως *yahnis* (Ράλλη 2017).

Π.χ. *Τούτου πό-κανι ήνταν μιγάλου γιαγνίς.* ‘Τούτο που έκανε ήταν μεγάλο λάθος’.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

χαραν'ί 'κατσαρόλα'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το τουρκικό *harani* (Παπάνης & Παπάνης 2004, Ράλλη 2017).

Π.χ. *Τί γέμισις ένα χαραν'ί φαγί; Ποιος θα του φά; 'Γιατί γέμισες μία κατσαρόλα φαγητό; Ποιος θα το φάει;'*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

βίκα 'κανάτα νερού'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το ελληνιστικό *βικίον* (υποκοριστικό του αρχαιοελληνικού *βίκος* 'αγγείο, πιθάρι, κύπελο για νερό') (Παπάνης & Παπάνης 2004, Ράλλη 2017).

Π.χ. *Πιάσι τ-βίκα να πιούμι κουμμάτ νιρό. 'Φέρε την κανάτα να πιούμε λίγο νερό'.*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

ικάντου 'δημοπρασία'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το ιταλικό *incanto* (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Βγάλαν του σπίτ-ιτ στου ικάντου. 'Εβγαλαν το σπίτι του σε δημοπρασία'.*

Ποσοστό εμφάνισης: 0%-24%

τακάτ 'κουράγιο'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το τουρκικό *takat* (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Σήμερα κουράσκα πουλ'ύ. Έν έχου τακάτ να σκουθώ. 'Σήμερα κουράστηκα πολύ. Δεν έχω κουράγιο να σηκωθώ'.*

Ποσοστό εμφάνισης: 25%-49%

γγίν' 'σωρός, στοίβα'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το τουρκικό *yiğın* (Παπάνης & Παπάνης 2004). Σε ορισμένες περιοχές εντοπίζεται ο εναλλακτικός τύπος *γγίνα*.

Π.χ. *Έτοιμις είναι οι-γ'ιλιές. Τσ-έκανα γγίν.* 'Έτοιμες είναι οι ελιές. Τις έκανα στοίβα'.

Ποσοστό εμφάνισης: 0%-24%

γιαρντούμ 'βοήθεια'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το τουρκικό *yardım* (Ταστάνη 1998, Παπάνης & Παπάνης 2004, Ράλλη 2017). Σε ορισμένες περιοχές εμφανίζεται ως *γιαρντίμ*.

Π.χ. *Θέλ'ς κανένα γιαρντούμ στη δλειά σ;* 'Θέλεις καμιά βοήθεια στη δουλειά σου;'

Ποσοστό εμφάνισης: 0%-24%

ντιρλίκ 'ησυχία'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το τουρκικό *dirlik* 'ζωή ήσυχη' (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Να μην έχ' ντιρλίκ τούτους ι-γ'-άθρουπους;* 'Να μην έχει ησυχία αυτός ο άνθρωπος;'

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

νεμ 'υγρασία'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από τουρκικό *nem* (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Φτέψαμι του περιβόλ' τώρα που η γη έχ' νεμ ακόμα. 'Φυτέψαμε το περιβόλι τώρα που η γη έχει υγρασία ακόμα'.*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

γιαράς 'πληγή'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από τουρκικό *yara* (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Μιγάλου γιαρά έχου στ-γκαρδιά μ. 'Μεγάλη πληγή έχω στην καρδιά μου'.*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

μινέτ 'παράκληση'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το τουρκικό *minnet* 'υποχρέωση, ευεργεσία' (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Αυτά που τ-είπα, τουν έκανα μινέτ να μη-ντα πει σ-άλλον. 'Αυτά που του είπα τον παρακάλεσα να μην τα πει σε άλλον'.*

Ποσοστό εμφάνισης: 25%-49%

ριγάλου 'δώρο, φιλοδώρημα'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το ιταλικό *regalo* (Παπάνης & Παπάνης 2004, Ράλλη 2017).

Π.χ. *Κάθι μήνα δίν' τσ-ένα ριγάλου στα μουρά. 'Κάθε μήνα δίνει και ένα φιλοδώρημα στα παιδιά.'*

Ποσοστό εμφάνισης: 50%-74%

ουσούλ' 'τρόπος, μέθοδος'

Περιγραφή φαινομένου:

Έχει βάση το τουρκικό *usul* (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Τόσα χρόνια τς-έν ήβρα ακόμα του ουσούλ'-ι-τ.* 'Τόσα χρόνια και δεν βρήκα ακόμα τον τρόπο του'.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

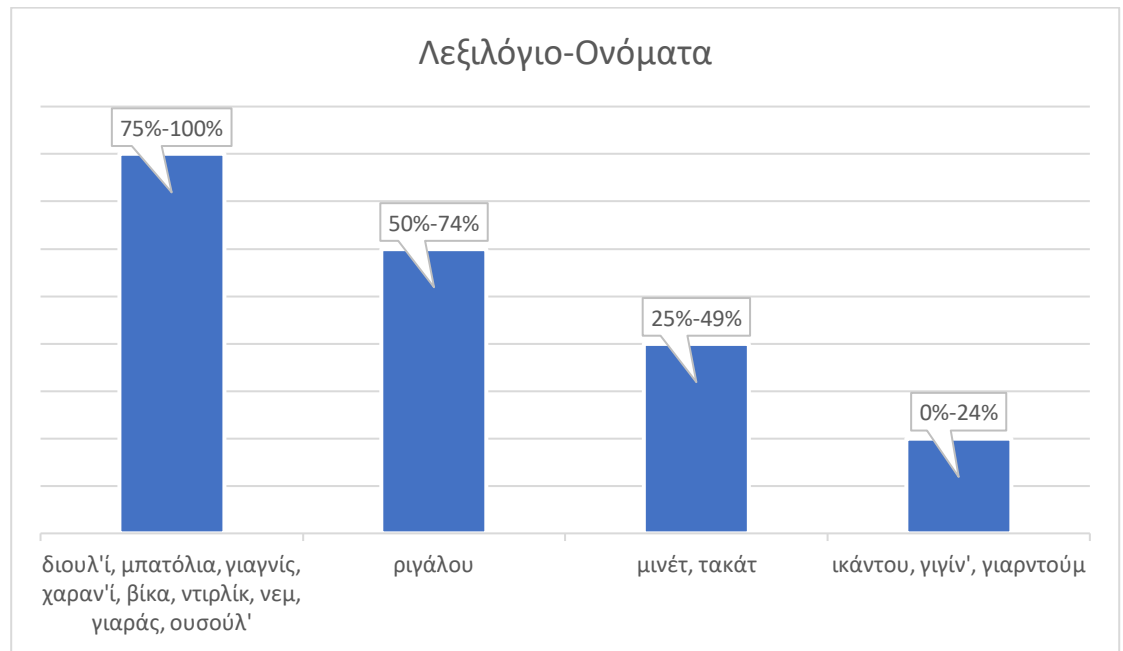
διουλ'ί 'βιολί'

Περιγραφή φαινομένου:

Δημιουργείται μετά από μεταβολή του /v/ σε [ð] λόγω επίδρασης του ημιφώνου /j/ (Ράλλη 2017).

Π.χ. *Ιγώ μλώ τσ-ισύ έχ'ς του διουλ'ί σ.* 'Εγώ μιλάω και εσύ έχεις το βιολί σου.'

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

Γράφημα 8: Ποσοστά εμφάνισης φαινομένων σε λεξιλογικό επίπεδο-ονόματα

7. Ρήματα

κτσιζου 'πασπαλίζω'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το *κοκκίζω* (<κόκκος) με τσιτακισμό (Παπάνης & Παπάνης 2004, Ράλλη 2017).

Π.χ. *Κτσίτσι κουμμάτ αλάτ να νουστμής του φαγι*. ‘Πασπάλισε λίγο αλάτι να νουστιμίσει το φαγητό’.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

σμαρίζου ‘σημαδεύω’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το ουσιαστικό *σμάρι* ‘σμήνος μελισσών’ και έχει υποστεί αλλαγή νοήματος (Παπάνης & Παπάνης 2004). Εναλλακτικά, είναι πιθανόν να σχηματίζεται από το *σημάδι* (>*σμάδ*, λόγω βόρειου φωνηεντισμού), και το *-ιζ(ω)*, με αλλαγή του /ð/ σε [r]. Εντοπίζεται σε περιοχές της νότιας Λέσβου (Αλεξέλλη 2021).

Π.χ. *Λουγιάζιν καλά αυτόν που σμαρίζιν*. ‘Κοιτάζουν καλά αυτόν που σημαδεύουν’.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

λουγιάζου ‘κοιτάζω, υπολογίζω, εκτιμώ’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το μεσαιωνικό *λογιάζω* (Παπάνης & Παπάνης 2004, Αλβανός 2011, Ράλλη 2017).

Π.χ. *Σά-μπου τα λουγιάζου τα πράματα, σήμιρα έ-ντιλ’ειώνου τούτην’ τη δλειά*. ‘Όπως τα υπολογίζω τα πράγματα, σήμερα δεν τελειώνω αυτή τη δουλειά’.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

απαντέχου ‘περιμένω’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το μεσαιωνικό *απαντέχω* (Ανδριώτης 1992, Ράλλη 2017).

Π.χ. *Απαντέχουμι να δούμι τι θα γίν’*. ‘Περιμένουμε να δούμε τι θα γίνει.’

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

απεικάζου ‘καταλαβαίνω’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το αρχαιοελληνικό *ἀπεικάζω* (Ανδριώτης 1992, Παπάνης & Παπάνης 2004, Ράλλη 2017).

Π.χ. *Σ-απείκασα γώ τι ήθιλις να κάν'ς*. 'Σε κατάλαβα εγώ τι ήθελες να κάνεις'.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

σν'εικάζου 'ικανοποιώ την πείνα, χορταίνω'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το ελληνιστικό *συνεικάζω* 'συνυπολογίζω', έχοντας υποστεί αλλαγή της σημασίας του (Ράλλη 2017), αν και σε κάποιες περιοχές έχει τη σημασία του 'συνειδητοποιώ, κατανοώ' (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Έφαγες καλά; Σν'είκασις*; 'Έφαγες καλά; Χόρτασες;'

Έ μπουρώ να του σν'εικάσου τούτου πό-παθα. 'Δεν μπορώ να το συνειδητοποιήσω αυτό που έπαθα'.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

λαλώ 'μιλώ, διώχνω'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το αρχαιοελληνικό *λαλώ* (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Τι λαλ'είς πάλ'ι*. 'Τι λες πάλι;'

Λάλ'ι να μη σι βλέπου. 'Φύγε να μη σε βλέπω'.

Ποσοστό εμφάνισης: 50%-74%

άγουμι 'υπάρχω, κινούμαι'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το αρχαιοελληνικό *ἄγομαι* (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Ήβγα μια βόλτα όξου, ψχή εν άγιτι.* ‘Βγήκα μία βόλτα έξω, ψυχή δεν κινείται/υπάρχει’.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

θαρμίζου ‘ματιάζω’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το μεσαιωνικό *φθαλμίζω<οφθαλμίζω<οφθαλμός* (Αναγνώστου 1903, Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Φτύσι του μουρό μη-ντου θαρμίγ’ς.* ‘Φτύσε το παιδί να μην το ματιάσεις’.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

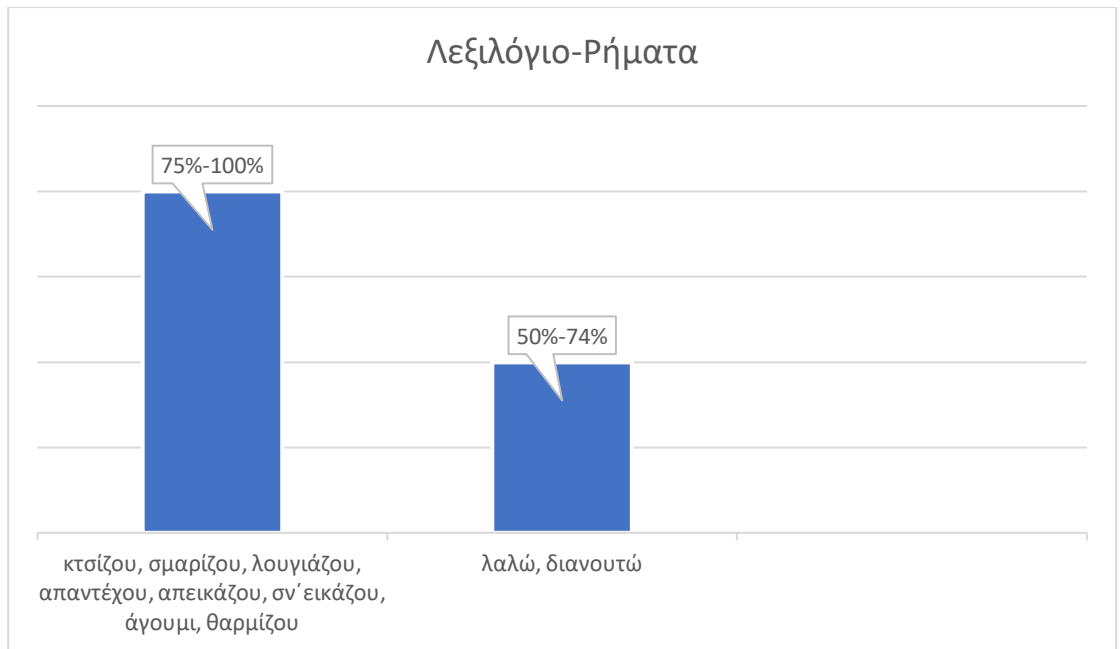
διανουτώ ‘νουθετώ, συμβουλεύω’

Περιγραφή φαινομένου:

Το *διανουτώ*, επίσης *διανουτεύ(γ)ου*, σχηματίστηκε από την πρόθεση *διά* και το ρήμα *ενωτίζω* ‘βάζω στο αφτί’. Εκφράζει αδιαφορία και περιφρόνηση στις συμβουλές (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Πουλιμώ να του διανουτήσου/διανουτέψου τούτου του μουρό.* ‘Προσπαθώ να το νουθετήσω αυτό το παιδί’.

Ποσοστό εμφάνισης: 50%-74%

Γράφημα 9: Ποσοστά εμφάνισης φαινομένων σε λεξιλογικό επίπεδο-ρήματα

8. Δείκτες λόγου

ειδέ 'αλλιώς'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το μεσαιωνικό *ειδέ<εί δε (μη)* (Παπάνης & Παπάνης 2004· Ράλλη 2017).

Π.χ. *Κάτσι καλά, ειδέ θα τα πω ούλα στ-μάνα σ. 'Κάτσε καλά, αλλιώς θα τα πω όλα στη μάνα σου'.*

Ποσοστό εμφάνισης: 0%-24%

πέτα 'άλλωστε, έπειτα'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το μεσαιωνικό *απέτα* 'ύστερα από, μετά' (Kretschmer 1905). Δεν χρησιμοποιείται με καθαρά χρονική σημασία (Ράλλη 2017).

Π.χ. *Πέτα, έν είπα τσι τίπουτα. 'Άλλωστε/έπειτα, δεν είπα και τίποτα'.*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

ταπέ 'μετά, άλλωστε'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από τη φράση *τα έπειτα*, η οποία σχηματίστηκε αναλογικά προς τις χρονικές εκφράσεις *τα φέτος, τα χτες* (Kretschmer 1905, Ράλλη προσωπική παρατήρηση).

Π.χ. *Τέλειουσι τ δλειά σ, ταπέ πάνι στου-γκαφινέ. 'Τελείωσε τη δουλειά σου, μετά πήγαινε στο καφενείο'.*

Ταπέ τί να-ντου-γκάνου; Αφού έν ακού(j)κανέναν. 'Άλλωστε τι να τον κάνω; Αφού δεν ακούει κανέναν'.

Ποσοστό εμφάνισης: 0%-24%

μαθέ 'εδώ που τα λέμε'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το μεσαιωνικό *μαθέ* (προστακτική του ρήματος μαθαίνω με επίδραση προστακτικών όπως *δες, πες* (Παπάνης & Παπάνης 2004, Ράλλη 2017).

Π.χ. *Κάτσι μαθέ να σι δω κουμμάτ. 'Εδώ που τα λέμε, κάθισε να σε δω λίγο'.*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

σιλαμέτ 'εντάξει, με σωστό τρόπο'

Περιγραφή φαινομένου:

(Επίσης *σαλαμέτ*) προέρχεται από το τουρκικό *selâmet* 'σωτηρία' (Παπάνης & Παπάνης 2004, Ράλλη 2017).

Π.χ. *Σιλαμέτ, τέλειουσι τς αυτήν' η δλειά. 'Εντάξει, με σωστό τρόπο τελείωσε και αυτή η δουλειά'.*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

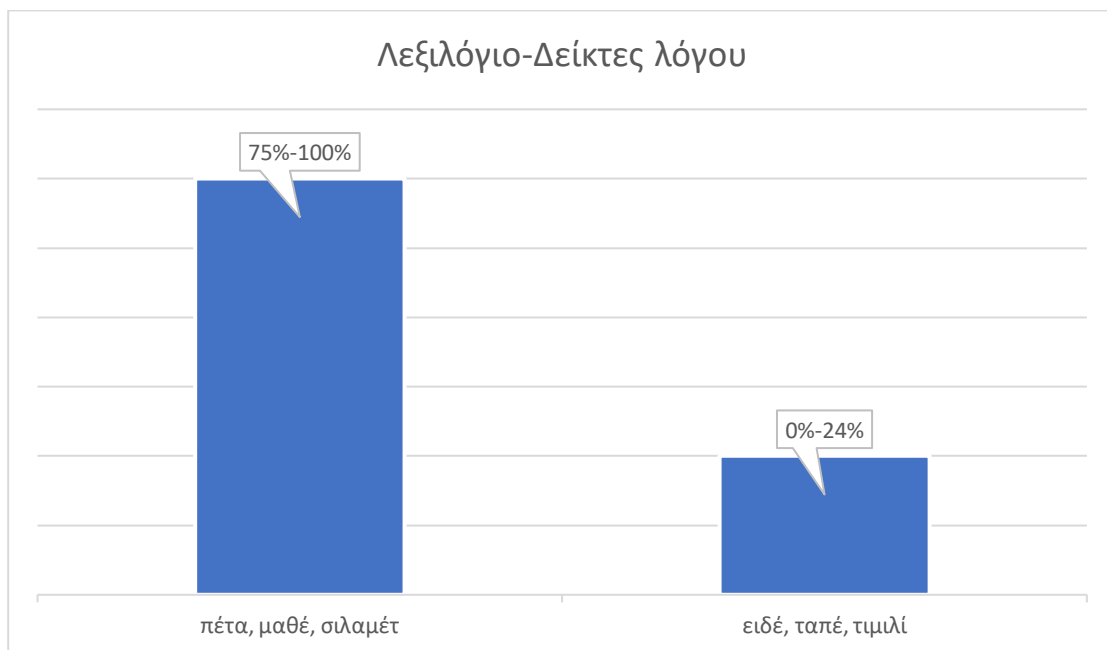
τιμιλί 'έτσι κι αλλιώς'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το τουρκικό *temelli* (Παπάνης & Παπάνης 2004, Ράλλη 2017).

Π.χ. *Τί σε νοιάζ;* *Τιμίλι θα ντου ξαναδείς;* ‘Τι σε νοιάζει; Έτσι κι αλλιώς θα τον ξαναδείς;’

Ποσοστό εμφάνισης: 0%-24%

Γράφημα 10: Ποσοστά εμφάνισης φαινομένων σε λεξιλογικό επίπεδο-δείκτες λόγου

9. Επιρρήματα

ζώρας ‘σε περασμένη ώρα, αργά’

Περιγραφή φαινομένου:

Το χρονικό επίρρημα *ζώρας* προέρχεται από τον συνδυασμό του τοπικού επιρρήματος *έξ(ω)* και του ουσιαστικού *ώρα* (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Πιο μπρουστά σι φύλαγα, ζώρας ήρτις.* ‘Πιο νωρίς σε περίμενα, αργά ήρθες’.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

ράστ ‘ευνοϊκή κατάσταση’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το τουρκικό *rast* ‘ευθύς, ορθός, ευτυχής’ (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Δόξα του Θεού, ήρταν ράστ τα πράματα*. ‘Δόξα τω Θεώ, ήρθαν καλά τα πράγματα’.

Ποσοστό εμφάνισης: 0%-24%

γιάμγιασι ‘ακατάστατα, άνω κάτω’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το τούρκικο *yamyasi* ‘φαρδύς πλατύς’ (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Γιάμγιασι τ-άφσι ούλα τσ-έφγι*. ‘Άνω-κάτω τα άφησε όλα και έφυγε’.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

ντάρνταγαν’ ‘άνω κάτω’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το τούρκικο *dardağan* ‘διασκορπισμένος’ (Ράλλη 2017) ή *darmadağın* ‘διασκορπισμένος’ (Παπάνης & Παπάνης 2004). Εμφανίζεται και ο εναλλακτικός τρόπος *νταρμάγαν*.

Π.χ. *Ούλα ντάρνταγαν’ τα-κανις*. *Πότι θα τα διαρμίγ’ς; ‘Όλα άνω κάτω τα έκανες. Πότε θα τα συμμαζέψεις;’*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

αμόντι ‘μάταια’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το ιταλο-ρομανικό *a monte* ‘στο βουνό’ (Ράλλη 2017).

Π.χ. *Πάγ’ ούλ’ η τυραγν’ίδα μ αμόντι*. ‘Μάταια πήγε όλη η ταλαιπωρία μου’.

Ποσοστό εμφάνισης: 0%-24%

ταχτέρ ‘νωρίς το πρωί’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το επίθετο *ταχύτερος* (συγκριτικός βαθμός του επιθέτου *ταχύς*) (Kretschmer 1905, Παπάνης & Παπάνης 2004, Αλβανός 2011).

Π.χ. *Πού πάγινις ταχτέρ-ταχτέρ*; ‘Πού πήγαινες πρωί-πρωί;’

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

σάνκιμ ‘δήθεν’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το τουρκικό *sankim* (Παπάνης & Παπάνης 2004, Ράλλη 2017).

Π.χ. *Σάνκιμ κάν’-ντου-γκαλό*. ‘Δήθεν κάνει τον καλό.’

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

έγ’τουτι ‘τότε’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το πρόθημα *εγ’(ε)*- (<μεσαιωνικό *έδε* ‘να’) και το χρονικό επίρρημα *τότε* (Kretschmer 1905, Γιαννουλέλλης 1989).

Π.χ. *Έγ’τουτι ήνταν άλλις ιπουχές*. ‘Τότε ήταν άλλες εποχές’

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

έγ’τσει ‘εκεί’

Περιγραφή φαινομένου:

Προκύπτει από το πρόθημα *εγ’(ε)*- (<μεσαιωνικό *έδε* ‘να’) και το τοπικό επίρρημα *εκεί* (με τσιτακισμό) (Kretschmer 1905, Γιαννουλέλλης 1989, Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Τού-βρεις; Έγ’τσει είνι*. ‘Το βρήκες; Εκεί είναι’.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

έγ’τσι ‘έτσι’

Περιγραφή φαινομένου:

Προκύπτει από το πρόθημα *εγ’(ε)*- (<μεσαιωνικό *έδε* ‘να’) και το τοπικό επίρρημα *έτσι* (Kretschmer 1905, Γιαννουλέλλης 1989, Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Έγ'τσι που τραγούδγει φάν'τσι σουστή ανιραγίδα. Έτσι όπως τραγουδούσε φάνηκε σαν σωστή νεράιδα*.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

σάδουνα (προς τα) εδώ'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το μεσαιωνικό *ίσα* 'ακριβώς' και το διαλεκτικό λεσβιακό επίρρημα *έδουνα* (<εδώ + να) (Ράλλη 2017, Ralli 2019).

Π.χ. *Σάδουνα ήταν. Πού πήγι τώρα;* 'Εδώ ήταν. Πού πήγε τώρα;'

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

σάδιου (προς τα) εδώ'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το μεσαιωνικό *ίσα* 'ακριβώς' και το λεσβιακό τοπικό επίρρημα *(έ)διου* 'εδώ' (Αναγνώστου 1903, Ράλλη 2017, Ralli 2019).

Π.χ. *Σάδιου τ-άφσα. Πού είναι τώρα;* 'Εδώ το άφησα. Πού είναι τώρα;'

Ποσοστό εμφάνισης: 50%-74%

σάφνα (προς τα) εκεί'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το μεσαιωνικό *ίσα* 'ακριβώς' και το λεσβιακό τοπικό επίρρημα *έφνα* 'εκεί' (*εύτου* + να) (Αναγνώστου 1903, Αλβανός 2011, Ράλλη 2017, Ralli 2019).

Π.χ. *Τού-βρεις; Σάφνα τ-αφήκα.* 'Το βρήκες; Εκεί το άφησα'.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

σαύτου 'εκεί'

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το μεσαιωνικό *ίσα* 'ακριβώς' και το λεσβιακό τοπικό επίρρημα *εύτου* 'εκεί' (Ράλλη 2017, Ralli 2019).

Π.χ. *Σαύτου τ-άφσα. Πάνι πάρ-του.* ‘Εκεί το άφησα. Πήγαινε πάρε το.’

Ποσοστό εμφάνισης: 50%-74%

σακεί ‘εκεί’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το μεσαιωνικό *ίσα* ‘ακριβώς’ και το τοπικό επίρρημα *εκεί* (Αναγνώστου 1903, Ράλλη 2017, Ralli 2019).

Π.χ. *Σακεί τ-αφήκα. Βρέ του.* ‘Εκεί το άφησα. Βρες το’.

Ποσοστό εμφάνισης: 50%-74%

ώσπιτι ‘έως ότου’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από την πρόθεση (*έ*)ως και το χρονικό επίρρημα *πότε* (Στεργέλλης 2017). Σε κάποιες περιοχές (π.χ. ανατολική Λέσβος) εντοπίζεται εναλλακτικά ο τύπος *ώσπουτι*.

Π.χ. *Αμ ώσπιτι πια αυτήν’ η ν’κουτσαρουσύν’σ;* ‘Μέχρι πότε (θα κρατήσει) πια αυτή η νοικοκυροσύνη σου;’

Ποσοστό εμφάνισης: 50%-74%

πάτσι ‘μήπως’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχεται από το μεσαιωνικό (*μην*) *πας και* (με ανύψωση του άτονου /e/ σε [i] και τσιτακισμό (Kretschmer 1905, Ράλλη 2017).

Π.χ. *Πάτσι πας σ-Μυτιλήν’ τούτην’-ντ-βδουμάδα;* ‘Μήπως πας στη Μυτιλήνη αυτήν την εβδομάδα;’

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

έδαφνα ‘εκεί’

Περιγραφή φαινομένου:

Σχηματίζεται από το πρόθημα *έδ(ε)*- (<μεσαιωνικό *έδε* ‘να’) και το τοπικό επίρρημα *έφνα* ‘εκεί’ (μεσαιωνικό *εύτου να*) (Ράλλη 2017).

Π.χ. *Κάτσι έδαφνα να σι βλέπου. ‘Κάθισε εκεί να σε βλέπω’.*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

έδαυτου ‘εκεί’

Περιγραφή φαινομένου:

Σχηματίζεται από το πρόθημα *έδ(ε)*- (<μεσαιωνικό *έδε* ‘να’) και το τοπικό επίρρημα *εύτου* ‘εκεί’ (μεσαιωνικό *αυτού*) (Ράλλη 2017).

Π.χ. *Κάτσι έδαυτου να σι βλέπου. ‘Κάθισε εκεί να σε βλέπω’.*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

έδγιτς ‘έτσι’

Περιγραφή φαινομένου:

Σχηματίζεται από το πρόθημα *έδ(ε)*- (<μεσαιωνικό *έδε* ‘να’) και το τροπικό επίρρημα *έτσι* (Kretschmer 1905, Γιανουλέλλης 1989, Παπάνης & Παπάνης 2004, Ράλλη 2017).

Π.χ. *Γιατί μι λουγιαγ’ς έδγιτς; ‘Γιατί με κοιτάζεις έτσι;’*

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

ότλιγια ‘με όποιον τρόπο’

Περιγραφή φαινομένου:

Πρόκειται για συνδυασμό της αναφορικής αντωνυμίας *ό,τι* και της γενικής πληθυντικού του ουσιαστικού λογής [$>$ *λογι(ών)* + *-α*] (Kretschmer 1905, Παπάνης & Παπάνης 2004, Ράλλη 2019). Σε ορισμένες περιοχές της Λέσβου, π.χ. στην Αγιάσο, εντοπίζεται ο εναλλακτικός τύπος *ότλουγια* (Παπάνης & Παπάνης 2004) και στο Πλωμάρι ως *όκλουγια* (λόγω της τροπής του /t/ σε [k] (Στεργέλλης 2017)).

Π.χ. *Ότλιγια τσι να τς του λέγου έ-γκαταλαβαίν’.* ‘Με όποιον τρόπο και να της το λέω δεν καταλαβαίνει’.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

τότισου ‘τότε’

Περιγραφή φαινομένου:

Χρονικό επίρρημα το οποίο σχηματίστηκε από τον συνδυασμό του *τότε* και του *σου* (γενική της αρχαιοελληνικής προσωπικής αντωνυμίας του δευτέρου προσώπου) (Ράλλη 2017).

Π.χ. *Τότισου, τουν ήφικρα κουμμάτ φαγί*. ‘Τότε, του έφερα λίγο φαγητό’.

Ποσοστό εμφάνισης: 0%-24%

μό ‘μόνο’

Περιγραφή φαινομένου:

Αποτελεί περικεκομμένη μορφή του επιρρήματος *μόνο* (Kretschmer 1905, Παπάνης & Παπάνης 2004).

Π.χ. *Μό στουλ’ίδια τσι μιχλ’ιμπίδια είσι*. ‘Μόνο στολίδια και μιχλιμπίδια είσαι’.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

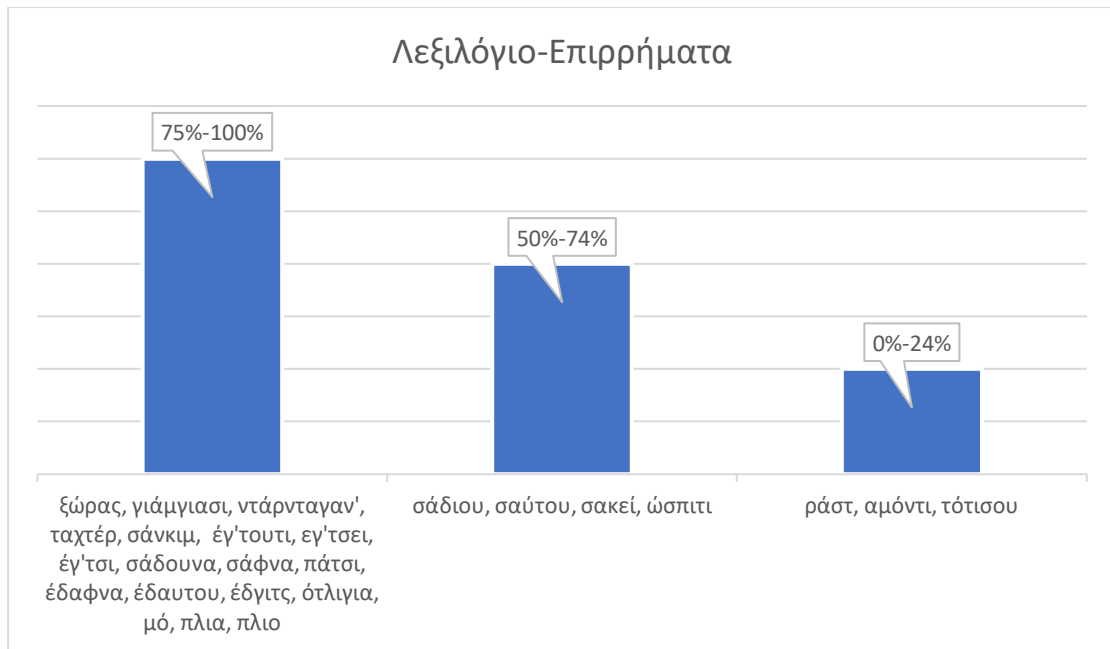
πλια ‘πια’ /πλιο ‘πια’

Περιγραφή φαινομένου:

Προέρχονται από το αρχαιοελληνικό *πλέα*, πληθυντικό του *πλέον* ‘περισσότερο’ (Ράλλη 2017).

Π.χ. *Ε σ-αντέχου πλια/πλιο*. ‘Δεν σε αντέχω πια’.

Ποσοστό εμφάνισης: 75%-100%

Γράφημα 11: Ποσοστά εμφάνισης φαινομένων σε λεξιλογικό επίπεδο-επιρρήματα

Σε αυτό το κεφάλαιο επιχειρήθηκε αρχικώς μια ιστορική αναδρομή της μελέτης της νεοελληνικής διαλεκτολογίας, με έμφαση στις προτάσεις διαίρεσης των γλωσσικών ποικιλιών της νέας ελληνικής. Στη συνέχεια, ακολούθησε η περιγραφή των κυριότερων γλωσσικών χαρακτηριστικών, τόσο των βόρειων γλωσσικών ποικιλιών γενικότερα όσο και της λεσβιακής διαλέκτου, με εστίαση στη Γ.Π.Α., όπως αποτυπώνονται στον ηλεκτρονικό γλωσσικό άτλαντα της Λέσβου (Η.Γ.Α.Λ.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΚΟΙΝΩΝΙΟΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΣΤΑΣΕΙΣ

4.1 Θεωρητικό πλαίσιο για τις γλωσσικές στάσεις

4.1.1 Ορίζοντας τις γλωσσικές στάσεις

Οι γλωσσικές στάσεις, ως μια σύνθετη και διεπιστημονική έννοια, έχει απασχολήσει και συνεχίζει να απασχολεί την κοινωνιογλωσσολογική έρευνα (Baker 1992, Garrett 2010, Dragojevic κ.ά. 2020). Για την ερμηνεία και την επεξήγηση του όρου «γλωσσικές στάσεις» συστήνεται αρχικώς η αποσαφήνιση του όρου «στάσεις». Ο Garrett (2010: 19-36) επιχειρεί να καλύψει ορισμένα από τα θεμελιώδη ζητήματα που αφορούν γενικώς τις στάσεις και όχι μόνο τις γλωσσικές. Οι πιο βασικές πτυχές των στάσεων αφορούν τη συγκρότησή τους, την προέλευση, τις λειτουργίες, τα χαρακτηριστικά της σταθερότητας και της αλλαγής, καθώς και τη σχέση τους με τα στερεότυπα και την ιδεολογία.⁵⁸

Η έννοια της *στάσης* (attitude), ωστόσο, δεν προσδιορίζεται εύκολα και οι ορισμοί ποικίλλουν ως προς τον βαθμό επεξεργασίας και το ειδικό βάρος που δίνεται σε διαφορετικά χαρακτηριστικά. Επιχειρώντας μια ιστορική αναδρομή, διαπιστώνουμε ότι ο όρος «στάσεις» λαμβάνει μια σειρά από ορισμούς.⁵⁹ Σύμφωνα με τον Baldwin (1901-1905), για παράδειγμα, στάση ονομάζεται «η ετοιμότητα για προσοχή ή δράση προς ένα καθορισμένο μοτίβο», ενώ ο Chave (1928: 364) κάνει λόγο για «ένα σύμπλεγμα συναισθημάτων, επιθυμιών, φόβων, πεποιθήσεων, προκαταλήψεων ή άλλων τάσεων, που δημιουργεί την ετοιμότητα, με βάση την οποία ενεργεί ένα άτομο λόγω ποικίλων εμπειριών». Αργότερα, ο Thurstone (1931: 261) προσδιορίζει τη στάση

⁵⁸ Σύμφωνα με τον Μοσχονά (2005: 15), ο όρος «γλωσσική ιδεολογία» (ή «ιδεολογία της γλώσσας») αναφέρεται «κυρίως στην ιδεολογία που περιβάλλει συγκεκριμένες γλωσσικές εκδηλώσεις, δραστηριότητες ή ζητήματα, όπως γίνονται αντιληπτά από συλλογικές γλωσσικές συμπεριφορές, αλλά κυρίως από τον ίδιο τον λόγο για τη γλώσσα».

⁵⁹ Για ορισμούς των «στάσεων» βλ. μεταξύ άλλων Baldwin 1901-1905, Thomas & Znaniecki 1918, Chave 1928, Köhler 1929, Bogardus 1931, Thurstone 1931, Cantril 1934, Morgan 1934, Allport 1935, 1954.

ως «το συναίσθημα υπέρ ή κατά ενός ψυχολογικού αντικειμένου», τονίζοντας τις θετικές και αρνητικές συναισθηματικές απαντήσεις που ενσωματώνουν οι στάσεις.

Σταθμό στην ιστορία του όρου αποτελεί το έργο του Gordon Allport το 1935,⁶⁰ που επισημαίνει τη σπουδαιότητα των στάσεων στις μελέτες της κοινωνικής ψυχολογίας και τις ορίζει ως «μια ψυχική και νευρική κατάσταση, η οποία είναι οργανωμένη μέσω της εμπειρίας, ώστε να κατευθύνει και να επηρεάζει δυναμικά τις αντιδράσεις του ατόμου, ως απάντηση προς τα αντικείμενα και τις συνθήκες με τις οποίες σχετίζεται» (Allport 1935: 810). Δύο δεκαετίες αργότερα, ο ίδιος (Allport 1954), κάνοντας λόγο για τη στάση ως «μια διανοητική προδιάθεση να σκεπτόμαστε, να αισθανόμαστε και να συμπεριφερόμαστε προς ένα άτομο (ή αντικείμενο) με συγκεκριμένο τρόπο» (όπως αναφέρεται στον Garrett 2010: 19), επισημαίνει, σχετικά με τη δομή των στάσεων, ότι υπάρχουν τρία διακριτά αλλά αλληλένδετα στοιχεία: α) το γνωστικό (cognitive) στοιχείο, αυτό που σκέπτονται οι άνθρωποι για το αντικείμενο της στάσης, β) το συγκινησιακό (affective) ή συναισθηματικό (emotional) στοιχείο, αυτό που αισθάνονται οι άνθρωποι για το αντικείμενο της στάσης και γ) το στοιχείο της συμπεριφοράς (behavioral), ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι ενεργούν προς το αντικείμενο της στάσης.

Τα κυριότερα σημεία τα οποία καταγράφει ο ορισμός του Allport σχετικά με τις στάσεις και συγκλίνουν, εν γένει, με τις απόψεις των κοινωνικών ψυχολόγων, συμπυκνώνονται στα εξής: α) οι στάσεις είναι αποτέλεσμα προηγούμενης εμπειρίας, β) περιλαμβάνουν μια σειρά διαδικασιών, συμπεριλαμβανομένης της σκέψης, του συναίσθηματος και της δράσης και γ) οι ψυχολογικές πτυχές των στάσεων ωθούν τους ανθρώπους να συμπεριφέρονται με καθορισμένους τρόπους απέναντι σε συγκεκριμένα άτομα ή πράγματα.

⁶⁰ Στο έργο του ο Allport (1935) παρουσιάζει βασικές πτυχές της έννοιας, κάνοντας ιστορική αναδρομή και παραθέτοντας ορισμούς και ερμηνείες επιστημόνων από τους κλάδους τόσο της ψυχολογίας όσο και της κοινωνιολογίας. Τα σημαντικότερα στοιχεία, τα οποία προκύπτουν από τη βιβλιογραφική επισκόπηση της έννοιας των στάσεων, είναι: α) ο ρόλος της πειραματικής ψυχολογίας στην ερμηνεία και τη σημασία των στάσεων, β) η επιρροή της ψυχαναλυτικής θεωρίας στην πληρέστερη αναγνώριση του δυναμικού και ασυνείδητου χαρακτήρα των στάσεων και γ) η σταδιακή στροφή του ενδιαφέροντος της κοινωνιολογίας προς τις στάσεις που θεωρούνται ως συγκεκριμένες αναπαραστάσεις του πολιτισμού.

Συνεπώς, κατ' αντιστοιχία με τον ορισμό του Allport για τις στάσεις, «οι στάσεις απέναντι στη γλώσσα μπορούν, εξίσου, να θεωρηθούν ως εσωτερική νοητική κατάσταση ετοιμότητας, που οργανώνεται από την εμπειρία και ασκεί ρυθμιστική και δυναμική επίδραση στην αντίδραση του ατόμου απέναντι σε όλα όσα σχετίζονται με το γλωσσικό φαινόμενο» (Κακριδή-Φερράρι 2007α). Οι Dragojevic κ.ά. (2020: 60) ορίζουν, αντιστοίχως, τις *γλωσσικές στάσεις*⁶¹ ως «αξιολογικές αντιδράσεις απέναντι στη γλώσσα», με αναφορά στη γενική παραδοχή των κοινωνικών ψυχολόγων ότι μια στάση είναι «μια αξιολογική αντίδραση προς ένα αντικείμενο» (Albarracín & Shavitt 2018: 300). Ο Baker (1992) θεωρεί ότι οι στάσεις απέναντι στη γλώσσα αποτελούν έναν όρο 'ομπρέλα', που αναφέρεται σε μια σειρά από ειδικές στάσεις. Κάνει λόγο για στάσεις απέναντι σε γλώσσες, διαλέκτους, γλωσσικές ποικιλίες, συνομιλιακά ύφη, ομιλητές, γλωσσικές κοινότητες και ομάδες, απέναντι στην εκμάθηση γλωσσών, τη γλωσσική χρήση και τις γλωσσικές προτιμήσεις. Συνοπτικά, έτσι, γλωσσικές στάσεις ονομάζονται γενικώς οι αντιλήψεις, οι ιδέες, οι απόψεις που σχετίζονται με την αξία, τη λειτουργία, καθώς και τη χρήση της εκάστοτε γλώσσας ή γλωσσικής ποικιλίας.

Ως προς τη φύση και τη μελέτη των στάσεων, ο Fasold (1984) κάνει λόγο για δύο θέσεις, τη νοησιαρχική ή μενταλιστική (mentalist) προσέγγιση των στάσεων, η οποία υποστηρίζει τη σημασία ενός δεδομένου ερεθίσματος, που μπορεί να προκαλέσει μια συνακόλουθη αντίδραση, και τη συμπεριφοριστική ή μιχεβιοριστική (behaviorist) θεωρία, που εστιάζει στις αντιδράσεις ανθρώπων σε διάφορες κοινωνικές καταστάσεις. Η νοησιαρχική θεωρία εστιάζει στην εσωτερική φύση των στάσεων, αφήνοντας αναπάντητα ερωτήματα ως προς τους τρόπους αναγνώρισής τους, εφόσον, δεν είναι δυνατόν να «παρατηρηθούν» εμπειρικά. Η συμπεριφοριστική αντιμετώπισή τους, από την άλλη μεριά, κρίνει ότι οι στάσεις μπορούν να προσεγγιστούν μόνο μέσα από τις αντιδράσεις της συμπεριφοράς, στις κοινωνικές περιστάσεις στις οποίες προκαλούνται και ο μοναδικός τρόπος διερεύνησης των στάσεων είναι η παρατήρηση αυτών των αντιδράσεων (Κακριδή-Φερράρι 2007α). Επιπλέον, η νοησιαρχική θεωρία αναγνωρίζει την τρισδιάστατη μορφή των στάσεων, που αποτελείται από το γνωσιακό (cognitive)

⁶¹ Βλ. σχετικό λήμμα "language attitudes": «ένας όρος που χρησιμοποιείται στην Κοινωνιογλωσσολογία για τα συναισθήματα που έχουν οι άνθρωποι για τη δική τους γλώσσα ή τη γλώσσα ή τις γλώσσες των άλλων. Αυτά μπορεί να είναι θετικά ή αρνητικά: μπορεί να εκτιμά κανείς ιδιαίτερα μια ξένη γλώσσα (π.χ. λόγω της γνώσης της ιστορίας της) ή να πιστεύει ότι μια γλώσσα είναι ιδιαίτερα δύσκολη για να τη μάθει (π.χ. λόγω ιδιόμορφης γραφής)» (Crystal 2008 [1980]: 266).

στοιχείο, το συναισθηματικό (affective) στοιχείο και το βουλητικό, δηλαδή το στοιχείο της πρόθεσης (conative). Τα τρία αυτά στοιχεία συνάδουν με τον γνωστό διαχωρισμό του Πλάτωνα και αντιστοιχούν στις εξής διαστάσεις: α) νοητική διάσταση, β) συναισθηματική διάσταση και γ) βουλητική διάσταση ως ετοιμότητα για δράση (Edwards 1979, Gardner 1985, McGroarty 1996). Η νοητική διάσταση εμπεριέχει όλες τις απόψεις, τις πεποιθήσεις των ατόμων και τις μεταγλωσσικές αντιλήψεις. Αντιπροσωπευτικές περιπτώσεις, για παράδειγμα, είναι ο χαρακτηρισμός των ιταλικών ως μουσικής γλώσσας ή της χρησιμότητας ή όχι της διατήρησης των διαλέκτων. Η συναισθηματική διάσταση σχετίζεται με τα συναισθήματα που τρέφουν άτομα απέναντι σε μια γλωσσική ποικιλία ή σε κάποιο γλωσσικό στοιχείο, ενώ συμβαίνει να αντικρούονται με τη νοητική διάσταση. Χαρακτηριστικά παραδείγματα: «λατρεύω τα ιταλικά» και «συγκινήθηκα όταν άκουσα την ντοπιολαλιά μου (αν και η διατήρησή της κρίνεται ανώφελη)». Η βουλητική διάσταση, που περιλαμβάνει την επιθυμία για δράση, συνδέεται με τις προθέσεις ατόμων ή και ομάδων απέναντι στη γλώσσα, όπως, π.χ. η επιθυμία εκμάθησης μιας ξένης γλώσσας (Κακριδή-Φερράρι 2007α).

Σύμφωνα με τους Appel και Muysken (1987), ο σχηματισμός των στάσεων ακολουθεί μια συγκεκριμένη πορεία που, αρχικώς, εμφανίζεται με στάσεις απέναντι σε κοινωνικές ή εθνοτικές ομάδες, με βάση την κοινωνική θέση της κάθε ομάδας. Στη συνέχεια διαμορφώνονται οι στάσεις απέναντι σε διάφορους θεσμούς πολιτιστικού χαρακτήρα αυτής της ομάδας, όπως είναι η γλώσσα, και ολοκληρώνεται με τις στάσεις απέναντι σε μεμονωμένους/ες ομιλητές/τριες της συγκεκριμένης γλώσσας. Πιο συγκεκριμένα, οι γλωσσικές στάσεις διακρίνονται σε αυτές ανάμεσα σε άτομα σε σχέση με τη δική τους γλώσσα (intra-cultural communication), όπως και στις γλωσσικές στάσεις απέναντι σε διαφορετικές γλωσσικές ομάδες (inter-cultural communication) (Κωστούλα-Μακράκη 2001: 112). Επιπλέον, όπως επισημαίνει η Holmes (2008 [1992]: 488), «οι άνθρωποι αναπτύσσουν στάσεις απέναντι στις γλώσσες, οι οποίες αντανakλούν τη γνώμη τους για τους/τις ομιλητές/τριες αυτών των γλωσσών, καθώς και για τα συμφραστικά πλαίσια και τις λειτουργίες με τις οποίες οι γλώσσες είναι συνδεδεμένες».

Η δημιουργία των στάσεων συνδέεται με τους παράγοντες κοινωνικοποίησης του ατόμου, είτε είναι ατομικοί είτε συλλογικοί, όπως το οικογενειακό και φιλικό

περιβάλλον, το σχολείο, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, το γλωσσικό τοπίο κ.ά.⁶² Οι στάσεις σχηματίζονται σε μικρή ηλικία, με καθοριστική περίοδο την εφηβεία, και η σταθεροποίηση ή διαφοροποίησή τους επηρεάζεται και από άλλους παράγοντες (Κακρίδη-Φερράρι 2007α). Οι Παπαζαχαρίου κ.ά. (2016: 145) αναφέρουν ότι «οι γλωσσικές στάσεις διαμορφώνονται από απόψεις για τη φύση και τα χαρακτηριστικά των γλωσσών, δηλαδή σχετίζονται με τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα που αφορούν τον τρόπο συγκέντρωσης διαφόρων γλωσσικών στοιχείων».

Η επίδραση των στάσεων, τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο, μπορεί να αντικατοπτριστεί σε πολλές πτυχές της κοινωνικής ζωής. Οι γλωσσικές στάσεις, για παράδειγμα, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εκμάθηση γλωσσών (βλ. ενδεικτικά Gardner 1982), καθορίζοντας τον θεωρούμενο βαθμό ευκολίας ή δυσκολίας εκμάθησής τους. Επιπλέον, επιδρούν εν γένει στην επικοινωνιακή ικανότητα και αλληλοκατανόηση ατόμων ή και ομάδων, ενώ μπορούν να κατευθύνουν τον γλωσσικό σχεδιασμό και τη γλωσσική πολιτική που ακολουθεί ένα κράτος στην εκπαίδευση, με τις ανάλογες συνέπειες (Κακρίδη-Φερράρι 2007α).

4.1.2 Μελετώντας τις γλωσσικές στάσεις

Είναι γεγονός ότι οι άνθρωποι κάνουν αυτόματα και συχνά ασυνείδητα διάφορες κρίσεις για τους άλλους, απλώς με βάση τον τρόπο που μιλούν. Η μελέτη των γλωσσικών στάσεων επιδιώκει να καταγράψει αυτές τις κρίσεις, να εξηγήσει τις γνωστικές και συναισθηματικές διαδικασίες που τις στηρίζουν και να κατανοήσει τις επικοινωνιακές και άλλες κοινωνικές συνέπειές τους (Dragojevic 2018). Ο Ramirez (1985) έχει επισημάνει ότι οι γλωσσικές στάσεις μπορούν να ερευνηθούν σε σχέση με τα συναισθήματα απέναντι στη γλώσσα, με τις αντιδράσεις απέναντι σε γλωσσικές ποικιλίες, καθώς και στις στάσεις απέναντι στη γλώσσα ως πολιτισμικό δείκτη.

Η σπουδαιότητα της μελέτης των γλωσσικών στάσεων έγκειται στο γεγονός ότι οι στάσεις επηρεάζουν πολλούς τομείς της κοινωνικής ζωής των ομιλητών/τριών. Οι στάσεις (θετικές ή αρνητικές) συντελούν στην εξελικτική πορεία των γλωσσικών ποικιλιών, που μπορεί να οδηγήσει στη διατήρηση ή στην υποχώρησή τους. Ο

⁶² Για μελέτες σχετικές με τη δημιουργία των στάσεων (π.χ. ηλικία) και τους παράγοντες διαμόρφωσής τους βλ. ενδεικτικά Labov 1965, 1966, Day 1982, Baker 1992, Milroy & Milroy 1999, Garrett 2007, Kinzler κ.ά. 2007.

Τσιτσιπής (2001α) θεωρεί αναγκαία τη μελέτη των γλωσσικών στάσεων, καθώς η ιδεολογία μας προς έναν κοινωνικό-γνωστικό χώρο βρίσκεται σε συνεχή διαλεκτική σχέση μαζί του και μπορεί να κατευθύνει τη μεταβολή του. Οι Παπαζαχαρίου κ.ά. (2016: 145), λαμβάνοντας υπόψη όρους που προτείνουν γλωσσικοί ανθρωπολόγοι,⁶³ υποστηρίζουν ότι «οι γλωσσικές στάσεις απορρέουν από τις γλωσσικές ιδεολογίες (language ideologies) ή τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα (metapragmatic stereotypes), που διαμορφώνουν οι ομιλητές και ομιλήτριες για διάφορα γλωσσικά φαινόμενα». Έτσι, ως απόρροια ορισμένων μεταπραγματολογικών στερεοτύπων, οι ομιλητές και ομιλήτριες εκφράζονται με άμεσο τρόπο με χαρακτηρισμούς ως «σωστά ή λανθασμένα», «κατάλληλα ή ακατάλληλα» για κάποια γλωσσικά στοιχεία ή τα συνδέουν με συγκεκριμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά ή και επικοινωνιακές περιστάσεις, δηλώνοντας με έμμεσο τρόπο την άποψή τους (Παπαζαχαρίου κ.ά. 2016: 145).

Οι Dragojevic και Giles (2016: 398) επισημαίνουν ότι μεταξύ των δύο κύριων αξιολογικών διαστάσεων α) κύρος (π.χ. ευφυής, ικανός) και β) αλληλεγγύη (π.χ. φιλικός, κοινωνικός), μέσω των οποίων οργανώνονται τα γλωσσικά στερεότυπα, ένας ακόμα παράγοντας που μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο είναι η «ευχέρεια επεξεργασίας»⁶⁴ (processing fluency). Σύμφωνα με τους Dragojevic και Giles (2016: 399), η ευχέρεια επεξεργασίας μπορεί να επηρεάσει την κρίση στις γλωσσικές στάσεις μέσω δύο βασικών τρόπων. Πρώτον, μέσω της εφαρμογής των «λαϊκών θεωριών»⁶⁵ (naive theories), που παρέχουν σχετικούς κανόνες εξαγωγής συμπερασμάτων⁶⁶ και δεύτερον, μέσω του «συναίσθηματος» (affect) (βλ. σχετικά Reber κ.ά. 2004, Dovidio & Gluszek 2012). Η έρευνα των Dragojevic και Giles (2016) αναδεικνύει τη σημασία της ευχέρειας στις γλωσσικές στάσεις ως έναν επεξηγηματικό μηχανισμό, τονίζοντας ότι η μειωμένη ευχέρεια επεξεργασίας μπορεί να οδηγήσει σε λιγότερο ευνοϊκές γλωσσικές στάσεις.

⁶³ Βλ. Silverstein 1993, 2003 και Agha 1998, 2004, 2007.

⁶⁴ Δική μου απόδοση του όρου.

⁶⁵ Ο όρος έχει αποδοθεί σε δική μου μετάφραση. Συναντάται στην επιστήμη της Ψυχολογίας και ειδικότερα στα πεδία της Γνωστικής και Κοινωνικής Ψυχολογίας, ως όρος του κοινού νου, της κοινής λογικής.

⁶⁶ Βλ. σχετικά Schwarz 2004 και Alter & Oppenheimer 2009.

Η μελέτη των στάσεων προσανατολίζεται σε δύο είδη των αξιολογικών πεποιθήσεων που σχετίζονται: α) με τις πεποιθήσεις απέναντι στις διαφορετικές γλωσσικές ποικιλίες και β) με τις πεποιθήσεις απέναντι στους/στις ομιλητές/τριες των διαφορετικών γλωσσικών ποικιλιών. Γενικότερα, στην πρώτη περίπτωση (βλ. Schoel κ.ά. 2013) καταγράφονται αξιολογήσεις σχετικά με τη *δομή* (structure), *αξία* (value) και *ήχο* (sound) των γλωσσικών ποικιλιών, ενώ στη δεύτερη (βλ. Ryan 1983) κυριαρχούν αξιολογήσεις που σχετίζονται με το *κύρος* (status) και την *αλληλεγγύη* (solidarity) σε σχέση με τους φορείς τους (Dragojevic κ.ά. 2020). Οι άνθρωποι τείνουν να αποδίδουν περισσότερη αλληλεγγύη στα μέλη της ίδιας γλωσσικής κοινότητας, ιδιαίτερα όταν η κοινότητα περιλαμβάνει υψηλό ή αυξανόμενο αριθμό ομιλητών και ομιλητριών και απολαμβάνει θεσμική υποστήριξη (Dragojevic & Giles 2016: 398).

Παράλληλα, παράγοντες όπως α) η θεσμική υποστήριξη της γλώσσας, β) η δημογραφική κατάσταση αναφορικά με το μέγεθος και τη (συγκεντρωμένη ή διάσπαρτη) διανομή της ομάδας που χρησιμοποιεί τη γλώσσα και γ) το κύρος που καταγράφεται, κυρίως μέσω των στάσεων, απέναντι στη γλώσσα, αποτελούν τα συστατικά της έννοιας της «εθνογλωσσικής ζωτικότητας»⁶⁷ (ethnolinguistic vitality) και του μοντέλου που προτάθηκε από τους Giles, Bourhis και Taylor (1977). Η θεωρία της εθνογλωσσικής ζωτικότητας αποτελεί μια κοινωνική ψυχολογική προσέγγιση στη σχέση μεταξύ γλώσσας και ταυτότητας και συνδέεται άμεσα με τη διερεύνηση του ρόλου των κοινωνικοδομικών μεταβλητών στη διαπολιτισμική επικοινωνία, στις σχέσεις των μελών της ομάδας, στη διατήρηση της μητρικής γλώσσας, στην εκμάθηση δεύτερης γλώσσας, καθώς και στην αλλαγή και απώλεια της γλώσσας. Συχνά οι εθνογλωσσικές ομάδες μπορούν να αξιολογηθούν και να ταξινομηθούν ως υψηλής, μεσαίας και χαμηλής ζωτικότητας.

Σε περιπτώσεις διγλωσσίας ή σε πολυγλωσσικά περιβάλλοντα καταγράφονται πάρα πολλές έρευνες σχετικές με τις στάσεις απέναντι στην υψηλή και τη χαμηλή ποικιλία. Μία από τις πιο αντιπροσωπευτικές έρευνες είναι αυτή του Labov (1966) στη Νέα Υόρκη. Η έρευνά του ανέδειξε τη συσχέτιση των πορισμάτων του με κοινωνικά κριτήρια, όπως είναι η κοινωνική τάξη, η ηλικία των ομιλητών και ομιλητριών, καθώς και με το γλωσσικό περιβάλλον και το επιλεγμένο ύφος. Ειδικότερα για το ύφος, ο Labov επεσήμανε και στις μετέπειτα έρευνές του (1972α) τον βαθμό της προσοχής που

⁶⁷ Βλ. ενδεικτικά Giles κ.ά. 1977, Giles & Johnson 1987, Yagmur & Kroon 2003.

δίνεται στον λόγο. Στη συνέχεια, η έρευνα του Trudgill (1974) στο Νόριτς της Αγγλίας επεσήμανε τόσο την τάση των ανδρών να χρησιμοποιούν τύπους που αποκλίνουν από την πρότυπη γλώσσα όσο και των γυναικών προς τους τύπους της νόρμας, ερμηνεύοντας την πρακτική των γυναικών ως αποτέλεσμα του συναισθήματος της ανασφάλειας μέσα στην κοινωνία και της επιθυμίας τους για εξύψωση του κοινωνικού τους γοήτρου. Σε ανάλογα συμπεράσματα για τη συμπεριφορά των δύο φύλων κατέληξε και η έρευνα της Chesire (1978) στο Ρέντιγκ της Αγγλίας, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση, επίσης, στο ύφος (επίσημο ή ανεπίσημο), αλλά και στη μεταβλητή της τοπικής (υπο)κουλτούρας των νέων.⁶⁸

Μια άλλη πολύ σημαντική θεωρητική έννοια, η οποία αναδείχθηκε στην έρευνα των Milroy και Milroy (1978) και της Milroy (1980) στο Μπέλφαστ της Βόρειας Ιρλανδίας, είναι τα *κοινωνικά δίκτυα* (social networks). Λαμβάνοντας υπόψη δύο σημαντικές πτυχές των κοινωνικών δικτύων ως κοινωνικών δεσμών, την πυκνότητα (density) και την πολυνηματότητά (multiplexity) τους, η έρευνα των Milroy και Milroy έδειξε ότι τα μέλη των ισχυρών δικτύων, που εντοπίζονται, κυρίως, στις κατώτερες κοινωνικά τάξεις ή/και ειδικότερα στις εργατικές τάξεις, είναι σε θέση να υιοθετούν γλωσσικές συμπεριφορές που αποκλίνουν από τις πρότυπες γλωσσικές ποικιλίες με υψηλό γόητρο και έτσι να διατηρούν αποκλίνουσες ποικιλίες, που χαρακτηρίζονται μεν από χαμηλό γόητρο, αλλά απολαμβάνουν κρυφό γόητρο (Labov 1966, Trudgill 1972) εντός συγκεκριμένων ομάδων.

Κατά τη μελέτη των γλωσσικών στάσεων ακολουθούνται τόσο άμεσες όσο και έμμεσες μεθοδολογικές προσεγγίσεις. Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιούνται τρεις ερευνητικές προσεγγίσεις: α) η κοινωνική θεώρηση (societal treatment approach), β) η άμεση προσέγγιση (direct approach) και γ) η έμμεση προσέγγιση (indirect approach) (βλ. μεταξύ άλλων Garrett κ.ά. 2003, Garrett 2007, Isikawa & Panero 2016, Cargile 2018, Kircher & Zipp 2022).

Η κοινωνική προσέγγιση αποτελεί μια ευρεία κατηγορία, που σχετίζεται με τη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο οι γλώσσες ή οι γλωσσικές ποικιλίες και οι χρήστες/τριές τους προβάλλονται σε μια δεδομένη κοινωνία. Η συγκεκριμένη μεθοδολογία περιλαμβάνει την παρατήρηση (π.χ. εθνογραφικές μελέτες) ή την

⁶⁸Η έννοια του ύφους (style) αποτελεί μια σημαντική διάσταση κατά τη μελέτη της γλωσσικής ποικιλότητας στην Κοινωνιογλωσσολογία (βλ. ενδεικτικά Μακρή-Τσιλιπάκου 2008).

ανάλυση περιεχομένου ποικίλων πηγών εντός του δημόσιου χώρου, όπως του πολιτικού λόγου, εγγράφων εκπαιδευτικής πολιτικής, τηλεοπτικών προγραμμάτων, διαφημίσεων για καταναλωτές/τριες, μυθιστορημάτων, κινουμένων σχεδίων, του γλωσσικού τοπίου κ.λπ. Στην άμεση προσέγγιση, οι γλωσσικές αξιολογήσεις και προτιμήσεις αντλούνται από τους ερευνητές και τις ερυνήτριες ζητώντας ανοικτά τις κρίσεις των ανθρώπων, στο πλαίσιο συνεντεύξεων ή ερωτηματολογίων, με ερωτήσεις ανοικτού ή κλειστού τύπου. Η τρίτη μέθοδος είναι η έμμεση προσέγγιση, όπου οι έρευνες είναι σχεδιασμένες ώστε να μην γνωρίζουν οι πληροφορητές/τριες ότι διερευνώνται οι γλωσσικές τους στάσεις.

Στην έμμεση προσέγγιση ανήκουν παραλλαγές της τεχνικής των εναρμονισμένων αμφιέσεων (*matched guise technique*), που αναπτύχθηκε από τους Lambert, Hodgson, Gardner και Fillenbaum το 1960. Το αποτέλεσμα της μεθόδου ήταν ότι οι άνθρωποι κρίνουν, αξιολογούν και διαφοροποιούν τις γλώσσες βάσει τριών διαστάσεων: α) της ανωτερότητας (*superiority*), με χαρακτηριστικά όπως το κύρος, η ευφυΐα και η ικανότητα, β) της κοινωνικής ελκυστικότητας (*social attractiveness*), με χαρακτηριστικά όπως η φιλικότητα και η αξιοπιστία και γ) του δυναμισμού (*dynamism*), με χαρακτηριστικά όπως ο ενθουσιασμός και η ζωντάνια (Garrett 2007). Έτσι, η τεχνική των εναρμονισμένων αμφιέσεων περιλαμβάνει μαγνητοφωνημένα αποσπάσματα λόγου ενός ή περισσότερων ατόμων, που χρησιμοποιούν διαφορετική γλωσσική ποικιλία και οι πληροφορητές/τριες καλούνται να συγκαταλέξουν αυτά τα άτομα σε διάφορες αξιολογικές κλίμακες, που σχετίζονται με το κύρος, τη μόρφωση, την καταλληλότητα για κάποιο επάγγελμα, την ευφυΐα, τη φιλικότητα κ.ά.

Παράλληλα, η μεθοδολογική προσέγγιση του *μέσου όρου της φωνής*⁶⁹ (*voice averaging approach*), που τείνει να χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο τα τελευταία χρόνια, εμπλέκει τη «μορφοποίηση» της φωνής (*voice morphing*) για να ελέγξει τον αντίκτυπο του στερεοτυπικού λόγου στην αντίληψη του ατόμου (βλ. ενδεικτικά Kachel κ.ά. 2018). Παρατηρείται, συνεπώς, μια αλλαγή στόχου σε σχέση με την αντίληψη. Οι

⁶⁹Η «μορφοποίηση» φωνής είναι μια μέθοδος για τη δημιουργία ενδιάμεσων φωνών από δύο υποδειγματικές φωνές. Η τεχνολογία ακουστικής μεταμόρφωσης, με άλλα λόγια, επιτρέπει τον χειρισμό φυσικών ηχογραφήσεων φωνής με υψηλό ρεαλισμό, για την αξιολόγηση της επίδρασης του μέσου όρου (Bruckert κ.ά. 2010). Η διατύπωση της προτεινόμενης μεθόδου είναι αρκετά γενική ώστε να εφαρμόζεται σε άλλες αναπαραστάσεις και να τροποποιείται εύκολα, ανάλογα με τις ανάγκες της εφαρμογής (Kawahara κ.ά. 2013).

έρευνες του παρελθόντος εστίαζαν στο πώς αντιδρούν οι άλλοι στον λόγο κάποιων (listener's perspective), ενώ οι πιο πρόσφατες έρευνες δίνουν έμφαση στην εξέταση του πώς αντιλαμβάνονται και αξιολογούν τον δικό τους λόγο οι ίδιοι/ες οι ομιλητές/τριες (speaker's perspective) (Dragojevic κ.ά. 2020), ιδιαίτερα στις περιπτώσεις όσων χρησιμοποιούν ποικιλίες χαμηλού κύρους.

Τα γενικότερα συμπεράσματα των ερευνών στη διεθνή βιβλιογραφία σχετικά με τις γλωσσικές στάσεις συγκλίνουν αφενός στην άποψη ότι η πρότυπη γλώσσα είναι «καλύτερη» και «αυθεντικότερη» γλώσσα από τις άλλες γλωσσικές ποικιλίες και αφετέρου στο ότι τα άτομα που χρησιμοποιούν την πρότυπη γλώσσα αξιολογούνται θετικότερα σε σχέση με την ευφυΐα, το επαγγελματικό αλλά και οικονομικο-κοινωνικό κύρος, ενώ οι ομιλητές/τριες των μη πρότυπων γλωσσικών ποικιλιών λαμβάνουν θετικότερες αξιολογήσεις σε σχέση με την εμπιστοσύνη, τη φιλικότητα και την τιμιότητα. Στις έρευνες (βλ. μεταξύ άλλων Πλαδή 2001, 2002, Κουρδή 2003, 2007, Παπαζαχαρίου κ.ά. 2016) στον ελλαδικό χώρο έχουν εξαχθεί ανάλογα συμπεράσματα αναφορικά με την πεποίθηση ότι η Κ.Ν.Ε. είναι η «σωστή», η «κατάλληλη» γλώσσα και συνδέεται με επαγγέλματα υψηλού κύρους και αντίστοιχης κοινωνικής τάξης των ατόμων που τη χρησιμοποιούν κατεξοχήν στις επίσημες κοινωνικές περιστάσεις επικοινωνίας. Οι γλωσσικές παραλλαγές, από την άλλη μεριά, εντοπίζονται κυρίως σε ανεπίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις –στην επαρχία – και συνδέονται, ως επί το πλείστον, με αμόρφωτα και ηλικιωμένα άτομα.

Καθώς, κατά γενική ομολογία, οι ερμηνείες των κοινωνικών φαινομένων εξαρτώνται από τα πλαίσια στα οποία δημιουργούνται, στη μελέτη των γλωσσικών στάσεων είναι αναπόφευκτη η εμπλοκή της έννοιας της *ενδεικτικότητας* (indexicality). Η Ochs υποστηρίζει (1992: 335) ότι «μέσω της ενδεικτικότητας, η οποία περιγράφεται ως ιδιότητα του λόγου, συγκροτείται το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο, όπως οι κοινωνικές ταυτότητες (π.χ. φύλο) και οι κοινωνικές δραστηριότητες (π.χ. κουτσομπολιό) μέσα από συγκεκριμένες στάσεις, θέσεις και πράξεις». Οι Johnstone κ.ά. (2006) στηρίζονται στις προτάσεις των Labov (1972α) και Silverstein (2003) για τις τάξεις ενδεικτικότητας, αναφέρουν, σχετικά με την πρώτη τάξη ενδεικτικότητας, τον μονοφθογγισμό της διφθόγγου /au/, όπως στη λέξη house, που παρατηρήθηκε στον λόγο ανδρών εργατικής τάξης με καταγωγή από το Pittsburgh. Πιο συγκεκριμένα, ως πρώτη τάξη ενδεικτικότητας ορίζεται το είδος της συσχέτισης ανάμεσα σε έναν γλωσσικό τύπο και κάποιο κοινωνικο-δημογραφικό χαρακτηριστικό ταυτότητας, για

παράδειγμα το επάγγελμα ή την κοινωνική τάξη, που μπορεί να διακρίνει ένα άτομο ως εξωτερικός παρατηρητής. Όταν τα άτομα αρχίζουν να κάνουν χρήση των συσχετίσεων πρώτης τάξης με σκοπό να αποδώσουν κοινωνικά χαρακτηριστικά, είτε ερμηνεύοντας τον λόγο των άλλων είτε επιτελώντας τον δικό τους, γίνεται εμφανής η ενδεικτικότητα δεύτερης τάξης. Σε αυτήν την περίπτωση, όμως, μπορούν να αποδώσουν κοινωνικά χαρακτηριστικά όχι μόνο οι εξωτερικοί παρατηρητές, αλλά και οι ίδιοι/ες οι ομιλητές/τριες μιας κοινότητας. Η ενδεικτικότητα τρίτης τάξης εμφανίζεται όταν ο λόγος αποκτά χαρακτηριστικά τοπικής ομιλίας και ο/η ομιλητής/τρια συνδέεται συστηματικά με μια συγκεκριμένη τοποθεσία (Johnstone κ.ά. 2006).

Ο Κανάκης (2007: 212) κάνει λόγο για τους κοινωνικούς και ψυχολογικούς ενδείκτες (indexes) σε σχέση με τη γλώσσα, όπως είναι η γεωγραφική και κοινωνική καταγωγή, και τονίζει ότι οι γλωσσικές στάσεις που υιοθετούν οι ομιλητές/τριες είναι αντικείμενο έρευνας του φαινομένου της δείξης με αυτήν την ευρύτερη έννοια. Κατά τον Κανάκη (2007: 215), η *δείξη*⁷⁰ είναι ένα από τα γονιμότερα πεδία για την ανίχνευση της σχέσης γλωσσικού συστήματος και γλωσσικής επιτέλεσης και επισημαίνει ότι:

η δείξη με τη στενή έννοια είναι μια έκφραση της ευρύτερης ιδιότητας της ενδεικτικότητας, που χαρακτηρίζει συνολικά τη γλώσσα ως επικοινωνιακή πρακτική και εμπλέκεται στη συγκρότηση της κοινωνικής μας ταυτότητας. Έτσι, η ενδεικτικότητα της γλώσσας μεταφέρει σύνθετα μηνύματα για τον κοινωνικά τοποθετημένο εαυτό (φύλο, τάξη, μόρφωση, ηλικία), τις στάσεις, την ιδεολογία και την κοινωνική δράση του.

Σε αυτές τις υποενότητες επιχειρήθηκε η παρουσίαση του θεωρητικού πλαισίου για τις γλωσσικές στάσεις και ακολουθεί η παρουσίαση του ερευνητικού μέρους για την επιτόπια έρευνα που υλοποιήθηκε.

4.2 Το ερευνητικό μέρος - η επιτόπια έρευνα

4.2.1 Η συμμετοχική παρατήρηση

«Η παρατήρηση μιας συγκεκριμένης κοινότητας δεν επιτυγχάνεται από ένα μακρινό και ασφαλές σημείο, αλλά με το να είσαι στη μέση των πραγμάτων, δηλαδή

⁷⁰ «Ο όρος δείξη προέρχεται από το ρήμα δείκνυμι ‘δείχνω’ και παραπέμπει στον κατευθυντικό, σηματοδοτικό ρόλο των δεικτικών εκφράσεων και στον διυποκειμενικό χαρακτήρα της γλωσσικής επικοινωνίας, με έμφαση στην οπτική γωνία που υιοθετείται στο εκφώνημα» (Κανάκης 2007: 191).

συμμετέχοντας σε όσο το δυνατόν περισσότερες κοινωνικές εκδηλώσεις» (Duranti 1997: 89). Ο Hymes (1982: 29 όπως αναφέρεται στην Glosne 2018: 122) δηλώνει ότι «πολλά από αυτά που ψάχνουμε να ανακαλύψουμε στην εθνογραφία είναι γνώση που άλλοι ήδη κατέχουν». Σύμφωνα με τους Αρχάκη και Κονδύλη (2004: 189), «[η] παρατήρηση έχει συνδεθεί με την εθνογραφική μέθοδο και γενικά παρέχει τα εχέγγυα για τον όσο το δυνατόν ακριβέστερο προσδιορισμό των πληροφορητών, των κοινωνικών τους σχέσεων και του γλωσσικού υλικού που παράγουν». Μέσω της εθνογραφικής προσέγγισης και της ποιοτικής έρευνας, γίνεται προσπάθεια κατανόησης και ερμηνείας της συμπεριφοράς των ανθρώπων σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον, εστιάζοντας στα λόγια, στις πράξεις, στα νοήματα και στις γνώσεις τους στα συγκεκριμένα κοινωνικά συμφραζόμενα. Η επιλογή της παρατήρησης ως μεθόδου βασίζεται, μεταξύ άλλων, και στα πορίσματα σχετικών ερευνών (βλ. ενδεικτικά Lewis 1980, Fishman 1985), ότι καταγράφεται ασυνέπεια μεταξύ των στάσεων και της γλωσσικής συμπεριφοράς. Για παράδειγμα, μολονότι τα αποτελέσματα των ερευνών καταδεικνύουν θετικές στάσεις απέναντι σε μια γλώσσα χαμηλού γοήτρου, πολλές φορές δεν εκδηλώνεται αντίστοιχη γλωσσική συμπεριφορά (Baker 1992).

Επιπλέον, η επιλογή της εθνογραφικής προσέγγισης για την κατανόηση της κοινωνικής συμπεριφοράς φέρνει στο προσκήνιο την έννοια του *χρονοτόπου*⁷¹ (chronotope) (Blommaert & De Fina 2016, Canakis 2021). Οι Blommaert και De Fina (2016) αναφέρονται στην έννοια του χρονοτόπου ως μια πηγή έμπνευσης για την ανάπτυξη μιας προσέγγισης των ταυτοτήτων που θα λαμβάνει υπόψη τις πολύπλοκες αλληλεπιδράσεις μεταξύ πρακτικών στην κοινωνική ζωή. Υπό αυτήν την έννοια ο χρονοτόπος μπορεί να συνδέεται με συγκεκριμένο στάδιο της ζωής των ατόμων, με έναν τόπο ή μια περιοχή και ως όρος αναφέρεται σε ένα σύμπλεγμα αναγνωρίσιμων πολιτισμικών φαινομένων, που καθορίζει τις συνθήκες και τις προσδοκίες της συμπεριφοράς. Η απόκλιση από τον «κανόνα» του γλωσσικού περικειμένου μπορεί να είναι η αιτία απόδοσης διαφορετικών ή και αρνητικών ταυτοτήτων (Blommaert & De Fina 2016). Η έννοια του χρονοτόπου, εξάλλου, ως συνάρτηση χρόνου και τόπου θα μπορούσε να λειτουργήσει στην περίπτωση της Αγιάσου ως όρου 'ομπρέλα' που επιτρέπει τη μελέτη διαφορετικών κοινωνικών περιστάσεων επικοινωνίας και κατ' επέκταση διαφορετικών κοινωνικών χώρων.

⁷¹ Βλ. Bakhtin (1981).

Με τον όρο *συμμετοχική παρατήρηση* (participant observation) γίνεται αναφορά στις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι ερευνητές/τριες παρατηρούν και συμμετέχουν ως ίσοι/ες στις δραστηριότητες των ατόμων που αποτελούν υποκείμενα της έρευνας. Αυτό τους δίνει τη δυνατότητα να μην είναι απλώς δέκτες και δέκτριες μηνυμάτων, αλλά μέτοχοι σε επικοινωνία διπλής ή πολλαπλής κατεύθυνσης. «Ο κύριος σκοπός του είναι να κατανοήσει καλά τα κοινωνικά συμφραζόμενα, τους συμμετέχοντες και τη συμπεριφορά τους» αναφέρει χαρακτηριστικά η Glosne (2018: 122). Η προσωπική ικανότητα των ερευνητών και ερευνητριών να εισβάλουν σε έναν κοινωνικό χώρο, να γίνουν δεκτοί/ές, να αντιδράσουν φυσιολογικά και όσο το δυνατόν λιγότερο παρεμβατικά, είναι η πιο σημαντική εγγύηση για την αποτελεσματική εφαρμογή της μεθόδου (Κυριαζή 2002: 282). Η τεχνική της συμμετοχικής παρατήρησης στις γλωσσολογικές έρευνες πεδίου χρησιμοποιήθηκε πρώτα από τους Labov κ.ά. το 1968. Οι κοινωνιογλωσσολόγοι ζουν ανάμεσα στα μέλη της γλωσσικής κοινότητας που εξετάζουν και λαμβάνουν μέρος στην καθημερινή τους ζωή. Η συμμετοχική παρατήρηση γενικότερα αποτελεί ένα σπουδαίο μεθοδολογικό εργαλείο που συμβάλλει στην όσο το δυνατόν πιο αντικειμενική περιγραφή καταστάσεων, ενεργειών και αντιδράσεων των υποκειμένων της έρευνας. Ενίοτε, κατά την επιτόπια έρευνα σε συνάρτηση με τους χώρους διεξαγωγής, μπορεί να χαρακτηριστεί ως περιφερειακή συμμετοχική παρατήρηση.⁷²

Στα πλαίσια της διδακτορικής διατριβής, η επιτόπια έρευνα διήρκησε συνολικά ένα έτος (Ιούλιος 2018- Ιούλιος 2019), αλλά η επαφή μου με την περιοχή της Αγιάσου μετράει πολλά περισσότερα χρόνια, αφενός λόγω του ότι είμαι μόνιμη κάτοικος της Λέσβου και έχω βρεθεί σε αυτόν τον τόπο αμέτρητες φορές και αφετέρου λόγω της ενασχόλησής μου με τη Γ.Π.Α. εδώ και μία δεκαετία, με αφετηρία την εκπόνηση της μεταπτυχιακής μου εργασίας. Επιπροσθέτως, η παρατήρησή μου δεν σταματούσε με την απομάκρυνσή μου από την περιοχή της Αγιάσου, καθώς σε οποιονδήποτε χώρο εντός νησιού κι αν βρισκόμουν και αντιλαμβανόμουν χρήση διαλεκτικού λόγου, αυτομάτως γινόταν ιχνηλάτηση για ομιλητές και ομιλήτριες της Γ.Π.Α.

Η επιτόπια έρευνα συμπεριελάμβανε πολλούς και διαφορετικούς χώρους για τη διερεύνηση όλων των δυνατών περιστάσεων επικοινωνίας των ομιλητών και

⁷² Ως περιφερειακή συμμετοχική παρουσίαση ορίζεται η περίπτωση στην οποία οι ερευνητές/τριες δεν αναλαμβάνουν κάποιο ενεργό ρόλο, μένοντας στην «περιφέρεια» βλ. Adler & Adler 1987.

ομιλητριών της γλωσσικής ποικιλίας της Γ.Π.Α. Έτσι, μελετήθηκαν χώροι όπως αγορά, αθλητικές συγκεντρώσεις, πολιτιστικές και κοινωνικές εκδηλώσεις, διοικητικές υπηρεσίες, εργασία, σπίτι, γειτονιά, τόποι αναψυχής κ.ά. Κατά τον Fishman (1965, 1971), ο κοινωνικός χώρος αποτελεί τον πιο σημαντικό παράγοντα γλωσσικής διατήρησης. Οι πιο σημαντικοί χώροι, οι οποίοι συμβάλλουν στη γλωσσική διατήρηση, είναι η οικογένεια, η γειτονιά, οι φίλοι, η εκπαίδευση, η εκκλησία, το επάγγελμα, η κυβέρνηση και τα Μ.Μ.Ε. Στις περιστάσεις επικοινωνίας που αφορούν οικεία περιβάλλοντα (μέλη της οικογένειας, φίλοι, κ.ά.) εντοπίζεται περισσότερο η χρήση της μειονοτικής γλώσσας (και, στην περίπτωσή μας, της τοπικής γλωσσικής ποικιλίας), ενώ στις κοινωνικές περιστάσεις (εργασιακό περιβάλλον, εκπαίδευση, εκκλησία κ.ά.), που σχετίζονται με αξίες κύρους, προωθείται η χρήση της γλώσσας της πλειονότητας.

Στόχος της άμεσης παρατήρησης διαφόρων κοινωνικών χώρων ήταν να διαπιστώσω τον βαθμό της χρήσης της Γ.Π.Α. για την εξαγωγή ανάλογων συμπερασμάτων. Η παρατήρηση από την πλευρά μου λειτουργούσε, θα έλεγα, ως ένας τρόπος επαλήθευσης της ερώτησης που έθετα στις συνεντεύξεις, η οποία αφορούσε τους χώρους και τη συχνότητα χρήσης της Γ.Π.Α. Το γενικό συμπέρασμα είναι ότι ο κοινωνικός χώρος έρχεται δεύτερος στη σειρά προτεραιότητας, αφού πρωταρχικός παράγοντας για την επιλογή και τη χρήση της Γ.Π.Α. είναι η ταυτότητα του/της συνομιλητή/τριας, που προϋποθέτει την αμοιβαία κατανόηση για την επίτευξη της επικοινωνίας. Διαπιστώνεται, έτσι, ευρεία και έντονη χρήση της Γ.Π.Α. από την πλειονότητα των κατοίκων. Τα άτομα που δεν χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α. είναι λόγω της έλλειψης ευχέρειας χρήσης, είτε γιατί πρόκειται για άτομα που δεν κατάγονται από την Αγιάσο, αλλά μένουν στην περιοχή λόγω εργασίας, είτε γιατί έχουν παντρευτεί με κάτοικο της περιοχής και ζουν εκεί. Μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα περίπτωση περιγράφεται παρακάτω και συνέβη σε κεντρικότατο σημείο της περιοχής, στη διάρκεια της τουριστικής περιόδου, όταν, σε λιγότερο από δέκα λεπτά, μια ομιλήτρια της Γ.Π.Α. χρησιμοποίησε τρεις διαφορετικούς γλωσσικούς κώδικες και συγκεκριμένα τη Γ.Π.Α. με κατοίκους της περιοχής, από μικρά παιδιά μέχρι παππούδες, την Κ.Ν.Ε. με επισκέπτες/τριες από διαφορετικό μέρος της Ελλάδας και την αγγλική με αγγλόφωνους/ες επισκέπτες/τριες.

Απόσπασμα ημερολογίου έρευνας:

Ιούλιος 2019. Ζεστή εντελώς καλοκαιρινή μέρα. Ο ήλιος λαμπερός και ο ουρανός καταγάλανος. Ανηφορίζω στον κεντρικό δρόμο που οδηγεί στην εκκλησία και στον χώρο που περιτριγυρίζεται από πόσων λογής μαγαζάκια με ξυλόγλυπτα, κεραμικά είδη, αναμνηστικά-τουριστικά είδη, καφενεία-καφετέριες με τα τραπεζάκια τους έξω, καταστήματα τροφίμων και άλλα. Οι μυρωδιές είναι διάχυτες στον χώρο (καφές στη χόβολη, φρέσκο ψωμί, τυροκομικά είδη κ.λπ.), ενώ γήινα χρώματα πλημμυρίζουν το τοπίο (πέτρινοι τοίχοι, λιθόστρωτο, έντονη πράσινη φυλλωσιά με παχιά σκιά). Μπαίνω σε ένα κατάστημα τροφίμων, χαιρετάω, λέμε τα νέα μας και φυσικά δεν λείπουν τα κεράσματα!! Παράλληλα μπαίνει κόσμος, ντόπιος πληθυσμός, που προμηθεύεται τις καθημερινές του ανάγκες. Έχει πληθύνει ο κόσμος αυτές τις μέρες, οδεύουμε προς τον Αύγουστο, τον μήνα των διακοπών, οι «απανταχού Αγιασώτες», όπως λένε εδώ, έρχονται στον τόπο τους για να δουν συγγενείς και φίλους, αλλά και να γιορτάσουν το πανηγύρι της Παναγίας ή το «Καλοκαιρινό Πάσχα» για πολλούς. Δεν λείπουν, φυσικά, οι επισκέπτες τόσο από το νησί της Λέσβου όσο και επισκέπτες-τουρίστες από αλλού. Ο χώρος πολύ περιορισμένος, στέκομαι όσο το δυνατόν πιο διακριτικά, αρκετοί με περνάνε για πελάτισσα και πάνε να σταθούν από πίσω μου για να πάρουν σειρά, τους κάνω αμέσως χώρο. Άλλοι με αναγνωρίζουν και με ρωτάνε ‘πώς πάει η εργασία;’, ‘πότε τελειώνεις;’, ‘αν χρειάζεσαι κάτι να μου πεις’. Αυτές τις μέρες έχω ακούσει μια λέξη εντελώς άγνωστη για πολλούς πληροφορητές-ομιλητές, τη συζητάμε με τους ιδιοκτήτες και τους πελάτες. Παρατηρώ την κοπέλα στο ταμείο, γύρω στα 30 με μεταπτυχιακές σπουδές στο εξωτερικό, πλησιάζει ένα παιδάκι κάπου 7 χρονών –Γεια **μουρέλ’ιμ** τι θες....., έπειτα ένας παππούς γύρω στα 80 καλημέρα **θείου**... χρησιμοποιεί τη Γ.Π.Α. κατά τη διάρκεια της συνομιλίας τους, ο λόγος της είναι αυθόρμητος και αποπνέει οικειότητα, εγγύτητα και αίσθηση αλληλεγγύης. Το **μουρέλ’ιμ** με κάνει να συνειδητοποιήσω ότι, στην προκειμένη περίπτωση, το παιδί είναι όντως μικρό, αλλά παντού (στα Κ.Ε.Π. όταν μπαίνουν απευθυνόμενοι στους εργαζόμενους, στο γήπεδο οι φίλαθλοι προς τους παίχτες στην ποδοσφαιρική ομάδα του χωριού, στον δρόμο ο περαστικός με το μηχανάκι χαιρετάει όσους κάθονται στα μαγαζιά και αλλού) ακούω -Ε **μουρά**... αντιλαμβάνομαι ότι σε όλο το νησί της Λέσβου όταν λέει μια μητέρα π.χ. θα έρθουν τα μωρά μπορεί να είναι από μηνών έως 85 χρονών, εάν η μητέρα είναι υπερήλικη. Εδώ, όμως, η συνδήλωση του **μουρά** παραπέμπει σε μια άμεση σχέση αμοιβαιότητας και αλληλοκατανόησης, σαν να είναι μια ομάδα, μια οικογένεια. Στη συνέχεια, μπαίνουν δύο άτομα, μαμά και κόρη, έχουν έρθει εκδρομή από τις Σέρρες, η συνομιλία γίνεται στην Κ.Ν.Ε., ο λόγος «καθαρός», δεν μπορεί να αντιληφθεί κάποιος χρήση διαλεκτικών στοιχείων. Αργότερα,

μια κοπέλα με εμφάνιση καθαρά τουρίστριας ζητάει την τιμή στα αγγλικά. Η συνομιλία γίνεται στην αγγλική γλώσσα με άψογη προφορά.

Είναι άξιο λόγου ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση, κατά τη χρήση του κάθε διαφορετικού γλωσσικού συστήματος που ανέφερα, δεν διακρίνεται το φαινόμενο της μείξης κωδίκων.⁷³ Διαπιστώνεται, επομένως, ότι κάποια άτομα είναι σε θέση να προσαρμόσουν τον λόγο τους και να καταφύγουν σε «σύγκλιση» (convergence). Ο κοινωνικός ψυχολόγος Giles με τους συνεργάτες του (1977), εξέτασε τη γλωσσική επιλογή συγκριτικά με την επιθυμία του ατόμου να ενδυναμώσει ή να μειώσει τους δεσμούς του με την αντίστοιχη γλωσσική ομάδα. Σύμφωνα με τη θεωρία της προσαρμογής, φυσιολογικά ο/η ομιλητής/τρια θα συγκλίνει με τον/τη συνομιλητή/τρια επιλέγοντας τη γλώσσα που ταιριάζει στις ανάγκες τους.

Η έρευνα πεδίου περιελάμβανε παρατήρηση, συζητήσεις, ηχογράφηση αυθόρμητου λόγου, βιντεοσκοπήσεις από εκδηλώσεις, συλλογή φωτογραφικού υλικού, περιγραφικές σημειώσεις και το ημερολόγιο της ερευνήτριας. Ως γενική παρατήρηση σημειώνεται ότι ο ντόπιος πληθυσμός δείχνει, σε γενικές γραμμές, εξοικείωση με ερευνητές και ερευνήτριες που βρίσκονται κατά καιρούς, όπως δηλώνουν, στον τόπο τους για διάφορες έρευνες. Είναι αξιοσημείωτη η μεγάλη προθυμία που υπήρχε από την πλευρά των πληροφορητών/τριών να λάβουν μέρος στην έρευνα και να εκφράσουν τις πεποιθήσεις τους με σοβαρότητα και υπευθυνότητα. Θα ήταν μεγάλη παράλειψη να μην αναφερθώ σε άτομα που μαθαίνοντας ότι εκπονώ τη διδακτορική μου διατριβή, έσπευσαν να μου χαρίσουν λεξικά της Γ.Π.Α. και βιβλία που σχετίζονται με την ιστορία και την παράδοση της Αγιάσου. Δεν είναι λίγα, επίσης, τα άτομα που, κάθε φορά που με συναντούσαν, εκδήλωναν το ενδιαφέρον τους για την πορεία της έρευνας και δήλωναν την πρόθεση να παράσχουν τη βοήθειά τους.

Οι πληροφορητές και πληροφορήτριες κατά την έρευνά μου ήταν ανοικτοί και ανοικτές και περνούσαν το μήνυμα ότι αισθάνονται υπερηφάνεια, άνεση και αυτοπεποίθηση. Ένα από τα χαρακτηριστικά στοιχεία που αξίζει να αναφερθεί είναι ο τοπικισμός των ομιλητών/τριών και η έντονη επιθυμία τους για τη συνέχιση της χρήσης της τοπικής γλωσσικής ποικιλίας, την οποία και θεωρούν μέρος της τοπικής

⁷³ Το ζήτημα θα αναπτυχθεί στο Κεφ. 5, βλ. ενότητες 5.4 Γλωσσική προσαρμογή των ομιλητών/τριών της Γ.Π.Α. και 5.5 Όψεις της διαφοροποίησης ομιλητών/τριών και μη ομιλητών/τριών.

παράδοσης.⁷⁴ Έτσι, καταδεικνύεται η σημασία της εντοπιότητας για την κοινωνία της Αγιάσου, που, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Παπαταξιάρχης (1990: 335), «η εντοπιότητα, ως ιδεολογία, αντιστοιχεί σε αυτό που καλούμε (πολιτισμικό) τοπικισμό, δηλαδή στην ιδεολογία των τοπικών πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων». Ακολουθούν ενδεικτικώς κάποιες εικόνες από τους χώρους της επιτόπιας έρευνας.⁷⁵

Εικόνα 6: Πολιτιστική εκδήλωση για έθιμο με τις φωτιές Αϊ Γιάννη

⁷⁴ Βλ. Σταματογιαννοπούλου (2015).

⁷⁵ Για περισσότερο φωτογραφικό υλικό (βλ. Παράρτημα). Οι εικόνες που απεικονίζουν πρόσωπα έχουν υποστεί επεξεργασία και έχουν αλλοιωθεί μερικώς για λόγους προστασίας και μη ταυτοποίησης των προσώπων.

Εικόνα 7: Αθλητική Συγκέντρωση-Ποδηλατικός αγώνας

Εικόνα 8: Χώρος Κ.Ε.Π.

Εικόνα 9: Χώρος Ταχυδρομείου

Εικόνα 10: Καφετέρια

4.2.2 Η συνέντευξη

Σύμφωνα με τον Hasan (2005: 56), «το έργο της γλώσσας γίνεται πάντα και μόνο στην κοινωνία [...] εξ ου και η σημασία τού να ρωτάς πού, γιατί και πώς οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τη γλώσσα και τι άπτεται από το γεγονός αυτό». Το ερευνητικό ενδιαφέρον εστιάζεται στην κατανόηση. Η ερμηνευτική προσέγγιση έχει ως στόχο να φωτίσει τις διαδικασίες που αλληλεπιδρούν και χαρακτηρίζουν τη γλωσσική συμπεριφορά (Holmes 1997). Για την υλοποίηση της έρευνας επέλεξα την *ημιδομημένη συνέντευξη*, η οποία είναι μια πιο ευέλικτη μορφή συνέντευξης, που επιτρέπει να εμβαθύνει κανείς/καμιά περισσότερο στα ζητήματα τα οποία εξετάζει. Η συνέντευξη αποτελεί παραδοσιακά την πιο διαδεδομένη μορφή καταγραφής της ομιλίας σε κοινωνιογλωσσολογικές έρευνες. Κατά την Πλαδή (2001: 621, 2002: 122), οι συνεντεύξεις σχετικά με τις γλωσσικές στάσεις, «με τη φλυαρία αλλά και πληρότητά τους, εμπεριέχουν και ενσωματώνουν όψεις της γλωσσικής ιδεολογίας, δίνουν παραδείγματα από περιστατικά του παρελθόντος και κατευθύνουν τον ερευνητή στη συνεξέταση και άλλων κοινωνιογλωσσικών μεταβλητών».

Ο Labov (1984: 32, όπως αναφέρει ο Μικρός 2009: 174-175) προτείνει τα εξής σημεία για την επιτυχία της συνέντευξης:

1. Ηχογράφηση καλής πιστότητας.
2. Συλλογή όλων των διαθέσιμων δημογραφικών στοιχείων.
3. Συλλογή συγκρίσιμων απαντήσεων μεταξύ των υποκείμενων της έρευνας.
4. Απόσπαση διηγήσεων που σχετίζονται με τις προσωπικές εμπειρίες των ομιλητών.
5. Ενθάρρυνση της αλληλεπίδρασης των ατόμων που είναι παρόντα στον χώρο της συνέντευξης.
6. Απομόνωση των θεμάτων με το μεγαλύτερο ενδιαφέρον.
7. Εντοπισμός των τρόπων επικοινωνίας των ομιλητών/τριών που παρίστανται μεταξύ τους.
8. Καταγραφή των ενσυνείδητων στάσεων τους απέναντι στη γλώσσα.
9. Καταγραφή συγκεκριμένων στοιχείων για τις γλωσσικές δομές που ανακύπτουν.
10. Σχεδιασμός και πραγματοποίηση συγκεκριμένων πειραμάτων σχετικών με τις υποκειμενικές αντιλήψεις των ομιλητών/τριών για τις γλωσσικές μεταβλητές που ερευνώνται.

Ο Duranti (1997: 103-105) κάνει λόγο για τη σημασία της γνώσης και αντίληψης των πολιτισμικών παραμέτρων ανά τόπο. Ο ίδιος (Duranti 1997: 104) αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «οι εθνογράφοι θα πρέπει να μάθουν ποιος επιτρέπεται να ρωτήσει ποιον, πότε και πώς». Ο Μπασλής (2012: 62) επισημαίνει την ανάγκη δημιουργίας μιας ατμόσφαιρας εμπιστοσύνης και οικειότητας, μέσω της ενθάρρυνσης του/της συνομιλητή/τριας για να συζητηθούν θέματα που σχετίζονται με τη ζωή, το επάγγελμα, τις τοπικές συνήθειες και άλλα θέματα που τον/την αγγίζουν. Δέουσα προσοχή δίνεται στο πρόβλημα του «*παράδοξου του παρατηρητή*» (observer's paradox), γνωστό από τον Labov (1972γ). Η παρουσία των ερευνητών επιδρά στη φυσικότητα της γλωσσικής συμπεριφοράς των πληροφορητών/τριών, καθώς οι παρατηρητές/παρατηρήτριες επιδιώκουν να εκμαιεύσουν φυσικό λόγο, ενώ η ίδια η παρουσία τους ενδέχεται να μην

επιτρέπει την εμφάνισή του. Για να ξεπεραστεί το πρόβλημα, οι ερευνητές και ερευνήτριες τείνουν να εμπλέξουν τους/τις συνομιλητές/τριες σε συζητήσεις που τους κινούν το ενδιαφέρον ή τους προκαλούν συναισθηματική φόρτιση, ώστε να αποσπάσουν έναν πιο αυθόρμητο και γνήσιο λόγο.⁷⁶

Οι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν με φανερό ψηφιακό μαγνητόφωνο, στη συνέχεια απομαγνητοφωνήθηκαν και αναλύθηκαν. Η δομή της συνέντευξης βασίστηκε σε έναν κατάλογο με τα κυριότερα σημεία που αντιστοιχούν στα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας. Τα βασικά αυτά σημεία λειτουργούν ως ένας χάρτης που υπενθυμίζει κάθε φορά στην ερευνήτρια το θέμα του αλλά και το πού θέλει να φτάσει. Συγκεκριμένα, τα κύρια αυτά σημεία αντιστοιχίζονται με τους βασικούς στόχους των ερευνητικών ερωτημάτων, που ήταν:

- Να διαπιστωθεί σε ποιες κοινωνικές περιστάσεις και με ποια συχνότητα χρησιμοποιούν οι ομιλητές/τριες την τοπική τους γλωσσική ποικιλία.
- Να μελετηθεί η πιθανή διαφοροποίηση της χρήσης της γλωσσικής ποικιλίας βάσει των κοινωνικών χαρακτηριστικών των ομιλητών/τριών (ηλικία, φύλο, μορφωτικό επίπεδο).
- Να αναδειχθούν οι παράγοντες και οι λόγοι που επηρεάζουν τη χρήση ή μη της γλωσσικής ποικιλίας μπροστά σε άτομα που δεν τη γνωρίζουν.
- Να ερευνηθεί η χρήση της γλωσσικής ποικιλίας στον δημόσιο λόγο και χώρο (στον γραπτό λόγο, στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, στο γλωσσικό τοπίο και αλλού).
- Να ανιχνευθούν τα συναισθήματα, οι σκέψεις και οι αξιολογικές αντιδράσεις τόσο των ομιλητών/τριών όσο και των μη ομιλητών/τριών.
- Να διερευνηθεί η επιθυμία διατήρησης της γλωσσικής ποικιλίας στο μέλλον και η μετάδοσή της στις νεότερες γενιές.
- Να διερευνηθεί η επαφή με άλλες γλωσσικές ποικιλίες.

Κατά την έναρξη της συνέντευξης ενημέρωνα τους πληροφορητές και τις πληροφορήτριές μου σχετικά με το θέμα της έρευνάς μου και τον τρόπο διεξαγωγής

⁷⁶ Για τεχνικές επίλυσης του παράδοξου του παρατηρητή βλ. Μικρό (2009: 180-181).

της συνέντευξης. Ασφαλώς, απαραίτητη προϋπόθεση ήταν η γραπτή συναίνεση και άδειά τους για την επεξεργασία των ερευνητικών δεδομένων. Οι αρχικές ερωτήσεις αποσκοπούσαν στη συλλογή δημογραφικών στοιχείων, όπως όνομα, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο και επάγγελμα. Οι ερωτήσεις δεν ετίθεντο πάντοτε με την ίδια ακριβώς σειρά, ενώ υπήρχαν και ερωτήματα που προστίθεντο κατά την πορεία διεξαγωγής των συνεντεύξεων. Οι ερευνητές και ερευνήτριες, εξάλλου, είναι ελεύθεροι/ες να αλλάξουν ή να προσθέσουν ερωτήματα ανάλογα με την περίπτωση και το άτομο με το οποίο συνομιλούν. Ακριβώς αυτό συνέβη στην περίπτωση των συνεντεύξεων, με τα άτομα που παρέκκλιναν ηλικιακώς από τον αρχικό στόχο της έρευνας, τις οποίες προσάρμοσα προκειμένου να μην αποκλίνω από το προκαθορισμένο πλαίσιο της διδακτορικής διατριβής. Συγκεκριμένα, προσέθεσα κάποια ερωτήματα που σχετίζονταν με τη γλωσσική συμπεριφορά των νέων, με απώτερο σκοπό να λειτουργήσουν ως απαντήσεις μιας έξω-ομάδας προς τις γλωσσικές στάσεις και πρακτικές των νεότερων ηλικιακών ομάδων (20-40 ετών).

Οι κύριοι άξονες των ερωτημάτων βασίζονται γενικώς στις τρεις διαστάσεις της μελέτης των γλωσσικών στάσεων που χρησιμοποίησε ο Giles (1970): α) την *αισθητική διάσταση*, δηλαδή, πόσο ευχάριστη ή δυσάρεστη βλέπουν τη γλώσσα οι πληροφορητές/τριες, β) τη *διάσταση του κύρους*, δηλαδή, τον βαθμό του κοινωνικού γοήτρου της γλωσσικής ποικιλίας και γ) την *επικοινωνιακή διάσταση*, δηλαδή, πόσο άνετα ή όχι αισθάνονται οι ερωτώμενοι/ες όταν έρχονται σε επαφή με την εκάστοτε διαλεκτική ποικιλία (ψυχολογικό-βιωματικό κριτήριο).

Πιο αναλυτικά, μετά τη συλλογή δημογραφικών στοιχείων, οι εισαγωγικές ερωτήσεις αποσκοπούν στο να διευκρινιστούν κάποια στοιχεία που σχετίζονται με την καταγωγή, τον τόπο κατοικίας και τα χρόνια διαμονής στην περιοχή, για να ερμηνευθεί η κατηγοριοποίηση σε ομιλητές/τριες ή μη της περιοχής της Αγιάσου. Σε δεύτερη φάση ενδιαφέρομαι να διαπιστώσω τον βαθμό στον οποίο μιλούν την τοπική τους γλωσσική ποικιλία, σε ποιους χώρους, καθώς και τις ηλικιακές ομάδες στις οποίες ανήκουν οι συνομιλητές/τριές τους. Οι χώροι αποτελούν έναν σπουδαίο ενδείκτη για τη χρήση της Γ.Π.Α. και τη διερεύνηση της *λειτουργικής διαφοροποίησης*⁷⁷ (functional

⁷⁷Η λειτουργική διαφοροποίηση έγκειται στη χρήση των γλωσσών και γλωσσικών ποικιλιών στον δημόσιο και ιδιωτικό χώρο σε διγλωσσικά και πολυγλωσσικά περιβάλλοντα (Ferguson 1959, Fishman 1967). Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ανάλογου περιβάλλοντος, στο οποίο εντοπίζεται σαφής

differentiation), εφόσον κάθε χώρος θεωρείται κατάλληλος για διαφορετικές περιστάσεις επικοινωνίας και ενδέχεται να υπάρξει σχετική επικάλυψη των γλωσσικών συστημάτων. Η ερώτηση σχετικά με τις ηλικίες στις οποίες ανήκουν τα άτομα με τα οποία χρησιμοποιούν οι πληροφορητές/τριές μου τη Γ.Π.Α., αποσκοπεί στο να επαληθεύσω ότι χρησιμοποιείται από άτομα που ανήκουν σε νεότερες γενιές, εκτός από το δείγμα των ατόμων που συμμετέχει στην έρευνα. Απώτερος σκοπός του ερωτήματος είναι να διακρίνω κατά ποσό ισχύει η άποψη ότι οι γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες μιλιούνται κυρίως από τα πιο ηλικιωμένα άτομα της κάθε περιοχής (Τσιτσιπής 1981), λόγω του ότι τις έμαθαν την εποχή που η εκπαίδευση δεν ήταν υποχρεωτική και τις χρησιμοποιούσαν ευρέως στην καθημερινότητά τους (Κουρδής 2003).

Πέρα από την προφορική χρήση της Γ.Π.Α., προσπάθησα να εξακριβώσω εάν γίνεται και γραπτή χρήση της. Πρόκειται για ένα ερώτημα που οδήγησε σε σημαντικά ευρήματα και παρουσιάζεται εκτενώς στο επόμενο κεφάλαιο της διατριβής (Κεφ. 5 & 6). Στη συνέχεια, ζητούσα από τους/τις ομιλητές/τριες να με πληροφορήσουν εάν χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α. μπροστά σε άτομα τα οποία δεν τη γνωρίζουν και να μου αναφέρουν τους λόγους αυτής της συμπεριφοράς. Η ερώτησή μου είχε ως στόχο να αποκαλύψω τα πραγματικά συναισθήματα που τρέφουν οι ομιλητές/τριες απέναντι στη Γ.Π.Α. Οι συνηθέστεροι λόγοι για χρήση ή μη του εκάστοτε γλωσσικού συστήματος μπροστά σε άλλα άτομα, συνδέονται κυρίως με ζητήματα που αφορούν την επίτευξη της επικοινωνίας και το κοινωνικό γόητρο, καθώς οι ομιλητές/τριες δηλώνουν ότι αισθάνονται υπερηφάνεια, άνεση, ντροπή, αμηχανία κ.ά. (βλ. ενδεικτικά Πλαδή 2002). Σε επόμενη ερώτηση, οι πληροφορητές/τριες καλούνται να δηλώσουν τη θέση τους σχετικά με τις στάσεις που θεωρούν ότι έχουν προς τη Γ.Π.Α. όσοι/ες δεν τη γνωρίζουν και να την αιτιολογήσουν, διατυπώνοντας, ενδεχομένως, αξιολογικές αντιδράσεις προς τους/τις ίδιους/ες ή προς άλλους/ες.

Σε αυτό το σημείο με ενδιέφερε να διερευνήσω αν η στάση των άλλων είναι θετική, αρνητική ή ουδέτερη, καθώς και εάν η Γ.Π.Α. χαρακτηρίζεται ως εύκολη, δύσκολη, διαφορετική, σημαντική, ωραία, άσχημη, καλύτερη ή χειρότερη γλωσσική

λειτουργική διαφοροποίηση, αποτελεί η περίπτωση της Κύπρου, όπου η κυπριακή είναι η ποικιλία του ιδιωτικού χώρου, ενώ η Κ.Ν.Ε. είναι η ποικιλία του δημόσιου πεδίου, του επίσημου γραπτού λόγου, καθώς και του σχολείου (Τσιπλάκου 2007).

ποικιλία από την Κ.Ν.Ε., αλλά και εάν συνδέεται με χαρακτηρισμούς όπως, για παράδειγμα, «χωριάτικη» κ.λπ. Ζητούσα, μάλιστα, να μου αφηγηθούν ενδεχόμενα περιστατικά από τη ζωή τους, όπως από το σχολείο ή από άλλον χώρο, που να θυμούνται να μιλούν οι ίδιοι/ες και άλλα παρόντα άτομα να δηλώνουν, για παράδειγμα, ότι δεν καταλαβαίνουν ή να τους ρωτούν από πού είναι ή να τους συνδέουν με συγκεκριμένη περιοχή.

Το ερώτημα σχετικά με την αισθητική του γλωσσικού συστήματος αποτελεί, όπως έχει ήδη αναφερθεί, ένα καίριο ζήτημα που έχει αξιοποιηθεί στις περισσότερες κοινωνιογλωσσολογικές μελέτες στάσεων. Τα υποκείμενα της έρευνας καλούνται να απαντήσουν πώς αξιολογούν την εκάστοτε γλωσσική ποικιλία και οι απαντήσεις μπορούν να οδηγήσουν τους ερευνητές και τις ερευνήτριες σε χρήσιμα συμπεράσματα. Σε αυτό το πλαίσιο, σε σύγκριση, μάλιστα, με τη μεταπτυχιακή μου εργασία, στην οποία υπήρχε αντίστοιχο ερώτημα ως κλειστή ερώτηση στο ερωτηματολόγιο της έρευνας, οφείλω να ομολογήσω ότι, μέσω της συνέντευξης στη διδακτορική έρευνα, αυτό το ερώτημα έλαβε μια σειρά από απαντήσεις που δηλώνουν κάτι περισσότερο από μια απλή θετική απάντηση (βλ. Κεφ. 5). Παράλληλα, ακολουθούσε πάντοτε το ερώτημα προς όλους/ες εάν επιθυμούν να διατηρηθεί η Γ.Π.Α. στο μέλλον και να τη μιλούν τα παιδιά τους. Σκοπός της ερώτησης ήταν η διερεύνηση του ζητήματος της γλωσσικής διατήρησης ή του κινδύνου γλωσσικής θνησιμότητας της Γ.Π.Α. Ο συνδυασμός και η συνεξέταση των δύο ερωτημάτων, της επιθυμίας, δηλαδή, για διατήρηση με τη συνέχιση από τα παιδιά τους, μπορούσε να οδηγήσει σε επαλήθευση των λεγόμενων τους ή όχι.

Στο πλαίσιο της διερεύνησης της γλωσσικής επιλογής και χρήσης μεταξύ της Γ.Π.Α. και της Κ.Ν.Ε. με ενδιέφερε, επιπροσθέτως, να διαπιστώσω τις γλωσσικές πρακτικές, τις οποίες ακολουθούν και εάν καταφεύγουν σε μείξη ή εναλλαγή γλωσσικών κωδίκων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει, επίσης, το γλωσσικό σύστημα που επιλέγουν και χρησιμοποιούν στην περίπτωση της τηλεφωνικής επικοινωνίας με οικείο πρόσωπό τους, όταν βρίσκονται σε χώρο με άλλα άτομα. Επιπλέον, άλλες ερωτήσεις σχετίζονται με την ενδεχόμενη διαφοροποίηση στη γλωσσική χρήση είτε μεταξύ ανδρών και γυναικών είτε μεταξύ διαφορετικών ηλικιακών ομάδων. Τέλος, στο πλαίσιο μελέτης της γλωσσικής επαφής, υπήρχε ερώτηση που αφορούσε το εάν οι πληροφορητές/τριες γνωρίζουν άλλες ποικιλίες της ελληνικής.

4.2.3 Κοινωνικές παράμετροι επιλογής του δείγματος

Για την επιλογή του δείγματος των πληροφορητών και πληροφορητριών λαμβάνονται υπόψη κάποιες κοινωνικές παράμετροι, όπως είναι το φύλο, η ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα. Ειδικότερα, η επιλογή του επαγγέλματος χρησιμοποιήθηκε ως συμπληρωματική πληροφορία, θεωρώντας ότι, στις μέρες μας, το επάγγελμα δεν σχετίζεται πάντοτε με το μορφωτικό επίπεδο ενός ατόμου.

4.2.3.1 Το φύλο

Η αρχική σκέψη ήταν να επιλεγεί ίσος αριθμός ανδρών και γυναικών για την καλύτερη επεξεργασία των δεδομένων, γεγονός που είναι κάποιες φορές μη εφικτό, λόγω της ανομοιογένειας του πληθυσμού. Εκτός αυτού, όμως, δεν είναι πρωτεύουσας σημασίας σε μια ποιοτική έρευνα που στηρίζεται στην προσπάθεια ερμηνείας των ευρημάτων και όχι εξαγωγής ποσοτικών δεδομένων. Κατά τη διερεύνηση της γλωσσικής ποικιλότητας στον χώρο της κοινωνιογλωσσολογίας, το φύλο, στο λεγόμενο πρώτο κύμα, ήταν κυρίως μια αναγνώριση της βιολογικής διαφοράς, ενώ στο δεύτερο και τρίτο κύμα εξετάζεται η συγκρότηση του κοινωνικού φύλου ως διακριτή κατηγορία από το βιολογικό φύλο που «συνομιλεί μεν, με την κοινωνική νοηματοδότηση της ανθρώπινης βιολογίας, χωρίς όμως να δεσμεύεται από αυτή» (Κανάκης 2022: 174).

4.2.3.2 Η ηλικία

Στην έρευνά μου οριοθετήθηκε η ηλικιακή ομάδα μελέτης των γλωσσικών στάσεων, με σκοπό την εστίαση τόσο στην παράμετρο της ηλικίας, ως παράγοντα που συμμετέχει στη διατήρηση της συγκεκριμένης γεωγραφικής ποικιλίας, όσο και στην ανάδειξη μιας «διαφορετικής», μη συνηθισμένης, κοινωνιογλωσσολογικής πραγματικότητας για τις νεότερες γενιές. Η συγκεκριμένη οριοθέτηση, όμως, δεν στάθηκε εμπόδιο στο να μελετηθεί, υποστηρικτικά, το εύρος των ηλικιών, από μικρά παιδιά μέχρι γηραιότερα άτομα κατά την εθνογραφική έρευνα πεδίου.

Η ηλικιακή ομάδα στόχος είναι άτομα ηλικίας 20-40 ετών και ουσιαστικά στην ερευνητική υπόθεση είχα συνυπολογίσει ότι μπορεί να χωριστεί σε δύο υπό-ομάδες, στην περίπτωση που μπορούν να διακριθούν κάποια κοινά χαρακτηριστικά στα ερευνητικά ευρήματα. Έτσι, στην πρώτη ομάδα μπορούσαν να ανήκουν τα νεαρότερα άτομα (γύρω στα 20-30 ετών), δηλαδή η γενιά που βρίσκεται ακόμη στο στάδιο της

εκπαίδευσης, της επαγγελματικής αναζήτησης και της αρχικής επαγγελματικής αποκατάστασης, ενώ στη δεύτερη ομάδα να περιλαμβάνονται τα υπόλοιπα άτομα της ηλικιακής οριοθέτησης, που αναμένεται ότι είναι επαγγελματικά «αποκατεστημένα» και έχουν, πιθανώς, δημιουργήσει οικογένεια, φέροντας το βάρος της ευθύνης της μετάδοσης της γλωσσικής παράδοσης, ειδικά εάν έχουν αποκτήσει και παιδιά.

Στην Αυστραλία, για παράδειγμα, σε μια μελέτη Ιταλών και Ιταλίδων μεταναστών/τριών ο Smolicz (1983) διαπίστωσε ότι οι στάσεις των νεαρών ατόμων που ήταν ανύπαντρα ή δεν είχαν παιδιά ήταν αντίθετες από εκείνων που είχαν παιδιά. Στο δείγμα της έρευνάς μου δεν διακρίνεται αυτή η διαφοροποίηση, καθώς το ζήτημα της ευθύνης της μετάδοσης της γλωσσικής παράδοσης φαίνεται να «βαραίνει» όλους τους πληροφορητές και όλες τις πληροφορήτριες. Έτσι, οι ηλικιακές υπο-ομάδες τείνουν να μην είναι διακριτές βάσει των απαντήσεων των πληροφορητών/τριών.

4.2.3.3 Το μορφωτικό επίπεδο

Στην έρευνά μου επιλέχθηκε το μορφωτικό επίπεδο ως ένα κριτήριο-κλειδί για την αντιμετώπιση και χρήση της Γ.Π.Α. Συγκεκριμένα, όπως είναι γνωστό, η χρήση χαμηλών ποικιλιών συνδέεται κυρίως με άτομα χωρίς μόρφωση και με επαγγέλματα χαμηλότερου κοινωνικού κύρους. Θεώρησα, λοιπόν, σημαντικό παράγοντα τη διερεύνηση του μορφωτικού επιπέδου συγκριτικά με τη γλωσσική χρήση σε συνδυασμό με τις κοινωνικές περιστάσεις επικοινωνίας. Ως συμπληρωματική πληροφορία λαμβάνεται υπόψη το επάγγελμα των πληροφορητών/τριών, υπολογίζοντας, όμως, ότι αυτό δεν σχετίζεται πάντοτε και απολύτως με το μορφωτικό επίπεδο και τις σπουδές ενός ατόμου. Πιο αναλυτικά, το μορφωτικό επίπεδο των πληροφορητών/τριών ταξινομείται στις ακόλουθες κατηγορίες: α) η πρώτη κατηγορία⁷⁸ περιλαμβάνει άτομα που είναι μέχρι και απόφοιτα Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, β) η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει άτομα που έχουν αποφοιτήσει γενικά από τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, όπως από τη Γυμνασιακή Εκπαίδευση (Γ' Γυμνασίου), από τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ), από τη Λυκειακή και Μεταλυκειακή Εκπαίδευση (Ι.Ε.Κ), και γ) η τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει τους

⁷⁸ Στην ερευνητική πρόταση δεν είχε συμπεριληφθεί η κατηγορία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, διότι, δεδομένης της ηλικιακής ταξινόμησης 20-40 ετών, είχε θεωρηθεί ότι δεν θα υπήρχαν πληροφορητές/τριες που θα πληρούσαν το κριτήριο κατάταξης σε αυτήν την κατηγορία.

φοιτητές και φοιτήτριες, τελειόφοιτους/ες, απόφοιτους/ες της Ανώτατης, Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι.).

4.2.4 Το δείγμα των πληροφορητών/τριών

Στα πλαίσια της διδακτορικής διατριβής υλοποίησα πάνω από 100 συνεντεύξεις, διάρκειας κατά μέσο όρο 25-30 λεπτών, με άνδρες και γυναίκες που ανήκαν στις ηλικιακές ομάδες από 17 έως 75 ετών. Αν και, όπως έχει ήδη προαναφερθεί, υπήρξε από την αρχή η ηλικιακή οριοθέτηση των νεότερων γενεών, κατά την επιτόπια έρευνα πεδίου αυτό το πλαίσιο δεν αποτέλεσε εμπόδιο για τη διερεύνηση ευρύτερων ηλικιακών ομάδων. Ακολουθώντας τη μέθοδο της συμμετοχικής παρατήρησης, κυκλοφορούσα σε πολλούς χώρους στην περιοχή, οπότε, καθώς δεν μπορούσαν να περιοριστούν τα ηλικιακά όρια μελέτης, ήταν αναμενόμενο να υπάρξει μια ευρεία προσέγγιση. Το θέμα, όμως, των συνεντεύξεων παρουσιαζόταν πιο σαφές για να τηρηθούν τα προκαθορισμένα ηλικιακά όρια. Εντούτοις, πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με άτομα διαφορετικών ηλικιών με ιδιαίτερη άνεση, ως φυσικό αποτέλεσμα της παραμονής μου σε δημόσιους χώρους και κυρίως ως απόρροια του έντονου ενδιαφέροντος των κατοίκων της περιοχής να συμβάλουν στην έρευνά μου.

Όσον αφορά τις ηλικιακές ομάδες εστίασης 20-40 ετών, πραγματοποιήθηκαν 52 συνεντεύξεις και το δείγμα αποτελείτο από 30 γυναίκες και 22 άνδρες. Το δείγμα των πληροφορητών/τριών ως προς το μορφωτικό επίπεδο ταξινομείται ως εξής:

➤ 30 γυναίκες:

2 γυναίκες κατηγορίας Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (6,67%)

22 γυναίκες κατηγορίας Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (73,33%)

6 γυναίκες κατηγορίας Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (20%)

➤ 22 άνδρες:

4 άνδρες κατηγορίας Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (18,18%)

13 άνδρες κατηγορίας Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (59,09%)

5 άνδρες κατηγορίας Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (22,73%)

Το κυρίαρχο κριτήριο που έπρεπε να πληρούν οι πληροφορητές/τριες για να συμμετάσχουν στις συνεντεύξεις ήταν να είναι μόνιμοι/ες κάτοικοι από τη γέννησή τους στην περιοχή της Αγιάσου, καθώς και άτομα που διαμένουν στην περιοχή τουλάχιστον επί πέντε χρόνια, χρονικό διάστημα που βοηθά στην προσαρμογή τους στον τρόπο ζωής της πόλης και στα ποικίλα ερεθίσματά της, για να μπορέσουν να θεωρηθούν κάτοικοι της περιοχής (Κουρδής 2007: 65). Στις συνεντεύξεις συμμετείχαν κάποια άτομα τα οποία, ενώ γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην περιοχή της Αγιάσου, τα τελευταία χρόνια έχουν αλλάξει τόπο διαμονής κυρίως για επαγγελματικούς λόγους. Οι συγκεκριμένες περιπτώσεις παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, από την άποψη ότι δεν φαίνεται ο τόπος διαμονής να επηρεάζει τις γλωσσικές τους στάσεις και ακολουθούν ανάλογες πρακτικές με άτομα που διαμένουν μόνιμα και δεν έχουν μετακινηθεί ποτέ από τον τόπο τους. Στο δείγμα, εξάλλου, υπάρχουν άτομα που έχουν αλλάξει τόπο διαμονής, έστω προσωρινά και για μικρό χρονικό διάστημα κατά τη διάρκεια της ζωής τους, όπως, για παράδειγμα, για τις ανάγκες σπουδών ή εκπλήρωσης στρατιωτικών υποχρεώσεων.

Η επιλογή του δείγματος των πληροφορητών/τριών των συνεντεύξεων αρχικά ξεκίνησε με τη μέθοδο της δειγματοληψίας της χιονοστιβάδας (snowball sampling),⁷⁹ δεδομένου ότι είχε ξεκινήσει ήδη η επιτόπια έρευνα πεδίου με τη μέθοδο της συμμετοχικής παρατήρησης. Έτσι, από κάποιες πρώτες επαφές έγιναν οι πρώτες συνεντεύξεις, οι οποίες χαρακτηρίστηκαν ως πιλοτικές για την καλύτερη επεξεργασία και βελτιστοποίηση της μορφής της συνέντευξης. Στη συνέχεια, ο χώρος ο οποίος συνέβαλε καθοριστικά στη μετέπειτα πορεία της έρευνας ήταν το Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών (Κ.Ε.Π.) της Δημοτικής Ενότητας Αγιάσου του Δήμου Μυτιλήνης (πρώην Δήμου Λέσβου). Σε αυτόν τον χώρο βρέθηκα για μεγάλο χρονικό διάστημα με καθημερινή παρουσία για ένα συγκεκριμένο διάστημα και μετέπειτα με συχνή αλλά όχι καθημερινή παρουσία. Υπήρξε ο κατεξοχήν χώρος διεξαγωγής της πλειονότητας των συνεντεύξεων και, κατά τη γνώμη μου, αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο

⁷⁹ Για την τεχνική της χιονοστιβάδας (βλ. μεταξύ άλλων Biernacki & Waldorf 1981, Bayley 1987). Ξεκινώντας με έναν μικρό αριθμό ατόμων που αποτελούν το δίκτυο των κοινωνικών επαφών τους οι ερευνητές/τριες έρχονται σε επικοινωνία μαζί τους και καθώς κερδίζουν την εμπιστοσύνη τους, στη συνέχεια, τους συστήνουν για να συνεχιστεί η έρευνα. Έτσι, το μέγεθος του δείγματος αυξάνεται γεωμετρικά όπως μια χιονοστιβάδα (Μικρός 2009: 221).

λίθο της επιτόπιας έρευνας τόσο στο επίπεδο των συνεντεύξεων όσο και στο επίπεδο της συμμετοχικής παρατήρησης.

Καθοριστική και πολύτιμη ήταν η συμβολή των εργαζομένων σε διάφορους τομείς δημοτικών υπηρεσιών, οι οποίοι στεγάζονταν στον χώρο αυτόν και στάθηκαν οι σπουδαιότεροι αρωγοί στην προσπάθειά μου. Σε αυτόν τον χώρο, λοιπόν, βρέθηκε το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος, το οποίο συμμετείχε με ιδιαίτερη προθυμία στην έρευνα. Συμπληρωματικά αυτός ο χώρος αποτέλεσε την αφορμή να μπορέσω να συμμετάσχω και σε μία εθελοντική αιμοδοσία που διοργανώθηκε από τον σύλλογο εθελοντών της Αγιάσου, καθώς βασικά μέλη του συλλόγου εργάζονταν ως δημοτικοί/ές υπάλληλοι. Στη διάρκεια διεξαγωγής της εθελοντικής αιμοδοσίας είχα την ευκαιρία να παραβρεθώ τόσο για τους σκοπούς της εκπόνησης της έρευνας όσο και παρέχοντας εθελοντική εργασία στο διαδικαστικό μέρος της διοργάνωσης. Το τελευταίο γεγονός, μάλιστα, προκάλεσε τη δημοσιοποίηση της έρευνάς μου στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης από τους/τις διοργανωτές/τριές της, φωτογραφίζοντάς με και κοινοποιώντας το θέμα της διατριβής μου στους/στις φίλους/ες τους στο Facebook. Η δημοσιοποίηση αυτή έφερε στο προσκήνιο και άλλα άτομα που προθυμοποιήθηκαν να λάβουν μέρος στην έρευνα.

Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάστηκε η βασική θεωρητική συζήτηση που αφορά τόσο το ζήτημα του ορισμού των γλωσσικών στάσεων όσο και το ζήτημα της μελέτης και της διερεύνησής τους. Στη συνέχεια, περιγράφηκε η διαδικασία της επιτόπιας έρευνας και η μεθοδολογία που ακολούθησα. Ειδικότερα, αναφέρονται οι χώροι διεξαγωγής της έρευνας πεδίου και περιγράφονται αναλυτικά τα χαρακτηριστικά τόσο της συμμετοχικής παρατήρησης όσο και της συνέντευξης (ερευνητικά ερωτήματα, δείγμα των πληροφορητών/τριών κ.λπ).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΟΙ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣΟΥ

5.1 Οι στάσεις των νεότερων ηλικιακών ομάδων ως καταλύτης για τη γλωσσική διατήρηση

Ένα από τα κύρια ζητήματα που θίγει η παρούσα έρευνα είναι η διατήρηση της Γ.Π.Α. στην περιοχή της Αγιάσου. Δεδομένου ότι η τελική επιβίωση μιας γλώσσας εξαρτάται από τη μεταφορά και τη μετάδοσή της από τη μια γενιά στην άλλη (βλ. μεταξύ άλλων Wolck 2004, Pauwels 2005, 2016), οι στάσεις των νεότερων γενεών είναι κρίσιμος παράγοντας. Βάσει της γνωστότερης ταξινόμησης⁸⁰ για τους τύπους *γλωσσικού «θανάτου»* που ανέπτυξαν οι Campbell και Muntzel (1989), ο συνηθέστερος τύπος και ίσως ο πιο κατάλληλος για διερεύνηση της βιωσιμότητας στην περίπτωση της Γ.Π.Α., είναι η σταδιακή συρρίκνωση και εξαφάνισή της, γνωστός και ως σταδιακός γλωσσικός θάνατος. Ο συγκεκριμένος τύπος αφορά κυρίως τις γεωγραφικές ποικιλίες που χαρακτηρίζονται από χαμηλό κύρος και επομένως οι ομιλητές/τριές τους μετακινούνται σταδιακά προς την πρότυπη και κυρίαρχη γλώσσα. Με το πέρασμα των χρόνων περιορίζονται τόσο τα νεαρά άτομα που χρησιμοποιούν τη γλωσσική ποικιλία όσο και οι περιστάσεις επικοινωνίας στις οποίες χρησιμοποιείται με επάρκεια η εκάστοτε γλωσσική ποικιλία σε μια κοινότητα. Η έλλειψη δυνατότητας και ευκαιριών να αποκτήσουν το πλήρες φάσμα των λειτουργικών και δομικών στοιχείων της γλώσσας καθιστά τη γλωσσική ικανότητα αυτών των ατόμων ανεπαρκή. Αυτή ακριβώς η κατηγορία ατόμων ονομάζεται *«ημι-ομιλητές/ημι-ομιλήτριες»* (semi-speakers),⁸¹ όρος

⁸⁰ Για την ταξινόμηση σχετικά με τον κίνδυνο της βιωσιμότητας των γλωσσών βλ. ενδεικτικά Kinkade 1991, Krauss 1992, Wurm 1998, Grenoble & Whaley 1998, 2006.

⁸¹ Συχνά συναντιούνται και οι όροι «σχεδόν ομιλητές/τριες» (quasi-speakers) και «ενθυμητές/τριες» (rememberers). Οι λεγόμενοι «ενθυμητές/τριες» θυμούνται κάποιες λέξεις και φράσεις αλλά δεν είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν τη γλώσσα ή τη γλωσσική ποικιλία με αποτελεσματικό τρόπο. Στην ίδια λογική χρησιμοποιείται η έννοια «παθητική γνώση» και ο όρος «παθητικός χρήστης/τρια» για τα άτομα, τα οποία ενώ, κατά πάσα πιθανότητα, είχαν αρκετή έκθεση σε μια γλώσσα κατά την παιδική τους ηλικία και διαθέτουν μια εγγενή κατανόησή της, έχουν ελάχιστη ή καθόλου ενεργή ικανότητα παραγωγής λόγου. Για επιπλέον κατηγορίες ομιλητών/τριών που σχετίζονται με γλώσσες ή γλωσσικές ποικιλίες που

που χρησιμοποιήθηκε από τη Nancy Dorian (1977, 1980, 1981) για την περιγραφή των τελευταίων ομιλητών/τριών της Ανατολικής Sutherland, διαλέκτου της σκωτικής γαελικής γλώσσας.

Η σημασία του παράγοντα της ηλικίας στην κοινωνιογλωσσολογική έρευνα έχει αναδειχθεί σε πολλές μελέτες, στις οποίες έχει ερευνηθεί η γλωσσική χρήση σε κάθε ένα από τα στάδια στα οποία μπορεί να κατηγοριοποιηθεί η ηλικία (βλ. μεταξύ άλλων Labov 1966, 1972α, Chambers 1995, Eckert 1997α, Trudgill 1974, 2000, Τσιτσιπή 1983, Tsitsipis 1998, Ανδρουτσόπουλο 2001, Androutsopoulos & Georgakopoulou 2003, Holmes 2016 [2008], Σαλτίδου 2018, Καραχάλιου 2022). Γίνεται, έτσι, εκτενής λόγος για τον τρόπο που μιλούν και τις γλωσσικές πρακτικές που χρησιμοποιούν τα μικρά παιδιά (παιδική ηλικία) (βλ. ενδεικτικά Γεωργαλίδου 2014β), οι έφηβοι/ες (εφηβική ηλικία) (βλ. ενδεικτικά Lees 2017), οι νέοι/ες (πρώιμη/νεαρή ενηλικίωση) (βλ. ενδεικτικά Ανδρουτσόπουλο & Κακριδή 2010), οι ενήλικες (ενδιάμεση/ύστερη ενηλικίωση) (βλ. ενδεικτικά Γεωργαλίδου 2014α) και οι ηλικιωμένοι/ες (περίοδος γήρατος) (βλ. ενδεικτικά Poullos 2011).

Ως παιδιά μαθαίνουμε τη γλώσσα στην οποία εκτιθέμεθα στον άμεσο κοινωνικό μας περίγυρο. Καθώς μεγαλώνουμε εναρμονιζόμαστε στις απαιτήσεις του περιβάλλοντός μας και σημειώνονται αλλαγές. Κατά την εφηβεία, η γλώσσα μας μπορεί να διαφέρει και να απομακρύνεται από τη γλώσσα που έχουμε κατακτήσει προηγουμένως και μάλιστα σε αυτό το στάδιο συναντάται πολλές φορές η χρήση γλωσσικών νεοτερισμών, όπως η χρήση αργκό, υβριστικού λόγου, πραγματολογικών δεικτών, κ.ά. (Ιορδανίδου & Ανδρουτσόπουλος 1999, Βελούδης 2001, Καμηλάκη 2009, Ανδρουτσόπουλος & Κακριδή 2010, Καραχάλιου 2015, Χριστοπούλου 2016). Στη συνέχεια, μεταβαίνοντας στο στάδιο της νεότητας και της ενηλικίωσης, τα άτομα επιλέγουν την πιο «τυπική» γλώσσα, η οποία ταυτίζεται με την «επίσημη» και με κύρος πρότυπη γλώσσα (Okombo 2020). Αυτό το ζήτημα βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με την υποχρεωτική γλωσσική εκπαίδευση, η οποία έχει γλωσσικό πρότυπο την επίσημη γλώσσα (νόρμα).

Ειδικότερα, η γλώσσα των νέων έχει απασχολήσει πλήθος κοινωνιογλωσσολογικών ερευνών από τη δεκαετία του '80 και έπειτα. Σύμφωνα με τον

αντιμετωπίζουν ζήτημα βιωσιμότητας, όπως *ομιλητές/τριες γλωσσών κληρονομιάς* (heritage language speakers) και *ομιλητές/τριες φαντάσματα* (ghost-speakers) (βλ. ενότητα 5.2).

Ανδρουτσόπουλο (2001: 108), ως γλώσσα των νέων ορίζεται «το σύνολο των γλωσσικών φαινομένων που χαρακτηρίζουν την επικοινωνία των νέων μεταξύ τους». Αν και χρησιμοποιείται ο χαρακτηρισμός «γλώσσα», πρόκειται για μια «κοινωνιόλεκτο» (sociollect), έναν τρόπο ομιλίας που χρησιμοποιείται σε καθορισμένες συνθήκες επικοινωνίας, έχοντας ως κοινωνική βάση την «παρέα», το δίκτυο, δηλαδή, των συνομηλίκων (Ανδρουτσόπουλος 2001: 108). Σε αυτό το πλαίσιο, η κατηγορία της νεότητας περιλαμβάνει κυρίως την εφηβική (12-18 ετών), αλλά και τη μετεφηβική ηλικία (έως 25-30 ετών). Κατά τη μελέτη της γλώσσας των νέων διερευνώνται τα τυπικά χαρακτηριστικά της, καθώς και διάφορες άλλες κοινωνιογλωσσολογικές πτυχές.

Τα κυριότερα ζητήματα που έχουν απασχολήσει την έρευνα της γλώσσας των νέων σχετίζονται με τη γλωσσική αλλαγή (Ανδρουτσόπουλος & Κακριδή 2010), τις γλωσσικές στάσεις (Ανδρουτσόπουλος & Ιορδανίδου 1999, Βελούδης 2001), τη διδακτική της εφαρμογή (Πολίτης & Κουρδής 2016, Κασίμη & Ποταμιάς 2021), αλλά και τη διερεύνηση της νεανικής ταυτότητας τόσο σε τοπικά συνομιλιακά πλαίσια (Androutsopoulos & Georgakopoulou 2003, Καραχάλιου 2015, 2022) όσο και σε ψηφιακά (Androutsopoulos 2015, Lees 2017), καθώς και σε κείμενα μαζικής κουλτούρας (Στάμου κ.ά. 2016, Σαλτίδου 2018, Στάμου 2020). Οι έρευνες που εστιάζουν στη μελέτη των γλωσσικών στάσεων γεωγραφικών γλωσσικών ποικιλιών στην ελληνική πραγματικότητα χρησιμοποιούν την ηλικία ως βασικό παράγοντα για την εξαγωγή συμπερασμάτων, καθώς έχει αναδειχθεί η διαφοροποίηση των αξιολογικών αντιδράσεων ανά ηλικιακή ομάδα (Πλαδή 2001, 2002, 2008, Κουρδής 2003, 2007, Παππάς 2008, Αγγελουπούλου 2010, Τσάμη 2018).

5.2 Ανάλυση δεδομένων των ομιλητών της Γ.Π.Α.

Η ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων στηρίζεται αφενός στα ευρήματα από τη θεματική ανάλυση (βλ. Braun & Clarke 2006, Guest κ.ά. 2012, Clarke & Braun 2017) και αφετέρου στις απαντήσεις των ερευνητικών ερωτημάτων που είχαν τεθεί εξαρχής.

5.2.1 Η χρήση της Γ.Π.Α. και οι χώροι

Η κοινωνική περίσταση επικοινωνίας και η συχνότητα χρήσης στον εκάστοτε χώρο αποτελεί ένα από τα πρωταρχικά ζητήματα της έρευνας για την εξαγωγή

συμπερασμάτων, που σχετίζονται άμεσα τόσο με τη διερεύνηση της βιωσιμότητας της Γ.Π.Α. όσο και με την εξέταση του κύρους της στον κοινωνικό άξονα. Η πλειονότητα των ερωτηθέντων τείνει να μην αναφέρει διακριτούς χώρους και να επισημαίνει την κύρια χρήση της Γ.Π.Α. στην καθημερινότητα, θέτοντας ως σημαντική προϋπόθεση να γίνονται κατανοητοί/ες από τους συνομιλητές/τριές τους για να επιτυγχάνεται η επικοινωνία. Η Πλαδή (2002: 139), αντίστοιχα, καταγράφει ότι όλοι οι πληροφορητές/τριες, είτε έχουν θετική είτε αρνητική στάση απέναντι στο ιδίωμα του Λιτοχώρου, θεωρούν θεμιτή και επιβεβλημένη τη μείξη των γλωσσικών κωδίκων, δηλαδή τη χρήση της Κ.Ν.Ε. και του ιδιώματος του Λιτοχώρου, για να γίνονται κατανοητοί/ές από όλους.

Υπάρχουν, φυσικά, και ορισμένες περιπτώσεις ατόμων που δηλώνουν ότι χρησιμοποιούν αποκλειστικά τη Γ.Π.Α. χωρίς την αίσθηση αμηχανίας ή ανασφάλειας για το αν θα τους κατανοήσουν οι συμμετέχοντες/ουσες στη συνομιλία. Καταγράφεται, έτσι, η χρήση της Γ.Π.Α. ακόμη και σε σχετικά πιο τυπικές επικοινωνιακές περιστάσεις, όπως σε διοικητικές υπηρεσίες (Κ.Ε.Π., ταχυδρομείο), καθώς τα περισσότερα άτομα που εργάζονται σε αυτούς τους χώρους είναι ομιλητές/τριες της Γ.Π.Α. Η ευρεία και έντονη χρήση της Γ.Π.Α. που δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τον χώρο, αλλά κυρίως από τον/τη συνομιλητή/τρια αξιολογείται ως θετική στάση απέναντι στη Γ.Π.Α. Η περίπτωση, μάλιστα, της χρήσης της Γ.Π.Α. σε χώρους που, βάσει της βιβλιογραφίας (Ferguson 1959, 1972, Fishman 1967, Fasold 1984), αναμένεται η χρήση της πρότυπης γλώσσας, δηλαδή η χρήση της Κ.Ν.Ε., παρουσιάζει σημαντικό ενδιαφέρον. Βέβαια, ίσως για πολλούς, αλλά και για τους ίδιους τους πληροφορητές και τις πληροφορήτριες, μοιάζει να είναι μια φυσιολογική συμπεριφορά να επικοινωνούν στην τοπική τους ποικιλία, ακόμη κι αν βρίσκονται σε μια δημόσια υπηρεσία, όταν οι συνομιλητές/τριές τους είναι Αγιασώτες ή Αγιασώτισσες, τόσο εντός της περιοχής της Αγιάσου όσο και εκτός.⁸²

Απαντώντας σε ερώτηση για το σε ποια περίπτωση χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α., χρησιμοποιούν εκφράσεις όπως *κατά κόρον, παντού, με όλους, βγαίνουν από μόνα τους, βγαίνει πάντα η ντοπιολαλιά μπροστά, σε όλους τους χώρους, και κάνουν χρήση επιφωνημάτων όπως ου, χρήση βεβαιωτικών επιρρημάτων όπως βεβαίως, επανάληψης*

⁸² Αυτό το γεγονός ίσως δίνει μια αίσθηση για τη διαφορά κοινωνικής διγλωσσίας και διδλεκτισμού. Οι σχετικοί όροι αναλύονται στη συνέχεια.

όπως παντού, παντού και ό,τι ό,τι, που προβάλλουν με έντονο και σαφή τρόπο την εξαιρετικά ευρεία χρήση της Γ.Π.Α. από τους/τις ομιλητές/τριές της.⁸³

ΠΛ.Γ.1: Βεβαίως, το χρησιμοποιώ κατά κόρον. Όταν γνωριστώ με κάποιον άλλον ας πούμε στην αρχή θα μιλήσω ελληνικά, μόλις γίνουμε λίγο φίλοι και με γνωρίσει και τα λοιπά, αρχίζω να πετάω λίγο-λίγο αγιασώτικα μέχρι να μπορώ να του μιλήσω αγιασώτικα.

ΠΛ.Γ.7: Παντού, παντού έτσ μλώ, αγιασώτκα.

ΠΛ.Γ.12: Ναι, συνέχεια δεν τα απαρνιόμαστε (γέλιο). Όταν τώρα έρχονται από ξένα χωριά δεν μπορείς να τους μιλάς αγιασώτικα γιατί δεν σε καταλαβαίνουν.

ΠΛ.Γ.24: Κοίτα, όχι όλα. Εγώ προσπαθώ να μην χρησιμοποιώ τις πολύ περίπλοκες λέξεις για να καταλαβαίνουν κι εκείνοι (αναφορά σε υπόλοιπους κατοίκους του νησιού).

ΠΛ.Α.29: Ου! Παντού με όλους!

ΠΛ.Γ.39: Ναι, σε όλους τους χώρους.

ΠΛ.Α.42: Παντού! Και εκτός Λέσβου και μέσα στο νησί μιλάω αγιασώτικα και αν δεν με καταλάβουν, θα μιλήσω διαφορετικά.

Η χρήση γλωσσικών ποικιλιών που αποκλίνουν από την επίσημη, πρότυπη γλώσσα εντοπίζεται κυρίως στο οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον, σε καθημερινές ανεπίσημες συνομιλίες, δηλαδή σε συνομιλίες με οικεία πρόσωπα. Η έννοια τόσο της εγγύτητας και όσο της οικειότητας αποτελούν κυρίαρχους παράγοντες, γεγονός που φαίνεται και στον λόγο της ΠΛ.Γ.1. Ειδικότερα, η πληροφορήτριά μου (ΠΛ.Γ.1) αναφέρεται στην τακτική που ακολουθεί όταν γνωρίζει για πρώτη φορά κάποιο άτομο σε σχέση με τον γλωσσικό κώδικα επικοινωνίας. Στην αρχή χρησιμοποιεί την Κ.Ν.Ε., ελληνικά, όπως την αποκαλεί χαρακτηριστικά, και στη συνέχεια εντάσσει στον λόγο της λέξεις, εκφράσεις, γενικά χαρακτηριστικά της Γ.Π.Α., για να μπορεί, ενδεχομένως, να χρησιμοποιεί από ένα σημείο και μετά αποκλειστικά τη Γ.Π.Α.

⁸³ Για την κωδικοποίηση των πληροφορητριών και πληροφορητών έχουν επιλεγεί οι συντομογραφίες ΠΛ.Γ. (Πληροφορήτρια Γυναίκα) και ΠΛ.Α. (Πληροφορητής Άνδρας) και ο αντίστοιχος αριθμός.

Επιπλέον, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι χρησιμοποιείται από τους/τις περισσότερους/ες ο χαρακτηρισμός «ελληνικά» ως συνώνυμο της Κ.Ν.Ε. (για ανάλογους χαρακτηρισμούς, βλ. π.χ. ΠΛ.Γ.9, ΠΛ.Γ.11, ΠΛ.Α.23, ΠΛ.Α.38). Η Πλαδή (2001, 2002, 2008) εντοπίζει για την έννοια της κοινής νεοελληνικής ομοίως τον ίδιο όρο «ελληνικά» στην έρευνά της στο Πυργί της Χίου, ενώ στην έρευνά της στο Λιτόχωρο (Πλαδή 2008) καταγράφει τον χαρακτηρισμό «πουλιτικά» (πολιτικά) και «κουκουνίσκα» (κοκονίστικα).⁸⁴ Ο Κουρδής (2003, 2007) κατά την έρευνά του για το θεσσαλικό ιδίωμα χρησιμοποιεί τους όρους «πρωτευουσιάνικα» και ενίοτε «γλώσσα του σχολείου» για να αποδώσει την Κ.Ν.Ε., θεωρώντας ότι είναι οι πιο κατάλληλοι όροι και με τη μεγαλύτερη απήχηση στον θεσσαλικό πληθυσμό. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει μια αναφορά στη συνέντευξη μιας πληροφορήτριας μου (ΠΛ.Γ.11), η οποία χρησιμοποιεί τη λέξη *ελληνικά* και συγχρόνως σχολιάζει *λες και η αγιασώτικη διάλεκτος δεν είναι ελληνικά*, σε ένα αυθόρμητο μεταγλωσσικό σχόλιο που παραπέμπει στην παράμετρο που μελέτησε ο Κουρδής (2003, 2007) και αφορούσε την άποψη των πληροφορητών/τριών του για τα «σωστά» ελληνικά.

Στην έρευνά του, ο Κουρδής (2003: 107) συμπεραίνει ότι οι πληροφορητές/τριες των νεότερων ηλικιακών ομάδων (20-40 ετών) συνδέουν περισσότερο από τους/τις πληροφορητές/τριες μεγαλύτερης ηλικίας (40 ετών και άνω) τη μορφή των σωστών ελληνικών με συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές (τα ελληνικά των πόλεων), ενώ οι μεγαλύτεροι/ες συσχετίζουν τα σωστά ελληνικά με άτομα και δομές κοινωνικού γοήτρου: «καθηγητές, μορφωμένοι, τα ελληνικά του σχολείου, τα αρχαία ελληνικά, τα ελληνικά των λεξικών, με σωστή άρθρωση, της επικοινωνίας Κ.Ν.Ε.». Παράλληλα, ο χαρακτηρισμός *εξευγενισμένα* της ΠΛ.Γ.32, για τη χρήση της Κ.Ν.Ε. έναντι της Γ.Π.Α., επιβεβαιώνει τα γλωσσικά στερεότυπα και τον ιδεολογικό χαρακτήρα για την ιεραρχική θέση της Κ.Ν.Ε. ως γλωσσικό κώδικα που δηλώνει «ευγένεια», «πολιτισμό» (βλ. και Πλαδή 2002: 136, Karatsareas 2018: 415). Η πληροφορήτρια, ωστόσο, παραδέχεται ότι, αν και προσπαθεί να μιλήσει πιο *εξευγενισμένα*, δηλαδή να χρησιμοποιήσει την Κ.Ν.Ε., επικρατεί η χρήση της Γ.Π.Α. καθώς *βγαίνει μπροστά η ντοπιολαλιά*.

⁸⁴ «Ο Λιτοχωρίτης που επιλέγει πάντα τα “Πολιτικά” λέγεται ότι “κουκουνίζει”, μιλά σαν “κοκόνι”, δηλαδή σαν ξένος, μη ‘θκός’, οικείος» αναφέρει χαρακτηριστικά η Πλαδή (2002: 163).

ΠΛ.Γ.32: Βεβαίως τα μιλάω παντού και στη Μυτιλήν' άμα κατέβω. Κοίτα να δεις προσπαθούμε να μιλήσουμε πιο εξευγενισμένα, αλλά μας βγαίνει πάντα η ντοπιολαλιά μπροστά.

Στον αντίποδα των ανεπίσημων κοινωνικών περιστάσεων επικοινωνίας, που σχετίζονται με την οικογένεια, τη γειτονιά, τους φίλους και τους οικείους, βρίσκονται χώροι και πεδία που χαρακτηρίζονται από έναν βαθμό «επισημότητας» και αφορούν το εργασιακό περιβάλλον, την εκπαίδευση, τα Μ.Μ.Ε., τα αστικά κέντρα, τον γραπτό λόγο κ.ά. Σε αντίστοιχες διδακτορικές έρευνες στον ελλαδικό χώρο (βλ. ενδεικτικά Πλαδή 2002, Κουρδή 2003, Αγγελοπούλου 2010), διερευνάται η χρήση των γλωσσικών ποικιλιών τόσο σε επίσημες όσο και σε ανεπίσημες περιστάσεις επικοινωνίας. Τα αποτελέσματα γενικότερα συγκλίνουν στο ότι η πλειονότητα των ομιλητών/τριών γεωγραφικών ποικιλιών και, ακόμη περισσότερο, των νεότερων ηλικιακών ομάδων, επιλέγει την τοπική ποικιλία για την επικοινωνία μεταξύ οικείων προσώπων στο σπίτι και στη γειτονιά, ενώ αποφεύγει τη χρήση της στους υπόλοιπους χώρους, όπως στην εργασία, στην αγορά, σε αθλητικούς χώρους, σε χώρους αναψυχής, στην αλληλογραφία κ.λπ.

Ο Πετρούνιας (1993 [1984]: 184) αναφέρει για τους/τις ομιλητές/τριες της ελληνικής, που, εκτός από την Κ.Ν.Ε., γνωρίζουν και άλλη τοπική διάλεκτο, αλλά τείνουν να ντρέπονται για τη χρήση της τοπικής ποικιλίας, ότι καταφεύγουν στη χρήση της πρώτης (Κ.Ν.Ε.) τόσο για λόγους πρακτικής ανάγκης όσο και σε συνδυασμό με αξιολογικά κριτήρια. Η περίπτωση αυτή αναφέρεται ως μια διγλωσσική κατάσταση, με την έννοια της χρήσης δύο διαλέκτων. Ο ίδιος (Πετρούνιας 1993 [1984]: 184), ωστόσο, αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «αντίθετα δεν είναι σωστό να μιλάμε για διγλωσσική κατάσταση στην περίπτωση π.χ. Κρητικών ή Κυπρίων», δεδομένου ότι όταν βρίσκονται στο νησί τους δεν αισθάνονται «μειωμένοι» (με την έννοια της κατωτερότητας) να χρησιμοποιούν την τοπική διάλεκτο, παρόλο που χρησιμοποιούν την Κ.Ν.Ε. με επισκέπτες/τριες από την υπόλοιπη Ελλάδα.⁸⁵ Παράλληλα, στις

⁸⁵ Για την περίπτωση της Κύπρου υπάρχει σοβαρός αντίλογος που περιγράφει την κοινωνιογλωσσική κατάσταση που επικρατεί στην Κύπρο (Sciriha 1995, Παύλου 1997, Παπαρανίου 1998, Μοσχονάς 1996, 2002, Τσιπλάκου 2004, 2007, Τσιπλάκου & Χατζηγιάννου 2010, Arvaniti 2010, Ioannidou 2017). Ειδικότερα, σε σχέση με την έννοια του *υπερδιαλεκτισμού* (hyperdialectalism) βλ. ενδεικτικά Auer κ.ά. 2005, Tsiplakou 2011 και για την ελληνοκυπριακή κοινή με το συγκεκριμένο ή μη γόητρο ((c)overtprestige) που φέρει βλ. μεταξύ άλλων Rowe & Grohmann 2013, Tsiplakou 2014α, 2014β.

περισσότερες διαλεκτικές περιοχές, όπως επισημαίνει ο Τζιτζιλής (2000), επικρατεί το φαινόμενο της *διγλωσσίας*⁸⁶ και ακριβέστερα του *διδιαλεκτισμού* (bidialectism), με την παράλληλη χρήση δύο γλωσσικών κωδίκων, της Κ.Ν.Ε. και της διαλέκτου. Ο βαθμός γνώσης των γλωσσικών ποικιλιών καθορίζει τη χρήση και, εφόσον η γνώση είναι επαρκής, η γλωσσική συμπεριφορά των ομιλητών/τριών χαρακτηρίζεται από συμπληρωματική κατανομή, που σχετίζεται με συγκεκριμένα περιβάλλοντα ή και θέματα (Τζιτζιλής 2000). Η διαφορά μεταξύ διγλωσσίας και διδιαλεκτισμού έγκειται στο ότι η περίπτωση της διγλωσσίας αφορά την ανάπτυξη δύο ισότιμων γλωσσικών συστημάτων, ενώ το φαινόμενο του διδιαλεκτισμού σχετίζεται με την ανάπτυξη δύο μη ισότιμων γλωσσικών συστημάτων (Τζακώστα 2022: 122).

Η γενική έννοια του όρου *διδιαλεκτισμός* αφορά την επάρκεια ατόμων ή κοινότητας να χρησιμοποιούν δύο διαλέκτους (γεωγραφικές/κοινωνικές) μίας γλώσσας (Κρύσταλ 2008: 121). Πρόκειται για μια «κατάσταση ανομοιογενούς διγλωσσίας, στο πλαίσιο της οποίας μία από τις ομιλούμενες ποικιλίες του/της ομιλητή/ομιλήτριας διαθέτει υψηλότερο κύρος και είναι λειτουργικά ισχυρότερη» (βλ. λήμμα *διδιαλεκτισμός* στο Γούτσος & Μπέλλα 2022: 537). Οι καταστάσεις διγλωσσίας ή

⁸⁶ Ο όρος εμφανίζεται συνήθως ως *κοινωνική διγλωσσία* (diglossia) και αναφέρεται σε «μια κατάσταση όπου δύο πολύ διαφορετικές γλωσσικές ποικιλίες συνεμφανίζονται σε όλη την έκταση μιας γλωσσικής κοινότητας, κάθε μία με διαφορετικό φάσμα κοινωνικής λειτουργίας» (Κρύσταλ 2008: 121). Στην κοινωνιολογία γίνεται αναφορά σε μια υψηλή (Y) και μια χαμηλή (X) γλωσσική ποικιλία που διαφέρουν στην τυπικότητα, δεδομένου ότι η υψηλή γλωσσική ποικιλία διδάσκεται στο σχολείο, χρησιμοποιείται στα μέσα ενημέρωσης, στην εκκλησία, στη λογοτεχνία, κ.λπ. και κατά συνέπεια διαθέτει μεγαλύτερο κοινωνικό γόητρο, σε αντίθεση με τη χαμηλή γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιείται σε σχετικά άτυπες περιστάσεις (Κρύσταλ 2008: 121). Ο όρος 'diglossia', που στα ελληνικά αποδίδεται ως *κοινωνική διγλωσσία* ή *διμορφία* ή *διφνία* (βλ. μεταξύ άλλων Ψυχάρη 1905, Κακριδή-Ferrari & Χειλά-Μαρκοπούλου 1996, Δελβερούδη 2001α, Σελλά-Μάζη 2001, Κανάκη 2010), αντιπροσωπεύει κυρίως την κοινωνική διγλωσσία και αντιδιαστέλλεται προς τον όρο 'bilingualism', που αναφέρεται στο φαινόμενο κατά το οποίο ένα άτομο μπορεί να μιλήσει δύο γλώσσες και στα ελληνικά αποδίδεται ως *διπλογλωσσία* ή *διγλωσσία* (βλ. ενδεικτικά Πετρούνια 1993 [1984], Φραγκουδάκη 1999, Μοσχονά 2005). Σε αυτό το πλαίσιο, το πέρασμα από το ατομικό φαινόμενο της διγλωσσίας -ως φυσικής κατάκτησης ή και ως επαρκούς χρήσης των δύο γλωσσών- στο συλλογικό φαινόμενο, δηλαδή όταν εκτείνεται σε όλη την κοινωνία, ονομάζεται *κοινοτική διγλωσσία* (societal bilingualism) (Fishman 1967, 2000). Για μελέτες για τους σχετικούς όρους και την περιγραφή των φαινομένων με τις ποικίλες κατηγορίες βλ. μεταξύ άλλων Ferguson C. 1959, 1972, Fishman 1967, Fasold 1984, Britto 1986, Hudson 2002, Ferguson G.R. 2013, Tsiplakou 2020.

πολυγλωσσίας σχετίζονται γενικότερα με τα φαινόμενα της εναλλαγής γλωσσών και της μείξης κωδίκων. Στις πρώτες μελέτες αυτών των φαινομένων ανήκει η περίπτωση του χωριού Hemnesberget, στη βόρεια Νορβηγία, με λιγότερο πληθυσμό (1300 κατοίκων) συγκριτικά με την περιοχή της Αγιάσου, όπου οι Blom και Gumperz (1972) μελέτησαν τη γλωσσική συμπεριφορά των κατοίκων, εντοπίζοντας ότι η τοπική ποικιλία Ranamål εμφανιζόταν κυρίως στις συνομιλίες μεταξύ οικείων, ενώ η πρότυπη ποικιλία Bokmål χρησιμοποιείτο στις πιο επίσημες περιστάσεις, όπως στην εκπαίδευση, στη διοίκηση κ.λπ. Παράλληλα, αναδεικνύονται επιπλέον παράμετροι που επηρεάζουν την επιλογή του κώδικα, όπως το περιβάλλον, το θέμα, οι συμμετέχοντες/ουσες κ.ά.

Στην περίπτωση της Αγιάσου, μεγαλύτερη βαρύτητα δίνεται στους/στις συμμετέχοντες/συμμετέχουσες, δηλαδή στους/στις συνομιλητές/τριες, καθώς τίθεται το ζήτημα της επίτευξης της επικοινωνίας. Οι περισσότεροι/ες ομιλητές/τριες θεωρούν ότι τα άτομα που δεν κατάγονται από την Αγιάσο δεν είναι σε θέση να κατανοήσουν την τοπική τους γλωσσική ποικιλία και αποφεύγουν τη χρήση της για να επιτευχθεί ο επικοινωνιακός στόχος. Παραθέτω κάποια ενδεικτικά σχόλια:

ΠΛ.Γ.3: *Μιλώ στην καθημερινότητα ανάλογα με τα άτομα που θα βρεθώ.*

ΠΛ.Α.5: *Καθημερινά. Κοιτάζτε με εσάς που δεν είστε από εδώ δεν μπορούμε, δεν θα με καταλαβαίνετε.*

Μεταξύ των σχολίων, παρουσιάζεται ως μεταπραγματολογικό στερεότυπο η αναφορά στον γιατρό, ως ένα άτομο το οποίο δεν θα είναι διαλεκτόφωνο (παρά τη χρήση του επισχετικού δείκτη πιθανόν).

ΠΛ.Γ.6: *Παντού σχεδόν, στο σπίτι μου, με τις φίλες μου, έτσ όλες οι κοπέλες δηλαδή και οι γείτονες που μιλάνε αυτή τη διάλεκτο, έχουμε συνηθίσει δηλαδή έτσ, σχεδόν παντού, εκτός όταν πάμε στην Αθήνα ή αλλού προσπαθούμε να μην χρησιμοποιούμε αυτή τη διάλεκτο γιατί δεν μας καταλαβαίνουν. Αν είναι κάποιος άνθρωπος, ο οποίος δεν γνωρίζει ή είναι κάποιος ξένος ή πάω μια επίσκεψη, σ' έναν γιατρό, φυσικά δεν θα τα χρησιμοποιώ εκεί επειδή ο άνθρωπος αυτός δεν θα καταλάβει πιθανόν.*

Παράλληλα, καταγράφονται κάποια σχόλια από πληροφορητές/τριες που δηλώνουν ότι χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α. ανεξαρτήτως από το αν θα γίνουν κατανοητοί και

κατανοητές. Επιπλέον, σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και η χρήση διαλεκτικού λόγου κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων από κάποιους/ες πληροφορητές/τριες, καθώς γνωρίζουν ότι δεν κατάγομαι από την Αγιάσο. Ωστόσο, προφανώς αναμένουν ότι ως κάτοικος της Λέσβου είμαι σε θέση να κατανοήσω τη Γ.Π.Α. Ειδικότερα, έχει ενδιαφέρον ότι ο πληροφορητής (ΠΛ.Α.23) ενώ δηλώνει κατηγορηματικά ότι για να χρησιμοποιήσει τη Γ.Π.Α. χρειάζεται ο/η συνομιλητής/τρια να είναι Αγιασώτης/Αγιασώτισσα, είτε σε δια ζώσης συνομιλία είτε σε τηλεφωνική επικοινωνία, χρησιμοποιεί μαζί μου –ενώ γνωρίζει ότι δεν είμαι Αγιασώτισσα– αποκλειστικά τη Γ.Π.Α. Πρόκειται για μερική αντίφαση των λεγόμενων του πληροφορητή, καθώς ενώ ως συνομιλήτριά του δεν χρησιμοποιώ διαλεκτικό λόγο εκείνος εκφράζεται μόνο στη Γ.Π.Α.⁸⁷ Η χρήση της Γ.Π.Α., ωστόσο, από την πλευρά του συγκεκριμένου πληροφορητή φαίνεται να αιτιολογείται με την αναφορά του, στη συνέχεια, ότι όταν έρχεται σε επαφή με οτιδήποτε σχετίζεται με την Αγιάσο αισθάνεται μια εσωτερική ανάγκη έκφρασης που δεν μπορεί να την ελέγξει.

ΠΛ.Γ.4: *Και στη δουλειά και στην καφετέρια και στις υπηρεσίες και στα παιδιά μου (γέλιο) ασχέτως αν με καταλαβαίνουν ή τους καταλαβαίνω.*

ΠΛ.Α.23: *Καλά αλλά άμα δεν είναι Αγιασώτ'ς ε μπουρώ να μ'λήξου αγιασώτκα πρέπ να έχ τουλάχιστον έναν Αγιασώτ στ παρέγια ή στου τηλέφουνου για να μλω αγιασώτκα. Ό,τ ό,τ έχ σχέσ' με επαφή με τν Αγιάσου ε μπορώ πρέπ να μλω αγιασώτκα, βγαίνειν μοναχάντουν.*

Παρατίθενται στη συνέχεια επιλεγμένα αποσπάσματα ημερολογίου από την επιτόπια έρευνα, προκειμένου να παρουσιαστούν τα ευρήματα για τη χρήση της Γ.Π.Α. στους διάφορους χώρους. Στο πρώτο απόσπασμα παρουσιάζεται μια καταγραφή των ατόμων που προσέρχονται στο πεδίο έρευνας και παρατηρείται η γλωσσική επιλογή και χρήση. Η συγκεκριμένη περίπτωση αφορά μία δημόσια υπηρεσία, όπως είναι ο χώρος Κ.Ε.Π. (Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών), όπου η πλειονότητα των ατόμων επιλέγει την αποκλειστική χρήση της Γ.Π.Α. Στην περίπτωση του Hemnesberget, αντίθετα με την περίπτωση της Αγιάσου, οι Blom και Gumperz (1972) επισημαίνουν ότι ο πολίτης που

⁸⁷ Σε άλλες περιπτώσεις παρατηρείται το φαινόμενο οι πληροφορητές/τριες να δηλώνουν ότι χρησιμοποιούν με όλους ή πάντα τη Γ.Π.Α. ενώ με εμένα χρησιμοποιούν την Κ.Ν.Ε. Το φαινόμενο, ωστόσο, αιτιολογείται όταν διευκρινίζεται ότι η γλωσσική επιλογή έγκειται στον συνομιλητή ή στη συνομιλήτρια.

προσέρχεται σε μία δημόσια υπηρεσία χαιρετά μεν κάνοντας χρήση της τοπικής ποικιλίας Ranamål, αλλά συνεχίζει τη συνομιλία στην πρότυπη ποικιλία Bokmål.

Απόσπασμα ημερολογίου έρευνας:

Απρίλιος 2019 - Χώρος Κ.Ε.Π. Δύο νέες γυναίκες περίπου 25-30 ετών έχουν έρθει στο Κ.Ε.Π. για κάποια δικαιολογητικά σχετικά με μία προκήρυξη. Κάθονται στις καρέκλες και αναμένουν να έρθει η σειρά τους για να εξυπηρετηθούν. Συζητάνε μεταξύ τους όπου από τη μια διαπιστώνεται καθαρά η χρήση της Γ.Π.Α. ενώ η άλλη, αν και μοιάζει να κατανοεί, χρησιμοποιεί την Κ.Ν.Ε. Έρχεται η σειρά της πρώτης, απευθύνεται στην υπάλληλο στη Γ.Π.Α. και συνομιλούν στον ίδιο γλωσσικό κώδικα. Έρχεται μετά η σειρά της δεύτερης, η οποία απευθύνεται στην υπάλληλο στην Κ.Ν.Ε.· διαπιστώνω από τα λεγόμενά της ότι δεν είναι η ίδια από την Αγιάσο και έχει έρθει για ένα πιστοποιητικό οικογενειακής κατάστασης, καθώς είναι ο άνδρας της από την Αγιάσο. Στη συνέχεια μπαίνει ένα ζευγάρι. Μοιάζουν να έχουν την ίδια ηλικία, γύρω στα 30. Μεταξύ τους χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α. Η γυναίκα παραμένει στα καθίσματα και ο άνδρας πλησιάζει την υπάλληλο. Αρχικά από την πρώτη φράση δεν αναγνωρίζω κάποιο γλωσσικό χαρακτηριστικό της Γ.Π.Α.· στη συνέχεια που του απευθύνεται η υπάλληλος στη Γ.Π.Α., η συνομιλία γίνεται εξ' ολοκλήρου στη Γ.Π.Α. Μπαίνουν αργότερα τρεις άνδρες, η ηλικία τους κυμαίνεται στα 30-35, που χρησιμοποιούν αποκλειστικά τη Γ.Π.Α. Μου δίνεται η ευκαιρία να σημειώσω ακόμα και στοιχεία του διαλεκτικού λόγου όπως 'έδγιου', 'ηψές', 'πού παραίν'ς', 'πού σαλαγάς', 'χαιρετώ σοι', 'δόξα τω Θεώ' κ.ά. Καταγράφονται, λίγο αργότερα, άλλα έξι άτομα παρόμοιων ηλικιών μεταξύ 30-40 ετών, δύο γυναίκες και τέσσερις άνδρες που χρησιμοποιούν τόσο μεταξύ τους όσο και με τους/τις υπαλλήλους τη Γ.Π.Α.

Εικόνα 11: Χώρος Κ.Ε.Π.⁸⁸

⁸⁸ Για περισσότερο φωτογραφικό υλικό από την επιτόπια έρευνα βλ. Παράρτημα.

Στο δεύτερο απόσπασμα, επιχειρείται μια αναστοχαστική κατάθεση για τις σκέψεις, τα συναισθήματα και γενικότερα για την εμπειρία της επιτόπιας έρευνας σε σχέση με τη χρήση της Γ.Π.Α.

Δεύτερο απόσπασμα:

Ιούνιος 2019. Βρίσκομαι στο δημοτικό κτήριο που στεγάζει διάφορα γραφεία της Δημοτικής Κοινότητας Αγιάσου. Πρόκειται για ένα πολύ όμορφο παραδοσιακό πέτρινο κτήριο. Μπαίνοντας από την κεντρική είσοδο στο ισόγειο στα αριστερά, εισέρχεται κανείς σε έναν αρκετά μεγάλο ενιαίο χώρο στον οποίο βρίσκονται οι δημοτικοί υπάλληλοι που εργάζονται στο Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών (Κ.Ε.Π.), στο πρόγραμμα «Βοήθεια στο Σπίτι», αλλά και στο Τμήμα Καθαριότητας και Γενικών Καθηκόντων. Περνάω τις περισσότερες μέρες και ώρες σε αυτόν τον χώρο γιατί συγκεντρώνει τον περισσότερο κόσμο. Οι περισσότεροι πολίτες που έρχονται καθημερινά επιθυμούν τη διεκπεραίωση υποθέσεων κυρίως από το Κ.Ε.Π., ενώ υπάρχουν πολλά άτομα τα οποία απευθύνονται στο πρόγραμμα «Βοήθεια στο Σπίτι» που παρέχει υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας και κοινωνικής προστασίας. Υπάρχουν και άλλα γραφεία στο ισόγειο αλλά και στον επάνω όροφο, καθώς και χώρος συνεδριάσεων. Στο γραφείο που κάθομαι μου δίνεται η ευκαιρία να παρατηρώ όλους όσους μπαίνουν πριν ακόμη πλησιάσουν κάποιον συγκεκριμένο υπάλληλο. Αυτός ο χώρος μου δίνει τη δυνατότητα να συναντώ καθημερινά άτομα διάφορων ηλικιών και να καταγράψω την εκάστοτε χρήση του γλωσσικού κώδικα που επιλέγουν. Για να είμαι ειλικρινής, αδημονώ κάθε φορά να διαπιστώσω την παρουσία της Γ.Π.Α. και αν όχι να εξακριβώσω τον λόγο της μη χρήσης της. Παρατηρώντας αρχικά τα πρόσωπα, το ντύσιμο και τη συμπεριφορά των ατόμων, αντιλαμβάνομαι ότι και εγώ είμαι «έρμαιο» των γλωσσικών στερεοτύπων και προσπαθώ να μην προτρέχω σε σκέψεις που αφορούν τη γλωσσική επιλογή βλέποντας έναν αγρότη ή έναν ντυμένο κομψά που κρατάει χαρτοφύλακα. Περιμένω, λοιπόν, καρτερικά τα υποκείμενα της έρευνας να «ανοίξουν το στόμα», να χαιρετήσουν και να αρχίσουν τη συνομιλία. Πολλές φορές αυτή η συνομιλία κρύβει εκπλήξεις, όταν κατά τη διάρκεια αλλάζει ο συνομιλητής ή η συνομιλήτρια ή όταν περιγράφει κανείς την κουβέντα με άλλα πρόσωπα, υιοθετώντας τον τρόπο έκφρασης του ομιλητή ή της ομιλήτριας και περνώντας από τον πλάγιο στον ευθύ λόγο. Το ωραιότερο σημείο για εμένα είναι όταν ακούς το ίδιο άτομο να μιλάει την Κ.Ν.Ε. και να υποθέτεις ότι αποκλείεται να μιλάει την ντόπια/τοπική γλωσσική ποικιλία και την ίδια στιγμή να το ακούς να εκφράζεται σε άπταιστα

«αγιασώτικα» ή μάλλον τα «καθαυτού»⁸⁹ σύμφωνα με τους πληροφορητές μου. Περνάνε οι μέρες και καταγράφω περιστάσεις επικοινωνίας με τα άτομα που εμπλέκονται. Είναι έντονο πια τόσο από αυτό που βλέπω όσο από αυτό που μου λένε –είτε βρίσκομαι στον φούρνο, είτε σε καφετέρια, είτε στο γήπεδο, είτε σε κοινωνική εκδήλωση– ότι δεν «τα απαρνιούνται», όπως μου αναφέρει χαρακτηριστικά μια πληροφορήτρια στη συνέντευξή μας, χρησιμοποιώντας τη διατύπωση στο α΄ πληθυντικό πρόσωπο.

Εικόνα 12: Δημοτικό κτήριο

5.2.2 Η χρήση της Γ.Π.Α. και τα αστικά κέντρα

Μια άλλη παράμετρος που διερευνάται κατά τη χρήση της Γ.Π.Α. είναι ο ρόλος που διαδραματίζει η παρουσία άλλων προσώπων (μη ομιλητών/τριών της Γ.Π.Α.), πέραν των συνομιλητών/τριών, στη γλωσσική επιλογή της Γ.Π.Α., σε συνάρτηση με τους λόγους που οδηγούν σε αυτήν την επιλογή. Φαίνεται, έτσι, να μην επηρεάζεται η επιλογή της χρήσης της Γ.Π.Α. ακόμη και σε αστικά κέντρα τόσο στον ελλαδικό χώρο όσο και στο εξωτερικό, όπως δηλώνουν οι πληροφορητές/τριες, για λόγους κυρίως υπερηφάνειας, άνεσης και οικειότητας, αν και κάποιες φορές ενδέχεται να εισπράξουν αρνητικά, επικριτικά ή και περιπαικτικά σχόλια για τον τρόπο ομιλίας τους. Δεν λείπουν βέβαια οι περιπτώσεις που οι ομιλητές/τριες θα επιλέξουν τη χρήση της Γ.Π.Α. για «κωδικοποιημένη» επικοινωνία, για να συνεννοηθούν μεταξύ τους χωρίς να τους κατανοήσουν οι άλλοι/ες παρευρισκόμενοι/ες π.χ. *αν θέλουμε να πούμε κάτι που δεν θα το καταλάβει κανένας, αν θες να πεις και κάποιο μυστικό μπορείς να το πεις στα*

⁸⁹ Ο χαρακτηρισμός «καθαυτού» μπορεί να ερμηνευτεί με την έννοια του γνήσιου, του αυθεντικού, του «καθαρού» λόγου, που δεν περιλαμβάνει γλωσσικούς τύπους και χαρακτηριστικά άλλων γλωσσικών ποικιλιών (βλ. και σχετικές αναφορές στις απαντήσεις των πληροφορητών/τριών).

αγιασώτικα γιατί δεν θα καταλάβ κανείς. Στην περίπτωση αυτή, εντοπίζεται το φαινόμενο της κρυπτολαλικής λειτουργίας (cryptolalic function), όπου οι ομιλητές/τριες χρησιμοποιούν τη γλώσσα ή τη γλωσσική ποικιλία για να μην γίνονται αντιληπτοί/ές από άλλους/ες, δηλαδή από μη ομιλητές/τριες. Η κρυπτολαλική λειτουργία έχει παρατηρηθεί σε πολλές ανάλογες περιπτώσεις κοινωνιογλωσσολογικών μελετών. Μία από τις πιο χαρακτηριστικές είναι η περίπτωση της Κατωιταλικής διαλέκτου στη Νότιο Ιταλία (Κατσογιάννου 1999, Καμπάκη-Βουγιουκλή 2009). Ομοίως, η Πλαδή (2002: 171) εντοπίζει την κρυπτολαλική λειτουργία στους/στις ομιλητές/τριες του ιδιώματος του Λιτοχώρου, επισημαίνοντας, ωστόσο, την άποψη κάποιων Λιτοχωριτισσών ότι αυτή η πρακτική προκαλεί αρνητικά σχόλια και δημιουργεί εχθρική στάση προς τους ξένους.

ΠΛ.Γ.1: *Κάποιες φορές με την κόρη μου άμα είμαστε στην πόλη κάπου σ' ένα μαγαζί αν θέλουμε να πούμε κάτι που δεν θα το καταλάβει κανένας, έρχεται κοντά και μιλά αγιασώτικα, που δεν θα ξέρει κανένας τι λέμε, ας πούμε.*

ΠΛ.Γ.21: *Ειδικά Αθήνα τώρα, αν θες να πεις και κάποιο μυστικό μπορείς να το πει στα αγιασώτικα γιατί (γέλιο) δεν θα καταλάβ κανείς!*

Παράλληλα, υπάρχουν και περιπτώσεις κατά τις οποίες οι πληροφορητές/τριες της έρευνάς μου θα αποφύγουν συνειδητά τη χρήση της Γ.Π.Α. σε αστικά κέντρα για την αποφυγή να πέσουν θύματα οικονομικής, κυρίως, εκμετάλλευσης.

ΠΛ.Γ.18: *Στο ταξί ως συνήθως αποφεύγω γιατί άμα σε πάρουν χαμπάρι ότι είσαι από επαρχία μπορεί ... η ταρίφα να είναι διαφορετική (γέλιο).*

Το ζήτημα της χρήσης διαλεκτικού λόγου σε χώρους εκτός της διαλεκτικής περιοχής αξιολογείται ως μια σημαντική παράμετρος για τις στάσεις, καθώς αποτυπώνει με ίσως πιο σαφή τρόπο τις πεποιθήσεις των ομιλητών/τριών απέναντι στη μητρική τους γλώσσα. Καθώς βέβαια δεν υπάρχει δυνατότητα ελέγχου και επαλήθευσης των απαντήσεων, ελλοχεύει ο κίνδυνος οι απαντήσεις των ερωτηθέντων να μην ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα (Labov 1972γ, Milroy & Milroy 1992). Επισημαίνεται, ωστόσο, από τους/τις περισσότερους/ες πληροφορητές/τριες η τάση να χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α. εκτός της περιοχής της Αγιάσου, τόσο στο υπόλοιπο νησί όσο και στην υπόλοιπη Ελλάδα, ακόμα και στο εξωτερικό. Από όσο είμαι σε θέση πάντως να γνωρίζω, ζώντας στην πόλη της Μυτιλήνης, τόσο πριν την ενασχόλησή μου με τη διαλεκτική ποικιλία όσο και όλα αυτά τα χρόνια, η αίσθησή μου είναι, όπως ίσως

και πολλών συντοπιτών και συντοπιτισσών μου, ότι οι Αγιασώτες και Αγιασώτισσες χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α. και εκτός Αγιάσου και τους/τις αναγνωρίζουμε από τον διαλεκτικό τους λόγο, γεγονός που έχει αναφερθεί και από συνεντευξιαζόμενους/ες.⁹⁰ Στην περίπτωση, φυσικά, της Μυτιλήνης, ως αστικού κέντρου, είναι αναμενόμενο γεγονός η χρήση της Γ.Π.Α. από τους ομιλητές και τις ομιλήτριες από την άποψη ότι, σε γενικές γραμμές, θα επιτευχθεί η επικοινωνία, αν και υπάρχουν ορισμένοι/ες πληροφορητές/τριες που δηλώνουν το αντίθετο. Στην έρευνά του ο Κουρδής (2003, 2007), μελετώντας τη χρήση του θεσσαλικού ιδιώματος στα αστικά κέντρα, διαπιστώνει ότι οι Θεσσαλοί/ές πληροφορητές/τριες στην πλειοψηφία τους χρησιμοποιούν το θεσσαλικό ιδίωμα στα κοντινότερά τους αστικά κέντρα, δηλαδή στις πόλεις της Λάρισας, των Τρικάλων και της Καρδίτσας, ίσως για τον λόγο ότι επιτυγχάνεται η γλωσσική επικοινωνία. Σύμφωνα, μάλιστα, με τον Κουρδή (2003: 138), η χρήση του θεσσαλικού ιδιώματος στα μεγάλα αυτά αστικά κέντρα αποτελεί έναν από τους λόγους που το ιδίωμα διατηρείται ζωντανό και δεν αντιμετωπίζει ζήτημα «γλωσσικής θνησιμότητας». Ο ίδιος (Κουρδής 2003: 117), ωστόσο, επισημαίνει ότι ενδεχομένως οι πληροφορητές/τριες να απαντούσαν διαφορετικά αν είχε τεθεί το ερώτημα για τα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας, δηλαδή την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη.

⁹⁰ Αυτή η πεποίθησή μου πηγάζει, επιπλέον, από τρία περιστατικά που θα αναφέρω ενδεικτικά. Το πρώτο συνέβη κατά τη συμμετοχή μου στην έρευνα της Αλεξέλλη (καλοκαίρι του 2019). Στο πλαίσιο της διεξαγωγής της έρευνάς της, τη συνόδευα σε κάποια χωριά κοντά στην πόλη της Μυτιλήνης. Συγκεκριμένα, πληροφορητές σε κάποιες περιοχές της Ανατολικής Λέσβου (π.χ. στη Μόρια, στα Αλυφαντά κ.ά.) που συμμετείχαν στην έρευνά της και απαντούσαν στο ερωτηματολόγιο σχετικά με τη χρήση γλωσσικών φαινομένων της λεσβιακής διαλέκτου, αναφερόταν συχνά αντιπαραβολικά στην Αγιάσο για φαινόμενα που αυτοί δεν χρησιμοποιούν, αλλά *αν ακούσεις Αγιασώτη/Αγιασώτισσα δεν θα καταλάβεις έλεγαν*. Το δεύτερο αφορά ένα περιστατικό σε ένα μίνι-μάρκετ στην πόλη της Μυτιλήνης. Κάποια στιγμή μπαίνει στο κατάστημα ένας προμηθευτής που μεταφέρει προϊόντα και χαιρετάει. Στην αρχή δεν διακρίνω κάποια ιδιαιτερότητα στον λόγο του, στη συνέχεια όμως, και ενώ χρησιμοποιεί την Κ.Ν.Ε., διαφαίνεται η διαλεκτική προφορά και μετά από συζήτηση επαληθεύεται ότι είναι Αγιασώτης. Το τρίτο περιστατικό συνέβη στο σπίτι μου και ενώ περιμέναμε τη μεταφορά ενός εμπορεύματος, ήρθαν δυο αχθοφόροι. Αμέσως αναγνώρισα τον πρώτο, καθώς γνωρίζομαστε από την επιτόπια έρευνα. Το άλλο άτομο μου ήταν εντελώς άγνωστο και ενώ βρισκόμουν στον ίδιο χώρο απευθύνεται στη μητέρα μου και λέει *εμείς στο χωριό μου λέμε (...)* και ρωτάει εκείνη *από που είσαι* και απαντάει *από την Αγιάσο*, ενώ κατοικεί μόνιμα πλέον στη Μυτιλήνη. Στη συνέχεια, η ομιλία του είχε πολλούς διαλεκτικούς γλωσσικούς τύπους και χαρακτηριστικά της Γ.Π.Α.

Στην περίπτωση της Γ.Π.Α., οι πληροφορητές και πληροφορήτριες αναφέρουν ρητώς ότι τη χρησιμοποιούν τόσο στα μεγάλα αστικά κέντρα στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, με αναφορές, για παράδειγμα, στην Αυστραλία, με την προϋπόθεση να υπάρχει συνομιλητής/τρια που μπορούν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους. Χαρακτηριστικές απαντήσεις π.χ. στην Αθήνα ήμασταν μια παρέα Αγιασώτες πάντα μιλάγαμε αγιασώτικα, οι φοιτητές όταν βρεθούμε στην Πλάκα και είναι καμιά δεκαριά Αγιασώτες, στο Σίδνεϋ ακούω το όνομά μου στα αγιασώτικα και νόμιζα ότι έβλεπα όνειρο, καθόμασταν έτσι δίπλα ο ένας στον άλλον. Παράλληλα, ενδιαφέρον παρουσιάζει η αντιμετώπιση από άλλα άτομα με περιγραφές όπως π.χ. κοίταζαν με ανοιχτό το στόμα, κοιτάνε κάπως περίεργα, με έχουν αποκαλέσει και χωριάτισσα, εκεί μας κοιτάνε όλοι ας πούμε, να μας βλέπουν και να αναρωτιούνται.

ΠΛ.Α.5: Στην Αθήνα θυμάμαι ήμασταν μια παρέα Αγιασώτες πάντα μιλάγαμε αγιασώτικα...ή μέσα σε ένα λεωφορείο ξέρω γω ή μέσα στον ηλεκτρικό αναμεταξύ μας πάντα μιλάγαμε αγιασώτικα, όλοι οι υπόλοιποι μας κοίταζαν με ανοιχτό το στόμα, λένε από που είναι αυτοί τώρα τι μιλάνε τώρα (γέλιο).

ΠΛ.Γ.12: Επειδή έχω συναναστραφεί ανθρώπους που δεν είναι από Αγιάσο κοιτάνε κάπως περίεργα δηλαδή πως μιλάει αυτή έτσι... κι από πού είναι... με έχουν αποκαλέσει και χωριάτισσα επειδή εγώ δεν το σκέφτομαι, μιλάω δεν έχω πρόβλημα.

ΠΛ.Γ.18: ...στη Μυτιλήνη που πήγαινα στο σχολείο μου έλεγαν -Μίλησε μίλησε, τους άρεσε πολύ να μιλάω, απλά εγώ ντρεπόμουν -Ρε παιδιά δεν θα καταλάβετε τίποτα και να πω (γέλιο).

ΠΛ.Α.19: Όλα τα παιδιά και οι φοιτητές τώρα άμα βρεθούμε στην Πλάκα που πάμε να πιούμε καφέ και είναι καμιά δεκαριά Αγιασώτες π.χ. εκεί μας κοιτάνε όλοι ας πούμε, δεν νιώθουμε ντροπή για αυτό το πράγμα.

ΠΛ.Α.38: Στο Σίδνεϋ που βρισκόμουν, περπατούσα στα μαγαζιά και ακούω - E***έλ', το όνομά μου στα αγιασώτικα, νόμιζα ότι έβλεπα όνειρο δεν μιλούσα και περπατούσα και φωνάζει πάλι -Βρε Αγιασωταριά⁹¹ ... έχει πολλούς Αγιασώτες

⁹¹ Η χρήση του χαρακτηρισμού «Αγιασωταριά» παρατηρείται από δύο άνδρες πληροφορητές και μοιάζει η συνδήλωση να έχει αρνητικό χαρακτήρα. Ενδέχεται να λειτουργεί ως συνώνυμο του Αγιασώτη-

και συζητήσαμε και εκεί να δεις πλάκα, στην Αυστραλία να καθόμαστε έτσι ο ένας δίπλα στον άλλον όπως εμείς καλή ώρα και να βλέπεις ακόμη και τους Κινέζους να μας βλέπουν και να αναρωτιούνται.

Όπως είναι εμφανές, η συμπεριφορά των άλλων στο άκουσμα μιας διαλεκτικής ποικιλίας σε μια αστική περιοχή, όπου βάσει των στερεοτύπων επικρατεί η επίσημη γλώσσα, μπορεί να χαρακτηριστεί από ουδέτερη και αμήχανη έως και πολύ αρνητική, όπως στην περίπτωση της ΠΛ.Γ.12. Η στάση των άλλων αναλύεται σε επόμενη υποενότητα (5.2.5).

5.2.3 Η χρήση της Γ.Π.Α. και τα συναισθήματα των ομιλητών/τριών

Ως σημαντική παράμετρος αναδεικνύεται επίσης η συσχέτιση της χρήσης της Γ.Π.Α. με συναισθήματα και πεποιθήσεις των ομιλητών και ομιλητριών κατά των γλωσσικών πρακτικών που ακολουθούν. Συγκεκριμένα, αποδίδουν τη χρήση της Γ.Π.Α. στη δύναμη της συνήθειας π.χ. *έχουμε συνηθίσει, έτσι*, (ΠΛ.Γ.6, ΠΛ.Γ.7) και δηλώνουν ότι τη χρησιμοποιούν ως έκφραση ανάγκης π.χ. *πρεπ να μλώ* (ΠΛ.Α.23). Επιπλέον, πολλοί πληροφορητές και πληροφορήτριες παρουσιάζουν τη χρήση της Γ.Π.Α. ως φυσική κατάσταση, ως μια φυσιολογική λειτουργία με απόλυτα αυθόρμητο τρόπο π.χ. *βγαίνει μοναχάντουν, μας βγαίνει πάντα η ντοπιολαλιά μπροστά* (ΠΛ.Α.23, ΠΛ.Γ.32). Υπάρχει επίσης πληροφορήτρια (ΠΛ.Γ.12) που δηλώνει την έντονη και στενή σύνδεση των ομιλητών/τριών με την τοπική τους γλωσσική ποικιλία, από την οποία δεν επιθυμούν να αποσυνδεθούν π.χ. *δεν τα απαρνιόμαστε*. Σε αντίθεση, η χρήση της Κ.Ν.Ε. αποδίδεται ως «ξένη», μη φυσιολογική επιλογή και διαδικασία που απαιτεί προσπάθεια π.χ. *προσπαθούμε να μην χρησιμοποιούμε, προσπαθούμε να μιλήσουμε* (ΠΛ.Γ.6, ΠΛ.Α.25, ΠΛ.Γ.32).

Το γεγονός ότι οι ομιλητές της Γ.Π.Α. υιοθετούν τη χρήση της και σε χώρους εκτός της περιοχής της Αγιάσου χαρακτηρίζεται ως μια πολύ θετική στάση (βλ. για την περίπτωση του θεσσαλικού ιδιώματος: Κουρδή 2003). Οι λόγοι αυτής της γλωσσικής πρακτικής πηγάζουν σε μεγάλο βαθμό από την αυτοπεποίθηση και την υπερηφάνεια για τη γλώσσα και τον τόπο καταγωγής που αισθάνονται οι διαλεκτόφωνοι/ες της

«χωριάτη» ή «άξεστου» που χρησιμοποιείται περιπαικτικά βλ. ΠΛ.Α.41 *με λένε λίγο για να σε πειράζουν σαν αστείο*.

Αγιάσου. Η υπερηφάνεια αποτελεί έναν πολύ σημαντικό παράγοντα σε πολλά επίπεδα. Πρωτευόντως, η έλλειψη υπερηφάνειας και το αντίθετό της, δηλαδή η αίσθηση ντροπής, καταγράφεται ως ο βασικός λόγος που αποφεύγουν οι διαλεκτόφωνοι/ες παγκοσμίως τη χρήση της γλωσσικής τους ποικιλίας σε χώρους πέρα από το οικογενειακό και οικείο περιβάλλον τους (βλ. μεταξύ άλλων Weinreich 1953, Πετρούνια 1993 [1984], Gluszek & Dovidio 2010). Δευτερευόντως, η υπερηφάνεια τις περισσότερες φορές αποτελεί χαρακτηριστικό των ομιλητών/τριών γλωσσικών ποικιλιών χαμηλού κοινωνικού κύρους, που χαρακτηρίζονται από το λεγόμενο (συ)καλυμμένο ή αφανές γόητρο (Labov 1966, Trudgill 1972), στο οποίο οφείλεται σε μεγάλο βαθμό η διατήρησή τους.⁹² Παράλληλα, η υψηλή συναισθηματική αξία των διαλεκτόφωνων ενισχύει την αλληλεγγύη μεταξύ των μελών μιας γλωσσικής κοινότητας. Αυτή η άποψη ενισχύεται, επιπλέον, με τη χρήση χαρακτηρισμών π.χ. *δεν είναι δικοί μας* και ενδεικνύει διαφορετικές ταυτότητες διακρίνοντας το *εμείς* από το *αυτοί* (Gumperz 1982).⁹³

ΠΛ.Γ.1: *Θα χρησιμοποιήσω αγιασώτικα κατά πάσα πιθανότητα γιατί είμαι περήφανη για τη γλώσσα μου. Δεν ντρέπομαι...*

ΠΛ.Α.5: *Ήμασταν μία παρέα Αγιασώτες, οι οποίοι κυκλοφορούσαμε ξέρω γω ή βγαίναμε με άλλους που δεν ήταν δικοί μας...*

ΠΛ.Γ.12: *Λέω είναι η μητρική μου γλώσσα, είμαι Αγιασώτισσα και το υπερηφανεύομαι και θα μιλάω έτσι μέχρι να πεθάνω.*

Στο ίδιο πλαίσιο, όσον αφορά τη χρήση της Γ.Π.Α. σε δημόσιους χώρους με άτομα που, κατά πάσα πιθανότητα, δεν γνωρίζουν τη συγκεκριμένη γλωσσική ποικιλία, ήταν το ερώτημα σχετικά με ποιον γλωσσικό κώδικα θα χρησιμοποιήσουν στο τηλέφωνο ενώ βρίσκονται, για παράδειγμα, σε μια τράπεζα ή σε κάποια δημόσια υπηρεσία και τους καλέσει κάποιος δικός τους. Όλοι και όλες οι πληροφορητές, άνδρες και γυναίκες, απαντούν ότι χρησιμοποιούν αποκλειστικά την τοπική τους γλωσσική ποικιλία στις τηλεφωνικές τους συνομιλίες με οικεία τους πρόσωπα, χωρίς να επηρεάζονται από το γεγονός ότι βρίσκονται σε χώρο όπου παρευρίσκονται άλλα άτομα. Αυτή η παράμετρος

⁹² Ο Τσιτσιπής (1981, 1998), στην έρευνά του για τα αρβανίτικα, εντόπισε την κατάσταση του αυτοϋποβιβασμού (self-deprecation) στις αρνητικές στάσεις των ομιλητών/τριών απέναντι στο γλωσσικό τους σύστημα (Τσιτσιπής 2001α).

⁹³ Το ζήτημα των εννοιών της ταυτότητας και της ετερότητας αναλύεται στη συνέχεια.

ενισχύει την παραδοχή ότι οι ομιλητές/τριες δεν προχωρούν σε αλλαγή γλωσσικού κώδικα μπροστά σε άτομα που δεν είναι από την Αγιάσο ή δεν γνωρίζουν τη Γ.Π.Α., ανεξαρτήτως χώρου, αρκεί ο συνομιλητής ή η συνομιλήτριά τους να μιλούν τη Γ.Π.Α. ή να είναι σε θέση να την κατανοήσουν, ώστε να επιτυγχάνεται η επικοινωνία.

Από τις απαντήσεις των συνεντευξιζόμενων αξιοσημείωτες είναι οι εκφράσεις *κανονικά αγιασώτικα, εννοείται, ναι ναι και τώρα* (υπονοώντας ότι βρισκόμαστε σε δημόσια υπηρεσία και υπάρχουν άτομα που δεν είναι από την Αγιάσο, όπως εγώ). Επιπλέον, πολλοί/ές πληροφορητές/τριες απαντούν χρησιμοποιώντας τη διαλεκτική ποικιλία π.χ. *λες ημπρός ποιος είσι, ναι αγιασώτκα θα μλήζω άμα είναι Αγιασώτς γι άλλος, αγιασώτκα*. Παράλληλα, η πληροφορήτρια (ΠΛ.Γ.11) επισημαίνει ότι στην περίπτωση που συνομιλεί με τη μητέρα της και της απευθυνθεί στην Κ.Ν.Ε., είναι πολύ πιθανόν η μητέρα της να την «κοροϊδέψει», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και να της αποδώσει τον χαρακτηρισμό της «πρωτεουσιάνας». Ο προσδιορισμός του «πρωτεουσιάνου» ή της «πρωτεουσιάνας» αποτελεί συνήθως αρνητική αξιολόγηση για το άτομο που «απαρνιέται» τις ρίζες του και την καταγωγή του π.χ. *πού γεννήθηκες εσύ; Από πού είσαι;* Παράλληλα, η συγκεκριμένη πρακτική ενδέχεται να αποτελεί ενδεικτική ότι το οικογενειακό περιβάλλον ενισχύει τη χρήση της τοπικής γλωσσικής ποικιλίας, καθώς φαίνεται να «επιπλήττει» ή να «αποδοκιμάζει» τη χρήση της Κ.Ν.Ε. σε αυτήν την περίπτωση.

ΠΛ.Γ.6: Κανονικά αγιασώτικα!

ΠΛ.Γ.11: Άμα είναι η μάνα μου εγώ μιλάω. Όχι δεν με ενδιαφέρει κιόλας το τι θα πουν. Μερικές φορές ξεχνιέσαι (γέλιο) κιόλας εκεί που μιλάω με παίρνει η μαμά μου, άμα εκεί που είμαι σε κόσμο και εντάζει τώρα άμα τη μιλήσω ελληνικά θα κοροϊδεύει κιόλας θα με πει (γέλιο) πού γεννήθηκες εσύ; Από πού είσαι; (γέλιο) πρωτεουσιάνα μας έγινες ...

ΠΛ.Γ.16: Εννοείται (γέλιο)!

ΠΛ.Α.17: Λες ημπρός ποιος είσι;

ΠΛ.Α.22: Ναι ναι και τώρα άμα τύχ ναι.

ΠΛ.Α.23: Ναι και στο τηλέφωνο άμα μλήζω τσι στο skype ε μπουρώ α μλήζω ελληνικά ναι αγιασώτκα θα μλήζω άμα είναι Αγιασώτς γι άλλος.

ΠΛ.Γ.33: *Αγιασώτκα* (γέλιο).

Ένας παράγοντας, όμως, που επισημαίνεται ότι επηρεάζει τη γλωσσική χρήση της Γ.Π.Α., ανεξαρτήτως χώρου και συνομιλητών/τριών, είναι η συναισθηματική φόρτιση των ομιλητών/τριών. Στις μελέτες του ο Labov (1972α, 1972β, 1972γ), αναλύοντας τις παραμέτρους που συντελούν στην παραγωγή αυθόρμητου και φυσικού λόγου, επισημαίνει τον καίριο ρόλο του συναισθήματος, ιδιαίτερα δε της συναισθηματικής φόρτισης. Παράλληλα, για τη διεξαγωγή σχετικών ερευνών που επικεντρώνονται στη μελέτη φυσικού λόγου, ο Labov προτείνει ποικίλους τρόπους για την ενεργοποίηση του συναισθήματος και την αποτελεσματική αντιμετώπιση του λεγόμενου «παράδοξου του ερευνητή». Συγκεκριμένα, πολλοί/ές πληροφορητές/τριες δηλώνουν ότι ο θυμός αποτελεί ένα συναίσθημα που θα οδηγήσει με αυθόρμητο τρόπο στη χρήση της Γ.Π.Α., ενώ υπό «φυσιολογικές» συνθήκες θα επέλεγαν τη χρήση της κοινής νεοελληνικής.

Γενικότερα, τα έντονα συναισθήματα όπως η οργή, η λύπη, ο φόβος, η ανέλπιστα χαρά, η έκπληξη μπορούν να προκαλέσουν μια πολύ αυθόρμητη γλωσσική απόκριση, η οποία να μην συμβαδίζει με τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες, με την επικοινωνιακή περίσταση ή ακόμα και με το θέμα συζήτησης. Η Πλαδή (2002: 69) διαπιστώνει, αντίστοιχα, την ίδια αντίδραση στους πληροφορητές της, με έμφαση στα άτομα που ανήκουν σε μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες, τα οποία δηλώνουν ότι η συναισθηματική φόρτιση τα κάνει να θυμηθούν λεξιλόγιο που κανονικά έχει τεθεί πλέον σε αχρηστία. Στην περίπτωση της Αγιάσου, κυρίως από τη συμμετοχική παρατήρηση, διέκρινα ότι πολλά άτομα, σε περίπτωση που αισθανθούν χαρά ή θυμό, κάνουν χρήση παροιμιών, αποφθεγμάτων, ρητών και άλλων εκφράσεων, και χρησιμοποιούν ακόμα και ατάκες ή αποσπάσματα από τα αποκριάτικα δρώμενα (βλ. Κεφ. 6). Υπάρχει επίσης πληροφορητής που δηλώνει ότι χρησιμοποίησε τη Γ.Π.Α. κατά τη διάρκεια μιας φιλονικίας για να εκτονώσει τον θυμό του χωρίς να γίνουν αντιληπτά από τον συνομιλητή του τα ακριβή λόγια, που ήταν προσβλητικά προς το πρόσωπό του.⁹⁴ Σε αυτήν την αναφορά διακρίνεται ταυτόχρονα η κρυπτολαλική

⁹⁴ Τις τελευταίες δεκαετίες η συσχέτιση γλώσσας και συναισθήματος απασχολεί όλο και περισσότερο τους ερευνητές και τις ερευνήτριες, οι οποίοι/ες στηρίζουν τις μελέτες τους στη θεωρία της εννοιακής μεταφοράς (Lakoff & Johnson 1980, Kövecses 1990, 2000). Για σχετικές μελέτες που προσανατολίζονται στη μελέτη της γλώσσας και του συναισθήματος βλ. ενδεικτικά Besnier 1990, Θεοδωροπούλου 1999, 2001, 2005, Kövecses 2005, Crawford 2009, Theodoropoulou 2012.

λειτουργία⁹⁵ της γλωσσικής ποικιλίας, ως τρόπος ελεύθερης έκφρασης και αποφυγής δημιουργίας μεγαλύτερου προβλήματος.

Στα παρακάτω σχόλια είναι αξιοσημείωτο ότι επαληθεύονται δεδομένα που έχουν αναφερθεί παραπάνω κατά τη συζήτηση για τη χρήση της Γ.Π.Α. με άτομα που δεν γνωρίζουν τη Γ.Π.Α. Συγκεκριμένα επαναλαμβάνεται το μοτίβο της χρήσης της Γ.Π.Α. σε δημόσια υπηρεσία, σε μεγάλα αστικά κέντρα και κράτη π.χ. Αθήνα, Αυστραλία, σε εκπαιδευτικά ιδρύματα π.χ. στο σχολείο, στη σχολή. Επιπροσθέτως, επισημαίνεται η αμηχανία των παρευρισκομένων στην κοινωνική περίσταση επικοινωνίας, προφανώς, λόγω της ασυμβατότητας της γλωσσικής χρήσης, π.χ. *να με βλέπουν έτσι τώρα, με κοιτάζει κάπως περίεργα*. Επιβεβαιώνεται, επίσης, η χρήση των «ελληνικών» για την απόδοση της Κ.Ν.Ε. (βλ. παραπάνω).

ΠΛ.Γ.4: *Βέβαια άμα νευριάσω κι αρχίζω να βρίζω μπορεί να πετάξω κανένα αγιασώτικο.*

ΠΛ.Γ.9: *Ναι και να σου πω και κάτι, όπου και να είμαι, άμα νευριάσω... Στην αρχή πάω με τα ελληνικά μετά σου αρχίζω τα αγιασώτικα και δεν καταλαβαίνεις τι σου λέω. Έχω κάνει κανγά ας πούμε σε υπηρεσία και να με βλέπουν έτσι τώρα δηλαδή τι λες.*

ΠΛ.Γ.11: *Ας πούμε και στη σχολή που ήμουνα εκεί, άμα με νευρίαζαν... στο σχολείο...*

ΠΛ.Γ.12: *Επειδή ο φίλος μου δεν είναι από εδώ, πολλές φορές όταν υπάρχει ένταση και όταν μιλάμε στην καθημερινότητά μας... φεύγουν τα αγιασώτικα μόνα τους και με κοιτάζει κάπως περίεργα.*

ΠΛ.Α.38: *Όταν δούλευα στην Αθήνα, ας πούμε ότι είχα ενοχληθεί για κάτι, για να μην με καταλάβουν μπορούσα να μιλήσω αγιασώτικα, το ίδιο και στην Αυστραλία, μάλωσα με κάποιο αφεντικό που ήταν από την Κύπρο και για να μην με καταλάβει τον πρόσβαλα στα αγιασώτικα!*

Ένα αρκετά σημαντικό παράδειγμα για τη χρήση της Γ.Π.Α. σε διεπίδραση με άτομα που δεν τη γνωρίζουν αποτελεί η αφήγηση διαφόρων περιστατικών από την ίδια πληροφορήτρια (ΠΛ.Γ.1). Η συγκεκριμένη ομιλήτρια αναφέρει κάποιες περιπτώσεις

⁹⁵ Για την κρυπτολαλική λειτουργία βλ. σχετική αναφορά στην ενότητα 5.2.2.

στις οποίες, ενώ οι συνομιλητές/τριές της δεν ήταν Αγιασώτες/Αγιασώτισσες, χρησιμοποίησε τη Γ.Π.Α. για να μπορέσει να επικοινωνήσει και μάλιστα να μπορέσει να συνεννοηθεί. Θεωρώ ότι το παράδειγμα είναι μάλλον παράδοξο, από την άποψη ότι την ίδια στιγμή που η Γ.Π.Α. αποτελεί εμπόδιο ή καθιστά δυσνόητη την επικοινωνία (όπως έχει ειπωθεί έως τώρα από τους/τις ίδιους/ες της τους ομιλητές/τριες) και δεν επιτρέπει τη χρήση της με άτομα που δεν τη γνωρίζουν, παρουσιάζεται μια διαφορετική εκδοχή, όπου η Γ.Π.Α. γίνεται ο συνδετικός κρίκος για να επιτευχθεί ο επικοινωνιακός στόχος.

Συγκεκριμένα, η πληροφορήτρια κάνει λόγο για τη διαπίστωση ότι η μητρική της γλωσσική ποικιλία τη βοηθάει να επικοινωνήσει με άτομα που έχουν διαφορετικό γλωσσικό κώδικα από τον δικό της, κατά την άποψή της, κυρίως λόγω του ότι η Γ.Π.Α. παρουσιάζει κάποιες ομοιότητες ή διαθέτει κοινά γλωσσικά χαρακτηριστικά με άλλες διαλέκτους και γλώσσες σε φωνητικό/φωνολογικό και λεξιλογικό ίσως επίπεδο. Αναφέρεται συγκεκριμένα σε ομοιότητες με την ποντιακή διάλεκτο αλλά και με την τουρκική γλώσσα. Η ίδια μού είχε αναφέρει και σε κάποια άλλη χρονική στιγμή, κατά την επιτόπια έρευνα, ότι λόγω της γνώσης της Γ.Π.Α. και της διαλεκτικής της προφοράς δεν αντιμετώπισε κανένα πρόβλημα κατά την εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας. Ο συλλογισμός της σχετικά με τη συσχέτιση της Γ.Π.Α. και της αγγλικής γλώσσας βασιζόταν τόσο στο θέμα της προφοράς και πιο συγκεκριμένα στην προφορά αγγλικών λέξεων με το ουρανικό τριβόμενο σύμφωνο [ʃ], όσο και σε λεξιλόγιο με παρόμοια προφορά, π.χ. ο μήνας *Μάρτιος* που στα αγγλικά είναι *March* και στη διάλεκτο *Μάρτς* ή η λέξη *γάτα* που στα αγγλικά είναι *cat*.

ΠΛ.Γ.1: *Ναι, διαπιστώνω όταν είχα άρρωστη στο νοσοκομείο τη μαμά μου για μερικούς μήνες, διαπιστώνω ότι τα αγιασώτκα με βοηθούν γιατί μοιάζουν και με άλλα μέρη της Ελλάδας, μοιάζουν λίγο με ποντιακά έχει ρίζες λίγο, δεν θυμάμαι τώρα από πού ήταν Βλάχος ήταν, από Ήπειρο ήταν δεν θυμάμαι και μου μίλαγε αυτός ο άνθρωπος ας πούμε τη γλώσσα του και εγώ τα αγιασώτκα και καταλαβαινόμασταν μια χαρά που γω δεν ήξερα. Λοιπόν, πήγα στην Τουρκία συνεννοήθηκα πάρα πολύ ωραία σαν να ήξερα 50% τούρκικα. Πήγα να πάρω μία πετσέτα μου δίνει μία μεγάλη, ήθελα και τη μικρή από το παζάρι του λέω να του δείξω με τα χέρια. Δεν καταλάβαινε ο άνθρωπος του λέω -Του τακίμ, -Ααα μου λέει το τακίμ δηλαδή το ταίρι του. Ααα! Ήθελα να πάρω και πιπεριά καυτερή γιατί μου αρέσουν πάρα πολύ τα καυτερά και δεν ήξερα πως λέγεται το καυτερό στα*

τουρκικά, πήγα εκεί στον πάγκο με τα μπαχαρικά, βλέπω πολλές πιπεριές δεν ήξερα ποια έκαιγε και λέω στον άνθρωπο -πιπεριά γιαγκίν⁹⁶ και το κατάλαβε και μου έδωσε καυτερή.

Η ίδια (ΠΛ.Γ.1) αναφέρθηκε σε ένα περιστατικό που δεν είναι σαφές εάν έχει όντως συμβεί στην πραγματικότητα ή εάν λέγεται ως ανέκδοτο. Η σύνδεση των διαλεκτικών ποικιλιών με τη χρήση ανεκδότων συναντάται και σε άλλες διαλεκτικές ποικιλίες της ελληνικής (βλ μεταξύ άλλων Tsitsipis 1981, Κουρδή 2003, 2007, 2008, Τσάκωνα 2013). Λέγεται, λοιπόν, ότι μια φορά στο σχολείο της Αγιάσου είχε έρθει ένας δάσκαλος που δεν ήταν από 'εδώ' (από το χωριό, από το νησί) και έγραφε στα παιδιά του δημοτικού συλλαβές και λέξεις. Έλεγε ο δάσκαλος $\gamma + \alpha = \gamma\alpha$ έλεγαν τα παιδιά $\gamma\alpha$. Στη συνέχεια λέει ο δάσκαλος –ωραία όπως λέμε *γάτα*, έλεγαν τα παιδιά *κάτα*. Επαναλαμβάνει ο δάσκαλος $\gamma + \alpha = \gamma\alpha$ όπως *γάτα*, λένε τα παιδιά $\gamma + \alpha = \gamma\alpha$ όπως *κάτα*. Πάει να τρελαθεί ο δάσκαλος, δεν μπορούσε να καταλάβει τι συμβαίνει μέχρι που λέει –παιδιά $\gamma\alpha$ όπως *γάτα* όχι *κάτα* και τα παιδιά απαντούν -αφού *κάτα* είναι κύριε! Η άποψη της πληροφορήτριας ότι η Γ.Π.Α. αποτελεί προσόν, που της παρέχει επιπλέον δυνατότητες και διευκολύνει την καθημερινότητά της ενδέχεται να αποτελεί έναν ακόμα λόγο που δεν απομακρύνονται από αυτή, άσχετα με το αν τεκμηριώνονται ή όχι τα όσα αναφέρει.

5.2.4 Η χρήση της Γ.Π.Α. και οι κοινωνικές παράμετροι

Ένα άλλο ζήτημα, το οποίο απασχολεί την παρούσα έρευνα, σχετίζεται με την ενδεχόμενη διαφοροποίηση της χρήσης της γλωσσικής ποικιλίας σε συνάρτηση με κοινωνικά χαρακτηριστικά των ομιλητών/τριών όπως είναι η ηλικία (βλ. ενδεικτικά Labov 1972β, Eckert 1997α, Ανδρουτσόπουλο 2001, Τσιπλάκου 2004, Chesire 2005, Ανδρουτσόπουλο & Κακριδή 2010, Bowie 2010, 2011), το φύλο (βλ. ενδεικτικά Trudgill 1972, Milroy 1980, Papazachariou 1998, Pavlidou 2010, Αλβανούδη 2013, Alvanoudi 2018) και το μορφωτικό επίπεδο (βλ. ενδεικτικά Κουρδή 1996, Ραπαρνίου 1998, Τζακώστα & Μπετεινάκη 2019).

⁹⁶ Στα τούρκικα *yangin* σημαίνει 'φωτιά', παρότι η λέξη που χρησιμοποιείται δόκιμα σε αυτό το πλαίσιο είναι το επίθετο *acı*. Βλ. και λήμμα *γιαγκίν* 'πυρκαγιά' (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Ο Παπαζαχαρίου (1998, 2002), για παράδειγμα, κατά την έρευνά του στη Γουμένισσα, διαπίστωσε μια διαφορετική συμβολική λειτουργία της χρήσης πρότυπων γλωσσικών τύπων στο σχολείο από έφηβα κορίτσια, η οποία συνδεόταν με την έκφραση παραβατικότητας ως προς την κοινότητα, καθώς δεν ακολουθούσαν τις εντόπιες σχέσεις εξουσίας. Η Πλαδή (2002: 40) επισημαίνει σε σχέση με το φύλο και την προνομιακή θέση της γυναίκας στη λιτοχωρίτικη κοινωνία, ότι οι Λιτοχωρίτισσες εισάγουν πολλές γλωσσικές καινοτομίες. Ως προς την ηλικία, οι νεότεροι/ες έχουν μικρότερη γλωσσική ικανότητα στα λιτοχωρίτικα από τους/τις μεγαλύτερους/ες, ενώ το μορφωτικό επίπεδο παίζει καθοριστικό ρόλο στη γλωσσική επιλογή και χρήση των κατοίκων του Λιτοχώρου.

Στην περίπτωση της Αγιάσου δεν διαφαίνεται κάποια ιδιαίτερη διαφοροποίηση που να βασίζεται σε κάποια από τα παραπάνω κοινωνικά κριτήρια, καθώς διαπιστώνεται, τόσο με τη μέθοδο της συμμετοχικής παρατήρησης όσο και με τις συνεντεύξεις, έντονη χρήση της Γ.Π.Α. ανεξαρτήτως φύλου, ηλικίας και μορφωτικού επιπέδου. Ειδικότερα για το κριτήριο του μορφωτικού επιπέδου, αν η μελέτη εστιαζόταν στην άλλη όψη του νομίσματος, δηλαδή το πόσο καλά μιλούν την Κ.Ν.Ε. ίσως να προέκυπταν ενδιαφέρουσες διαφορές.

ΠΛ.Γ.7: Ούλα, ούλα. Ούλα θα πει όλα δηλαδή.

ΠΛ.Α.23: *Μια χαρά τα μλούν. Η γυναίκαμ δεν είναι Αγιασώτσσα τσι άμα βρούμι μκρό μουρό τσι μλά αγιασώτκα λέει -Για δέ μλα αγιασώτκα!*

ΠΛ.Α.27: *Όχι, εγώ έχω συνηθίς και έτσ καταλαβαίνω όλες.*

ΠΛ.Α.28: Ναι όλα. Όπως μεγαλώσεις!

ΠΛ.Α.49: *Ναι με παππούδες και γιαγιάδες έχω εξοικείωση τα καταλαβαίνω όλα.*

ΠΛ.Γ.50: *Με όλες τις ηλικίες και τα παιδιά μιλάνε από μικρά αγιασώτκα και στο σχολείο.*

Οι μεμονωμένες περιπτώσεις ατόμων που δεν χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α. σχετίζονται συνήθως με εκ μέρους τους έλλειψη ευχέρειας χρήσης, είτε γιατί πρόκειται για άτομα που δεν κατάγονται από την Αγιάσο, αλλά μένουν στην περιοχή λόγω εργασίας, είτε γιατί έχουν παντρευτεί κάποιον κάτοικο της περιοχής και ζουν εκεί. Διαπιστώνεται, επίσης, η χρήση της Γ.Π.Α. σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, αν και με τους μεγαλύτερους

επισημαίνεται από μερικούς/ές πληροφορητές/τριες η ύπαρξη κάποιου μικρού βαθμού δυσκολίας, κυρίως λόγω γλωσσικών χαρακτηριστικών σε λεξιλογικό επίπεδο. Αυτό το στοιχείο, ενώ δηλώνει ότι έχουν υπάρξει αλλαγές ή/και στοιχεία που έχουν χαθεί στη Γ.Π.Α., δεν στοιχειοθετεί επιχείρημα για τυχόν γλωσσική απώλεια.

Η Ζερβού (2013: 167), στη διδακτορική της διατριβή για το Καρναβάλι της Αγιάσου, αναφέρει χαρακτηριστικά «ήμουν συχνά παρούσα, κατά τη διάρκεια πρόβας, σε σκηνές όπου μεγαλύτεροι καρναβάλοι διόρθωναν μικρότερους, οι οποίοι προσπαθούσαν να εκφωνήσουν λέξεις και φράσεις που δεν καταλάβαιναν», επισημαίνοντας ότι «πάντα ο μεγαλύτερος είναι αυτός που ξέρει τα περισσότερα και διορθώνει τον μικρότερο, ασχέτως με το αν ο μεγαλύτερος είναι σαράντα και ο μικρότερος εικοσιπέντε ή ο μεγαλύτερος εβδομήντα και ο μικρότερος σαράντα». Το φαινόμενο των μεγαλύτερων ως θεματοφυλάκων των διαλέκτων έχει καταγραφεί από τις πρώτες διαλεκτολογικές μελέτες του 19^{ου} αιώνα. Η έρευνα του Gauchat (1905) για τη γλωσσική ποικιλία στο ελβετικό χωριό Charmey, ανέδειξε ότι οι γλωσσικοί τύποι που χρησιμοποιούσαν οι ομιλητές/τριες μεγαλύτερης ηλικίας αντανακλούσαν ιστορική συνέχεια σε σχέση με τους σύγχρονους γλωσσικούς τύπους που εντοπίζονται στον λόγο των νεότερων ομιλητών/τριών. Οι Chambers και Trudgill (1980, 2011) επισημαίνουν ότι το κοινό χαρακτηριστικό όλων των μεγάλων προγραμμάτων της διαλεκτικής γεωγραφίας είναι ο τύπος του πληροφορητή που σχετίζεται πρωτίστως με την ηλικία (άνω των 70 ετών), σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, όπως τη μόνιμη διαμονή στον τόπο κατοικίας⁹⁷ για την εξασφάλιση αντιπροσωπευτικού διαλεκτικού λόγου μιας συγκεκριμένης περιοχής και χρονικής περιόδου.

ΠΛ.Γ.12: *Όταν μιλάω με τους γονείς μου τα καταλαβαίνω, όταν μιλάω με τους παππούδες μου υπάρχουν λέξεις που... κι εγώ δεν τις ξέρω και ζητάω να μου τις εξηγήσουν και τις χρησιμοποιώ κι εγώ.*

ΠΛ.Γ.16: *Να σας πω ένα περιστατικό. Είμαι στη γιαγιά μου και μου λέει πήγαινε απάνω και φέρε μου το πισκίρ, μικρή ήμουν. Πήγα κι εγώ πάνω έψαχνα, έψαχνα λέω θα το βρω τι είναι γιατί μου είπε σε συγκεκριμένο μέρος που είναι.*

⁹⁷ Βλ. ακρωνύμιο N.O.R.M. από τα «non-mobile», «older», «rural males» - μη μετακινούμενοι, ηλικιωμένοι άρρενες επαρχιώτες (Chambers & Trudgill 2011: 50).

Κατεβαίνω κάτω λέω δεν το βρήκα. Μου είχε πει ότι το πισκίρ είναι πάνω στον καπτέλ'.⁹⁸

ΠΛ.Γ.30: *Όχι όχι γιατί μεγάλωσα με τους παππούδες και τις γιαγιάδες και οι περισσότεροι ήταν μεγάλοι άνθρωποι στις γειτονιές οπότε δεν νομίζω ότι μας δυσκολεύει. Τα καταλαβαίνουμε όλα.*

ΠΛ.Γ.34: *Αλλά έχει τύχει, δηλαδή, να πουν κάποιες λέξεις και να ρωτάω τι σημαίνουν να μου εξηγήσουν.*

ΠΛ.Γ.50: *Με παππούδες που λένε κάποιες λέξεις μπορεί να ρωτήσω τι λένε, επειδή δεν τις χρησιμοποιώ. Με όλες τις ηλικίες και τα παιδιά μιλάνε από μικράγιασώτικα και στο σχολείο.*

ΠΛ.Γ.51: *Καμιά παλιά λέξη θα ρωτήσω, οι παππούδες πιο πολύ τούρκικες μπορεί να πουν αλλά τα καταλαβαίνουμε.*

Αρκετά ερωτήματα που τέθηκαν στους/στις πληροφορητές/τριες αποσκοπούσαν στη διερεύνηση της κοινωνιογλωσσολογικής κατάστασης της Γ.Π.Α. και γενικότερων θεμάτων της χρήσης από τους/τις κατοίκους σήμερα (βλ. σχετικά και Labov 1966, Trudgill 1974, Gal 1993, Papapanlou & Pavlou 1998, Blanchet & Armstrong 2006, Karatsareas 2018). Πολλές απαντήσεις προσανατολίζονται στην αναφορά ενδεχόμενων μεταβολών που υφίσταται η Γ.Π.Α. με το πέρασμα των χρόνων και περνώντας από γενιά σε γενιά (για μελέτες σχετικά με τη γλωσσική αλλαγή βλ. Milroy & Milroy 1985, Κακριδή κ.ά. 1999, Καραντζόλα & Φλιάτουρα 2004, Chesire 2005, Μαγουλά & Μαγουλά 2017).

Η Covarrubias Acosta (2021) στη μελέτη της για τη zapotec, μια εξαιρετικά απειλούμενη γλώσσα, που ομιλείται τόσο στην πόλη San Bartolo Yautepac της πολιτείας Οαχάκα στο Μεξικό όσο και στη διασπορά σε άλλα μέρη του Μεξικού και των Ηνωμένων Πολιτειών, επισημαίνει ότι η γλωσσική μεταβολή στον λόγο των νέων, οι αρνητικές στάσεις των άλλων ομιλητών/τριών προς αυτούς/ές και η κατάσταση των ισπανικών ως κυρίαρχης γλώσσας, τους/τις οδήγησαν να αισθανθούν γλωσσική

⁹⁸ Βλ. λήμμα *πισκίρ* που σημαίνει πετσέτα προσώπου, προσώπιο από την τουρκική λέξη *peskir* (Παπάνης & Παπάνης 2004). Το *καπτέλ'* είναι ένα πολύχρωμο και διακοσμημένο ύφασμα, που τοποθετείτο παλαιότερα πάνω από ένα άλλο χοντρό κάλυμμα που υπήρχε στο τζάκι και εμπόδιζε τους καπνούς να εισέρχονται στον υπόλοιπο χώρο (βλ. σχετικό λήμμα στο Παπάνη & Παπάνη 2004).

ανασφάλεια για τη zapotec και να χρησιμοποιούν αποκλειστικά ισπανικά από την εφηβεία τους. Η Covarrubias Acosta (2021) εντάσσει την κατηγορία των ομιλητών/τριών που περιγράφει στους/στις *ομιλητές/ομιλήτριες φαντάσματα* (ghost-speakers) και επισημαίνει τον σημαντικό ρόλο αυτής της κατηγορίας στην πορεία της γλωσσικής αναζωογόνησης, μέσω ενός προγράμματος που είναι σε εξέλιξη από το 2010.

Σύμφωνα με τους Grinevald και Bert (2011), *ομιλητές/ομιλήτριες φαντάσματα* ονομάζονται οι ομιλητές/τριες μιας εξαιρετικά απειλούμενης γλώσσας, που αρνούνται ότι μπορούν να μιλήσουν τη γλώσσα τους λόγω ενός έντονου αισθήματος γλωσσικής ανασφάλειας. Στην περίπτωση της zapotec, το μεγαλύτερο ποσοστό ατόμων κάτω των 65 ετών ανήκουν σε αυτήν την κατηγορία, που συνεπάγεται ότι μόνο οι άνω των 65 ετών χαρακτηρίζονται ως «άπταιστοι/ες», ικανοί/ες ή φυσικοί/ές ομιλητές/ομιλήτριες της (fluent speakers). Η Covarrubias Acosta (2021) στην περίπτωση αυτή προτείνει ότι ως βοηθητική και ενισχυτική πρακτική, οι ομιλητές/τριες της zapotec, που ανήκουν στην κατηγορία των φυσικών ομιλητών/τριών και κατ' επέκταση είναι άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, θα πρέπει να μην διορθώνουν τους/τις νεότερους/ες τόσο πολύ, εκτός εάν πρόκειται για κάτι ακατανόητο. Είναι καλύτερο οι μεγαλύτεροι/ες αντί να διορθώνουν τους/τις νεότερους/ες να τους/τις ενθαρρύνουν να μιλούν, ώστε οι δεύτεροι/ες να αποκτήσουν σιγουριά και αυτοπεποίθηση κατά τη χρήση της γλωσσικής τους ποικιλίας.

Στην περίπτωση της Αγιάσου υπάρχει η άποψη, κυρίως από μεγαλύτερα άτομα, ότι η Γ.Π.Α. έχει αλλάξει και η αλλαγή είναι πιο εμφανής στον λόγο των νεότερων ομιλητών/τριών. Ωστόσο, όπως φαίνεται και στα παραδείγματα των συνεντεύξεων από την ηλικιακή ομάδα στόχο (20-40 ετών), κάποιοι/ες πληροφορητές/τριες ενστερνίζονται την ίδια άποψη για τους/τις συνομηλικούς/συνομιληκές τους. Σύμφωνα με τους/τις περισσότερους/ες πληροφορητές/τριες από αυτούς/ές, αυτή η αλλαγή εντοπίζεται σε λεξιλογικό επίπεδο. Η ΠΛ.Γ.1, για παράδειγμα, επισημαίνει μια ειδοποιό διαφορά των νεότερων ομιλητών/τριών σε σχέση με τους/τις μεγαλύτερους/ες, η οποία αφορά τη μη χρήση συγκεκριμένων λέξεων που έχουν τουρκικές ρίζες, τις οποίες, μάλιστα, χαρακτηρίζει «βαριές». Η ίδια (ΠΛ.Γ.1), ωστόσο, κάνει χρήση αυτού του λεξιλογίου. Η διαπίστωσή μου αυτή προκύπτει από μια σειρά παραμέτρων.

Καταρχάς, στο ηχογραφημένο υλικό τόσο από τη συνέντευξη όσο και από άλλες συνομιλίες μαζί της, είναι εμφανής η χρήση λέξεων που προέρχονται από την τουρκική γλώσσα. Επιπλέον, σε μια συζήτησή μας στην οποία ήταν παρούσες και άλλες δυο συνομιλήτριες, σχολίασαν/παρατήρησαν ότι η ΠΛ.Γ.1 μιλάει πολύ καλά τη Γ.Π.Α., με καλή προφορά, όπως χαρακτηριστικά ανέφεραν, και γνωρίζει πολλές λέξεις που εκείνες δεν χρησιμοποιούν. Στη συνέχεια, η πληροφορήτρια μας εξήγησε ότι μεγάλωσε με την προγιαγιά της, καθώς οι γονείς και οι παππούδες της δούλευαν και έλειπαν πολλές ώρες από το σπίτι. Η συνθήκη αυτή αποτελεί τον λόγο που, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η ίδια (ΠΛ.Γ.1), *έμαθε αγιασώτκα προυτνά⁹⁹ προυτνά, έφτα που ήξηρε γη γιαγιάμ*. Ο χαρακτηρισμός *προυτνά* αξιολογείται θετικά από την πληροφορήτρια, καθώς παραπέμπει στην παλαιότερη μορφή της γλωσσικής ποικιλίας που δεν έχει υποστεί αλλαγή. Η ίδια ερμηνεία που δίνεται για τη χρήση της παλαιότερης γλωσσικής μορφής της Γ.Π.Α. ακόμη και από νεότερα άτομα ή και από μικρά παιδιά συνδέεται με τη συναναστροφή με άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, όπως αναφέρει η πληροφορήτρια (ΠΛ.Γ.9). Το συγκεκριμένο παράδειγμα δείχνει ότι ακριβώς η Γ.Π.Α. δεν κινδυνεύει να χαθεί ή να πεθάνει, καθώς οι ομιλητές/τριές της αντιλαμβάνονται τις αλλαγές ως προϊόν χρόνου και όχι ως φθορά ή ενδεχόμενη απώλεια. Η Γ.Π.Α. είναι ζωντανή και άρα αλλάζει.

ΠΛ.Γ.1: *Οι μεγαλύτερης ηλικίας χρησιμοποιούν τα παλιά αγιασώτκα που έχουν τουρκικές ρίζες. Όσο περνάει, όσο αλλάζουν οι ηλικίες τα παιδιά είναι λίγο πιο...έχει αλλάξει η γλώσσα προς πιο μυτιληνιά προς πιο ελληνικά, δεν χρησιμοποιούν αυτές τις βαριές τις λέξεις με τις τουρκικές ρίζες και τα λοιπά και τα λοιπά, έχουν αλλάξει τα αγιασώτκα. Να σας πω και το εζής, τα παιδιά των ομογενών που έχουν γεννηθεί και μεγαλώσει στην Αυστραλία ξέρουν καλύτερα αγιασώτκα από τα παιδιά των Αγιασωτών, γιατί τα μεγαλώνουν οι γονείς τους που είναι γεννημένοι ας πούμε το '35, το '38, το '40 με τα αγιασώτκα τα παλιά που ξέραν, οι οποίοι μλούν καλύτερα αγιασώτκα, απ' ότι τα μλούν γοι Αγιασώτες. Αυτό ισχύει, ξέρω γω μωρέλ' από την Αυστραλία τρίτης γενιάς, ήταν η μάνα Αγιασώτισσα κι η γιαγιά και το παιδάκι πήγαινε σχολείο στην Αυστραλία και*

⁹⁹ Βλ. λήμμα *προυτ'νός* με τη σημασία του παλαιότερου (Παπάνης & Παπάνης 2004).

πέρασε πολύ κοντά ένα λεωφορείο και λέει -Ω μα γράντσα! Μαμά τρόμαξα δηλαδή.¹⁰⁰

ΠΛΓ9: Έχω τύχει μικρά παιδιά που επειδή έχουν παππούδες και γιαγιάδες που μιλάνε πιο βαριά, μιλάνε και τα ίδια πιο βαριά κι από μένα και ας είναι πιο μικρά από μένα!

Η σύνδεση του οικογενειακού περιβάλλοντος γενικότερα με τη διατήρηση και μετάδοση των γλωσσικών κωδίκων αποτελεί πρωταρχικό ζήτημα που έχει απασχολήσει την έρευνα. Ειδικότερα, σε καταστάσεις διγλωσσίας και πολυγλωσσικά περιβάλλοντα η γλωσσική διατήρηση μπορεί να επιτευχθεί μέσω κάποιων πρακτικών. Προς αυτήν την κατεύθυνση ο Fishman (1991, 2001) πρότεινε το μοντέλο της *Αναστροφής της Γλωσσικής Μετατόπισης* (Reversing Language Shift model, βλ. Χατζηδάκη 2022: 407). Βάσει του συγκεκριμένου μοντέλου επισημαίνεται ότι η αποτελεσματική εκμάθηση της γλώσσας/γλωσσικής ποικιλίας επιτυγχάνεται μέσω της συστηματικής επαφής και χρήσης με άτομα από το στενό (γονείς, αδέρφια) αλλά και ευρύτερο (παππούδες, θείοι/θείες) οικογενειακό περιβάλλον. «Ιδιαίτερα η αλληλεπίδραση με γιαγιάδες και παππούδες είναι εξαιρετικά σημαντική για τη γνωστική, γλωσσική, και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών» αναφέρει χαρακτηριστικά η Χατζηδάκη (2022: 410), αναλύοντας την καλλιέργεια της μειονοτικής γλώσσας στο οικογενειακό περιβάλλον ως μια από τις γλωσσικές πρακτικές για την επίτευξη της γλωσσικής διατήρησης. Στην περίπτωση της Αγιάσου αναδεικνύεται μια ιδιαίτερη πτυχή που συνδέεται με την έννοια της γλωσσικής μετάδοσης ξεχωριστών γλωσσικών χαρακτηριστικών από μέλη του δικτύου στενών επαφών.

Ο προσδιορισμός των αγιασώτικων ως *προυτνά*, που αναφέρθηκε παραπάνω, είναι συνώνυμος με τα αυθεντικά, τα γνήσια, τα καθαρά και τα «βαριά». Ειδικότερα, ο χαρακτηρισμός «βαριά» εμφανίζεται συχνά στα σχόλια και αποτελεί το βασικό γνώρισμα που αποδίδουν οι πληροφορητές/τριες στη Γ.Π.Α.. Η έννοια «βαριά»

¹⁰⁰ Οι Παπάνης και Παπάνης (2004) αναφέρουν για το λήμμα *γραντίζου* με τη σημασία 'κατουριέμαι από τον φόβο μου' ότι, κατά τη γνώμη τους, προέρχεται από το ρήμα *υγραίνομαι* και στη ρύμη του λόγου προστίθεται η αιτία, δηλαδή ο φόβος. Επομένως, το *γράντσα* πήρε την έννοια του φοβήθηκα. Οι ίδιοι αναφέρουν (Παπάνης & Παπάνης 2004) ότι κατ' άλλους μπορεί να προέρχεται από την τουρκική λέξη *ugramak* με τη σημασία 'κλονίζομαι νευρικά'.

χρησιμοποιείται για την αποτύπωση και εκφορά των περισσότερων γλωσσικών χαρακτηριστικών της Γ.Π.Α., με έμφαση κυρίως στο λεξιλόγιο και την προφορά.¹⁰¹

ΠΛ.Α.25: *Απ' ό,τι θυμάμαι αυτά τα πιο τα πιο παλιά έτσι αγιασώτικα γιατί κι εγώ μπορούσα κάποια στιγμή να καταλάβω μερικά πράγματα.*

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει, ωστόσο, η αμφισημία των συνδηλώσεων του όρου «βαριά», είτε ως επίθετο είτε ως επίρρημα, καθώς άλλοτε έχει θετικό και άλλοτε αρνητικό πρόσημο. Χρησιμοποιείται, έτσι, ως θετική αξιολόγηση όταν συσχετίζεται με την αυθεντική χρήση της Γ.Π.Α., κυρίως όταν οι πληροφορητές/τριες τη συνδέουν με τον λόγο των ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας. Ενώ σύμφωνα με τους/τις πληροφορητές/τριες το αντίθετο, δηλαδή η «ελαφριά» εκδοχή αν θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σαν έννοια, αποτελεί ενδείκτη γλωσσικής μεταβολής και ενδεχόμενης νόθευσης και υποχώρησης της Γ.Π.Α. Η περιγραφή «βαριά», επομένως, μοιάζει να ταυτίζεται με τη γνήσια, αυθεντική, καθαρή και ανόθευτη μορφή της Γ.Π.Α. Από την άλλη, υπάρχει και η αρνητική όψη του χαρακτηρισμού «βαριά», εφόσον παραπέμπει σε δυσνόητο ή και κακόηχο λόγο. Για σχετικά ευρήματα της συνδήλωσης «βαριά» βλ. ενδεικτικά τις έρευνες των Tsitsipis 1981, Πλαδή 2002, Κουρδή 2003 και Τσιπλάκου 2004.

ΠΛ.Γ.7: *Ναι μιλώ τα βαριά τα πολύ πολύ αγιασώτκα, πώς να το πω.*

Παράλληλα, οι πληροφορητές/τριες περιγράφοντας τη μορφή της Γ.Π.Α. που χρησιμοποιούν, της αποδίδουν χαρακτηρισμούς όπως *τα καθαυτού* ή *πολύ πολύ αγιασώτικα*. Αυτοί οι χαρακτηρισμοί παραπέμπουν στις έννοιες *βασίλεκτος* (basilect), *μεσόλεκτος* (mesolect) και *μητρόλεκτος ή ακρόλεκτος* (acrolect) (βλ. μεταξύ άλλων Smith 1974, Rickford 1979, 1983, Escure 1997). Η βασίλεκτος αναφέρεται σε μια γλωσσική ποικιλία η οποία είναι αρκετά απομακρυσμένη από την ακρόλεκτο. Η μεσόλεκτος τοποθετείται ανάμεσα στην ακρόλεκτο και τη βασίλεκτο και αποτελεί όρο αναφοράς σε ενδιάμεσες ποικιλίες που χαρακτηρίζονται ως μια συμβιβαστική εκδοχή (Escure 1997). Η ακρόλεκτος αναφέρεται στην κοινή γλωσσική ποικιλία με την οποία

¹⁰¹ Σε σχέση με το θέμα της προφοράς της Γ.Π.Α., πολλοί/ές συνομιλητές/τριές μου αναφέρθηκαν σε ένα πολύ ιδιαίτερο παράδειγμα. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με αυτούς/ές, για να επιβεβαιώσουν τους/τις φυσικούς/ές ομιλητές/τριες της Γ.Π.Α. εστιάζουν στον σωστό τρόπο προφοράς μίας και μόνο λέξης. Πρόκειται για τη λέξη 'σκυλάκι' που στη Γ.Π.Α. είναι *στολαρέλ*.

είναι δυνατή η σύγκριση με άλλες λέκτους¹⁰² (βλ. σχετικά λήμματα στον Κρύσταλ 2008). Αυτοί οι όροι συνεπάγονται μια θεώρηση στο πλαίσιο ενός διαλεκτικού συνεχούς.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα διαλεκτικού συνεχούς αποτελεί η περίπτωση της κυπριακής.¹⁰³ Δεδομένης της επικράτησης μιας γενικευμένης κοινής, που προέρχεται από την τοπική γλωσσική ποικιλία της Μεσαορίας, η ισχύουσα διαφοροποίηση έγκειται στην κυπριακή των πόλεων που αποτελεί την ακρόλεκτο και των χωριών που καλούνται *χωρκάτικα* και συνιστούν τη βασίλεκτο. Η πλειονότητα των ομιλητών/τριών έχουν την αίσθηση ότι μιλούν μια μεσολεκτική ποικιλία (Goutsos & Karyoleμου 2004, Τσιπλάκου 2004, Terkourafi 2005, Tsiplakou 2009).

Στην περίπτωση της Αγιάσου, μια αντίστοιχη κατηγοριοποίηση θα μπορούσε να βασιστεί σε μια διαβάθμιση μεταξύ των γενεών. Έτσι θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως βασίλεκτος τα παλιά αγιασώτικα, αυτά που μιλούσαν οι παππούδες και οι γιαγιάδες, όπως αναφέρουν οι ομιλητές/τριες, και τα χαρακτηρίζουν ως «καθαυτού», «παλαιότερα» και «γνήσια». Η ταύτιση του παλαιού με την καθαρότητα, τη «μη νόθευση», δηλαδή, της γλωσσικής ποικιλίας, αποτελεί, εξάλλου, μια βασική στάση πολλών διαλεκτόφωνων σε διάφορα σημεία του κόσμου. Από την άλλη πλευρά, η ακρόλεκτος σε αυτό το πλαίσιο αναφέρεται στην πιο σύγχρονη γλωσσική εκδοχή της Γ.Π.Α. που διαφοροποιείται κυρίως σε λεξιλογικό επίπεδο, αποβάλλοντας λέξεις του παρελθόντος και, σύμφωνα με τους πληροφορητές και τις πληροφορήτριες, λέξεις με τουρκική ρίζα. Η πλειονότητα, ωστόσο, των ομιλητών και ομιλητριών μοιάζει, με βάση τα δεδομένα, να χρησιμοποιεί μια μεσολεκτική ποικιλία.

Η Πλαδή (2002: 75) κατά την έρευνά της στο Λιτόχωρο, αναφέρει ότι «η βασίλεκτος, δηλαδή το ιδίωμα του Λιτοχώρου, και η ακρόλεκτος, δηλαδή η Κοινή, αποτελούν τα δύο άκρα του συνεχούς». Στην περίπτωση της Αγιάσου αν θα μπορούσε

¹⁰² Ο όρος *λέκτος* αναφέρεται στη συλλογή γλωσσικών φαινομένων, τα οποία ταυτίζονται μεταξύ τους λειτουργικά στα πλαίσια μας γλωσσικής κοινότητας. Η βάση επί της οποίας γίνεται η συλλογή μπορεί να είναι είτε γεωγραφική είτε κοινωνική. Στο υποτιθέμενο συνεχές των γλωσσικών ποικιλιών, αναγνωρίζονται διάφορα επίπεδα, ειδικότερα η βασίλεκτος, η μεσόλεκτος, η ακρόλεκτος (Κρύσταλ 2008).

¹⁰³ Οι Κατσογιάννου κ.ά. (2004) κάνουν λόγο για κοινωνιογλωσσικό/υφολογικό συνεχές στην περίπτωση της κυπριακής, εντοπίζοντας στην ανάλυσή τους φωνολογικές, φωνητικές, μορφολογικές και συντακτικές μεταβλητές για τη διάκριση επιπέδων ύφους.

να υπάρχει μια ανάλογη κατηγοριοποίηση, θα μπορούσε να στηριχθεί με ακρόλεκτο την Κ.Ν.Ε., με βασίλεκτο τη Γ.Π.Α. και μεσόλεκτο την επικρατούσα διαλεκτική ποικιλία της Λέσβου, που χρησιμοποιείται από την πλειονότητα των κατοίκων και φέρει τα βασικά γνωρίσματα των βόρειων διαλέκτων. Βάσει αυτής της οπτικής, οι ομιλητές και ομιλήτριες της Γ.Π.Α. φαίνεται να χρησιμοποιούν την Κ.Ν.Ε. με όσους και όσες δεν είναι από το νησί, τη Γ.Π.Α. με τους Αγιασώτες και Αγιασώτισσες και τη μεσολεκτική ποικιλία με ενδεχομένως περισσότερα διαλεκτικά στοιχεία της Γ.Π.Α. με τους/τις ντόπιους/ες διαλεκτόφωνους/ες ολόκληρου του νησιού.

ΠΛ.Α.5: *Ναι νομίζω πως ναι γιατί όσο περνάνε τα χρόνια, κάπως μεταλλάσσεται και η διάλεκτος, τώρα ας πούμε οι παππούδες μας μιλούσαν πολύ πιο βαριά από μας, υπάρχουν λέξεις που εγώ προσωπικά τις έχω ξεχάσει, γιατί τις άκουγα από τη γιαγιά μου, από τον παππού μου, τώρα δεν τις ακούω από κανέναν οπότε έχουν βγει από το μυαλό μου, φαντάσου τώρα τα δικά μας τα παιδιά.*

ΠΛ.Γ.11: *Νομίζω ότι χάνεται... Κάποια παιδιά της ηλικίας μου μιλάνε ελληνικά (γέλιο) λες και η αγιασώτικη διάλεκτος δεν είναι ελληνικά. Νομίζουν δηλαδή ότι επειδή έφυγαν και γύρισαν ότι είναι κάτι υποτιμητικό, ρε παιδί μου, ότι θα γυρίσουν να τους πουν δεν ξέρεις να μιλάς. Νομίζω ότι επειδή βγαίνουν έξω και βλέπουν κάτι και αλλάζει η νοοτροπία τους, γιατί, εντάζει, όταν είσαι σε ένα χωριό και δεν έχεις βγει έξω θα ξέρεις και του χωριού, ενώ άμα έχεις πάει σε άλλη πόλη θα δεις πώς κινείται ο κόσμος, διαφορετική διασκέδαση, διαφορετική νοοτροπία, πολλά, οπότε νομίζω ότι το υποτιμάνε λίγο το χωριό μας (γέλιο).*

ΠΛ.Γ.21: *Δεν χρησιμοποιούν λέξεις παλιές λέξεις που χρησιμοποιούσαν... οι γιαγιάδες κι αυτά, αλλά παραμένει ακόμα το γλωσσικό ιδίωμα, απλά δεν χρησιμοποιούνται οι παλιές λέξεις που χρησιμοποιούσαν αυτοί.*

ΠΛ.Α.26: *Οι παλιοί μιλάνε τα καθαντού!*

Στο πλαίσιο της γνήσιας και «παλιάς» γλωσσικής μορφής γίνεται ιδιαίτερη μνεία στη χρήση της Γ.Π.Α. από μετανάστες/τριες του εξωτερικού (για σχετικές μελέτες με την ελληνική διασπορά βλ. ενδεικτικά Aravossitas 2016, Alvanoudi 2017, 2018, Karatsareas 2019, Ράλλη κ.ά. 2019, Τσιμπούρη κ.ά. 2019, Pappas κ.ά. 2022), οι οποίοι/ες διατηρούν τη Γ.Π.Α. και χρησιμοποιούν γλωσσικά χαρακτηριστικά της που τώρα, σύμφωνα με κάποιους/ες πληροφορητές/τριες, τείνουν να εξαλειφθούν ακόμα και στην ίδια την Αγιάσο, κυρίως λόγω της επιρροής της Κ.Ν.Ε. Η συσχέτιση της

μετανάστευσης με τη διατήρηση παλαιότερων γλωσσικών μορφών και γενικότερα γλωσσικών ποικιλιών του τόπου καταγωγής παραπέμπει όχι μόνο σε παλαιότερες μορφές αλλά και στην έννοια των *γλωσσών πολιτισμικής κληρονομιάς* (heritage languages) και στον όρο «ομιλητές/τριες της γλώσσας κληρονομιάς» (heritage language speakers) (Peyton κ.ά. 2002, Polinsky & Kagan 2007, Benmamoun κ.ά. 2013). Στην περίπτωση αυτή, οι μετανάστες/τριες δεύτερης γενιάς, από τη γέννησή τους ή από μικρή ηλικία, έρχονται σε επαφή με τη γλώσσα που χρησιμοποιείται στο σπίτι, αλλά συνήθως, δεδομένου ότι απουσιάζει από το σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον, είναι αδύνατον να αναπτύξουν όλες τις γλωσσικές δεξιότητες επαρκώς σε αυτήν τη γλώσσα. Σύμφωνα με την Τζακώστα (2022: 124), «οι γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες της ελληνικής είναι γλώσσες κληρονομιάς, δεδομένης της ισχύος της πρότυπης γλώσσας, ενώ η ελληνική είναι γλώσσα κληρονομιάς για τους Έλληνες και Ελληνίδες που ζουν στο εξωτερικό».

Παράλληλα, αξίζει να αναφερθεί ότι στην περίπτωση της Γ.Π.Α., οι Έλληνες και Ελληνίδες που μεταναστεύουν σε άλλα μέρη του πλανήτη τείνουν να μεταδίδουν στα παιδιά τους τη διαλεκτική ποικιλία, όπως φαίνονται στα αποσπάσματα των συνεντεύξεων των ΠΛ.Γ.1 και ΠΛ.Γ.3. Επιπροσθέτως, οι πληροφορητές/τριές μου αναφέρθηκαν σε περιπτώσεις γνωστών τους, οι οποίοι/ες, όταν έρχονταν στην Ελλάδα, αντιμετώπιζαν δυσκολίες στην επικοινωνία τους λόγω του ότι γνώριζαν αποκλειστικά τη Γ.Π.Α. και όχι την Κ.Ν.Ε. Η ΠΛ.Γ.3 αναφέρεται, επίσης, στο γεγονός ότι οι Έλληνες/Ελληνίδες μετανάστες/τριες διατήρησαν τη «βαριά» μορφή φεύγοντας από το χωριό, λόγω της περιορισμένης ή και καμίας επαφής με την ιδιαίτερη πατρίδα σε βάθος χρόνου. Το φαινόμενο επαληθεύεται και από έρευνες σχετικά με τη γλώσσα των Ελλήνων μεταναστών, όπου εντοπίζονται διαλεκτικά χαρακτηριστικά από τις τοπικές ελληνικές ποικιλίες (βλ. ενδεικτικά Τσολακίδη κ.ά. 2019).

ΠΛ.Γ.3: Έχω παρατηρήσει όλα αυτά τα χρόνια και από συγγενείς που ζουν στο εξωτερικό όταν έρχονται στη Μυτιλήνη ή στην Αγιάσο για διακοπές μιλούν τα πιο βαριά αγιασώτικα από τους Αγιασώτες που μένουν, τους ντόπιους που μένουν μόνιμα εδώ. Από τη Γερμανία, Καναδά, Αυστραλία, Αμερική, όλοι μου οι συγγενείς ακόμη και στο τηλέφωνο που θα μιλήσουμε να πούμε τι κάνεις, Καλά Χριστούγεννα, Χρόνια πολλά, θα το πούνε με την πιο βαριά μορφή, της Αγιάσου τη γλώσσα. Το έχουν διατηρήσει πάρα-πάρα πολύ και σε σημεία που δεν

καταλαβαίνεις, δηλαδή μιλάνε τα παλιά-παλιά γιατί εκείνοι είναι μετανάστες απ' το χωριό. Μιλάνε και τα παιδιά τους.

Στο πλαίσιο της συζήτησης για τις γλώσσες κληρονομιάς ανήκει η έκδοση ενός τετράγλωσσου εικονογραφημένου λεξικού της Γ.Π.Α. που απευθύνεται σε παιδιά μεταναστών (Σταφίδας 2014).¹⁰⁴ Ο συγγραφέας του λεξικού έχει ρίζες από την Αγιάσο, ενώ γεννήθηκε στην Πάτρα και ζει εδώ και πολλά χρόνια στη Γερμανία. Στο εισαγωγικό του σημείωμα αναφέρει ότι, εκτός από τα Νέα Ελληνικά, μεταφράστηκε και σε τρεις ξένες γλώσσες ώστε να καλυφθούν οι ανάγκες των Αγιασωτών, κυρίως στην Αυστραλία, την Αμερική, τον Καναδά, τη Γερμανία και το Βέλγιο (Σταφίδας 2014). Αφορμή της έκδοσης του συγκεκριμένου λεξικού αποτέλεσε ένα ερευνητικό ταξίδι του συγγραφέα στα ελληνόφωνα χωριά της Κάτω Ιταλίας, όπου παρατηρώντας τη σημαντική μείωση του αριθμού των ομιλητών/τριών της ελληνικής διαλέκτου, θεώρησε λυπηρό να χαθεί μία ακόμα διαλεκτική ποικιλία. Σκοπός του λεξικού είναι «οι μικροί Αγιασώτες του εξωτερικού να νιώσουν πιο κοντά τους το χωριό και τη γλώσσα των γονιών και των παππούδων τους και να γνωρίσουν καλύτερα την καθημερινή ζωή των Αγιασωτών του χτες και του σήμερα» (Σταφίδας 2014: 10).

Στη συζήτηση για τη γλωσσική αλλαγή της Γ.Π.Α., επισημαίνεται ο ρόλος του σχολείου, καθώς κάποιοι γονείς αποτρέπουν τα παιδιά τους να χρησιμοποιούν την τοπική τους γλωσσική ποικιλία και ενισχύουν τη χρήση της πρότυπης γλώσσας, δηλαδή της Κ.Ν.Ε.

ΠΛ.Γ.12: Πιστεύω ότι ειδικά στις μικρότερες ηλικίες έχει χαθεί και αυτό οφείλεται στο σχολείο, γιατί υπάρχουν καθηγητές που πιέζουν τα παιδιά να μιλάνε ελληνικά κι έτσι χάνεται η αγιασώτικη διάλεκτος.

Σε περιπτώσεις διγλωσσίας ή και πολυγλωσσίας έχει επισημανθεί ο ρόλος του σχολείου (Skutnabb-Kangas 1981, Τσοκαλίδου 2012) στη διαμόρφωση των στάσεων για τη γλώσσα. «Καταδικάζοντας ως λαθεμένες ή κακής ποιότητας τις διάφορες ομιλούμενες παραλλαγές της εθνικής γλώσσας, το σχολείο αποδίδει κατωτερότητα στους ομιλητές τους», αναφέρει χαρακτηριστικά η Φραγκουδάκη (1999: 126). Η θετική ή αρνητική στάση των ομιλητών/τριών απέναντι στη μητρική τους γλώσσα διαμορφώνει τη διαλεκτική ταυτότητα. Ο Παπαναστασίου (2015) κάνει λόγο για τη

¹⁰⁴ Ο ιδεολογικός χαρακτήρας αυτού του εγχειρήματος παρουσιάζεται στο Κεφ. 6.

σημασία της διαλεκτικής ταυτότητας στη διατήρηση των διαλέκτων, καθώς επισημαίνει τη σύνδεσή της με τη χρήση των διαλέκτων. Η διαμόρφωση της διαλεκτικής ταυτότητας των ομιλητών/τριών «εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το τι δάσκαλοι και καθηγητές γλωσσικών μαθημάτων θεωρούν ως «σωστό» και «λάθος» στη γλωσσική χρήση» (Τζακώστα 2022: 126). Ειδικότερα, το θέμα της διερεύνησης των γλωσσικών στάσεων τόσο των εκπαιδευτικών όσο και των μαθητών/τριών και φοιτητών/τριών απέναντι στις γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες, έχει απασχολήσει την έρευνα (Αρχάκης & Σπηλιοπούλου 2015, Καψάσκη & Τζακώστα 2016, Τζακώστα 2019, Παύλου & Παπαπαύλου 2012, Τζακώστα & Μπετεινάκη 2019).

Επιπλέον, πολλές έρευνες έχουν προσανατολιστεί στην αξιοποίηση των διαλεκτικών ποικιλιών στην εκπαιδευτική διαδικασία (Τσιπλάκου 2007, Αγγελοπούλου 2010, Τσιπλάκου & Χατζηγιάννου 2010, Ματθαιουδάκη 2015, Κατσούδα 2016, Στάμου κ.ά. 2016, Τσάμη κ.ά. 2016, Τσάμη 2018, Τζακώστα & Μπετεινάκη 2018α, 2018β, Τζακώστα 2019, Ioannidou κ.ά. 2020, Οικονομάκου 2021). Τα αποτελέσματα των ερευνών που αφορούν τα εμπλεκόμενα πρόσωπα (εκπαιδευτικούς και μαθητές/φοιτητές) σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης (πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια, τριτοβάθμια) επισημαίνουν την αμηχανία από την πλευρά των εκπαιδευτικών στη διαχείριση του γλωσσικού ρεπερτορίου των μαθητών/τριών τους. Οι εκπαιδευτικοί, αναγνωρίζοντας την αξία των διαλεκτικών ποικιλιών, επιτρέπουν τη χρήση τους στον προφορικό λόγο, ενώ την αποθαρρύνουν στον γραπτό λόγο (Τζακώστα & Μπετεινάκη (2018β). Στην περίπτωση της Αγιάσου, υπήρχαν πληροφορητές/τριες μεγαλύτερης ηλικίας που δήλωναν ότι όταν φοιτούσαν στο σχολείο, καθώς πολλοί εκπαιδευτικοί ήταν Αγιασώτες/Αγιασώτισσες¹⁰⁵ ενθάρρυναν τους μαθητές/τις μαθήτριες να μιλούν τη Γ.Π.Α., ενώ, μάλιστα, υπήρχαν και κάποιοι/ες εκπαιδευτικοί που σχεδόν τους/τις πίεζαν να μιλήσουν. Στις μέρες μας, οι περισσότεροι/ες εκπαιδευτικοί που διδάσκουν δεν κατάγονται από την Αγιάσο, αλλά φαίνεται να αποδέχονται τη γλωσσική ποικιλότητα και τα σχόλια είναι ενθαρρυντικά προς τους μαθητές και τις μαθήτριές τους.¹⁰⁶

¹⁰⁵Κάποιος πληροφορητής μου είχε αναφέρει ότι ένας εκπαιδευτικός τούς προέτρεπε να γίνουν δάσκαλοι/ες ή καθηγητές/τριες και να μην ακολουθήσουν άλλο επάγγελμα. Πολλοί/ές, επίσης, αναφέρουν ότι πολλοί Αγιασώτες/Αγιασώτισσες παλαιότερων χρόνων ήταν εγγράμματοι/ες και μορφωμένοι/ες.

¹⁰⁶ Για στάσεις γονέων και εκπαιδευτικών στην Αγιάσο βλ. Πράτσου 2020.

5.2.5 Η στάση των άλλων απέναντι στη Γ.Π.Α.

Είναι, επίσης, σημαντικό να διερευνηθεί η αντιμετώπιση των άλλων, μη ομιλητών/τριών, ατόμων, δηλαδή, που δεν κατάγονται ή δεν σχετίζονται με την Αγιάσο, όπως αναφέρεται από τους ομιλητές και τις ομιλήτριες. Γενικά από τα ερευνητικά δεδομένα προκύπτει ότι η στάση των άλλων ατόμων (Λεσβίων ή μη) ποικίλει από αρνητική έως θετική. Υπάρχουν αναφορές σε περιπαικτικά και κοροϊδευτικά σχόλια, σε γέλια, αλλά και σε εκδήλωση ενδιαφέροντος, καθώς και σε δήλωση ευαρέσκειας.

ΠΛ.Γ.9: *Άλλοι...γελάνε και λένε πες το ξανά δεν κατάλαβα τι είπες κι απλά τελειώνει εκεί κι άλλοι έχουν ενδιαφέρον να μάθουν τι σημαίνει η λέξη κι από πού προέρχεται. Και μέσα στο αεροπλάνο μέσα στο καράβι ρωτάνε -Από πού είσαι; -Από Μυτιλήνη; -Πες μας αυτό πώς το λέτε! Οι πιο πολλοί, το 80% ας πούμε ναι, ενδιαφέρεται.*

ΠΛ.Γ.18: *Τους φαίνεται παράξενο και οι περισσότεροι ζητάνε κιόλας να μιλήσουμε, γιατί τους αρέσει που μιλάμε, τους αρέσει που μιλάμε διαφορετικά από τους υπόλοιπους, απλά επειδή είναι λίγο βαριά ... η προφορά μας δεν μπορούν να μας καταλάβουν. Και στη Μυτιλήνη που πήγαινα στο σχολείο μου έλεγαν -Μίλησε μίλησε, τους άρεσε πολύ να μιλάω...*

ΠΛ.Γ.24: *Κοίτα να δεις, σε άλλους τους αρέσει, σε άλλους δεν τους αρέσουν, λένε δεν είναι ωραία! Έχει τύχει δηλαδή να μου πούνε έτσι που μιλάτε δεν είναι ωραία.*

ΠΛ.Γ.26: *Συνήθως οι ξένοι άνθρωποι που έρχονται δεν καταλαβαίνουν. Πολλά πράγματα τα λέμε γρήγορα, βαριά συνήθως δεν καταλαβαίνουν αλλά τι να κάνουμε! Κάποιοι ρωτάνε τι λέμε. Τους αρέσει όμως!*

Η σύνδεση του διαλεκτικού λόγου με την πρόκληση γέλιου και σχολίων κοροϊδευτικού χαρακτήρα συνάδει με τον κοινωνικό στιγματισμό που αφορά ιδιαίτερα στις βόρειες γλωσσικές ποικιλίες, λόγω της συνδήλωσης με τον «βλάχικο»¹⁰⁷ ή «χωριάτικο» λόγο (βλ. ενδεικτικά Πετρούνια 1993 [1984], Φραγκουδάκη 1996, Κουρδή 1996, 2003, Πλαδή 2002). Η Πλαδή, στην έρευνά της για το Λιτόχωρο, αναφέρεται στην απροθυμία

¹⁰⁷ Η χρήση του χαρακτηρισμού «βλάχικος» δεν εμπεριέχει εθνοτικό χαρακτήρα, καθώς δεν αφορά την εθνοτική ομάδα των Βλάχων. Η έννοια του βλάχου στην Κ.Ν.Ε. έχει ταυτιστεί με τους αγρότες, με άτομα, δηλαδή, κυρίως χαμηλού μορφωτικού επιπέδου και είναι αρνητικά στιγματισμένη.

κάποιων πληροφορητών/τριών να συμμετάσχουν στην έρευνά της, προβάλλοντας ως δικαιολογία ακριβώς αυτόν τον λόγο και λέγοντας, χαρακτηριστικά, *Τι; Θεες να μας γράψεις για να γελάτε μετά στη Θεσσαλονίκη;* (Πλαδή 2002: 156).

ΠΛ.Γ.11: *Εντάξει στο σχολείο που ήμουνα και με είχε νευριάσει κάποιος και μιλούσα στα αγιασώτικα και δεν καταλάβαινε τίποτα. λέει (γέλιο) από πού κατέβηκες εσύ. Από κάπου που υπάρχουν αρκούδες (γέλιο). Μετά συνεννοηθήκαμε, τα είπα μετά στα ελληνικά για να καταλαβαίνει τι τον λέω... Άλλοι θεωρούν ότι αυτή η διάλεκτος είναι κάτι πολύ... ιδιαίτερη ότι το ακούν και δείχνουν ενδιαφέρον, ότι είναι γίνεται κάτι διαφορετικό. Άλλοι το ακούν και το κοροϊδεύουν.*

ΠΛ.Γ.36: *Ναι λένε -Ξανά πες τίποτα έτσι καμιά ατάκα έτσι να γελάσουμε και νιώθω μειονεκτικά, λέω γιατί να γελάσεις, νιώθω ότι με κοροϊδεύουν εκείνη την ώρα και έτσι προσπαθώ, εντάξει λέω άντε, είπα και μια κοτσάνα, λέω τώρα τι θες και το συζητάς. Για παράδειγμα, το μπα εδώ στην Αγιάσο είναι ναι, ενώ σε άλλες περιοχές είναι όχι, γιατί μια μέρα κάπου είχα πάει και άθελά μου λέει θέλεις ένα ποτήρι νερό και λέω μπα. Και βέβαια δεν μου έδωσε, ντράπηκα έτσι και δεν ξανά είπα τίποτα κι όταν πέρασε ώρα μετά με ρωτά θέλεις καφέ και με κοίταζε - άκου να σου πω πήρα το θάρρος και λέω -στη δικιά μου γλώσσα το μπα είναι ναι, όταν σου λέω μπα θα ξέρεις ότι είναι ναι.*

Δεν λείπουν βέβαια και οι περιπτώσεις που αναφέρονται σε δυσνόητη επικοινωνία, χαρακτηρίζοντας τη Γ.Π.Α. ως επί το πλείστον «βαριά» (για ερμηνεία της έννοιας βλ. και παραπάνω).

ΠΛ.Α.2: *Μπορεί κάποιος να γελάσει γιατί δεν καταλαβαίνει, έχουμε βαριά προφορά και δεν χρειάζεται να είμαι στην Αθήνα για να συμβεί αυτό, μου 'χει συμβεί και στη Μυτιλήνη να μην καταλαβαίνουν τι λέω. Δεν με πειράζει εμένα.*

ΠΛ.Γ.3: *Ναι είναι πολύ βαριά για τους άλλους. Όταν έρχεται κάποιος από την Αθήνα ή από ένα άλλο μέρος, δεν σου λέω για τη Μυτιλήνη, γιατί και Μυτιλήνη μιλάνε, οι Μυτιληνιοί μιλάνε. Το οποίο φαίνεται, κάνει μπαμ όταν πας σ' ένα άλλο μέρος και για διακοπές. Σε καταλαβαίνουν αμέσως από πού είσαι. Όπως καταλαβαίνουν έναν Κρητικό. Ζούσα στη Ρόδο, που εκεί πάλι μιλάνε σαν Κύπριοι, μιλούν τραγουδιστά κι εκεί πάλι δεν καταλαβαίνεις. Πρέπει να ζήσεις*

ένα διάστημα, να μάθεις τον τρόπο έκφρασης που έχουνε κι από εκεί και πέρα χρησιμοποιούν εκφράσεις, δηλαδή την τρελή την λένε σαλίλα. Πού να σκεφτείς εσύ!

ΠΛ.Α.5: Ήμασταν μία παρέα Αγιασώτες οι οποίοι κυκλοφορούσαμε ξέρω γω ή βγαίναμε με άλλους που δεν ήταν δικοί μας ή μέσα σε ένα λεωφορείο ξέρω γω ή μέσα στο ηλεκτρικό, αναμεταξύ μας πάντα μιλάγαμε αγιασώτικα ή άλλοι μας κοίταζαν, όλοι οι υπόλοιποι μας κοίταζαν μ' ανοιχτό το στόμα λένε από πού είναι αυτοί τώρα, τι μιλάνε τώρα (γέλιο).

Επιπλέον, αρκετά άτομα δηλώνουν ότι η χρήση της Γ.Π.Α. προκαλεί σύγχυση στους άλλους ως προς την καταγωγή τους. Αρκετοί/ές αναφέρουν ότι τους/τις έχουν αντιμετωπίσει ως άτομα που προέρχονται από την Κύπρο ή από άλλες ξένες χώρες και περιοχές όπως από τη Γερμανία και από το Κουρδιστάν, καθώς, όπως αναφέρει, για παράδειγμα, ο πληροφορητής ΠΛ.Α.2 μπορεί κάποιος να τα μπερδέψει ότι είναι άλλη γλώσσα, δεν μοιάζουν πολύ με ελληνικά.

ΠΛ.Α.2: Στην Αθήνα όταν σπούδαζα μ' είχαν ρωτήσει αν είμαι από το Κουρδιστάν, μοιάζανε τα αγιασώτικα με τη γλώσσα του Κουρδιστάν, μέσα στο λεωφορείο που μιλάγα με μία άλλη Αγιασώτισσα. Μπορεί κάποιος να τα μπερδέψει ότι είναι άλλη γλώσσα, δεν μοιάζουν πολύ με ελληνικά!

ΠΛ.Γ.6: Ναι θυμάμαι, δεν ήμνταν εδώ όταν ήμουν μικρή κι είχα πάει στην Αθήνα στη γιαγιά μου σ' ένα μαγαζί και με ρωτήσαν -Από την Κύπρο είσαι κοπέλα μ; και λέω -Όχι είμαι από ένα χωριό της Λέσβου, την Αγιάσο.

ΠΛ.Γ.30: Πώς δεν θυμάμαι (γέλιο) ήμασταν Αθήνα με τον άντρα μου και καθόμασταν στην Ομόνοια σ' ένα ωραίο καφεενδάκι εκεί να φάμε (γέλιο) ο άντρας μου είναι λίγο ξανθός μιλούσαμε και τα αγιασώτικα και ήταν λίγο κόκκινος από τη ζέστη (γέλιο). Ήρθε το γκαρσόν και μου λέει -*You speak English?* -Όχι μια χαρά ελληνικά, -Ο κύριος είναι Γερμανός; -Λάθος καταλάβατε, είναι Έλληνας (γέλιο). Εντάξει λέω επειδή μιλούσαμε και ήταν βαριά η ... είναι και λίγο χοντρόφωνος και δυνατή η φωνή του και τον πέρασε για Γερμανό.

Η στάση των άλλων, όπως καταγράφεται από τα σχόλια των πληροφορητών/τριών, φαίνεται να αντανακλά σε μεγάλο βαθμό τη γλωσσική ιδεολογία και τα στερεότυπα

που επικρατούν για τους διαλεκτόφωνους. Τα κοροϊδευτικά σχόλια, για παράδειγμα, και εκφράσεις όπως *από πού είναι αυτοί, τώρα τι μιλάνε, από πού κατέβηκες εσύ* αντιπροσωπεύουν τον στιγματισμό των διαλεκτικών ποικιλιών και την απαξίωση των ομιλητών. Ο δυσνόητος λόγος και η σύγχυση στο θέμα προέλευσης μπορούν εν μέρει να δικαιολογηθούν και να χαρακτηριστούν ως ουδέτερη αντιμετώπιση. Το ενδιαφέρον, ωστόσο, κάποιων για τη Γ.Π.Α. και η δήλωση ότι τους αρέσει θεωρείται αρκετά θετική και ενθαρρυντική προς μια νέα και διαφορετική γλωσσική ιδεολογία.

5.2.6 Η μετάδοση της Γ.Π.Α. στις επόμενες γενιές

Μια πολύ σημαντική παράμετρος για τη βιωσιμότητα μιας γλωσσικής ποικιλίας, όπως έχει ήδη επισημανθεί (Fishman 1967, 1991, 2001, Pauwels 2005), είναι η μετάδοσή της από τη μια γενιά στην άλλη.¹⁰⁸ Έτσι, είναι πολύ ενθαρρυντικό ότι η γενιά που μελετώ (20-40 ετών) περνάει ή προτίθεται να περάσει τις γνώσεις της σχετικά με τη Γ.Π.Α. στα παιδιά της. Το σχετικό ερώτημα της συνέντευξης αφορούσε αν επιθυμούν τα παιδιά των πληροφορητών/τριών να μιλάνε τη Γ.Π.Α. και για τους/τις πληροφορητές/τριες που έχουν ήδη αποκτήσει παιδιά, αν εκείνα χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α. Όλοι/ες οι πληροφορητές/τριές μου επιθυμούν τα παιδιά τους να μιλάνε τη Γ.Π.Α. Η αναφορά μάλιστα σε παππούδες και γιαγιάδες αποδεικνύει τον ισχυρό δεσμό με την οικογένεια και τις ρίζες που προεικάζει τη μετάδοση για τη συνέχιση της παράδοσης. Το σχόλιο, επίσης, του πληροφορητή (ΠΛ.Α.26), για το γεγονός ότι δεν θα πιέσει τα παιδιά του, *απλώς θα μιλάνε*, υποδεικνύει σιγουριά για τη διατήρηση της Γ.Π.Α. χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια, δηλώνοντας μια σαφή κατάσταση βιωσιμότητας.

ΠΛ.Γ.15: *Ναι ναι βέβαια το θέλω να μιλάνε τα παιδιά μου.*

ΠΛ.Α.20: *Ναι ναι πως! Θέλω να μιλάνε.*

ΠΛ.Α.26: *Θα μιλάνε, θα μιλάνε. Δεν θα τα πιέσω τα παιδιά μου, απλώς θα μιλάνε.*

ΠΛ.Α.27: *Εννοείται (γέλιο)! Οι παππούδες μας έτσι μιλούσαν, έτσι θέλω να μιλάνε και τα παιδιά μου.*

¹⁰⁸ Βλ. και Spolsky (2004, 2012) για την έννοια της οικογενειακής γλωσσικής πολιτικής (family language policy).

Η πλειονότητα των πληροφορητών/τριών, ωστόσο, επιθυμεί τα παιδιά τους να είναι σε θέση να χρησιμοποιούν τόσο την Κ.Ν.Ε. όσο και τη Γ.Π.Α., εφόσον η πρώτη είναι βασικός φορέας εκπαίδευσης και μόρφωσης και στον χώρο που ζουν. Αρκετοί και αρκετές, μάλιστα, αναφέρονται σε περιστατικά που φέρουν σε αμηχανία τα άτομα που δεν χειρίζονται με άνεση την Κ.Ν.Ε. και αισθάνονται ότι εκείνοι/ες ως γονείς επιθυμούν να προστατέψουν τα παιδιά τους από παρόμοια κατάσταση. Ο πληροφορητής (ΠΛ.Α.5) αναγνωρίζει ότι οι ευκαιρίες και οι πιθανότητες χρήσης της Γ.Π.Α. εκτός της περιοχής της Αγιάσου είναι μάλλον περιορισμένες. Παράλληλα, η αναφορά του πληροφορητή (ΠΛ.Α.25) για ένα περιστατικό, όπου η συμπεριφορά των παιδιών μεταβλήθηκε μετά από περιπαικτικά σχόλια για τη χρήση της Γ.Π.Α., συνδέεται με διαπιστώσεις σχετικά με την ντροπή για τις διαλέκτους όταν τα παιδιά έχουν συναίσθηση της αξιολόγησής της (Romaine 1994).

ΠΛ.Α.5: Ναι εγώ θέλω να μιλάνε τα παιδιά μου. Εντάξει, κοίταξε να δεις, αν περάσουν πουθενά, πάνε να σπουδάσουν ξέρω γω δεν θα μιλάνε αγιασώτικα αν πάνε παράδειγμα Αθήνα ή Θεσσαλονίκη, οπουδήποτε κι αν πάνε, αλλά ναι, εδώ μέσα στο χωριό, ε ναι εντάξει γιατί να χαθεί;!

ΠΛ.Γ.9: Θέλω να τα μάθουν, απλά επειδή έχω τύχει κι εγώ πάρα πολλές φορές να πάω σε μια υπηρεσία και να 'ναι παιδιά που δεν ξέρουν να συνεννοηθούν και να νιώθουν άβολα δεν θέλω να το περάσουν τα μικρά. Να ξέρουν και τα δυο.

ΠΛ.Α.25: Κάποια στιγμή ήμουνα, ήμασταν πέρυσι για μπάνιο, εντάξει ήταν τα δικά μου παιδιά, ήταν και κάτι άλλα παιδιά, φίλες και αυτά και μιλούσαν τα παιδιά αγιασώτικα. Και σε κάποια στιγμή ήταν κάποια κυρία δίπλα και λέει -τι είναι αυτή η γλώσσα, και όλα αυτά (γέλιο) κι από τότε τα παιδιά ξέρεις λιγάκι αποφεύγουνε.

Η χρήση της Γ.Π.Α., εξάλλου, αποτελεί, σύμφωνα με αυτούς/ές, ανασταλτικό παράγοντα που μπορεί να δυσχεραίνει εν μέρει την επίδοσή τους στο σχολείο και συγκεκριμένα να τους προκαλεί σύγχυση. Διαπιστώνεται, όμως, ότι στις περισσότερες περιπτώσεις αυτή η αγωνία των γονέων δεν αποτελεί τροχοπέδη ενώ, παράλληλα, υπάρχουν παιδιά που χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α. ακόμη κι αν δεν τη χρησιμοποιούν μαζί τους οι γονείς τους.

ΠΛ.Γ.11: Να σας πω την αλήθεια, εγώ στον μικρό προσπαθούσα να μην του μάθω την αγιασώτικη διάλεκτο για να μην μπερδεύεται στο σχολείο. Από τότε που

γεννήθηκε κι έπιασε να μιλάει, του μιλούσα ελληνικά. Μόνος του έπιασε και ... μιλάει αγιασώτικα.

Από τις απαντήσεις όσων ήδη έχουν παιδιά επιβεβαιώνεται η χρήση της Γ.Π.Α. από όλους/ες.

ΠΛ.Γ.18: Έχω μία κόρη και έναν γιο, μιλάνε κι οι δυο. Ναι παντού, ναι έτσι όπως κι εμείς. Μονάχα όταν βρεθούν με κόσμο που δεν τα ξέρει, μόνο τότε μιλάμε διαφορετικά, μεταζύ μας όλοι μιλάμε αγιασώτικα.

ΠΛ.Α.22: Μιλάνε πολύ και πιο βαριά!

ΠΛ.Α.31: Ναι όλα τα μωρά μ και τα μικρά, έχω έναν μικρό τριαμσ' και λέει -Ε κμπάρι!

ΠΛ.Α.35: Τρία έχω, μιλάνε όλα αγιασώτικα!

Το ζήτημα της μετάδοσης στις επόμενες γενιές θεωρείται κυρίαρχο για τη μετέπειτα πορεία της γλωσσικής ποικιλίας. Στην περίπτωση της Αγιάσου θεωρούνται πολύ θετικές στάσεις τόσο η πρόθεση των ομιλητών/τριών που δεν έχουν παιδιά να περάσουν στις επόμενες γενιές την τοπική τους γλωσσική ποικιλία, όσο και το γεγονός ότι όλα τα παιδιά των πληροφορητών/τριών χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α. Τα παιδιά αποτελούν τον συνδετικό κρίκο του παρόντος με το μέλλον της Γ.Π.Α. Η βιωσιμότητα της Γ.Π.Α. μπορεί να θεωρηθεί σίγουρα πιο βέβαιη, στηριζόμενη στην υπόθεση ότι αυτά τα παιδιά που μιλάνε ήδη την τοπική τους γλωσσική ποικιλία θα συνεχίσουν να τη μιλάνε και ως ενήλικες. Σε αυτό το πλαίσιο, η αξιολόγηση των γλωσσικών ποικιλιών αποτελεί έναν πολύ σημαντικό παράγοντα. Η εμπλοκή τόσο της εκπαίδευσης όσο και των Μ.Μ.Ε. είναι ιδιαίτερα καθοριστική και έχει αναδειχθεί μέσα από αρκετές έρευνες που εστιάζουν στη μελέτη των γλωσσικών στάσεων και των μεταπραγματολογικών στερεοτύπων (βλ. ενδεικτικά Τσιπλάκου 2007, Αγγελοπούλου 2010, Ματθαιουδάκη 2015, Τσιπλάκου & Χατζηγιάννου 2010, Παπαζαχαρίου κ.ά. 2016, Στάμου κ.ά. 2016, Τσάμη 2018).

5.2.7. Η γλωσσική επαφή με άλλα γλωσσικά συστήματα

Ένα από τα ερωτήματα της έρευνας διαπραγματεύεται την επαφή των γλωσσών και γενικότερα τη διερεύνηση των απόψεων, σκέψεων και στάσεων των

πληροφορητών/τριών τόσο απέναντι σε άλλες γλωσσικές ποικιλίες όσο και σε άλλους/ες διαλεκτόφωνους/ες. Στη συζήτηση που σχετιζόταν γενικότερα με τις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει η διάλεκτος της Λέσβου, οι περισσότεροι/ες πληροφορητές/τριες φαίνεται να αναγνωρίζουν κυρίως δύο περιοχές εκτός από τη δική τους. Συγκεκριμένα, γίνεται λόγος για την περιοχή του Πλωμαρίου και γι' αυτήν της Αγίας Παρασκευής. Κάποιοι/ες πληροφορητές/τριες αναφέρουν, επίσης, την ευρύτερη περιοχή της Γέρας και το χωριό Ίππειος. Η γλωσσική ποικιλότητα της Λέσβου μέσω του διαλεκτικού συνεχούς και των επιμέρους διαφορών στα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης, όπως αποτυπώνονται στον ηλεκτρονικό γλωσσικό άτλαντα της Λέσβου (Ράλλη 2019, Ράλλη & Αλεξέλλη 2019, Αλεξέλλη 2021), μοιάζει να είναι αισθητή στον ντόπιο πληθυσμό. Αποδίδουν την ιδιαιτερότητα που παρουσιάζουν οι άλλες περιοχές με τον όρο «βαριά», κάνοντας αναφορά τόσο στην προφορά όσο και στο επίπεδο λεξιλογίου, με ενδεχόμενη σύγχυση των δυο βλ. ΠΛ.Γ.24. Η ίδια πληροφορήτρια (ΠΛ.Γ.24) μάλιστα, συγκρίνει τη Γ.Π.Α. υποστηρίζοντας ότι στις άλλες περιοχές δεν μιλούν τόσο βαριά όσο στην Αγιάσο. Αντίθετα, σε άλλες αντίστοιχες μελέτες έχει διαπιστωθεί ότι, ακόμα και για την ίδια γλωσσική ποικιλία, οι ομιλητές/τριες θεωρούν ότι στις άλλες περιοχές μιλούν πιο «βαριά» (Tsitsipis 1981, Κουρδής 2003).

ΠΛ.Γ.11: *Εγώ από την Αγία Παρασκευή ξέρω ότι μιλάνε βαριά... τώρα εντάξει... το κάθε χωριό έχει...*

ΠΛ.Γ.24: *Όπως το Πλωμάρι, το Ίππειος, η Γέρα μιλούν εντελώς διαφορετικά όχι τόσο βαριά όσο εμείς, αλλά και το Πλωμάρι είναι βαριά η προφορά τους. Χρησιμοποιούν κι αυτοί άλλες λέξεις.*

ΠΛ.Α.25: *Ναι πλωμαρίτικα.*

ΠΛ.Α.27: *Ναι η μισή Λέσβος έτσι είναι, Αγία Παρασκευή, Πλωμάρι. Του Πλωμαρίου π.χ. το τ το λένε κ, αντί για σπίτι λένε σπίκι.*

ΠΛ.Γ.36: *Το Πλωμάρι έχει τη δικιά του γλώσσα, η Αγιάσος έχει της δικιά της γλώσσα.*

Σημαντική είναι, επίσης, η χρήση της έννοιας «πρωτευουσιάνος/α» με αναφορά στον ομιλητή ή στην ομιλήτρια που χρησιμοποιεί την Κ.Ν.Ε. και, αντίστοιχα, ο όρος «πρωτευουσιάνικα» ως συνώνυμο της Κ.Ν.Ε. που ομιλείται στα μεγάλα αστικά κέντρα, την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Στα σχόλια των πληροφορητών/τριών οι

αναφερθείσες έννοιες αποδίδονται κυρίως σε άτομα που, ενώ γνωρίζουν τη Γ.Π.Α., επιλέγουν τη χρήση της Κ.Ν.Ε., γεγονός που εξισώνεται με «απάρνηση» της τοπικής γλωσσικής ποικιλίας. Με την ίδια έννοια χρησιμοποιούνται, επίσης, οι χαρακτηρισμοί «ξενικοί» και «μουσαφίρηδες». Η Πλαδή (2002: 163), όπως αναφέρθηκε, παρατηρεί τη χρήση της λέξης «κοκών» για όποιον/α χρησιμοποιεί την Κ.Ν.Ε. και ο Κουρδής (2003:139) τη χρήση του «καθαρευουσιάνου» για την αντίστοιχη περίπτωση. Ο ίδιος (Κουρδής 2003: 139), ωστόσο, διαπίστωσε ότι η έννοια του «καθαρευουσιάνου» χρησιμοποιείται σκωπτικά για όποιον επιστρέψει μετά από χρόνια απουσίας για λόγους εργασίας και έχει αλλάξει τον τρόπο ομιλίας του, σε αντίθεση με όποιον επιστρέψει λόγω σπουδών, περίπτωση κατά την οποία δέχεται ευνοϊκά σχόλια παρότι μπορεί να εγκατέλειψε τη χρήση διαλεκτικής ποικιλίας, λόγω του ότι θεωρείται «μορφωμένος».

ΠΛ.Γ.11: ...*από πού είσαι (γέλιο) πρωτενουσιάνα μας έγινες. Από τη δικιά μου τη μάνα τουλάχιστον υπάρχει ξέρω γω πού πήγες. Ή οι φίλοι θα σου πουν τι έγινες πήγες στη Θεσσαλονίκη και έγινες πρωτενουσιάννα!*

ΠΛ.Γ.12: *Θα μιλάω έτσι μέχρι να πεθάνω, εσείς λέω που γίνετε πρωτενουσιάνες να μην μιλάτε.*

ΠΛ.Α.35: *Ξενισοί λέμε ξενικοί, αυτοί που μένουν Αθήνα λέμε ήρθαν οι ξενισοί, οι μσαφήρδες.*

ΠΛ.Α.46: *Όλοι πετούν λέξεις αγιασώτικες όχι δεν μλούν πρωτενουσιάνικα, πιο πολύ αγιασώτκα.*

Σε αυτό το πλαίσιο συζήτησης θα αναφερθώ στις έννοιες ταυτότητας και ετερότητας. Η έννοια της ταυτότητας εμπεριέχει τις πεποιθήσεις, τις γνώσεις, τα συναισθήματα ενός ατόμου, συγκροτώντας ένα αίσθημα ενότητας και συνέχειας του «εαυτού» (Erikson 1968). Έτσι, ο «εαυτός» αυτοπροσδιορίζεται με το «εγώ» ή και το «εμείς» και βρίσκεται απέναντι στον «άλλον» ή και τους «άλλους» ως συμπληρωματικές έννοιες που καθορίζουν την κοινωνική δομή (Γκέφου-Μαδιανού 2003, Γκότοβος 2003). Η έννοια της ετερότητας προκύπτει ως μια συνειδητή ή ασυνείδητη σύγκριση με τη σημασία ότι κάποιος είναι «διαφορετικός» σε σχέση με κάποιον «άλλον» (Κωνσταντοπούλου κ.ά. 1999, Γκότοβος 2003). Στην περίπτωση της Γ.Π.Α., η διάκριση του εμείς από το αυτοί (Gumperz 1982) εμφανίζεται στην εναλλαγή γλωσσικού συστήματος. Τα άτομα, για παράδειγμα, που επιλέγουν τη χρήση της Κ.Ν.Ε. σε ένα συνομιλιακό πλαίσιο στο οποίο ενδείκνυται η χρήση της Γ.Π.Α. (π.χ.

εξίσου ικανοί/ές συνομιλητές/τριες, επικοινωνιακή περίσταση κ.λπ.) χαρακτηρίζονται ως *πρωτευουσιάνοι/ες*, *ξενικοί/ές* και διαφοροποιούνται από την ταυτότητα του Αγιασώτη/Αγιασώτισσας που ενδέχεται να συνδυάζει «ιστορία, μνήμη, καταγωγή, συγγένεια, γνώση των πολιτισμικών συμβόλων του τόπου, συμμετοχή στην κοινωνική ζωή, κοινά βιώματα, κοινή συμβίωση, κοινές προσδοκίες» (βλ. αντίστοιχη έννοια ταυτότητας του ντόπιου στο Δεληγιαννίδου 2008: 5).¹⁰⁹ Γίνεται λόγος, έτσι, για τη χρήση της Γ.Π.Α. ως σύμβολο *συλλογικής ταυτότητας* (group identity) (Milroy 1982, Fasold 1984).

Παράλληλα, αρκετές μελέτες προσανατολίζονται στην *ετεροποίηση*, «διαδικασία στην οποία δίνεται υπερβολική έμφαση στις διαφορές του Εμείς από τον Άλλον, ενώ αποσιωπούνται οι όποιες συγκλίσεις και ομοιότητες μαζί του προκειμένου το Εμείς να διαφοροποιηθεί από ή να αντιπαραταχθεί ή ακόμα και να έλθει σε ρήξη με τον Άλλον» (Δρουσιώτη 2018: 93). Για ζητήματα ταυτοτήτων και γλωσσικής ετερότητας βλ. μεταξύ άλλων Ioannidou 2004, Μπαλτσιώτη 2007, Αρχάκη & Τσάκωνα 2010, Γεωργαλίδου κ.ά. 2016, Δρουσιώτη 2018, Τσάκωνα & Αρχάκη 2022.

Σύμφωνα με τους Αρχάκη και Τσάκωνα (2011: 53), η πιο βασική διάκριση στην έννοια της *ταυτότητας* στηρίζεται α) στην ουσιοκρατική προσέγγιση και β) στην προσέγγιση ως κοινωνική κατασκευή. Σύμφωνα με την ουσιοκρατική προσέγγιση, το άτομο διαθέτει κάποια εγγενή και εσωτερικά δομικά συστατικά που αποτελούνται από τα χαρακτηριστικά του π.χ. αισθήματα, διάνοια, αλλά και ιδιότητες που αναφέρονται μέσα από την κοινωνική του επαφή, όπως της εθνικότητας, της ηλικίας, του φύλου κ.λπ. Πρόκειται για συστατικά που υπάρχουν και εξωτερικεύονται μέσω του λόγου, αλλά δεν εξαρτώνται από αυτόν. Η προσέγγιση της κοινωνικής κατασκευής, από την άλλη, στηρίζεται στην αντίληψη ότι οι φορείς της εξουσίας κατασκευάζουν τις κοινωνικές κατηγορίες για να πετύχουν την ομογενοποίηση. Τα άτομα, ωστόσο, μέσω

¹⁰⁹ Σε αυτό το πλαίσιο, ένα χαρακτηριστικό που εντοπίζεται και στην Αγιάσο, όπως και σε πολλά άλλα μέρη, είναι τα παρατσούκλια (βλ σχετικά Παπάνη & Παπάνη 1995α). Τα παρατσούκλια ορίζουν ξεχωριστά τα άτομα, ενώ δηλώνουν έναν κοινωνικό σχολιασμό. Κατά την επιτόπια έρευνα διαπίστωσα ότι υπήρχαν περιπτώσεις που αν κάποιος έλεγε το όνομα και δεν έλεγε το παρατσούκλι δεν μπορούσε να γίνει κατανοητό για ποιο άτομο πρόκειται. Επιπλέον, μια πληροφορήτρια αφηγήθηκε ένα περιστατικό, λέγοντας ότι παραλίγο να γράψουν στα προσκλητήρια του γάμου της το παρατσούκλι αντί για το επίθετο του καλεσμένου.

της τοποθέτησής¹¹⁰ τους σε συγκεκριμένα συμφραστικά πλαίσια προσδιορίζουν με ποικίλο τρόπο την ταυτότητά τους και ο λόγος αποτελεί το μέσο κατανόησής τους (Αρχάκης & Τσάκωνα 2011: 54). Οι Αγιασώτες/τισσες σε αυτό το πλαίσιο μοιάζει να αντιλαμβάνονται την τοπική ταυτότητά τους με ουσιοκρατικούς όρους.

Στο πλαίσιο της διερεύνησης της σχέσης της συλλογικής ταυτότητας και των γλωσσικών στάσεων μελετάται η *σύγκλιση* και η *απόκλιση* της γλωσσικής συμπεριφοράς.¹¹¹ Στα παραδείγματα που ακολουθούν διαφαίνεται, επίσης, ότι ο χαρακτηρισμός του πρωτευουσιάνου ή της πρωτευουσιάννας δεν έχει πάντα αρνητικό πρόσημο, αφού οι περισσότεροι/ες δηλώνουν ότι αποτελεί δικαίωμα του καθενός και της καθεμιάς η γλωσσική επιλογή και γενικά δεν θα τους/τις «κακοχαρακτηρίσουν», αλλά περισσότερο θα αστευτούν με όσους/ες φεύγοντας από την περιοχή της Αγιάσου αλλάζουν τον τρόπο ομιλίας τους.

ΠΛ.Α.38: *Αν έρθει κάποιος από Αθήνα ή Αμερική¹¹² δεν θα του μιλήσεις αγιασώτικα, εκεί γινόμαστε πιο πρωτευουσιάνοι, πιο πολύ για να μας καταλαβαίνουν· στην Αθήνα μιλούσα ελληνικά αλλά όταν έπαιρνε κάποιος γνωστός μου και μου μιλούσε αγιασώτικα του απαντούσα αγιασώτικα, εντάξει μιλούσα και λίγο πρωτευουσιάνικα και παράδειγμα να τύχαινα με κάποιον από το χωριό μου γενικά ή από τη Μυτιλήνη και μιλούσε πρωτευουσιάνικα του την έλεγα -Καλά ρε έγινες ξαφνικά πρωτευουσιάνος; Για πλάκα πιο πολύ, δεν θα παρεξηγηθεί!*

ΠΛ.Α.47: *Τώρα τα τελευταία λίγα χρόνια που φεύγουν φοιτητές, μερικοί ξεφεύγουν τώρα τα νι και τα λι προσπαθούν να κάνουν το κάτι διαφορετικό, γίνονται σχόλια για πρωτευουσιάνικα, τους πειράζουμε κιάλας, εντάξει εντός λογικού πλαισίου, τα δέχονται χωρίς παρεξήγηση.*

¹¹⁰ Για την έννοια της *τοποθέτησης* (positioning) στη συνομιλική αφήγηση βλ. μοντέλο ανάλυσης Bamberg (1997) και τα τρία επίπεδα τοποθέτησης, εφαρμογής και δημιουργίας ταυτοτήτων. Στο πρώτο επίπεδο η τοποθέτηση γίνεται σε σχέση με τους υπόλοιπους χαρακτήρες της ιστορίας, το δεύτερο αφορά την τοποθέτηση των ατόμων απέναντι στο ακροατήριο και στο τρίτο επίπεδο η τοποθέτηση σχετίζεται με το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, απαντώντας ουσιαστικά στο ερώτημα *ποιος είμαι εγώ* (Bamberg 1997).

¹¹¹ Βλ. τις σχετικές έννοιες στην ενότητα Γλωσσική Προσαρμογή των ομιλητών/τριών (5.4).

¹¹² Η σχετική αναφορά υποδηλώνει ότι η Αθήνα μοιάζει να είναι εξίσου ξένη ή μακρινή με την Αμερική.

Παράλληλα, τα σχόλια που γίνονται, για παράδειγμα προς αστεϊσμό ή ειρωνεία, συνάδουν με τη σύνδεση των ταυτοτήτων με το ύφος (Coupland 2007). Οι Τσάκωνα και Αρχάκης (2022: 258) παρατηρούν ότι «[Ο]πως και οι ταυτότητες, έτσι και το ύφος αποσκοπεί στην παραγωγή κοινωνικού νοήματος και τελικά στην κοινωνική διάκριση μεταξύ των ανθρώπων ή των ομάδων όπου αυτοί αυτοπαρουσιάζονται να ανήκουν».

5.2.8 Η γραπτή χρήση της Γ.Π.Α.

Ένα σημαντικό εύρημα της διδακτορικής έρευνας σχετίζεται με τη γραπτή χρήση της Γ.Π.Α. στην καθημερινότητα πολλών πληροφορητών/τριών σε ποικίλες μορφές. Μία από αυτές τις μορφές είναι η χρήση της Γ.Π.Α. σε εφαρμογές συνομιλίας τόσο σε κινητά τηλέφωνα όσο και σε πλατφόρμες στο διαδίκτυο. Υπάρχουν, επίσης, πληροφορητές/τριες που δηλώνουν ότι αφήνουν γραπτά σημειώματα στους/στις συγγενείς τους, ενώ άλλοι/ες εμπλέκονται στα πολιτιστικά δρώμενα της Αγιάσου και γράφουν στη Γ.Π.Α. θεατρικά σκετς, σάτιρα και άλλα (Παπάνης & Παπάνης 1995β, Κουτσκουδής 2009, Ζερβού 2013, Παπάνης & Παπάνη 2020).

ΠΛ.Γ.1: *Στην κόρη μου να αφήνω σημείωμα στα αγιασώτικα.*

ΠΛ.Α.8: *Πολλές φορές. Κυρίως στα μηνύματα με φίλους.*

ΠΛ.Γ.9: *Σε συγγενείς και φίλους συνέχεια. Παντού. Συνήθως ναι, επειδή οι λέξεις μας κόβονται. Πολλές λέξεις τις κόβουμε στο τέλος. Πολύ λένε ότι βαριόμαστε για αυτό τις κόβουμε. Όταν τις κόβουμε, αφήνουμε και σημειώματα.*

ΠΛ.Α.27: *Στο Facebook, στο κινητό, απ' όλα!*

ΠΛ.Γ.30: *Οουυ! Μηνύματα άμα είμαστε τώρα οι φίλες ας πούμε στέλνουμε μηνύματα στο κινητό στα αγιασώτικα.*

ΠΛ.3.1: *Οουου και στο messenger γράφουμε αγιασώτκα!*

Επισημαίνεται ακόμα από αρκετούς ότι η γραπτή χρήση της Γ.Π.Α. ενίοτε εμπεριέχει χιουμοριστική και σαρκαστική διάθεση. Τα σχόλια που ακολουθούν δείχνουν ότι το χιουμοριστικό στοιχείο δεν αποδίδεται απλώς σε διαλεκτόφωνους/ες από μη διαλεκτόφωνους/ες, αλλά το έχουν ενστερνιστεί και οι ίδιοι/ες. Πολλές έρευνες έχουν αναδείξει τη χιουμοριστική χρήση των διαλέκτων ως παράγοντα που διαιωνίζει τον στιγματισμό και συνδέεται με την εν γένει γλωσσική ιδεολογία και των

μεταπραγματολογικών στερεοτύπων, καθώς εμφανίζονται σε κείμενα μαζικής κουλτούρας (βλ. μεταξύ άλλων Κουρδή 2003, 2004, 2007, 2008, Στάμου & Ντίνα 2011, Στάμου 2012, Αρχάκη κ.ά. 2015, Πολίτη & Κουρδή 2015, Τσιτσανούδη-Μαλλίδη & Θεοδωρόπουλο 2015, Φτερνιάτη κ.ά. 2016, Τσάμη 2018).

ΠΛ.Γ.3: Γραπτά το χρησιμοποιώ όταν θέλω να πω, να γράψω κάποιο αστείο μήνυμα.

ΠΛ.Γ.18: Ναι γράφω και στο ίντερνετ και στο Facebook. Και πολλοί Αγιασώτες πειραζόμαστε μεταξύ μας και γράφουμε στην ντοπιολαλιά μας.

Στην περίπτωση της Αγιάσου τα ευρήματα που εμπεριέχουν χιουμοριστική ή σαρκαστική διάσταση εντοπίζονται κατά τη χρήση της Γ.Π.Α. στον δημόσιο λόγο και συνδέονται με την έννοια της ανταλλακτικής αξίας.¹¹³ Στα μηνύματα χιουμοριστικού χαρακτήρα, ωστόσο, που είναι σε προσωπικό επίπεδο και όχι σε ευρύ κοινό, η χρήση της Γ.Π.Α. στον γραπτό λόγο λειτουργεί μάλλον ως ενδείκτης οικειότητας.

Τα παραδείγματα της γραπτής μορφής της Γ.Π.Α. που ακολουθούν σχετίζονται με την κατηγορία της χρήσης της Γ.Π.Α. στην καθημερινή γραπτή επικοινωνία. Τα παρακάτω παραδείγματα αφορούν συνομιλίες που μου παρείχαν πληροφορητές και πληροφορήτριες με διάφορους/ες άλλους/ες συνομιλητές/τριές τους στην εφαρμογή συνομιλιών μέσω Facebook, το γνωστό messenger. Η παρουσίαση των παραδειγμάτων δεν αποσκοπεί σε μια γλωσσική ανάλυση αλλά στην ανάδειξη της γραπτής χρήσης από ομιλητές/τριες της Γ.Π.Α. ως καθημερινής διαδικασίας. Σε όλα τα μηνύματα είναι εμφανής η μεταφορά της προφορικής πραγμάτωσης της γλωσσικής ποικιλίας, χρησιμοποιώντας πολλά γλωσσικά φαινόμενα και χαρακτηριστικά της Γ.Π.Α. π.χ. τα φαινόμενα του βόρειου φωνηεντισμού, του τσιτακισμού, της μετάκλισης κ.ά. Επιπλέον, εντοπίζεται η χρήση υποκοριστικών σε -ελ', η χρήση αντωνυμιών π.χ. *έγιουτου, έγιουσις, έφτου* αλλά και της έκφρασης *μανέλα πήγισ κουτσκούδα γύρ'σις*. Αξιοσημείωτη είναι η χρήση του *ελληνιστί* αντί στα *ελληνικά* που κάνει ο ομιλητής ΟΜ.2¹¹⁴ της 13^{ης} συνομιλίας και παραπέμπει στον χαρακτηρισμό «ελληνικά» ως συνώνυμο της Κ.Ν.Ε., όπως έχει προαναφερθεί.

¹¹³ Βλ. επόμενο κεφάλαιο (Κεφ. 6).

¹¹⁴ Ακολουθείται η συντομογραφία ΟΜ.1 και ΟΜ.2 για τους ομιλητές/τριες που συμμετέχουν στη συνομιλία.

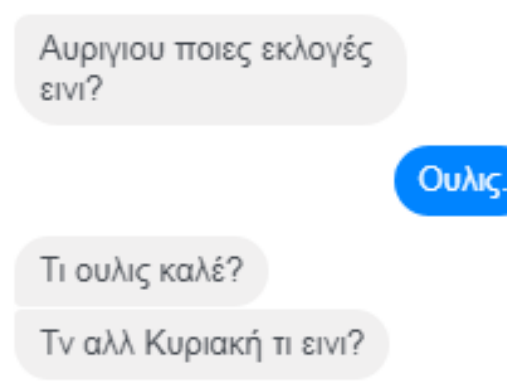
Παραδείγματα:

Η απόδοση της συνομιλίας (εικόνα 13) στην Κ.Ν.Ε.:

1) ΟΜ.1: Αύριο ποιες εκλογές είναι;

ΟΜ.2: Όλες .

ΟΜ.1: Τι όλες καλέ; Την άλλη Κυριακή τι είναι;

Εικόνα 13: 1^η συνομιλία

2) Η απόδοση της συνομιλίας (εικόνα 14) στην Κ.Ν.Ε.:

ΟΜ.1: Ε ωμά θα τα τρώω κι εγώ...

ΟΜ.2: Ψήνε τα το βράδυ στη μάνα μου για τη δουλειά δεν τα θέλεις;

Ε ουμα θα τα τρωγου τσι γω...

Ψηνη τα του βραδ σ μαναμ για τ δλεια ε τα θελς;

Εικόνα 14: 2^η συνομιλία

3) Η απόδοση της συνομιλίας (εικόνα 15) στην Κ.Ν.Ε.:

ΟΜ.1: Θα με πληρώσουν από Δευτέρα και θα κεράσω εγώ. [τυπογραφικό λάθος *τίτα σου*]

ΟΜ.2: Ανέβα και δεν θέλω κέρασμα.

Θα μη πληρώσουν απι διφτερα ται θα τσίτα σου γω

Τσιρασου

Ανέβα ται ε θελου τσερασμα.

Εικόνα 15: 3^η συνομιλία

4) Η απόδοση της συνομιλίας (εικόνα 16) στην Κ.Ν.Ε.:

ΟΜ.1: Δεν έχει ρακιά σήμερα;

ΟΜ.2: Δεν ξέρω πού είσαι;

ΟΜ.1: Στου [ιδιοκτήτης καφενείου].

ΟΜ.2: Να κατεβώ;

ΟΜ.1: Κατέβα.

Ο/Υ 13, ΟΥΣ 14,15.

Εν εχ ρατσια σημερα;

Ε ξέρου που είσαι?

Σ

Α κατιβώ?

Κατέβα

Εικόνα 16: 4^η συνομιλία

5) Η απόδοση της συνομιλίας (εικόνα 17) στην Κ.Ν.Ε.:

ΟΜ.1: Καλημέρα. Το μήνυμα ήταν για το καινούριο κινητό πριν έξι μέρες...

ΟΜ.2: Ε τι να κάνω τώρα το είδα βλέπεις τόσες μέρες είχα να μπω μέσα.

ΟΜ.1: Τα τσιγάρα σου έχω.

Καλμέρα. Του μήνυμα ήνταν για του τσιούργου
κινητό πριν έξι μέρις...

Ε τι να κανου τώρα του ειδα βλεπις εγιουσις μερις ειχα
να μπω μεσα

Τα τσιγάρα σ' έχου

Εικόνα 17: 5^η συνομιλία

6) Η απόδοση της συνομιλίας (εικόνα 18) στην Κ.Ν.Ε.:

ΟΜ.1: Δεν είχε μανιτάρια;

ΟΜ.2: Ούτε ένα.

ΟΜ.1: Το βράδυ θα πάμε στο Πλωμάρι;

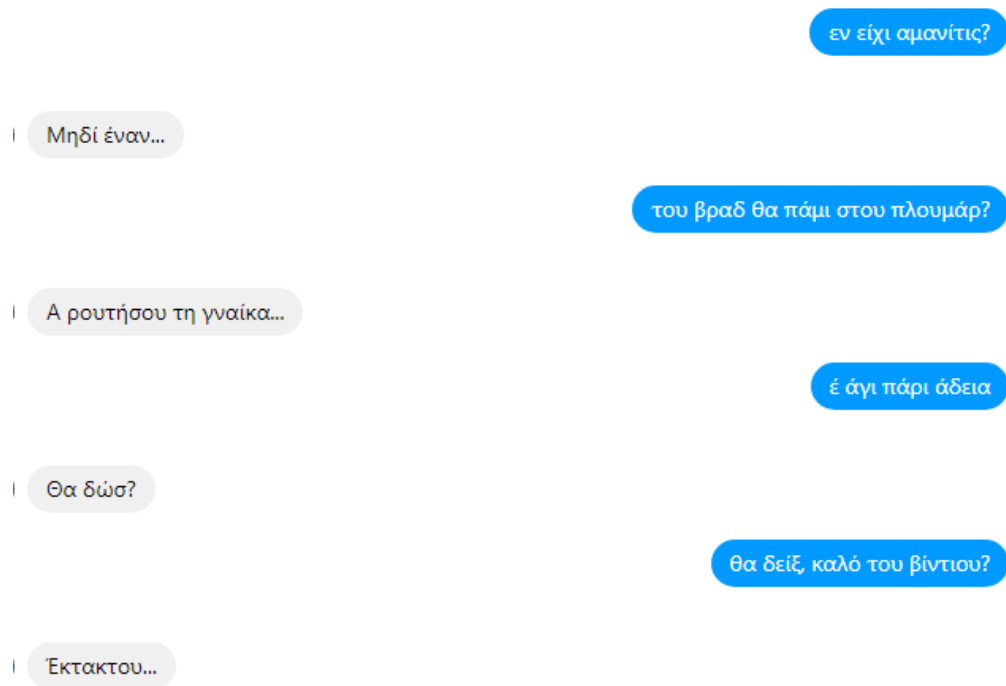
ΟΜ.2: Να ρωτήσω τη γυναίκα...

ΟΜ.1: Έλα πάρε άδεια.

ΟΜ.2: Θα δώσει;

ΟΜ.1: Θα δείξει, καλό το βίντεο;

ΟΜ.2: Έκτακτο...

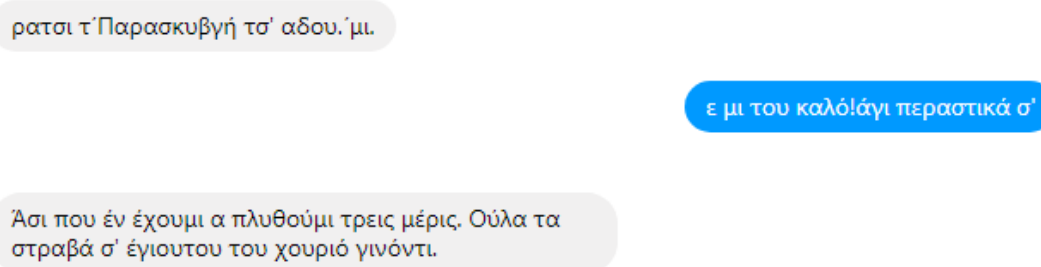
Εικόνα 18: 6^η συνομιλία

7) Η απόδοση της συνομιλίας (εικόνα 19) στην Κ.Ν.Ε.:

ΟΜ.1: Ρακί την Παρασκευή και να δούμε.

ΟΜ.2: Ε με το καλό! Έλα περαστικά σου.

ΟΜ.1: Άσε που έχουμε να πλυθούμε τρεις μέρες. Όλα τα στραβά σε τούτο το χωριό γίνονται.

Εικόνα 19: 7^η συνομιλία

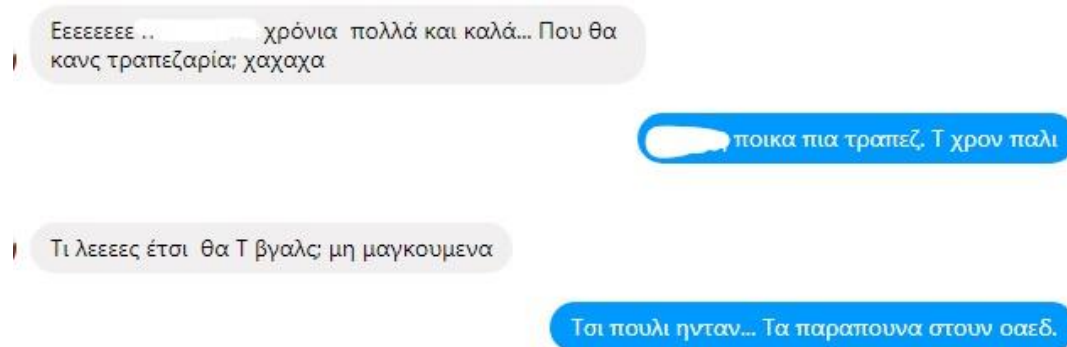
8) Η απόδοση της συνομιλίας (εικόνα 20) στην Κ.Ν.Ε.:

ΟΜ.1: Εεεεεε [χαϊδευτικό όνομα] χρόνια πολλά και καλά... Πού θα κάνεις τραπεζαρία; χαχαχα

ΟΜ.2: (όνομα) έκανα πια τραπέζι. Του χρόνου πάλι.

ΟΜ.1: Τι λееееεε έτσι θα τη βγάλεις; Με σφιχτό τρόπο;

ΟΜ.2: Και πολύ ήταν... Τα παράπονα στον ΟΑΕΔ.

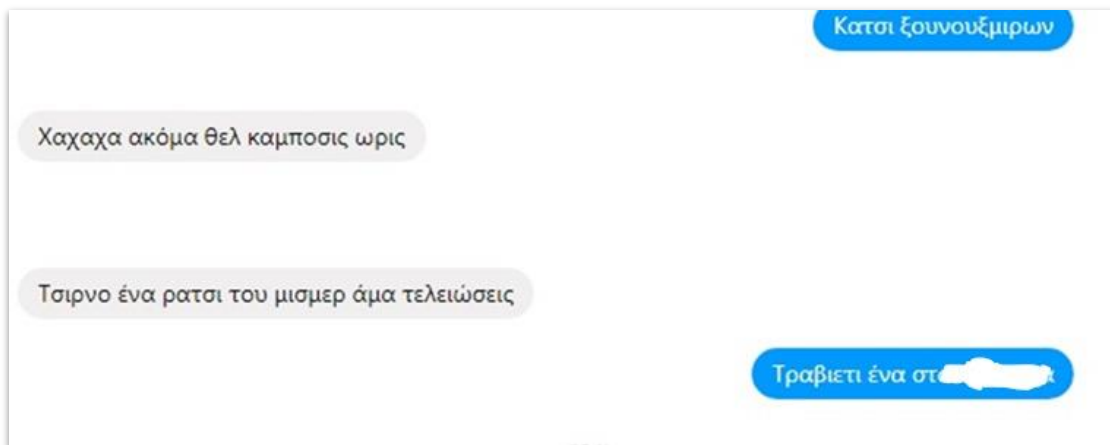
Εικόνα 20: 8^η συνομιλία

9) Η απόδοση της συνομιλίας (εικόνα 21) στην Κ.Ν.Ε.:

ΟΜ.1: Κάτσε πάλι ξημερώνει.

ΟΜ.2: Χαχαχα ακόμη θέλει κάμποσες ώρες. Κερνώ ένα ρακί το μεσημέρι άμα τελειώσεις.

ΟΜ.1: Τραβιέται ένα στο [όνομα καφενείου].

Εικόνα 21: 9^η συνομιλία

10) Η απόδοση της συνομιλίας (εικόνα 22) στην Κ.Ν.Ε.:

ΟΜ.1: Έλα κάτσε εκεί και εδώ παγώνεις.

ΟΜ.2: Και εδώ έβρεχε χθες.

ΟΜ.1: Ε [χαϊδευτικό όνομα] τι γίνεσαι έμαθα πως πονάς ακόμα.

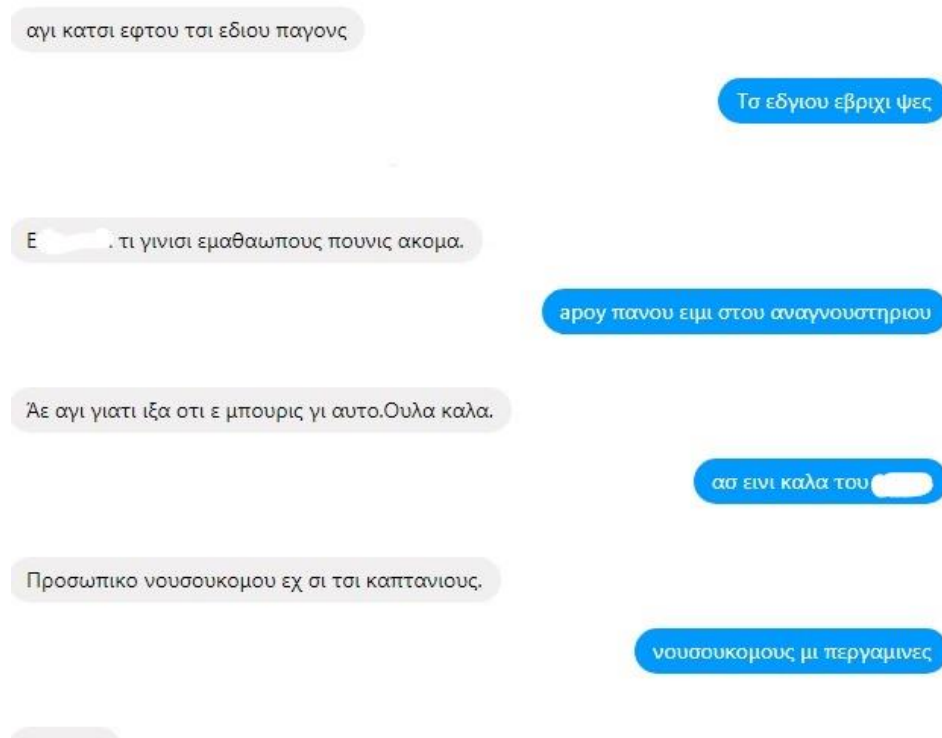
ΟΜ.2: Από πάνω είμαι στο Αναγνωστήριο.

ΟΜ.1: Άε έλα γιατί άκουσα ότι δεν μπορείς για αυτό. Όλα καλά.

ΟΜ.2: Ας είναι καλά ο [όνομα].

ΟΜ.1: Προσωπικό νοσοκόμο έχεις και καπετάνιο.

ΟΜ.2: Νοσοκόμος με περγαμηνές.

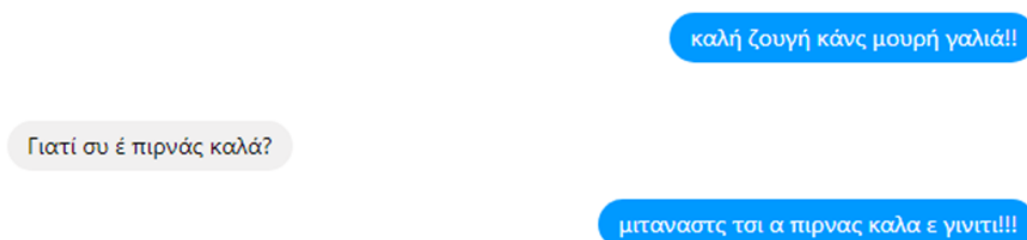
Εικόνα 22: 10^η συνομιλία

11) Η απόδοση της συνομιλίας (εικόνα 23) στην Κ.Ν.Ε.:

ΟΜ.1: Καλή ζωή κάνεις μωρή νυφίτσα!!

ΟΜ.2: Γιατί εσύ δεν περνάς καλά;

ΟΜ.1: Μετανάστης και να περνάς καλά δεν γίνεται!!!

Εικόνα 23: 11^η συνομιλία

12) Η απόδοση της συνομιλίας (εικόνα 24) στην Κ.Ν.Ε.:

ΟΜ.1: Κάνε υπομονή. Κοντεύουν να τελειώσουν τα βάσανά σου. Πέρασες κανένα μάθημα ή δεν πέτυχες κάποιο αποτέλεσμα;¹¹⁵

ΟΜ.2: Θα δείξει η δουλειά ακόμη δεν ξέρω. Θα πάμε για ρακί;

Κάνι απομουνή. Κουντέβγιν α τει

λιώσιν τα βάσανά σ'. Πέρασις κανένα μάθημα γι κουτσκούδα πήγισ μανέλα θα γυρίγς?

θα δείξ γι δλεια ακόμα έ ξέρου

θα πάμι για ρατσί?

Εικόνα 24: 12^η συνομιλία

13) Η απόδοση της συνομιλίας (εικόνα 25) στην Κ.Ν.Ε.:

ΟΜ.1: Σε είπαν και «βαμβακοφανέλα» για χθες...

ΟΜ.2: Κάνω πως δεν καταλαβαίνω γιατί άμα ανοίξω το στόμα μου θα ακουστούν πολλά. Ελληνιστί (στα ελληνικά) το παίρνω για καλαμπούρι... αλλά να θυμάσαι τη μέρα.

¹¹⁵ Στα λήμματα *κουτσκούδα* (ξύλινο ρόπαλο) και *μανέλα* (ξύλινο κοντάρι) εντοπίζεται η έκφραση *μανέλα πήγισ κουτσκούδα γύρ'σις*, για εκείνους που αναλαμβάνουν χωρίς αποτέλεσμα να διεκπεραιώσουν μια περιπλεγμένη υπόθεση (Παπάνης & Παπάνης 2004). Βλ. επίσης για την ερμηνεία των λημμάτων Ράλλη 2017.

συ ειπαν τσι μπαμπακουφανελα για ψες....

Κάνου πσ' ε καταλαβαίνου γιατί άμα ν' ανοίξου του στόμα μ' θα ν' ακστούν πουλλά. Ελληνιστί το παίρνω για καλαμπούρι... αλλά θμους τ' μέρα...

Εικόνα 25: 13^η συνομιλία

14) Η απόδοση της συνομιλίας (εικόνα 26) στην Κ.Ν.Ε.:

ΟΜ.1: Ε [χαϊδευτικό όνομα] τι θα μαγειρέψεις σήμερα;

ΟΜ.2: Σουπιές με φιδέ και για γλυκό μπαλεζέ!!!

ΟΜ.1: Πολύ ωραίο φαγητό άμα γυρίσεις να μας τα κάνεις.

ΟΜ.2: Θα ρίξω και κάμποσα αυγά από πάνω για τον [όνομα].

ΟΜ.1: Ακόμα πιο όμορφο θα γίνει.

ΟΜ.2: Και τι άλλο λέει; «Εσείς δεν ξέρετε να φάτε!»

ΟΜ.1: Δεν βάζεις τίποτα ο νους μου ρε [όνομα]. Κατσίκα με τη μανέστρα.

ε ... τι θα μαγειρεψ σημερα

σπιες μι του φδε τσι για γλυκο μπαλιζε!!!

πολυ ωραιο φαγητο αμα γυρισς αμας ταου κανς

θα ριξου τσι καμποσα αυγα αποου πάνω για του
[όνομα]!!!

ακομα πιο ομουρφου θα γινι

τσι τι άλλου λέγ? "σεις ε ξεριττι α φατί!"

ε βασ τιπουτα νουσιμ ρε ...κατσικα μι τμανεστρα

Εικόνα 26: 14^η συνομιλία

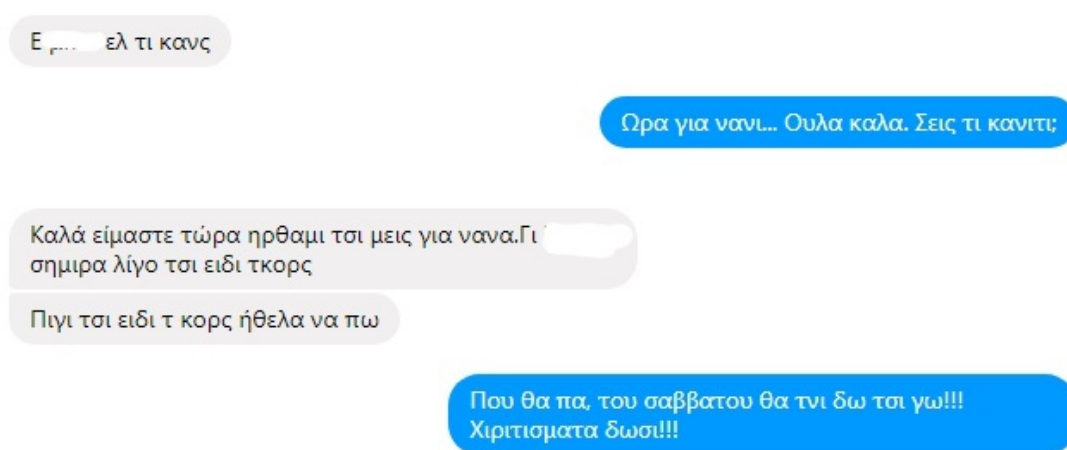
15) Η απόδοση της συνομιλίας (εικόνα 27) στην Κ.Ν.Ε.:

ΟΜ.1: Ε [χαϊδευτικό όνομα] τι κάνεις;

ΟΜ.2: Ωρα για νάνι... Όλα καλά. Εσείς τι κάνετε;

ΟΜ.1: Καλά είμαστε τώρα ήρθαμε και εμείς για νάνι. Η [όνομα] σήμερα λίγο και είδε την κόρη σου. Πήγε και είδε την κόρη σου ήθελε να πω.

ΟΜ.2: Πού θα πάει, το Σάββατο θα τη δω κι εγώ!!! Χαιρετίσματα δώσε!!!

Εικόνα 27: 15^η συνομιλία

Τα παραδείγματα της γραπτής χρήσης που παρουσιάστηκαν αποσκοπούν στην ανάδειξη της άνεσης και οικειότητας που διαθέτουν τα συγκεκριμένα άτομα να επικοινωνήσουν σε προσωπικό και καθημερινό επίπεδο. Η γραπτή χρήση της Γ.Π.Α. θεωρείται αρκετά σημαντική, καθώς οι περισσότεροι/ες διαλεκτόφωνοι/ες γενικά δεν συνηθίζουν να χρησιμοποιούν γραπτά τη διαλεκτική ποικιλία και αρκούνται στη χρήση της ως προφορικής μόνο γλώσσας. Και στην περίπτωση της Αγιάσου πολλοί/ές πληροφορητές/τριες εξέφρασαν δυσκολία ακόμη και στο να διαβάσουν γραπτά κείμενα στη Γ.Π.Α., πόσο μάλλον να μπορούν να παράγουν γραπτό λόγο. Θεωρείται, επομένως, ότι αυτό το δείγμα της γραπτής χρήσης της Γ.Π.Α. δεν είναι αντιπροσωπευτικό της πλειονότητας και δεν μπορεί να γενικευτεί ως συμπέρασμα, αλλά σίγουρα αποτελεί ένα σημαντικό εύρημα που υποδεικνύει την εξοικείωση των ομιλητών/τριών με τη γραπτή μορφή της Γ.Π.Α. και λειτουργεί ως τρόπος έκφρασης.

5.3 Ανάλυση δεδομένων των μη ομιλητών/τριών της Γ.Π.Α.

Σε αυτήν την ενότητα παρουσιάζονται τα ευρήματα ενός σχετικά μικρού δείγματος που, ενώ πληροί τα κριτήρια που έχουν οριστεί για να συμμετάσχει στην έρευνα,¹¹⁶ δεν μιλούν τη Γ.Π.Α. Η έρευνα αποσκοπεί στο να διερευνήσει τις γλωσσικές στάσεις μη ομιλητών/τριών για να επιτύχει μια πιο σφαιρική εικόνα για τη χρήση της Γ.Π.Α. Στην αρχή, μάλιστα, η σκέψη ήταν το συγκεκριμένο δείγμα να περιλαμβάνει και άτομα από άλλες περιοχές, αλλά έπρεπε να ληφθούν υπόψη αρκετές παράμετροι. Ο κυριότερος λόγος, βέβαια, αφορούσε το γεγονός ότι τα ερωτηθέντα άτομα θα πρέπει να είχαν άμεση επαφή με τη Γ.Π.Α. της περιοχής της Αγιάσου για να μπορούν να εκφέρουν άποψη. Έτσι, για παράδειγμα, θα μπορούσε να συμπεριληφθεί η πρωτεύουσα του νησιού, η Μυτιλήνη, ως το μεγαλύτερο αστικό κέντρο του νησιού, το οποίο επισκέπτονται συστηματικά οι κάτοικοι της Αγιάσου. Το γεγονός, όμως, ότι η πόλη της Μυτιλήνης δεν παρουσιάζει γλωσσική ομοιογένεια ως τόπος εργασίας και μόνιμης κατοικίας πολιτών τόσο από το νησί όσο και από αλλού, οδήγησε στον αποκλεισμό της από την έρευνα ώστε να μην προκληθεί σύγχυση στα ευρήματα (βλ. σχετικά Ράλλη 2019, Αλεξέλλη 2021).

Από την άλλη πλευρά, το γεγονός ότι το δείγμα των μη ομιλητών/τριών από την περιοχή της Αγιάσου είναι αρκετά μικρό, επιβεβαιώνει ότι η πλειονότητα των κατοίκων της περιοχής είναι ομιλητές/τριες της Γ.Π.Α. Συν τοις άλλοις, αυτό το δείγμα είναι ενδεικτικό για να καταγραφούν και να ερμηνευτούν οι περιπτώσεις των ατόμων που δεν χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α, που όπως έχει αναφερθεί αποτελείται μόνο από γυναίκες. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι υπήρχαν και κάποια άτομα που ενώ κατηγοριοποιήθηκαν στη συγκεκριμένη ομάδα (εφόσον απάντησαν αρνητικά στην αρχική ερώτηση για το εάν χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α.), στη συνέχεια της συζήτησης φάνηκε να τη χρησιμοποιούν, οπότε οι απαντήσεις τους δεν παρατίθενται σε αυτήν την ενότητα. Οι λόγοι της αρνητικής απάντησης, βέβαια, σχετιζόταν κυρίως με την έλλειψη ευχέρειας.

Τα σχόλια των μη ομιλητριών της Γ.Π.Α. θεωρώ ότι είναι σημαντικά γιατί αποτελούν μια δικλείδα ασφαλείας για την επιβεβαίωση πολλών στοιχείων και δεδομένων που καταγράφονται από τους/τις ίδιους/ες τους/τις ομιλητές/τριες και,

¹¹⁶ Μόνιμοι κάτοικοι από τη γέννησή τους ή που διαμένουν τουλάχιστον επί πέντε έτη στην περιοχή της Αγιάσου.

ενδεχομένως συντελούν στην εξαγωγή πιο έγκυρων συμπερασμάτων. Επιβεβαιώνουν, έτσι, ότι τα περισσότερα άτομα της Αγιάσου, ακόμα κι αν έχουν μετακινηθεί από την περιοχή π.χ. για σπουδές, εξακολουθούν να χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α. και μάλιστα στη «βαριά» εκδοχή της. Παράλληλα, η αίσθηση των μη ομιλητριών είναι ότι οι ομιλητές/τριες της Γ.Π.Α. δεν αισθάνονται ντροπή για την τοπική τους ποικιλία και τη χρησιμοποιούν με όλους/ες ανεξαρτήτως αν θα γίνουν κατανοητοί. Πρόκειται για πρωτότυπο και γενικά ασυνήθιστο εύρημα, καθώς, λόγω του στιγματισμού των διαλεκτικών ποικιλιών, η πλειονότητα των διαλεκτοφώνων αποφεύγει τη χρήση των γλωσσικών ποικιλιών μπροστά σε τρίτα πρόσωπα για λόγους ντροπής και αμηχανίας (Gluszek & Dovidio 2010). Παράλληλα, στην περίπτωση της Αγιάσου προκύπτει ότι οι ομιλητές/τριες κάποιες φορές δεν λαμβάνουν υπόψη ούτε το γεγονός ότι ενδέχεται να μην γίνουν κατανοητοί/ές. Είναι σημαντικό ότι αυτό επαληθεύεται και από την ομάδα των πληροφορητριών που δεν είναι ομιλήτριες. Ειδικότερα, όσον αφορά το ζήτημα της ευρείας χρήσης της Γ.Π.Α., οι πληροφορήτριες απαντούν χαρακτηριστικά:

ΠΛ.Γ.2: Οι περισσότεροι, οι περισσότεροι και παιδιά που έχουν φύγει και έχουν σπουδάσει και έχουν γυρίσει πίσω, ακόμη μιλάνε βαριά αγιασώτικα μπορώ να πω. Και με άλλα άτομα δεν έχουν θέμα, δεν ντρέπονται καθόλου.

ΠΛ.Γ.13: Νομίζω ότι όλοι χρησιμοποιούν την τοπική διάλεκτο. Νομίζω ότι δεν τους ενδιαφέρει τόσο, ότι τη χρησιμοποιούν τη διάλεκτο ανεξάρτητα αν ο άλλος καταλαβαίνει ή όχι επιμένουν σ' αυτό.

Επιπροσθέτως, οι πληροφορήτριες εκφράζουν ιδιαίτερα θετική ανταπόκριση στο ερώτημα που σχετίζεται με την αισθητική της Γ.Π.Α. Η άποψη, μάλιστα, ότι η Γ.Π.Α. είναι μια γλώσσα προσαρμοσμένη στο τοπίο της Αγιάσου αναδεικνύει τον μπρεσιονιστικό και επισφαλή χαρακτήρα των αισθητικών κρίσεων.

ΠΛ.Γ.10: Ναι ναι μ' αρέσει!

ΠΛ.Γ.13: Η πρώτη μου εμπειρία πριν έρθω εδώ ήταν, όταν άκουσα τον σύζυγό μου όντας μαζί φοιτητές, να μιλάει με κάποιον Αγιασώτη στο τηλέφωνο εκεί και μου άρεσε. Και μου έκανε φοβερή εντύπωση όταν ήρθα εδώ και άκουσα και είδα και το περιβάλλον και νομίζω ότι είναι μια γλώσσα προσαρμοσμένη στο τοπίο της Αγιάσου.

ΠΛ.Γ.14: Ναι ωραίο είναι!

Καθώς το ζήτημα της συνέχισης της Γ.Π.Α. εξαρτάται από τη μεταφορά από γενιά σε γενιά, ήταν φυσικό να ερωτηθεί και αυτή η ομάδα πληροφορητών εάν επιθυμούν τα παιδιά τους να μιλάνε τη τοπική γλωσσική ποικιλία ή αν τα παιδιά που έχουν ήδη αποκτήσει χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α. Διαπιστώνεται ότι και αυτή η ομάδα επιθυμεί τη διατήρηση της τοπικής ποικιλίας, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στον παράγοντα της παράδοσης.

ΠΛ.Γ.13: *Γενικότερα, έχω μεγαλώσει με τη λαϊκή παράδοση και είναι κάτι το οποίο εκτιμώ, δηλαδή οι ντοπιολαλιές είναι κάτι το οποίο πρέπει να παραμείνει. Νομίζω πως είναι πολύ ενδιαφέρουσα περίπτωση η αγιασώτικη διάλεκτος, στην αρχή ήταν κάτι ξένο για μένα, δεν τα καταλάβαινα. Τώρα καταλαβαίνω τα πάντα, έχω υιοθετήσει και κάποιες λέξεις για να είμαι ειλικρινής και εκφράσεις. Και πολλές παροιμίες έτσι σοφές που μ' αρέσουν πάρα πολύ και είναι αυτό που λένε τα πθίτικα¹¹⁷ της Αγιάσου το ότι έχουν ρε παιδί μου και την πειθώ αλλά και τη σάτιρα μέσα... Τα παιδιά έχουν μάθει πολλές λέξεις κι αυτά. Το χρησιμοποιούν γλ... λέξεις νομίζω μεγαλώνοντας θα εκτιμήσουν περισσότερο τώρα ίσως τους φαίνονται διαφορετικά.*

ΠΛ.Γ.14: *Ναι θέλω να μάθουν, να κρατάμε τις παραδόσεις μας. Να μην ξεχάσουν την πατρική ομιλία όπως είναι γιατί είναι κρίμα να χάνονται τα έθιμα και τα ήθη.*

Σύμφωνα με τις θεωρητικές προσεγγίσεις της κοινωνικοπολιτισμικής ανθρωπολογίας υπάρχουν δύο σημαντικές απόψεις για την έννοια της παράδοσης: α) η παθητική ιδέα, που αντλεί στοιχεία από τη θεωρητική βιβλιογραφία των κοινωνικών επιστημών και β) η ενεργή και αυτόχθονη χρήση, όπως καταγράφεται από την εθνογραφική σκοπιά (Shnaklin 1981: 71). Μεταξύ των ποικίλων χρήσεων, η έννοια της ς αντανακλά μια περισσότερο συναισθηματική παρά μια λογική αντίδραση και προάγει την εσωτερική αλληλεγγύη, όπως στην περίπτωση της Αγιάσου. Παράλληλα, η Ζερβού (2013: 103-104) ορίζοντας την ντοπιολαλιά και τον δεκαπεντασύλλαβο ως τους δύο πυλώνες δίχως τους οποίους δεν νοείται αγιασώτικη σάτιρα, αναφέρει ότι «η πίστη στην παράδοση και η συνέχισή της είναι η ιδεολογική αποσκευή, με την οποία το χωριό προσπαθεί να επικοινωνήσει με τον έξω κόσμο και να επιβάλει την παρουσία του».

¹¹⁷ Τα 'έξυπνα πειράγματα' (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Καταγράφεται, ωστόσο, μια διαφοροποίηση στη χρήση από την πληροφορήτρια ΠΛ.Γ.2, η οποία αναφέρεται σε μια «διαβάθμιση», δηλαδή θέλει να μιλάει το παιδί της τη Γ.Π.Α., αλλά όχι τόσο βαριά. Το σχόλιο, μάλιστα, με αναφορά στο φύλο του παιδιού, εντείνει τη συζήτηση για το ζήτημα της έμφυλης διάστασης στη χρήση της πρότυπης γλώσσας (Canakis κ.ά. 2010) λέγοντας «δεν θα ήθελα η κόρη μου...», αλλά το γεγονός ότι η πληροφορήτρια έχει δύο κόρες δεν αφήνει περιθώρια σύγκρισης και εξαγωγής συμπερασμάτων. Η συγκεκριμένη πληροφορήτρια γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Αγιάσο, αλλά οι γονείς της, λόγω ότι κατάγονται από άλλο χωριό της Λέσβου, δεν χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α.

ΠΛ.Γ.2: *Ναι ναι γιατί πιστεύω πως είναι, πώς να το πω κάτι που κρατάει από παλιά και οπότε γιατί να μην... γιατί να χαθεί και τη θεωρούν και την Αγιάσο ένα από τα καλύτερα χωριά μπορώ να πω της Μυτιλήνης. Δεν θέλω να χαθεί η παράδοση... Εγώ δεν θα ήθελα η κόρη μου να μιλάει έτσι τόσο βαριά, να μιλάει κάποιες λέξεις ναι, αλλά όχι τόσο βαριά. Όχι όταν είναι ξένος κόσμος που δεν τα καταλαβαίνει, παρόλο που είναι ωραία, δεν ξέρω κάτι νιώθω. Κάτι μου κάνει. Ίσως γιατί οι δικοί μου δεν μιλούσαν μέσα στο σπίτι, έτσι δεν το έχω συνηθίσει. Δεν ξέρω γιατί μου κλοτσάει.*

ΠΛ.Γ.10: *Εννοείται αυτό ότι θέλω να διατηρηθεί. Τα παιδιά μου το χρησιμοποιούν.*

Επιπλέον, ζητήθηκε από τις πληροφορήτριες να εκφράσουν την άποψή τους σχετικά με τη στάση των άλλων απέναντι στη Γ.Π.Α. Όντας οι ίδιες μη ομιλήτριες της Γ.Π.Α. αναμένεται, μάλιστα, να είναι πιο αποστασιοποιημένες. Οι απαντήσεις, ωστόσο, συγκλίνουν με τις απαντήσεις των ομιλητών/τριών της Γ.Π.Α. Αναφέρονται, έτσι, σε περιπτώσεις που ο λόγος είναι δυσνόητος, καθώς η χρήση της Γ.Π.Α. δυσχεραίνει την επικοινωνία και κατανόηση, ενώ δεν λείπουν και τα κοροϊδευτικά σχόλια. Παράλληλα, επισημαίνεται η θετική αντιμετώπιση από κάποια άτομα που φαίνεται να δείχνουν την εκτίμησή τους για τη Γ.Π.Α. και την επιθυμία διατήρησής της.

ΠΛ.Γ.2: *Σε παρέες που έχω από τη Μυτιλήνη που κάνουμε παρέα, λένε ότι δεν μπορούν να μας καταλάβουν, ότι είναι πολύ δύσκολα και πολλές φορές κοροϊδεύουν κιόλας.*

ΠΛ.Γ.13: *Για να είμαι ειλικρινής νομίζω ότι μόνο θετικά σχόλια έχω ακούσει, όχι αρνητικά, δηλαδή νομίζω ότι οι άνθρωποι τώρα εκτιμούν την ντοπιολαλιά, δηλαδή είναι κάτι που θέλει να μείνει.*

ΠΛ.Γ.14: *Όταν έχω κάνει συζητήσεις ας πούμε με κοπέλες έξω από την Αγιάσο θεωρούν ότι είναι μια δύσκολη διάλεκτο γιατί δεν μπορούν να την καταλάβουν όλοι. Έχει λέξεις που είναι πολύ περίεργες.*

Στο ερώτημα εάν γνωρίζουν άλλες περιοχές με ιδιαίτερη γλωσσική ποικιλία, αναφέρονται κυρίως στις περιοχές του Πλωμαρίου και της Γέρας, δίνουν δηλαδή την ίδια απάντηση με τους ομιλητές και τις ομιλήτριες.

5.4 Γλωσσική προσαρμογή των ομιλητών/τριών της Γ.Π.Α.

Σύμφωνα με τη θεωρία της γλωσσικής προσαρμογής (speech accommodation theory), οι επιλογές του ατόμου επηρεάζονται όχι μόνο από κοινωνικούς αλλά και από ψυχολογικούς παράγοντες (Giles 1973, Giles κ.ά. 1977, Giles κ.ά. 1991). Οι άνθρωποι τείνουν να τροποποιούν ή να προσαρμόζουν την ομιλία τους εκφράζοντας με αυτόν τον τρόπο αξίες, στάσεις και τις προθέσεις τους απέναντι στους άλλους (Κωστούλα-Μακράκη 2001: 61-62). Ο κοινωνικός ψυχολόγος Giles με τους συνεργάτες του (1977) εξέτασαν τη γλωσσική επιλογή συγκριτικά με την επιθυμία του ατόμου να ενδυναμώσει ή να μειώσει τους δεσμούς του με την αντίστοιχη γλωσσική ομάδα. Σύμφωνα με τους Giles κ.ά. (1977), οι ομιλητές/τριες μπορούν να επιλέξουν ανάμεσα στις τοπικές ποικιλίες ανάλογα με το με ποιον ή με ποια θέλουν να ταυτιστούν. Σύμφωνα με τη θεωρία της προσαρμογής, φυσιολογικά ο/η ομιλητής/τρια θα «συγκλίνει» επιλέγοντας τη γλώσσα που ταιριάζει στις ανάγκες του/της συνομιλητή/τριας. Κατά τους Giles κ.ά. (1977) οι κύριοι όροι της προσαρμογής είναι:

- Η σύγκλιση (convergence): αναφέρεται στις προσαρμογές (λεξιλογικές, μορφολογικές, συντακτικές ή φωνολογικές) των ομιλητών/τριών, ώστε να μοιάζουν περισσότερο στον λόγο των συνομιλητών/τριών τους.
- Η απόκλιση (divergence): αναφέρεται στις προσαρμογές που κάνουν οι ομιλητές/τριες, ώστε ο λόγος τους να μοιάζει λιγότερο με αυτόν των συνομιλητών/τριών τους.

- Η διατήρηση του λόγου (speech maintenance): αναφέρεται στο γεγονός ότι δεν γίνονται αλλαγές στην ομιλία, φαινόμενο το οποίο θεωρείται ένας ειδικός τύπος απόκλισης (δηλαδή ως άρνηση σύγκλισης). Η διαφορά με την απόκλιση είναι ότι δεν παρατηρούνται αλλαγές και προσαρμογές στον λόγο τους για να διαφέρει αισθητά από αυτόν των συνομιλητών/τριών τους.
- Η ψυχολογική σύγκλιση (psychological convergence): αναφέρεται στην κατάσταση κατά την οποία ο/η ομιλητής/τρια σκοπεύει να συγκλίνει, αλλά μπορεί στην ουσία να αποκλίνει γλωσσικά. Ένα παράδειγμα είναι το φαινόμενο της υπερδιόρθωσης, όπου κάποια άτομα, κατά την προσπάθειά τους να μιμηθούν την ομιλία άλλων, αγγίζουν τα όρια της υπερβολής.

Οι ομιλητές/τριες της Αγιάσου, όπως διαφαίνεται τόσο από τις απαντήσεις στις συνεντεύξεις όσο και από τη συμμετοχική παρατήρηση, τείνουν σε μεγάλο βαθμό να εφαρμόζουν την πρακτική της γλωσσικής σύγκλισης (βλ. ενδεικτικά ΠΛ.Γ.12, ΠΛ.Γ.24, ΠΛ.Α.42). Επιλέγουν, έτσι, τον κατάλληλο γλωσσικό κώδικα για την επίτευξη της επικοινωνίας, λαμβάνοντας υπόψη, φυσικά, και τον βαθμό γλωσσικής ευχέρειας στο αντίστοιχο γλωσσικό σύστημα.¹¹⁸ Επιπλέον, καταγράφονται αρκετές περιπτώσεις ομιλητών/τριών που κατά τη χρήση της Κ.Ν.Ε. θα χρησιμοποιήσουν τις περισσότερες φορές ακούσια τη Γ.Π.Α.

ΠΛ.Γ.12: *Πολλές φορές όταν μιλάω και είναι κάποιος που έχω οικειότητα ξεφεύγουν φεύγουν μόνες τους (οι λέξεις).*

ΠΛ.Γ.16: *Ναι μου ξεφεύγουν. Εννοείται.*

ΠΛ.Γ.18: *Ναι. Σου ξεφεύγουν. Βέβαια.*

ΠΛ.Γ.21: *Σίγουρα, ξεφεύγουν κάποιες.*

ΠΛ.Α.25: *Προσπαθούμε να μιλήσουμε ελληνικά (γέλιο) γιατί εντάζει κάπου κάπου ξεφεύγει κάτι.*

ΠΛ.Α.41: *Οι γνωστοί, οι φίλοι όταν ξεφεύγουν οι λέξεις με λένε Αγιασωταριά, λίγο να σε πειράζουν σαν αστείο.*

¹¹⁸ Πρόκειται για κάτι που μπορεί να γνωρίζουν ή να συνάγουν, όταν δεν έχουν σαφείς πληροφορίες.

Μάλιστα, το φαινόμενο ίσως είναι πιο συχνό όταν οι συνομιλητές/τριες κατάγονται από το νησί λόγω μεγαλύτερης εξοικείωσης με τη Γ.Π.Α., αν και σε γενικές γραμμές ο διαλεκτικός λόγος των κατοίκων της Αγιάσου παραμένει δυσνόητος για τους περισσότερους κατοίκους της Λέσβου.

ΠΛ.Α.28: *Πολλές φορές, απ' έξω όταν είμαι στη Μυτιλήν' δεν μας καταλαβαίνουν.*

ΠΛ.Γ.32: *Οι Μυτιληνιοί λίγο που κι αυτοί οι περισσότεροι είναι από χωριά, με τους Μυτιληνιούς συνεννοείσαι.*

ΠΛ.Γ.33: *Ναι ναι ναι αρκετές, αλλά ευτυχώς όμως είναι από χωριά και με καταλαβαίνουν!*

ΠΛ.Γ.44: *Πολλές φορές δεν μας καταλαβαίνουν και οι Μυτιληνιοί.*

Η γλωσσική προσαρμογή των ομιλητών/τριών είναι, ωστόσο, καθαρά υποκειμενικό ζήτημα και αρκετά πολυσύνθετο, καθώς εμπλέκονται κυρίως κοινωνικοί, ψυχολογικοί και πολιτισμικοί παράγοντες (βλ. και Canakis υπό έκδοση).

5.5 Όψεις της διαφοροποίησης ομιλητών/τριών και μη ομιλητών/τριών

Στην παρούσα ενότητα γίνεται μια απόπειρα άτυπης κατηγοριοποίησης τόσο των ομιλητών/τριών όσο και των μη ομιλητών/τριών, που προέκυψε από την έρευνα πεδίου ως μια γενική παρατήρηση.

Οι ομιλητές/τριες θα μπορούσαν να χωριστούν σε τέσσερις κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία θα μπορούσαν να συγκαταλεγούν οι μόνιμοι κάτοικοι της Αγιάσου, που δεν έχουν φύγει καθόλου από την περιοχή. Στα άτομα αυτά παρατηρείται ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα που σχετίζεται με την εκφορά του λόγου ακόμη κι όταν χρησιμοποιούν την Κ.Ν.Ε. Πιο συγκεκριμένα, διατηρούν γλωσσικά χαρακτηριστικά κυρίως σε φωνολογικό επίπεδο, όπως, για παράδειγμα, το φαινόμενο της ουρανικοποίησης του συμφώνου /s/ κατά την αποβολή του ημίφωνου [j], το οποίο έχει

μετατραπεί λόγω του φωνολογικού φαινομένου της συνίζησης,¹¹⁹ όπως για παράδειγμα *δρουσά* αντί *δροσιά*.

Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει άτομα τα οποία έχουν φύγει από τη γενέτειρά τους για σπουδές, για επαγγελματικούς ή άλλους λόγους και έχουν επιστρέψει στον τόπο τους μετά από μικρό ή μεγάλο διάστημα. Αυτά τα άτομα χειρίζονται τόσο τον διαλεκτικό λόγο όσο και την Κ.Ν.Ε. με πολύ διαφανή και «αψεγάδιαστο» τρόπο. Στην ομιλία τους, δηλαδή, δεν προκαλείται κάποια σύγχυση και μείξη κωδίκων, καθώς ούτε καν η υποψία ότι το ίδιο άτομο μπορεί «πατώντας| ένα κουμπί», όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι ίδιοι, να χρησιμοποιεί τους δυο γλωσσικούς κώδικες. Αυτός ο ισχυρισμός, ωστόσο, βασίζεται κυρίως στην επαφή μου και τις συναναστροφές στο πεδίο έρευνας και όχι σε σχετικές μαγνητοφωνήσεις που θα επαλήθευαν ότι δεν υπάρχουν καθόλου μείξεις κωδίκων, πράγμα που δύσκολα μπορεί να ισχύει.

Στην τρίτη κατηγορία ταξινομούνται τόσο τα άτομα τα όποια έμαθαν και την χρησιμοποιούν ενώ στο οικογενειακό τους περιβάλλον δεν τη μιλούσαν με τον έναν ή και με τους δύο γονείς, όσο και άτομα που βρέθηκαν στην Αγιάσο σε μεγαλύτερη ηλικία αλλά υιοθέτησαν τον διαλεκτικό λόγο της περιοχής. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν κυρίως σύζυγοι Αγιασωτών/τισσών που μετακόμισαν στην Αγιάσο ή και παιδιά από αυτές τις οικογένειες που, λόγω του ότι ο ένας γονιός δεν καταγόταν από την Αγιάσο, δεν τη χρησιμοποιούσαν στο οικογενειακό περιβάλλον.

Τέλος, στην τέταρτη κατηγορία ανήκουν τα άτομα τα οποία γεννήθηκαν στην Αγιάσο ή είναι παιδιά Αγιασωτών που γεννήθηκαν αλλού και χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α. με όσους/ες τη μιλούν.

Όσον αφορά την κατηγοριοποίηση των μη ομιλητών/τριών διακρίνονται τα άτομα που κατοικούν στην Αγιάσο αλλά κατάγονται από διαφορετικά μέρη και δεν έχουν αποκτήσει ευχέρεια χρήσης. Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφερθεί ότι κατά τη διεξαγωγή της έρευνας βρέθηκαν άντρες πληροφορητές που ενώ λόγω της διαφορετικής καταγωγής τους π.χ. από Αλβανία, αναμενόταν να κατηγοριοποιηθούν ως μη ομιλητές χρησιμοποιούσαν τη Γ.Π.Α. και συμπεριλήφθηκαν στους ομιλητές. Βάσει

¹¹⁹ Συνίζηση ονομάζεται το φωνολογικό φαινόμενο κατά το οποίο, το /i/ όταν είναι άτονο και ακολουθείται από άλλο φωνήεν μετατρέπεται σε ημίφωνο [j] (Holton κ.ά. 1999).

του συνόλου των συνεντεύξεων από όλες τις ηλικιακές ομάδες, φυσικά υπάρχουν άτομα τα οποία δεν χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α. από επιλογή, αν και είναι πολύ λίγα. Παράλληλα, υπάρχουν κάποιοι/ες πληροφορητές/τριες που δηλώνουν ότι χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α. αλλά, όπως λένε, *όχι τα πολύ βαριά*, πράγμα που ενδέχεται να παραπέμπει στην κατηγοριοποίηση βασίλεκτου/ακρολέκτου που έγινε παραπάνω.

5.6 Κατηγοριοποίηση των σημαντικότερων αξιολογικών αντιδράσεων των πληροφορητών/τριών

Σε αυτήν την ενότητα παρουσιάζονται συγκεντρωτικά τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα από τις αξιολογικές αντιδράσεις των πληροφορητών/τριών, που βασίζονται στη διάκριση των τριών διαστάσεων, δηλαδή της νοητικής, της συναισθηματικής και της βουλητικής (Edwards 1979, Gardner 1985, McGroarty 1996). Στην προσπάθεια ταξινόμησης των δεδομένων στις αντίστοιχες διαστάσεις λαμβάνονται υπόψη άλλες έρευνες (βλ. Deprez & Persoons 1987, Ιορδανίδου & Ανδρουτσόπουλο 1999). Ειδικότερα, κατά τους Ιορδανίδου και Ανδρουτσόπουλο (1999: 588), στη γνωστική ή αντιληπτική διάσταση περιλαμβάνονται πληροφορίες και χαρακτηρισμοί που βασίζονται σε δεδομένα και είναι δυνατόν είτε να επαληθευτούν είτε να διαψευστούν. Στη συναισθηματική ή αξιολογική διάσταση οι ίδιοι (Ιορδανίδου & Ανδρουτσόπουλος 1999: 588-589) αποδίδουν εκφράσεις που σχετίζονται με «αισθητικές» ιδιότητες της γλώσσας, όπως «όμορφη-άσχημη» και στη βουλητική ή προτρεπτική διάσταση εμπεριέχονται διατυπώσεις που αποδίδονται είτε με απρόσωπα ρήματα, όπως «πρέπει» είτε με ρήματα σε α' πρόσωπο ενικού ή πληθυντικού και αντιπροσωπεύουν το πρακτέο. Κατά την προσπάθεια ταξινόμησης καταγράφονται μεικτές απαντήσεις που θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν σε περισσότερες από μία διαστάσεις, αλλά προτίμησα να αποφευχθεί ως διαδικασία για να μην υπάρχει επανάληψη των σχολίων.

Στη **νοητική διάσταση** ανήκουν χαρακτηρισμοί που αφορούν αντιλήψεις, απόψεις και πεποιθήσεις για τη Γ.Π.Α.:

- *είναι πολύ πλούσια, έχει δηλαδή κάποιες λέξεις, τις οποίες δεν βρίσκεις ούτε στη νεοελληνική για να εκφράσεις κάτι*
- *είναι πλούσια, έχει αρχαία ελληνικά, έχει τούρκικα, έχει ιταλικά, έχει γαλλικά*
- *είναι πιο εύκολα στη γλώσσα μου, μου βγαίνουν πιο αβίαστα*

- θεωρώ ότι είναι πιο εύκολα να εκφραστούμε
- είσαι ο εαυτός σου άμα μλάς τη γλώσσα που ξέρεις
- είναι σπιρτόζικη γλώσσα
- είναι βαριά
- ό,τ ό,τ έχ σχέσ' με επαφή με τν Αγιάσου ε μπορώ πρέπ να μλω αγιασώτκα, βγαίνειν μοναχάντουν
- ναι εντάζει αυτό πιστεύω ότι είναι καλό για τον τόπο να διατηρηθεί
- εννοείται να διατηρηθεί, χωρίς παράδοση τόπος δεν υπάρχει
- είναι μια γλώσσα παραδοσιακή

Στη **συναισθηματική διάσταση** εντάσσονται χαρακτηρισμοί που αφορούν συναισθήματα για τη Γ.Π.Α.:

- τα λατρεύω!
- μ' αρέσει αυτή η γλώσσα
- είναι ωραία
- είναι πολύ όμορφα
- είμαι περήφανη για τη γλώσσα μου
- μ' αρέσει πάρα πολύ και υπάρχουν λέξεις που δεν ξέρω ούτε εγώ από πού βγαίνουν και ψάχνω, προσπαθώ να μάθω από παλιούς ανθρώπους ή από κάποια βιβλία
- εμένα μ' αρέσει, μ' εξυπηρετεί, είναι χαρούμενη γλώσσα, είναι ευδιάθετη
- είμαι περήφανη για τη γλώσσα μου, μου αρέσει
- είπαμε γλώσσα μας του χωριού μας, το χαρακτηριστικό του χωριού μας, μ' αρέσει αυτή η γλώσσα, μ' αυτή μεγάλωσα
- είμαι και περήφανος... είναι για εμάς τιμή μας αυτή η γλώσσα να παραμείνει και είμαστε περήφανοι για αυτά

Στη **βουλευτική διάσταση** συμπεριλαμβάνονται χαρακτηρισμοί που σχετίζονται με τις προθέσεις και την επιθυμία για δράση σε σχέση με τη Γ.Π.Α.:

- το παιδί μου το έχω μάθει από πολύ μωρό από δύο χρόνων να μιλάει αγιασώτκα
- θέλω τα παιδιά μου να μιλάνε αγιασώτκα
- αν μπορούσα θα τα μιλούσα παντού αλλά δεν θα με καταλαβαίνει ο κόσμος
- όταν μιλάω με τους παππούδες μου υπάρχουν λέξεις που... κι εγώ δεν τις ξέρω και ζητάω να μου τις εξηγήσουν και τις χρησιμοποιώ κι εγώ

- *εγώ θέλω να διατηρηθεί είναι η παράδοση*
- *θεωρώ ότι πρέπει να μην χαθεί, πρέπει να τη μαθαίνουν όλοι*
- *το παιδί μου από πολύ μωρό το μιλάω αγιασώτικα*
- *ναι εγώ θέλω να μιλάνε τα παιδιά μου*
- *πρέπει να μην χαθεί, πρέπει να τη μαθαίνουν όλοι*
- *εγώ δηλαδή από μόνη μου έμαθα*
- *θα ήθελα τα παιδιά μου να μεγαλώσουν στα χόματα, στο χωριό, να μεγαλώσουν και να μάθουν τη διάλεκτο παράλληλα βέβαια με τα μαθήματά τους και να συντηρηθεί, να μην χαθεί και εξαλειφθεί, τα έθιμά μας γενικώς τη γλώσσα μας πρέπει να τα συντηρούμε λίγο*
- *πρέπει να διατηρηθεί... είναι η παράδοση, είναι ένα μέρος εδώ με μεγάλη παράδοση*
- *δεν τα απαρνιόμαστε*
- *τα υπερασπιζόμαστε*

Σε αυτήν την ενότητα παρουσιάζονται τα πιο αντιπροσωπευτικά σχόλια των πληροφορητών/τριών που αφορούν τις αξιολογικές τους αντιδράσεις απέναντι στη Γ.Π.Α. Τα σχόλιά τους ανήκουν σε δύο κύριους άξονες. Ο πρώτος άξονας σχετίζεται με την υψηλή συναισθηματική αξία, καθώς η Γ.Π.Α. για τους/τις ομιλητές/τριες αντιπροσωπεύει τη γλώσσα των προγόνων τους, τη γλώσσα που διατηρήθηκε στο πέρασμα των χρόνων, τη γλώσσα με την οποία μεγάλωσαν, καθώς και τη γλώσσα που διαδραματίζει τον πρωταγωνιστικό ρόλο στα ήθη και έθιμα του χωριού τους π.χ. στα αποκριάτικα δρώμενα. Συνεπώς, η συνέχιση της παράδοσης συνδέεται με τη Γ.Π.Α. και είναι καθήκον τους να τη συνεχίσουν. Η χρήση της Γ.Π.Α., έτσι, λειτουργεί ως σύμβολο συλλογικής ταυτότητας και αναδύει την αλληλεγγύη μεταξύ των ομιλητών/τριών (Dragojevic & Giles 2016).

Ο δεύτερος άξονας αφορά την αισθητική της Γ.Π.Α. Οι πληροφορητές/τριες θεωρούν τη Γ.Π.Α. ωραία αλλά και πλούσια, σπιρτόζικη και χαρούμενη γλώσσα. Οι χαρακτηρισμοί αναδεικνύουν τον θαυμασμό προς τη Γ.Π.Α., από όπου πηγάζει η υπερηφάνεια που αισθάνονται για τη γλώσσα τους και ενισχύεται και από την τοπική παράδοση. Παράλληλα, οι ομιλητές/τριες όταν χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α. νιώθουν όμορφα, καθώς υπάρχει άνεση, εξοικείωση και αυθορμητισμός. Οι δύο αυτοί άξονες

συνδέονται μεταξύ τους και αποτελούν τους πυλώνες για το υψηλό κύρος που έχει η Γ.Π.Α. για τους/τις ομιλητές/τριές της. Παράλληλα, διαφαίνεται ότι η Γ.Π.Α. αποτελεί μια ιδιαίτερη πολιτισμική αξία, η οποία εντάσσεται στο μοντέλο των θεμελιωδών αξιών (theory of core values), σύμφωνα με το οποίο εξηγείται το φαινόμενο της διατήρησης μειονοτικών γλωσσών και μετάδοσής τους στις επόμενες γενιές (Smolicz 1981, 1992).

Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάστηκαν τα ερευνητικά ευρήματα της έρευνας σχετικά με τις θετικές γλωσσικές στάσεις των κατοίκων της Αγιάσου και τις σημαντικότερες αξιολογικές αντιδράσεις απέναντι στη Γ.Π.Α. Μέσω της ανάλυσης του ερευνητικού υλικού εντοπίζονται σημαντικές πτυχές της χρήσης της Γ.Π.Α., που σχετίζονται με την ευρεία χρήση ανεξαρτήτως χώρου, τη γραπτή χρήση της, τα συναισθήματα άνεσης και υπερηφάνειας, όπως και την έντονη επιθυμία διατήρησής της. Μεταξύ άλλων, μελετώντας τις πρακτικές των ομιλητών και ομιλητριών, τίγονται ζητήματα όπως η γλωσσική προσαρμογή και οι όψεις διαφοροποίησης των ομιλητών/ομιλητριών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Η ΑΝΤΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΑΞΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ-ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΠΟΙΚΙΛΙΑΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣΟΥ

6.1 Η έννοια της ανταλλακτικής αξίας

Αυτή η ενότητα επιχειρεί να αναδείξει μια άλλη όψη της χρήσης της Γ.Π.Α. που έχει μια διαφορετική βαρύτητα για την εξελικτική της πορεία και αντανακλά τη δυναμική της ως πολυμορφικού εργαλείου. Η έννοια της *ανταλλακτικής αξίας* ή/και *εμπορευματοποίησης* –όπως αποδίδεται, συνήθως, στην ελληνική ο όρος “commodification”– απασχολεί όλο και περισσότερο τα τελευταία χρόνια την κοινωνιογλωσσολογία και συγγενείς κλάδους και είναι το κεντρικό ζήτημα που πραγματεύεται αυτό το κεφαλαίο.

Κατά την ιστορική επισκόπηση του όρου, αλλά και γενικότερα της μελέτης της σχέσης μεταξύ της γλώσσας και των πολιτικών και οικονομικών συνθηκών, που απασχόλησαν τους ερευνητές και ερευνήτριες και οδήγησαν στην υιοθέτηση της συγκεκριμένης έννοιας, συνέβαλαν κατά πολύ το έργο των Bourdieu (1977, 1982), Gal (1989) και Irvine (1989). Διαφωτιστικό έργο προς την ίδια κατεύθυνση, αποτελεί το βιβλίο του Florian Coulmas (1992) με τίτλο *Γλώσσα και οικονομία*, το οποίο θέτει το ζήτημα της *αγοραίας* ή *αγοραστικής* αξίας των γλωσσών, της ανταλλακτικής αξίας μιας συγκεκριμένης γλώσσας ως προϊόν ή εμπόρευμα (Coulmas 1992: 77-79). Ο ίδιος (Coulmas 1992: 77-79) αναφέρεται στους παράγοντες που καθορίζουν την αγοραία αξία των γλωσσών, που μπορεί να είναι διαφόρων ειδών, για παράδειγμα πολιτικής φύσεως ή πολιτισμικού χαρακτήρα, δίνοντας, όμως, ιδιαίτερη έμφαση στον οικονομικό παράγοντα, τον οποίο θεωρεί πρωταρχικής σημασίας.¹²⁰ Δεν παραλείπει να αναφερθεί, επίσης, στο θέμα της ζήτησης μιας συγκεκριμένης γλώσσας στην αγορά, όπως προκύπτει από την επιθυμία εκμάθησης συγκεκριμένων ξένων γλωσσών (Gogonas & Kirsch 2018, Gogonas 2019).

¹²⁰ Βλ. και την έννοια της *πολιτικής οικονομίας* με αντικείμενο μελέτης αφενός τις οικονομικές ενέργειες των ανθρώπων που ζουν σε μια οργανωμένη κοινωνία και αφετέρου τη σχέση και αλληλεπίδραση μεταξύ των πολιτικών και των οικονομικών θεσμών και διαδικασιών. Βλ. ενδεικτικά Marx 1904 [1859], Ricardo 2002.

Ανάμεσα στους πολλούς ερευνητές¹²¹ που στη συνέχεια ασχολήθηκαν με αυτήν τη σχέση της γλώσσας και της οικονομίας θα πρέπει να αναφερθεί η Monica Heller (2003) που πρότεινε τον όρο “commodification of language” για να δηλώσει την ανταλλακτική αξία της γλώσσας στην αγορά εργασίας. Η Heller (2010α: 101-114) επεξηγεί πτυχές της εμπορευματοποιημένης επίδρασης που έχουν επιφέρει οι οικονομικές συνθήκες στη γλώσσα, υπό το πρίσμα της παγκοσμιοποιημένης νέας οικονομίας, με την επέκταση του χαρακτηρισμού της ως πηγής με ανταλλακτική αξία. Η ερευνήτρια (2010α: 101-114) επικεντρώνεται στις σύγχρονες τάσεις μεταξύ ιδεολογιών και πρακτικών που παρατηρούνται σε βασικούς χώρους, όπως στον τουρισμό, στο μάρκετινγκ, στη διδασκαλία γλωσσών,¹²² στον τομέα της μετάφρασης, στην επικοινωνία ιδίως στα τηλεφωνικά κέντρα, καθώς και στην τέχνη του θεάματος. Οι Heller κ.ά. (2014α: 545-546) προτείνουν τον παρακάτω ορισμό για την αποσαφήνιση του όρου εμπορευματοποίηση:

«Εμπορευματοποίηση» είναι η έκφραση που χρησιμοποιούμε για να περιγράψουμε τον τρόπο με τον οποίο ένα συγκεκριμένο αντικείμενο ή διαδικασία καθίστανται διαθέσιμα για συμβατικές συναλλαγές στην αγορά. Παρόλο που η έννοια παραπέμπει στην ιδέα του Μαρξ ότι ο καπιταλισμός βασίστηκε στην έννοια της μετατροπής των εργασιών σε εμπόρευμα, η λέξη «εμπορευματοποίηση» από μόνη της είναι πρόσφατη και χρονολογείται από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 (Oxford Dictionary 2010). (δική μου μετάφραση)

¹²¹ Βλ. μεταξύ άλλων Heller 2002, 2003, 2010α, 2010β, Rubdy & Tan 2008, Duchêne & Heller 2012, 2013, Duchêne, Moyer & Roberts 2014, Urcioli & LaDousa 2013, Block 2014, 2018, Heller κ.ά 2014α, 2014β, Pérez-Milans 2015, Gogonas & Kirsch 2018. Ο Block (2018: 121-141), θέλοντας να επισημάνει το γεγονός ότι όλο και περισσότερο οι κοινωνιογλωσσολόγοι ασχολούνται με το φαινόμενο της εμπορευματοποίησης/ανταλλακτικής αξίας της γλώσσας, αναφέρει πολλές από τις παραπάνω έρευνες και κάνει ιδιαίτερη μνεία στο συνέδριο “Sociolinguistics of globalization”, που έλαβε χώρα τον Ιούνιο του 2015 στο Χόνγκ Κόνγκ και στον σημαντικό αριθμό ανακοινώσεων που διαπραγματεύονταν το ζήτημα της εμπορευματοποίησης/ανταλλακτικής αξίας της γλώσσας.

¹²² Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Heller (2010β: 108-109), «μια εκδήλωση αυτής της τάσης είναι η ανάπτυξη της βιομηχανίας εκμάθησης γλωσσών, ιδιαίτερα με τη μορφή του όρου “language edutourism” κατά Yarymowich (2005)». Σύμφωνα με την Yarymowich (2003, 2005), οι έννοιες “edutourism” και “edutourist”, αναφέρονται στον συνδυασμό ταξιδιού και εκπαίδευσης για να επιτευχθεί η εκμάθηση της γλώσσας στο αυθεντικό περιβάλλον, με την ταυτόχρονη ανακάλυψη του τοπικού πολιτισμού και προσδιορίζουν του/τις ενδιαφερόμενους/ες ομάδα-στόχο και δυνητικούς/ές καταναλωτές/τριες τόσο στη γλωσσική όσο και πολιτισμική εμπορευματοποίηση.

Επιπλέον, οι ίδιοι (Heller κ.ά. 2014α: 546) συνεχίζουν την επεξήγηση του όρου με αναφορά «στη σχέση του καπιταλισμού με την παραγωγή και τη διανομή των εμπορευμάτων», δίνοντας έμφαση στην παρουσία της έννοιας και σε περιστάσεις όπου «η διαδικασία επηρεάζει τομείς της ζωής, που μέχρι σήμερα θεωρούνταν “δημόσια” αγαθά και όχι κερδοσκοπικές επιχειρήσεις».

Ο David Block (2018) επιχειρεί να δώσει απαντήσεις στο ερώτημα «Τι στο καλό είναι η εμπορευματοποίηση της γλώσσας;». Θέτοντας μια σειρά από ερωτήματα που, εν τέλει, σημειώνει ότι δεν σκοπεύει να απαντήσει αναλυτικά, συζητάει θεωρητικά ζητήματα γύρω από το θέμα της εμπορευματοποίησης της γλώσσας αφήνοντας στους/στις αναγνώστες/αναγνώστριες χώρο για προβληματισμό και περιθώριο να δώσουν τις δικές τους απαντήσεις. Αναλυτικά τα ερωτήματα που αναφέρει ο Block (2018: 122) είναι τα εξής:

Αλλά τι είναι εμπορευματοποίηση και τι σημαίνει να λέμε ότι μια γλώσσα έχει γίνει εμπορεύσιμη; Στη βιβλιογραφία για τη γλωσσική εμπορευματοποίηση, οι απόψεις του Μαρξ σχετικά με τη μορφή του προϊόντος φαίνεται να είναι μια λογική βάση, αλλά είναι όντως οι τρόποι που η εμπορευματοποίηση χρησιμοποιείται από πολλούς κοινωνιογλωσσολόγους πραγματικά συμβατοί με τη μαρξιστική θεωρία; Πρέπει να είναι; Ποιες είναι ορισμένες από τις θεωρητικές βάσεις που υποστηρίζουν την εγκυρότητα της γλωσσικής εμπορευματοποίησης με πειστικό τρόπο; Και, τέλος, η χρήση των “language commodification” ή “linguistic commodification” ή “commodification of language” (και οι τρεις μορφές χρησιμοποιούνται φαινομενικά εναλλακτικά) συνήθως συνοδεύεται από εννοιολογική διευκρίνιση ή βρισκόμαστε στη σφαίρα του “sloganzation”;¹²³ Με άλλα λόγια, η «εμπορευματοποίηση της γλώσσας» από το να βασίζεται σε στέρεο θεωρητικό υπόβαθρο έχει μετατραπεί σε μια δημοφιλή και δεδομένη λέξη-κλειδί, που χρησιμοποιείται συχνά χωρίς να θεωρητικοποιείται και ως εκ τούτου κινδυνεύει να γίνει ένα κενό σύνθημα; (δική μου μετάφραση)

¹²³ Προτίμησα να διατηρήσω τις έννοιες κατά το πρωτότυπο, δηλαδή στην αγγλική γλώσσα για τους παρακάτω λόγους: α) για την περίπτωση των “language commodification”, “linguistic commodification”, “commodification of language” ώστε να φανεί η εναλλαγή των όρων, καθώς η απόδοση στα ελληνικά και των τριών μορφών δεν μεταβάλλεται ουσιαστικά και ταυτίζονται με την εμπορευματοποίηση/ανταλλακτική αξία της γλώσσας, και β) η περίπτωση του “sloganzation” θα μπορούσε να αποδοθεί πιο περιφραστικά ως δημιουργία συνθήματος (σλόγκαν).

Έτσι, ο Block (2018: 121-141) ξεκινάει την προσέγγιση της θεωρητικής υπόστασης της έννοιας της εμπορευματοποίησης/ανταλλακτικής αξίας από τη συζήτηση της *αξίας κατά τη χρήση* (value in use) και της *αξίας κατά την ανταλλαγή* (value in exchange), αναζητώντας την ερμηνεία της προέλευσης των εννοιών όχι μόνο στη θεωρία του Karl Marx αλλά πηγαίνοντας πιο πίσω στη θεωρία του Adam Smith.¹²⁴ Στη συνέχεια, προβληματίζεται σχετικά με την «υλικότητα» της γλώσσας, δηλαδή για τη γλώσσα ως υλικό αγαθό και τη συσχέτισή της με την «αντικειμενοποίηση» της γλώσσας, αν αποδώσουμε τον όρο (objectification),¹²⁵ αλλά και της «ιδιότητας του πράγματος» (thinginess).¹²⁶ Το τελευταίο θέμα που τον απασχολεί είναι η περίπτωση της ευρείας χρήσης από τους ερευνητές του όρου “commodification” ως λέξη-κλειδί χωρίς θεωρητικό υπόβαθρο.

Οι έννοιες της «αντικειμενοποίησης» και της «εμπορευματοποίησης» των γλωσσών, σύμφωνα με τους Heller κ.ά (2014β: 431), εξετάζονται «ως δείκτες πολιτισμικής διαφοράς και διάκρισης, που, συνήθως, στηρίζονται σε εθνικές γλωσσικές ιδεολογίες, σε ένα ευρύ φάσμα πλαισίων και υφών». Παρακάτω παρουσιάζονται ορισμένα από τα γενικότερα θέματα που θίγουν οι Heller κ.ά. (2014β: 431-432), τα περισσότερα εκ των οποίων συνάδουν με τις μορφές στις οποίες συναντάται η έννοια της ανταλλακτικής αξίας στη Γ.Π.Α.:

- η «κειμενοποίηση» των καθημερινών, εθνογραφικών αντικειμένων με τις ετικέτες μουσείων και η ανάμειξη των τοπικών γλωσσών και των τρόπων ομιλίας σε φεστιβάλ, θεάματα και θεατρικές παραστάσεις, αφηγήσεις ιστοριών, τραγούδια και χορούς (Heller 2011, Heller & Pujolar 2009, Kirshenblatt-Glimblett 1998).
- τοποθετημένες ομιλίες ή γλωσσικά τοπία, που πλαισιώνουν χώρους διακριτικά και εξωτικά, δημιουργούν μια «αίσθηση του τόπου» και μεσολαβεί η τουριστική

¹²⁴ Βλ. σχετικά Smith 2012 [1776] και Marx 1904 [1859].

¹²⁵ Οι Shankar και Cavanaugh (2012: 356) ορίζουν την έννοια “objectification” «ως διαδικασία κατά την οποία στα μη αντικείμενα δίνονται ιδιότητες των αντικειμένων που περιλαμβάνουν την εξωτερικήυση και την υλοποίηση της έννοιας και της αξίας».

¹²⁶ Ο Silverstein (1996: 290) αναφερόμενος στη χρήση της πρότυπης αγγλικής γλώσσας (Standard English) στις Ηνωμένες Πολιτείες κάνει λόγο για τη χρήση της γλώσσας ως μια «αντικειμενοποιημένη εστίαση του εξορθολογισμού» (objectified focus of rationalization) και επισημαίνει ότι η γλώσσα αποκτά «την ιδιότητα του πράγματος» (thinginess), δηλαδή οι ιδιότητες που αναλαμβάνει είναι συνεχείς με εκείνες άλλων αντικειμένων στον πολιτισμό».

οικοκοινωνική (ecosocial) εμπειρία και η μνήμη της (Bowcher & Liang 2013, Coupland 2012, Jaworski 2014, Jaworski & Thurlow 2013, Kallen 2009).

- εθνικές και περιφερειακές γλώσσες, καθώς και εικονογραφημένα είδη, που συνδέονται με την παραγωγή τυποποιημένων αντικειμένων και τοπικών προϊόντων, που φέρουν συμβολική προστιθέμενη αξία του τόπου, της παράδοσης και προσδιορίζονται ως μεταφερόμενα «ταξιδιωτικά αντικείμενα» (Lury 1997, Pietikäinen & Kelly-Holmes 2011).
- εκδηλώσεις και γλωσσικές επιτελέσεις των τοπικών συζητήσεων στις παρεχόμενες υπηρεσίες και ξεναγήσεις (Jack & Phipps 2005, Jaworski & Thurlow 2010, Kelly-Holmes & Sari Pietikäinen 2013).
- επιτελεστική επαναμεσολάβηση και εκ νέου εννοιολογική πλαισίωση των τοπικών γλωσσών σε έντυπα, ραδιοτηλεοπτικά και διαδικτυακά ταξιδιωτικά ιστολόγια, οδηγούς, καρτ ποστάλ και άλλο προωθητικό υλικό (Cordeiro 2011, Jaworski 2010, Kelly-Holmes, Pietikäinen & Moriarty 2011, Thurlow & Jaworski 2010, Xiaoxiao 2013).
- «γλωσσικός τουρισμός», που λειτουργεί μέσα από τη θεωρητική συζήτηση για την εμπορευματοποίηση της γλώσσας, την εθνική ταυτότητα και την προσωπική επίδιωξη της πολιτισμικής διάκρισης (Atkinson & Moriarty 2012, Phipps 2007, Yarymowich 2005). (δική μου μετάφραση)

Στην περίπτωση της Αγιάσου φαίνεται να υφίσταται η έννοια της ανταλλακτικής αξίας της Γ.Π.Α. με δύο τρόπους. Ο πρώτος τρόπος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί άμεσος και αφορά την κλασσική και τυπική σημασία της οικονομικής συνδιαλλαγής ως εμπορεύσιμο υλικό. Σε αυτήν την κατηγορία εντάσσονται τα παραδείγματα (1-4) που αφορούν αντικείμενα-εμπορεύματα προς πώληση. Ο δεύτερος τρόπος μπορεί να χαρακτηριστεί έμμεσος, καθώς η παρουσία της Γ.Π.Α. δεν εντοπίζεται σε κατεξοχήν εμπορεύματα, αλλά η έντονη παρουσία και προβολή της αποσκοπεί στην προσέλκυση επισκεπτών κυρίως κάτω από την «ομπρέλα» του όρου «γλωσσικός τουρισμός», αλλά και ως τόπου συνυφασμένου με τον πολιτισμό, τον αθλητισμό και την παράδοση (βλ. παραδείγματα 5-8). Σε αυτόν τον έμμεσο τρόπο της έννοιας της ανταλλακτικής αξίας εντάσσονται και οι περισσότερες υποενότητες που ακολουθούν και αφορούν εν γένει την παρουσία της Γ.Π.Α. στο γλωσσικό και σημειωτικό τοπίο.

Παραδείγματα εντοπισμού της έννοιας ανταλλακτικής αξίας:

Παράδειγμα 1

Το παρακάτω παράδειγμα αφορά μια πρωτοβουλία ομάδας ανθρώπων που έχει ενεργή συμμετοχή σε δραστηριότητες του χωριού, με στόχο την προσφορά βοήθειας και αλληλεγγύης στους συγχωριανούς τους, αλλά και στην ανάδειξη του χωριού με απώτερο σκοπό την προσέλευση επισκεπτών. Στην πορεία, το 2020, συστάθηκε σε μη κερδοσκοπική αστική εταιρεία Visit Agiasos ΑΜΚΕ (βλ. περισσότερα www.visitagiasos.gr). Το λογότυπο της εταιρείας φέρει, επίσης, διαλεκτικά στοιχεία.

Εικόνα 13: Λογότυπο εταιρείας VisitAgiasos

Στο πλαίσιο αυτό κατασκευάστηκαν κούπες προς πώληση ως σουβενίρ. Στις κούπες υπάρχει αφενός η απεικόνιση σχεδίων σε δύο αποτυπώσεις που δηλώνουν τη λέξη και αφετέρου η γραφή της λέξης σε δύο μορφές: α) με χρήση της Γ.Π.Α. σε μεγάλη, έντονη και έγχρωμη γραμματοσειρά και β) την αντίστοιχη λέξη στην Κ.Ν.Ε. σε μικρότερη και πιο αχνή γραμματοσειρά. Οι λέξεις που χρησιμοποιήθηκαν στις κούπες είναι: *γκουγκτζέλα* (η κουκουνάρα), *κούτσα* (η ανεμώνη), *αφτέργα* (η φτέρη), *ξυμπαμπούλα* (η χρυσόμυγα) και *λιουμπάρμπαρου* (ο ηλίανθος). Η χρήση της Γ.Π.Α. σε ένα χρηστικό αντικείμενο καθημερινής χρήσης, που μπορεί να αγοραστεί τόσο από τους ντόπιους όσο και από τους επισκέπτες, δείχνει την έντονη διάθεση να «επιβληθεί» ως γλωσσικό σύστημα και να συνδυαστεί με τον τόπο προέλευσης του εμπορεύσιμου προϊόντος.

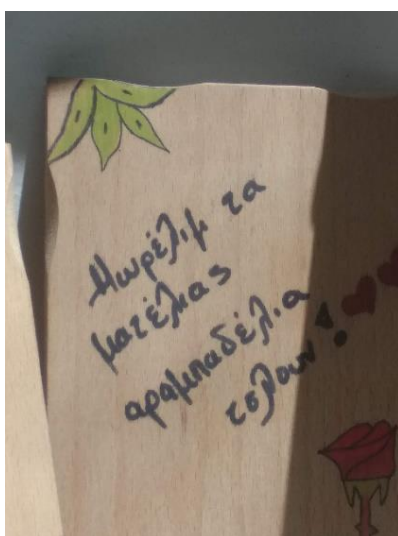
Εικόνα 14: Χρήση της Γ.Π.Α. σε κούπες

Εικόνες 15-19: Χρήση της Γ.Π.Α. σε κούπες

Παράδειγμα 2

Στο ακόλουθο παράδειγμα παρουσιάζεται ένα ξύλινο αναμνηστικό με μια γνωστή έκφραση που είναι κατανοητή στο ευρύ κοινό των κατοίκων ολόκληρης της Λέσβου: «Μωρέλιμ τα ματέλιας αραμπαδέλια τσλούν!», με απόδοση στην Κ.Ν.Ε. «Μωράκι μου τα ματάκια σου αραμπαδάκια¹²⁷ κυλούν!». Το συγκεκριμένο αναμνηστικό φέρει μια συμβολική αξία της παράδοσης αυτού του τόπου, καθώς αντιπροσωπεύει μια πατροπαράδοτη μορφή τέχνης που έχει αναπτυχθεί στην Αγιάσο, δηλαδή την ξυλογλυπτική, και ενισχύεται με την παροιμιώδη έκφραση στην ντοπιολαλιά, ως χαρακτηριστική του τόπου.

Εικόνα 20: Ξυλόγλυπτο αναμνηστικό

Παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ότι αυτή η έκφραση εντοπίστηκε σε φορτηγό εν κινήσει στην πόλη της Μυτιλήνης βλ.εικόνα 21.

Εικόνα 21: Έκφραση σε όχημα

¹²⁷ Μικροί αραμπάδες (άμαξες, κάρα).

Παράδειγμα 3

Το παρακάτω παράδειγμα αφορά ένα λεξικό της Γ.Π.Α. με ιδιαίτερη μορφή, αφού πρόκειται για ένα τετράγλωσσο εικονογραφημένο λεξικό του αγιασώτικου ιδιώματος, το οποίο απευθύνεται σε παιδιά. «Απευθύνεται πρωτίστως σε παιδιά της Ελλάδας και του εξωτερικού, αλλά και σε γονείς και εκπαιδευτικούς που θέλουν να εντάξουν στο πλαίσιο της διδασκαλίας τους το αγιασώτικο ιδίωμα και επιθυμούν τη διάδοση αυτού του γλωσσικού θησαυρού μέσω της εκπαίδευσης», όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο συγγραφέας στο εισαγωγικό του σημείωμα (Σταφίδας 2014: 10). Το λεξικό εκδόθηκε στο Μόναχο της Γερμανίας με τη χρηματική υποστήριξη της Εταιρείας για τις Απειλούμενες Γλώσσες που εδρεύει στο Πανεπιστήμιο της Κολωνίας (Gesellschaft für Bedrochte Sprachene. V.-GBS) και τη συνεργασία του προέδρου και γενικού γραμματέα του Αναγνωστηρίου Αγιάσου, ενώ καταλυτική ήταν η βοήθεια του πατέρα του συγγραφέα, καθώς κατάγεται από την Αγιάσο.

Το εγχείρημα της δημιουργίας λεξικού για τη Γ.Π.Α. με αυτόν τον ιδιαίτερο σκοπό, δηλαδή την εκμάθηση της Γ.Π.Α. από παιδιά μεταναστών είτε στο οικογενειακό περιβάλλον είτε στο σχολικό, δηλαδή στο πλαίσιο της εκπαίδευσης, αποτελεί μια ιδιαίτερα σημαντική πρωτοβουλία για τη διατήρηση της γλωσσικής ποικιλίας. Πρώτα απ' όλα, το γεγονός ότι το λεξικό εκδόθηκε με τη συμβολή της Εταιρείας Απειλούμενων Γλωσσών αναδεικνύει την αξία της Γ.Π.Α., αντιπροσωπευτικής του γλωσσικού συστήματος μιας μικρής γεωγραφικής περιοχής στον ελλαδικό χώρο, στο παγκόσμιο βεληνεκές. Εξάλλου, η τετράγλωσση έκδοση αποσκοπεί στην κάλυψη των αναγκών των παιδιών μεταναστών στην Αυστραλία, στις Ηνωμένες Πολιτείες, στον Καναδά, καθώς και στη Γερμανία ή και σε άλλες χώρες που χρησιμοποιούνται τα αγγλικά, τα γαλλικά και τα γερμανικά, διευρύνοντας τα γεωγραφικά όρια της χρήσης της Γ.Π.Α. Παράλληλα, η δυνατότητα αξιοποίησης του λεξικού ως βοηθητικού εργαλείου στην εκπαίδευση συνάδει με τον καθοριστικό ρόλο του σχολείου στη διαμόρφωση θετικών γλωσσικών στάσεων και στην υποστήριξη των γεωγραφικών γλωσσικών ποικιλιών. Το λεξικό λειτουργεί, επιπλέον, ως συνδεδεμένος κρίκος των μικρών Αγιασωτών/Αγιασωτισσών, ενισχύοντας τη συλλογική ταυτότητα και την αλληλεγγύη μεταξύ τους. Το λεξικό ως εμπορεύσιμο προϊόν αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της εμπορευματοποίησης της Γ.Π.Α.

Πριν παρουσιαστούν παραδείγματα από το λεξικό, αξίζει να αναφερθεί μια διευκρινιστική σημείωση του συγγραφέα: «Στα οριστικά άρθρα του αγιασώτικου ιδιώματος εμφανίζεται το ευφωνικό γ (γιου Νίκους αντί ο Νίκος και γη φρουκαλιά αντί

η φρουκαλιά). Επιπλέον, στα ουδέτερα ουσιαστικά συνηθίζεται το άρθρο του (του μουρό αντί το μουρό). Ωστόσο στο λεξικό αυτό γίνεται χρήση των άρθρων **ο-η-το**». (Σταφίδας 2014: 9). Παρατίθενται παρακάτω ενδεικτικά αποσπάσματα από το λεξικό:

α) Κατηγορία: τα επίθετα (ζουριάρ'ς/μουνάντιρους, μπ'λούκους, πλατσιώνα, αλόγα, κουντουστούπ'ς/κουντουσγούπ'ς/κουντουπίθαρους, μαλλιάγκους) σε απόδοση στην Κ.Ν.Ε. αντίστοιχα (αδύνατος, χοντρός, χοντρή, ψηλή και άχαρη, πολύ κοντός, μαλλιαρός).

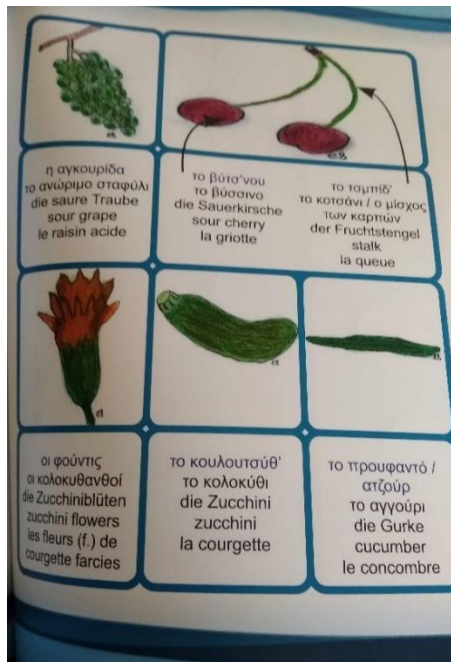
Εικόνα 22: Επίθετα (Σταφίδας 2014: 30)

β) Κατηγορία: τα αντικείμενα (φρουκαλιά, πάπλωμα, απόπατους, κ'μαράς, πισκίρ', μισάλ') σε απόδοση στην Κ.Ν.Ε. αντίστοιχα (σκούπα, πάπλωμα, τουαλέτα, κουμπαράς, πετσέτα προσώπου, τραπεζοπετσέτα αντί τραπεζομάντηλο).

Εικόνα 23: Αντικείμενα (Σταφίδας 2014: 40)

γ) Κατηγορία: τα οπωροκηπευτικά (αγκουρίδα, βύτσ'νου, τσμιτίδ', φούντις, κουλουτσύθ', προυφαντό/ατζούρ) σε απόδοση στην Κ.Ν.Ε. αντίστοιχα (ανώριμο/άγουρο σταφύλι, βύσσινο, κοτσάνι/μίσχος των καρπών, κολοκυθανθοί, κολοκύθι, αγγούρι).

Εικόνα 24: Οπωροκηπευτικά (Σταφίδας 2014: 66)

Παράδειγμα 4

Ένα ακόμη παράδειγμα της ανταλλακτικής αξίας εντοπίζεται στα ημερολόγια που εκδίδει και πωλεί τόσο σε Αγιασώτες/Αγιασώτισσες όσο και σε φίλους/ες και υποστηρικτές/τριες του συλλόγου, ο Φιλοπρόοδος Σύλλογος Αγιασωτών. Στο ετήσιο ημερολόγιο που εκδίδεται και διακοσμεί πολλά σπίτια, παρουσιάζει τους μήνες τόσο στην Κ.Ν.Ε. όσο και στη Γ.Π.Α..

Εικόνα 25: Οι μήνες στο ημερολόγιο του Φιλοπρόοδου Συλλόγου Αγιασωτών

Παράδειγμα 5

Η επόμενη εικόνα αφορά αποκριάτικη στολή που ετοιμάστηκε για το Καρναβάλι του 2020, παρότι, λόγω της πανδημίας του Covid-19, οι αποκριάτικες εκδηλώσεις δεν πραγματοποιήθηκαν. Η εικόνα δημοσιεύθηκε στο στάδιο της προετοιμασίας των αποκριάτικων εκδηλώσεων και απεικονίζει ένα πουλί σε ένα κλουβί που συνοδεύεται από την παροιμία «Του έξυπνου του πλελ' πιάνιτι απ' του πουδαρέλ'», με έντονη έγχρωμη γραμματοσειρά και την απόδοση στην Κ.Ν.Ε. σε μικρότερη μαύρη γραμματοσειρά «Το έξυπνο πουλάκι πιάνεται απ' το ποδαράκι». Η παροιμία γίνεται αντιληπτή σχεδόν σε όλο το νησί της Λέσβου, αλλά και ενδεχομένως από άλλους/ες ομιλητές/ομιλήτριες της Κ.Ν.Ε., αφού παραπέμπει στην παροιμία «Το έξυπνο πουλί από τη μύτη πιάνεται». Στα αποκριάτικα δρώμενα η Γ.Π.Α. κατέχει τον κυρίαρχο ρόλο, καθώς τα σκετς και όλο το τελετουργικό του Καρναβαλιού αποδίδεται εξολοκλήρου στη Γ.Π.Α. με τη χρήση έμμετρου σατιρικού λόγου. Η χρήση της παροιμίας έχει χιουμοριστικό χαρακτήρα και ενδέχεται να προδίδει το θέμα του Καρναβαλιού για τη συγκεκριμένη χρονιά. Κατά τη διάρκεια των Απόκρεω, με αποκορύφωση την Καθαρά Δευτέρα, η Αγίασος είναι τόπος προσέλευσης πολλών επισκεπτών και επισκεπτριών, καθώς λαμβάνουν χώρα διάφορα έθιμα και αποκριάτικες εκδηλώσεις. Η προβολή της

αποκριάτικης στολής έχει, επομένως, ως στόχο την προώθηση και διαφήμιση των αποκριάτικων εκδηλώσεων.

Εικόνα 26: Αποκριάτικη στολή - προετοιμασίες για το Καρναβάλι του 2020

Παράδειγμα 6

Το επόμενο παράδειγμα αφορά ανάρτηση στο διαδίκτυο, που παρουσιάζεται στην επόμενη υποενότητα, αλλά επέλεξα να υπάρχει και σε αυτό το σημείο, εφόσον η κοινοποίηση της εικόνας (με το σχόλιο «Η ΝΤΟΠΙΟΛΑΛΙΑ ΜΑΣ!!!!!!») αναρτήθηκε σε σελίδα του Facebook με ονομασία «Προβολή των λεσβιακών προϊόντων και εναλλακτικού τουρισμού της Λέσβου». Η εικόνα περιέχει την παροιμία «Του καλό τ'απίδ',¹²⁸ του γρούν' του τρω!!!! Καρατσικαρισμένου!!» συνοδευόμενο στην αρχή από τον τίτλο «Αγιασώτκου!!!» Ο συνδυασμός προϊόντων με τη χρήση της Γ.Π.Α. δείχνει να επιβεβαιώνει την ανταλλακτική αξία της Γ.Π.Α. και την προβολή της ως σύμβολο της περιοχής.

¹²⁸ Απίδι' αγλάδι'.

Εικόνα 27: Παροιμία

Παράδειγμα 7

Στο επόμενο παράδειγμα παρουσιάζεται μια χάρτινη τσάντα που δόθηκε στους/στις συμμετέχοντες/ουσες του 3^{ου} Lesvos Enduro MTB,¹²⁹ με παράφραση της παραπάνω γνωστής έκφρασης σε «Μουρέλ'ιμ τα ματέλια σ' πουδηλατέλια τσ'λούν'!!», με απόδοση στην Κ.Ν.Ε. «Μωράκι μου τα ματάκια σου ποδηλατάκια κυλούν!», μια εύστοχη τροποποίηση της έκφρασης ως προς το μέσο που θα χρησιμοποιήσουν οι διαγωνιζόμενοι/ες. Στη χάρτινη αναμνηστική τσάντα οι διοργανωτές/τριες και οι παράγοντες του τόπου, –καθώς ο διαγωνισμός διεξάγεται στην Αγιάσο– θέλησαν, ενδεχομένως, να αποτυπώσουν την εύστοχη παράφραση της έκφρασης στην τοπική διάλεκτο, ώστε να αποτελέσει σήμα κατατεθέν του τόπου διεξαγωγής. Η ανταλλακτική αξία έγκειται στην προώθηση του διαγωνισμού και της προσέλευσης τόσο συμμετεχόντων/ουσών όσο και επισκεπτών/επισκεπτριών στην περιοχή.

¹²⁹ Ο 3^{ος} αγώνας ορεινής ποδηλασίας της Λέσβου διεξήχθη το 2018.

Εικόνα 28: Χάρτινη αναμνηστική τσάντα σε συμμετέχοντες/ουσες ποδηλατικού αγώνα

Παράδειγμα 8

Το τελευταίο παράδειγμα αφορά τόσο μια διάλεξη του Γιάννη Παπάνη (φιολόγου-λαογράφου) στην ημερίδα (16/04/2019) με θέμα «Λογοτεχνία-Τουρισμός-Πολιτισμός και το νησί της Λέσβου» που διοργανώθηκε από το τμήμα Διοίκησης Τουρισμού στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, όσο και ένα άρθρο του ίδιου στο τεύχος αρ. 232 (Ιούλης-Αύγουστος 2019) του περιοδικού *Αγιάσος*. Η ανακοίνωση είχε τον τίτλο «Η ιδιαιτερότητα του γλωσσικού ιδιώματος της Αγιάσου αποτελεί θέμα τουριστικού ενδιαφέροντος για το νησί;» και το άρθρο είχε τον τίτλο «Ο δυσνόητος, υπαινικτικός, πνευματώδης και ασεμνοφανής αγιασώτικος λόγος ως πόλος έλξης τουρισμού». Στο άρθρο του, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, (Παπάνης 2019: 15) «...πιστεύω ότι το αγιασώτικο γλωσσικό ιδίωμα, όπως μιλιέται ακόμα και σήμερα στην καθημερινότητα της ζωής του χωριού, αποτελεί αυτό καθ' αυτό έναν επί πλέον πόλο έλξης τουριστικού ρεύματος για την Αγιάσο». Τα λόγια του ομιλητή δηλώνουν ρητά και με σαφή τρόπο την ανταλλακτική αξία της Γ.Π.Α., καθώς η συγκεκριμένη γεωγραφική γλωσσική ποικιλία με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αποτελεί, σύμφωνα με τον Παπάνη (2019), πόλο έλξης τουριστών. Παρουσιάζεται, έτσι, η περίπτωση της Αγιάσου στο νεωτερικό πλαίσιο του «γλωσσικού τουρισμού» (βλ. σχετική βιβλιογραφία παραπάνω).

6.2 Η γλωσσική ποικιλία της Αγιάσου στο γλωσσικό-σημειωτικό τοπίο

Ο τόπος πάντα αποτελούσε πεδίο μελέτης για την κοινωνιογλωσσολογία, καθώς είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τις όψεις της γλωσσικής ποικιλότητας. Κάτω από την «ομπρέλα» της έννοιας του τόπου ερευνώνται χώρες, πόλεις, χωριά και γενικότερα περιοχές. Στην ιστορική αναδρομή που κάνει η Barbara Johnstone (2011: 203-217) στο άρθρο “Language and Place”, αναφέρεται στην αρχή στον τόπο ως σημείο αναφοράς από τον 19^ο αιώνα, όταν οι διαλεκτολόγοι κατέγραφαν και χαρτογραφούσαν τις διαφορετικές γλωσσικές ποικιλίες ανά περιοχή. Στην πορεία, όπως είναι γνωστό, η κοινωνιογλωσσολογία συμπεριέλαβε στο ερευνητικό της πεδίο τη μελέτη κοινωνικών κριτηρίων που επιδρούν στη γλωσσική ποικιλότητα, όπως είναι η κοινωνική τάξη, το φύλο κ.λπ.

Ωστόσο, ο τόπος δεν έπαψε να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην οριοθέτηση των ερευνών. Πιο πρόσφατα, όπως αναφέρει η ίδια (Johnstone 2011: 203-217), ο τόπος έχει κεντρίσει το ενδιαφέρον των κοινωνιογλωσσολόγων και πάλι επικεντρώνοντας στο πώς τα φυσικά περιβάλλοντα, με την εννοιολόγησή τους ως τόπων μέσω της ανθρώπινης δράσης, επηρεάζουν τα μοτίβα της διαφοροποίησης και αλλαγής, διαμορφώνοντας το κοινωνικό περιβάλλον των ομιλητών/τριών. Πιο συγκεκριμένα, στο επίκεντρο των ερευνών συναντώνται η διερεύνηση της έκφρασης και κατασκευής της «τοπικής ταυτότητας» (place identity), η περιγραφή των «γλωσσικών τοπίων» (linguistic landscapes) και των «γλωσσικών ηχητικών τοπίων» (linguistic soundscapes), που αποσκοπούν στη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο τα μοτίβα των πινακίδων ή άλλου οπτικού και ακουστικού υλικού αποτελούν στοιχεία που διαμορφώνουν τις στάσεις απέναντι σε ομιλητές/τριες και γλωσσικές ποικιλίες (Johnstone 2011: 203-217).

Δεδομένου ότι η παρούσα έρευνα έχει θέσει στο στόχαστρο την αναζήτηση της χρήσης της Γ.Π.Α. σε όλες τις εκφάνσεις της, ακολουθώντας εθνογραφικές πρακτικές, δεν θα μπορούσε να μην στραφεί στη μελέτη του γλωσσικού τοπίου της περιοχής της Αγιάσου. Αφορμή αποτέλεσε η παρουσία πολλών πινακίδων με γνωμικά, αποφθέγματα, ρητά, παροιμίες κ.ά. γραμμένες στη Γ.Π.Α., ένα χαρακτηριστικό που είναι γνωστό τόσο στους/στις κατοίκους όσο και στους/στις επισκέπτες/τριες του νησιού της Λέσβου και εντοπίζεται στην περιοχή Σταυρί της Αγιάσου. Κατά την επιτόπια έρευνα, ωστόσο, εντοπίστηκαν και πολλές άλλες περιπτώσεις που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Καθώς το επίκεντρο της μελέτης ήταν η εμφάνιση

της Γ.Π.Α. στο γλωσσικό τοπίο, δεν έχουν συμπεριληφθεί κείμενα άλλων γλωσσικών συστημάτων που εντοπίζονται στο πεδίο. Εξαιρέση αποτελούν δύο μόνο πινακίδες με χρήση της Κ.Ν.Ε.

Ξεκινώντας από τη βιβλιογραφική επισκόπηση της έννοιας *γλωσσικό τοπίο* (language landscape), συναντάμε διάφορες προσπάθειες αποσαφήνισης του όρου, καθώς και την πορεία εξέλιξης του ιδιαίτερου αυτού διεπιστημονικού πεδίου. Οι Landry και Bourhis (1997: 25) αναφέρουν χαρακτηριστικά ότι «η γλώσσα των οδικών πινακίδων, των διαφημιστικών αφισών, των ονομάτων των οδών, των τοπωνυμίων, των πινακίδων των εμπορικών καταστημάτων και των πινακίδων των δημοσίων κτιρίων αποτελούν το γλωσσικό τοπίο ενός συγκεκριμένου εδαφικού χώρου, μιας περιοχής ή ενός αστικού συγκροτήματος». Συνεπώς, αφορά τη χρήση της γλώσσας στη γραπτή της μορφή στον δημόσιο χώρο και αναφέρεται σε γλώσσα που είναι ορατή σε μια καθορισμένη περιοχή (βλ. μεταξύ άλλων Gorter 2006, Torkington 2009, Brito 2016, Grzech & Dohle 2018). Ο Rowland (2012: 503) ορίζει το γλωσσικό τοπίο «ως έναν ιδεολογικά φορτισμένο χώρο που διαμορφώνεται τόσο από τοπικές όσο και από παγκόσμιες δυνάμεις και εμφανίζει ένα πλήρες φάσμα τρόπων επικοινωνίας. Υπάρχει σε ένα αυθεντικό, δυναμικό και δημόσιο μέγα-κείμενο (mega-text). Εξυπηρετεί πραγματικούς σκοπούς, μεταβάλλεται συνεχώς και είναι προσβάσιμο σε όλους». Σύμφωνα με τον Blommaert (2013: 41), το γλωσσικό τοπίο έχει τη δύναμη να αφηγηθεί «ιστορίες για το πολιτιστικό, ιστορικό, πολιτικό και κοινωνικό υπόβαθρο ενός συγκεκριμένου χώρου», ενώ προβάλλει την αλληλεπίδραση των χρηστών και χρηστριών και του περιεχομένου των κειμένων και συνδέεται με τις πρακτικές και τους κανόνες της κοινότητας. Στην πιο πρόσφατη βιβλιογραφία, παρατηρείται συμφωνία για τον ορισμό του γλωσσικού τοπίου ως «μια εντοπισμένη, δυναμική συμπαιγνία χώρου και γλώσσας και μάλιστα με ιστορικό βάθος», και σαφώς ως «έκφανση μιας δυναμικής σχέσης μεταξύ χώρου και γλώσσας, η οποία, αφενός, παράγεται εντός του χώρου και, αφετέρου, τον οριοθετεί και τον δομεί αλλά και δομείται από αυτόν», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Τσιπλάκου (2017: 729).

Σημαντική, επίσης, θεωρείται η συμβολή των Scollon και Scollon (2003) για την υιοθέτηση του όρου “geosemiotics”¹³⁰ για τη μελέτη της κοινωνικής σημασίας, με

¹³⁰ Ο όρος “geosemiotics” ίσως θα μπορούσε να αποδοθεί στα ελληνικά ως γεωσημειωτική/γεωσημειολογία.

έμφαση στην ενδεικτικότητα των τοποθετημένων σημείων στον χώρο και των διενεργειών μας στον υλικό κόσμο (βλ. Canakis 2016, 2017, 2018, 2021). Ο Gorter (2006: 2) επισημαίνει ότι το γλωσσικό τοπίο θα μπορούσε επίσης να ονομάζεται γλωσσικό αστικό τοπίο (linguistic cityscape) και διευκρινίζει τη χρήση του όρου υπό την έννοια της εμπορικής σήμανσης και των τοπωνυμίων. Οι Jaworski και Thurlow (2010: 2) προτείνουν την εναλλακτική ονομασία του γλωσσικού τοπίου ως σημειωτικού πεδίου, ορίζοντας έτσι «με τη γενικότερη έννοια, κάθε δημόσιο χώρο με ορατή εγγραφή μέσω σκόπιμης ανθρώπινης παρέμβασης και κατασκευής νοήματος». Στη σύγχρονη εποχή και η μεταφορά από τους δρόμους στον υπολογιστή και στο *διαδικτυακό γλωσσικό τοπίο* (digital linguistic landscape) προστάζει τη διερεύνηση μιας online/offline κατάστασης (Blommaert & Maly 2019).

Οι Landry και Bourhis (1997: 25-29) κάνουν λόγο για δύο βασικές λειτουργίες που αποσκοπεί να υπηρετήσει το γλωσσικό τοπίο. Πρόκειται για την πληροφοριακή λειτουργία (informational function) και τη συμβολική λειτουργία (symbolic function). Η πληροφοριακή λειτουργία σχετίζεται με την εδαφική οριοθέτηση των γλωσσικών κοινοτήτων, με την παρουσία μιας ή περισσότερων γλωσσικών ποικιλιών και τη μελέτη της διγλωσσίας ή πολυγλωσσίας, καθώς και με την ιεράρχηση των γλωσσών, θέτοντας ζητήματα ποικιλιών υψηλού κύρους και χαμηλών γλωσσικών ποικιλιών. Αυτό ακριβώς το ζήτημα της ιεράρχησης των γλωσσών με την παρουσία ή την απουσία συγκεκριμένης γλωσσικής ποικιλίας –είτε αφορά την κυρίαρχη και επίσημη γλώσσα είτε τις μειονοτικές γλώσσες και τις διαλέκτους, τόσο σε δημόσιες όσο και σε ιδιωτικές δημοσιεύσεις– αποτελεί το αντικείμενο μελέτης της συμβολικής λειτουργίας στο γλωσσικό τοπίο. Η συμβολική λειτουργία αναδεικνύει το πώς οι ομάδες ή τα άτομα μέσα σε έναν χώρο μπορεί να αισθάνονται ως μέλη μιας γλωσσικής ομάδας όντας σε ένα δίγλωσσο ή πολύγλωσσο περιβάλλον (Landry & Bourhis 1997).

Η εστίαση ακριβώς στη γλωσσική ποικιλότητα και στην εθνογλωσσική βιωσιμότητα οριοθετούν ουσιαστικά το «πρώτο κύμα» μελέτης του γλωσσικού τοπίου. Οι έρευνες χαρακτηρίζονται από την πλήρη καταγραφή στοιχείων και τη χρήση ποσοτικών μεθόδων για την αποτύπωση του γλωσσικού τοπίου (βλ. Gorter 2006, Backhaus 2007, Shohamy & Gorter 2009, Shohamy κ.ά. 2010, Gorter κ.ά. 2012). Το «δεύτερο κύμα» χαρακτηρίζεται από τη στροφή στην προτίμηση ποιοτικών μεθόδων με τη γλωσσική εθνογραφία να διαδραματίζει τον κεντρικό ρόλο. Στη μελέτη των

γλωσσικών τοπίων αναδεικνύεται η συμβολή της σημειωτικής (semiotics),¹³¹ της πολυτροπικότητας (multimodality),¹³² καθώς και εννοιών όπως η υπερποικιλότητα (superdiversity)¹³³ και η διαγλωσσικότητα (translanguaging).¹³⁴ Ο Κανάκης επισημαίνει, επιπλέον, τον «δυναμικό χαρακτήρα» του γλωσσικού τοπίου στο οποίο στοχεύουν και απευθύνονται ως επί το πλείστον οι μελέτες του «δεύτερου κύματος» (Canakis 2017: 168). Από τις πιο αντιπροσωπευτικές έρευνες του «δεύτερου κύματος» θεωρούνται οι έρευνες των Jaworski & Thurlow 2010, Blommaert 2013, 2016, Blommaert & Maly 2014, Stroud & Jegels 2014, Blackwood & Tufi 2015, Kitis & Milani 2015, Pennycook & Otsuji 2015, Stroud, Peck & Williams 2018, Pütz & Mundt 2019. Οι Bolton κ.ά. (2020: 284)¹³⁵ επισημαίνουν τον πολιτικό προσανατολισμό των πρόσφατων ερευνών του «δεύτερου κύματος», που ασχολούνται με την πολιτική συγκρούσεων, αποκλεισμού και διαμαρτυρίας και οδηγούνται στο συμπέρασμα ότι αυτές οι μελέτες μπορούν να θεωρηθούν ότι αποτελούν μια προσέγγιση «τρίτου κύματος» σε αυτόν τον τομέα. Οι ίδιοι (Bolton κ.ά. 2020: 285) στην ενότητα των ερευνών του «τρίτου κύματος» συμπεριλαμβάνουν τις μελέτες των Rubdy & Said (2015) και των Blackwood κ.ά. (2016).

¹³¹ Σημειωτική ή σημειολογία ονομάζεται η επιστήμη που μελετά τα σημεία και τα συστήματα σημασίας από τα οποία απαρτίζεται η κοινωνική ζωή. Πρώτος ο Ferdinand De Saussure στο σύγγραμμα που εκδόθηκε μετά τον θάνατό του με τη συμβολή του Albert Riedlinger το 1916, δίνεται ο ορισμός της σημειωτικής και ακολουθούν οι Charles Sanders Peirce (1931-1958), Charles Morris (1938) και ο Umberto Eco (1976). Ανάμεσα στους τρεις κύριους θεμελιωτές της επιστήμης της σημειωτικής συγκαταλέγεται, μαζί με τους Saussure και Peirce, ο Roland Barthes (1964).

¹³² Για τη σημασία του όρου βλ. παραπάνω ενότητα.

¹³³ Το επίκεντρο του ενδιαφέροντος της κοινωνιογλωσσολογίας αποτελεί η σύγχρονη έννοια της γλωσσικής υπερποικιλότητας (superdiversity), που περιγράφει τη γλωσσική, κοινωνική και πολιτισμική ποικιλομορφία (βλ. μεταξύ άλλων Vertovec 2007, Blommaert & Rampton 2011, Blommaert & Backus 2013, Blommaert 2013, 2015, May 2014, Silverstein 2015).

¹³⁴ Η διαγλωσσικότητα (translanguaging), έννοια που αντιπροσωπεύει τη δημιουργική σύνθεση γλωσσών, υπερβαίνοντας τα όρια των γλωσσικών δομών και συμπεριλαμβάνοντας ζητήματα που αφορούν τη σύνθεση αξιών, όπως εντοπίζεται στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες με ιδιαίτερη μνεία και ως εκπαιδευτική διαδικασία (βλ. μεταξύ άλλων Garcia 2009α, 2009β, 2011, 2016, Garcia & Wei 2014, Τσιπλάκου 2016, Τσοκαλίδου 2015, 2017, Τσοκαλίδου & Κουτούλη 2016).

¹³⁵ Για αναλυτική παρουσίαση ερευνών που σχετίζονται με τη μελέτη του γλωσσικού τοπίου και των «κυμάτων» τις οποίες αντιπροσωπεύουν, βλ. Bolton κ.ά. (2020: 281-300).

Στην περίπτωση του γλωσσικού τοπίου της Αγιάσου, η παρουσία της χρήσης της Γ.Π.Α. είναι ιδιαίτερος εμφανής και μοιάζει να αποσκοπεί να εξυπηρετήσει τόσο την πληροφοριακή λειτουργία όσο και τη συμβολική λειτουργία. Τα περισσότερα παραδείγματα που παρουσιάζονται εντοπίζονται εδώ και πάρα πολλά χρόνια, ενώ κάποια είναι προσωρινά. Κάποια από τα παρακάτω παραδείγματα (1-7) αφορούν πινακίδες που υπάρχουν για να παράσχουν πληροφορίες προς κατοίκους και επισκέπτες/τριες. Ενώ οι πινακίδες στο παράδειγμα 8 περιέχουν γνωστές ρήσεις, παροιμίες και αποφθέγματα. Σε αυτήν την περίπτωση αντιλαμβάνεται κανείς ότι η χρήση της Γ.Π.Α. έναντι της Κ.Ν.Ε. μπορεί να ερμηνευθεί ποικιλοτρόπως, καθώς αφενός υποδεικνύει έναν τρόπο έκφρασης που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη άνεση και εξοικείωση με το εν λόγω γλωσσικό σύστημα και αφετέρου δημιουργεί μια ιδιαίτερη ατμόσφαιρα που περιβάλλει τη γλωσσική κοινότητα και ενισχύει τη χρήση της Γ.Π.Α. Σε αυτό το πλαίσιο της ενίσχυσης, για παράδειγμα, οι Coupland και Garrett (2010) μελέτησαν τη χρήση της ουαλικής γλώσσας αλλά και της ουαλικότητας στην Παταγονία σε συνδυασμό με την εμπορευματοποίηση. Ομοίως, οι Leeman και Modan (2009) στην Chinatown της Ουάσινγκτον εντόπισαν τη χρήση της κινεζικής γλώσσας σε πινακίδες μη κινέζικων εμπορικών καταστημάτων που απευθύνονται σε άτομα που ούτε διαβάζουν ούτε έχουν εθνοτικούς δεσμούς με την Κίνα. Στην περίπτωση, βέβαια, της Αγιάσου η χρήση της Γ.Π.Α. δεν εμφανίζεται μόνο ως εμβληματική αλλά αντικατοπτρίζει συγχρόνως τη λειτουργική της χρήση.

Παραδείγματα από τη γεωγραφική περιοχή της Αγιάσου:

Παράδειγμα 1

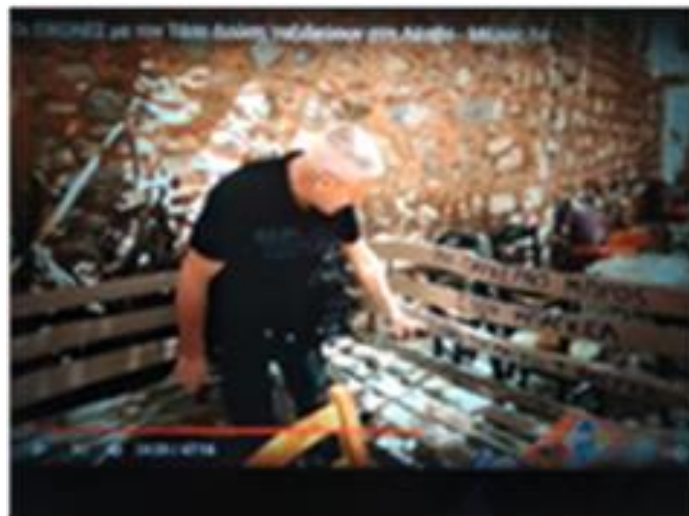
Στην παρακάτω εικόνα έχει γραφτεί σε κεντρικό σημείο του χωριού η επιγραφή «Μη παρκέρνς μπρος στου μπαγκέλ ζλονς¹³⁶ του μαγαζί τ' Βαγγέλ» με χρήση της Γ.Π.Α.. Η απόδοση στην Κ.Ν.Ε. είναι «Μην παρκάρεις μπροστά στο παγκάκι, εμποδίζεις το μαγαζί του Βαγγέλη» και λειτουργεί ως πινακίδα απαγόρευσης στάθμευσης με τη μορφή της σύστασης και αποτροπής. Η χρήση της Γ.Π.Α. σε αυτήν την περίπτωση υποδεικνύει την κατανόηση της γλωσσικής ποικιλίας τόσο από το σύνολο των κατοίκων της περιοχής της Αγιάσου σε μεγάλο βαθμό, όσο και από τους επισκέπτες

¹³⁶ Ως ζλονς έχει αποδοθεί το ρήμα ζ'λών'ς, όπως εντοπίζεται στο λήμμα ζ'λώνου στο λεξικό των Παπάνη και Παπάνη (2004) με δύο σημασίες: α) χωρίζω κάτι σε επιμέρους κομμάτια (πρβλ. ξηλώνω) και β) εμποδίζω. Η σημασία της λέξης στο παράδειγμά είναι 'εμποδίζω'.

από το υπόλοιπο νησί σε ικανοποιητικό βαθμό, αλλά και σε μικρότερο βαθμό κατανόησης από άλλους/ες ομιλητές/τριες της ελληνικής. Αυτή η πινακίδα προβλήθηκε και τηλεοπτικά, καθώς διαβάστηκε από τον παρουσιαστή Τάσο Δούση στην εκπομπή του σε ιδιωτικό κανάλι πανελλαδικής εμβέλειας σε αφιέρωμα στη Λέσβο.

Εικόνα 29: Παγκάκι

Εικόνα 30: Εκπομπή «Εικόνες»

Παράδειγμα 2

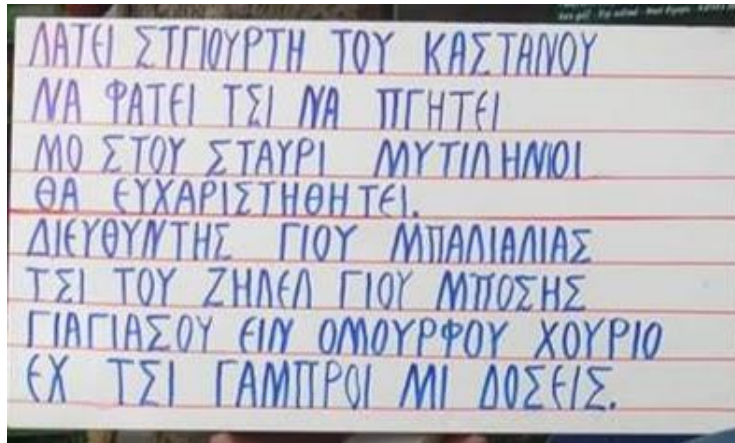
Αυτή η πινακίδα είχε γραφτεί και αναρτηθεί σε κεντρικό σημείο του χωριού στην περιοχή Σταυρί, όπου εντοπίζονται πολλές πινακίδες γραμμένες στη Γ.Π.Α. με ποικίλο περιεχόμενο. Η συγκεκριμένη πινακίδα τοποθετήθηκε κατά τη διάρκεια παλαιότερης γιορτής του κάστανου, συγκεκριμένα στην 3^η γιορτή του κάστανου μέσα στην προηγούμενη δεκαετία, την οποία εντόπισα σε φωτογραφικό υλικό. Πρόκειται για

πινακίδα-πρόσκληση για την προσέλευση στη γιορτή, που λαμβάνει χώρα συνήθως το πρώτο δεκαπενθήμερο του μήνα Νοεμβρίου και αποτελεί σημαντικό γεγονός.¹³⁷ Στην πινακίδα αναγράφεται «Λάτει σγιουρτή του κάστανου να φάτει τσι να πγήτει μο στου Σταυρί Μυτιληνιοί θα ευχαριστηθήτει. Διευθυντής γιου Μπαλιαλιάς τση του Ζηλέλ γιου μπόσης¹³⁸ γιΑγιάσου ειν όμουρφου χωριό εχ τσι γαμπροί μι δόσεις», σε απόδοση στην Κ.Ν.Ε.: «Ελάτε στη γιορτή του κάστανου, να φάτε και να πιείτε, μόνο στο Σταυρί Μυτιληνιοί θα ευχαριστηθείτε. Διευθυντής ο Μπαλιαλιάς (υπαρκτό πρόσωπο) και το Ζηλέλ (υπαρκτό πρόσωπο) το αφεντικό, η Αγιάσος είναι όμορφο χωριό, έχει και γαμπρούς με δόσεις». Αυτή η πινακίδα είναι γραμμένη σε δεκαπεντασύλλαβο, που είναι χαρακτηριστικός του σατιρικού λόγου του αγιασώτικου Καρναβαλιού,¹³⁹ αφού και ο συντάκτης της πινακίδας συμμετείχε ενεργά κατά το παρελθόν στα αποκριάτικα δρώμενα. Ο σκοπός αυτής της επιγραφής είναι το κάλεσμα για τη συμμετοχή στη γιορτή του κάστανου με ιδιαίτερη αναφορά στους Μυτιληνιούς, με την προτροπή και την υπόσχεση ότι θα περάσουν καλά. Η επιγραφή περιέχει πληροφοριακά στοιχεία αναφορικά με τους διοργανωτές, εξυμνεί το χωριό και κλείνει το κείμενο με σατιρική διάθεση. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι τόσο αυτή η επιγραφή, η παραπάνω όσο και οι περισσότερες από τις παρακάτω εικόνες έχουν αναρτηθεί στο διαδίκτυο και κυρίως στο Facebook τόσο σε δημόσιες σελίδες όσο και σε ατομικά προφίλ. Δεδομένου ότι αυτή η ενότητα επιχειρεί να αναδείξει τη χρήση της Γ.Π.Α. στον δημόσιο λόγο και χώρο ανεξαρτήτως χρονικής περιόδου βασίζεται και σε υλικό που είτε διέθετα ή συνέλεξα κατά την επιτόπια έρευνα. Ως πηγές και αρωγοί σε αυτή την εν γένει προσπάθειας εύρεσης χρήσιμου υλικού για την έρευνα ήταν η κ. Ευστρατία Μακρέλλη και οι κ. Δημοσθένης Σκλεπάρης, κ. Παναγιώτης Κουτσκουδής, κ. Παναγιώτης Κορομηλάς.

¹³⁷ Η γιορτή του κάστανου ξεκίνησε το 2004 από μέλη του δικτύου των «Εμψυχωτών Επιχειρηματικότητας» της Τοπικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων (Τ.Ε.Δ.Κ.) Λέσβου, με τη συνδιοργάνωση της τοπικής αρχής και την υποστήριξη τοπικών συλλόγων και χορηγών. Σε αυτήν τη γιορτή αγροτουρισμού λαμβάνουν χώρα παράλληλες εκδηλώσεις, εκθέσεις και άλλες δραστηριότητες με πρωταγωνιστή το κάστανο και αποτελεί θεσμό του φθινοπώρου (πηγή <http://www.agiasos.gr/article/giorti-kastanoy>).

¹³⁸ Η απόδοση του *μπόσης* ως αφεντικό, αφέντης, προϊστάμενος, εντοπίζεται στο διαδίκτυο, στο βικιλεξικό [μπόσης - Βικιλεξικό \(wiktionary.org\)](http://el.wiktionary.org/wiki/μπόσης).

¹³⁹ Η Ζερβού (2013: 103) αναφέρει χαρακτηριστικά «η ντοπιολαλιά και ο δεκαπεντασύλλαβος, οι δύο πυλώνες που χωρίς αυτούς δεν νοείται αγιασώτικη σάτιρα».

Εικόνα 31: Πινακίδα στο Σταυρί για τη γιορτή του κάστανου

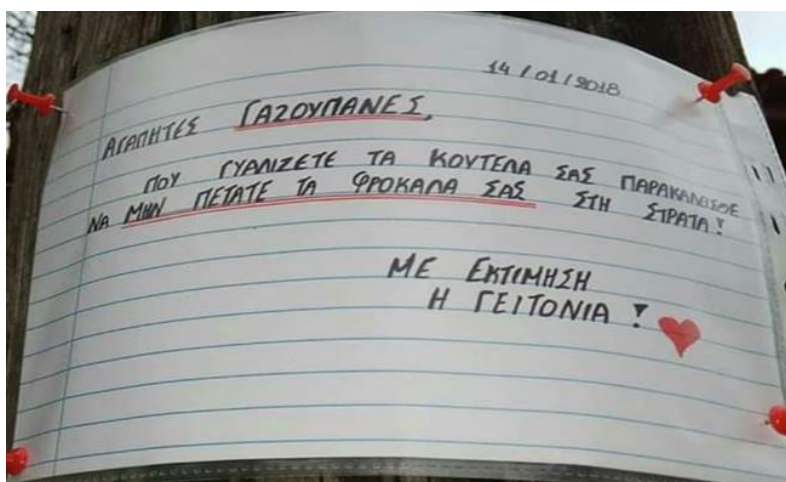
Η σατιρική διάθεση μπορεί αφενός να οφείλεται στο γεγονός ότι ο δημιουργός της πινακίδας, όπως προαναφέρθηκε, υπήρξε πρωτεργάτης στα αποκριάτικα δρώμενα, αλλά αφετέρου, θα τολμούσα να αναφέρω, ορμώμενη από την επαφή μου με ντόπιους και τη συμμετοχική παρατήρηση, ότι η αγιασώτικη σάτιρα ή έστω η αίσθηση του χιούμορ ή/και η περιπαικτική διάθεση και ο αυτοσαρκασμός αποτελούν γενικά χαρακτηριστικά ανεξαρτήτως κοινωνικών κριτηρίων. Σχετικό απόσπασμα συνέντευξης με θέμα τα αστεία και το χιούμορ: «Κάθε μέρα, και στη δουλειά και στο καφενείο που θα βγούμε και στον δρόμο “πειράζει” ο ένας τον άλλον..». Η αίσθηση αυτή επιβεβαιώνεται και από την έρευνα της Ζερβού (2013: 100), η οποία κάνει λόγο για το καυστικό χιούμορ των Αγιασωτών ως ένα χαρακτηριστικό που πρώτα απ’ όλα αναγνωρίζουν οι ίδιοι ως στοιχείο που τους διαφοροποιεί από τους υπόλοιπους κατοίκους της Λέσβου. Το παρακάτω μιμίδιο από αναρτήσεις στο διαδίκτυο και συγκεκριμένα στο Facebook από Αγιασώτες/Αγιασώτισσες συμπυκνώνει όλα τα παραπάνω. Το παρόν παράδειγμα του μιμιδίου-ανάρτησης στο διαδίκτυο χρησιμοποιείται κατ’ εξαίρεση στην ενότητα του γλωσσικού τοπίου ως δείγμα σατιρικής διάθεσης.

Εικόνα 32: Μιμίδιο για την Αγιάσο ως τόπος των «τρελών»

Παράδειγμα 3

Το επόμενο παράδειγμα είναι μια πινακίδα με τη μορφή της ανακοίνωσης τοποθετημένη σε στύλο δημοτικού φωτισμού, η οποία έχει γραφτεί χειρόγραφα σε κόλλα χαρτιού και έχει τοποθετηθεί σε διαφάνεια για να μην αλλοιωθεί λόγω των καιρικών συνθηκών.¹⁴⁰ Αναφέρει «Αγαπητές Γαζουπάνες, που γυαλίζετε τα κούτελα σας παρακαλείσθε να μην πετάτε τα φρόκαλά σας στη στράτα! Με εκτίμηση η γειτονιά!» Υπάρχει, επιπλέον, η ημερομηνία και έχουν υπογραμμιστεί με κόκκινο οι λέξεις «γαζουπάνες»,¹⁴¹ «μην πετάτε τα φρόκαλά σας», ενώ έχουν σχεδιαστεί κόκκινες καρδιές και έχουν τοποθετηθεί κόκκινες πινέζες. Σε αυτό το κείμενο παρατηρείται εναλλαγή γλωσσικών κωδίκων, με ενδεχόμενη όμως δυσκολία της κατανόησης μιας λέξης της Γ.Π.Α., η οποία όμως χρησιμοποιείται με ιδιαίτερη έμφαση για να επισημανθεί η έντονη διαμαρτυρία για την ανεπίτρεπτη συμπεριφορά.

Εικόνα 33: Χειρόγραφη ταμπέλα σε στύλο δημοτικού φωτισμού

Παράδειγμα 4

¹⁴⁰ Το συγκεκριμένο σημείο τοποθέτησης καθώς και η ύπαρξη της πινακίδας δεν ήταν εφικτό να εξακριβωθούν, καθώς αναφέρεται σε προγενέστερη ημερομηνία της επιτόπιας έρευνας στην Αγιάσο.

¹⁴¹ Γαζουπάνες: όπου γάζα σημαίνει και ακαθαρσία, βρωμιά ως λήμμα σε λεξικά (Παπάνης & Παπάνης 2004, Ράλλη 2017).

Οι επόμενες εικόνες αποτελούν ένα παράδειγμα που σχετίζεται με την παρουσίαση μουσειακών εκθεμάτων στο λαογραφικό μουσείο του Αναγνωστηρίου Αγιάσου, όπως οι ετικέτες «πλύστ'ς» και «σλουψαρέλ».¹⁴²

Εικόνες 34: Ταμπέλες σε μουσειακά εκθέματα του Λαογραφικού Μουσείου

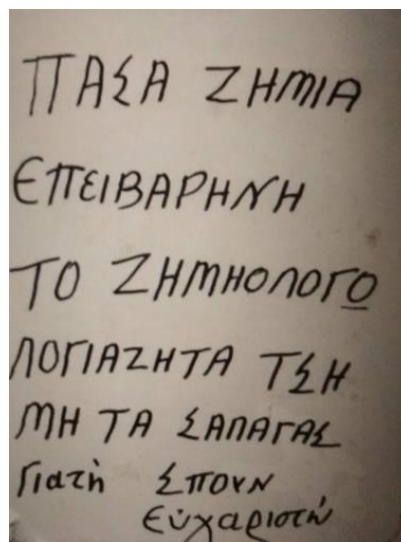
Παράδειγμα 5

Οι δύο εικόνες που ακολουθούν αποτελούν ένα παράδειγμα, που αφορά χειρόγραφες ταμπέλες που συνοδεύουν εύθραυστα ή ευαίσθητα αντικείμενα προς πώληση. Στην πρώτη αναγράφεται «Αφού δεν θα το πάρεις μην το σαλαγάς» (με την έννοια του μην το αγγίζεις, ψηλαφείς) και στη δεύτερη «Κάθε ζημιιά επιβαρύνει τον ζημιολόγο»¹⁴³ (δηλαδή τον υπαίτιο), «λογιάζητα»¹⁴⁴ (δηλαδή κοίτα τα) και μην τα σαλαγάς γιατί σπάνε. Ευχαριστώ».

¹⁴² Ο πλύστ'ς 'ο πλύστης, το πλυσταριό', χώρος για το πλύσιμο των πιάτων. Το σλουψαρέλ'το σκυλοψαράκι' (δέρμα από σκυλόψαρο) χρησίμευε στον καθαρισμό των ξύλινων πατωμάτων.

¹⁴³ Βλ. λήμμα *ζημιολόγος*, αυτός που προξενεί ζημιές, βλάβες (Λεξικό Παπάνης & Παπάνης 2004).

¹⁴⁴ Βλ. λήμμα *λογιάζου*, πρώτη ερμηνεία βλέπω, ενώ ακολουθούν και άλλες (Λεξικό Παπάνης & Παπάνης 2004).

Εικόνες 35-36: Χειρόγραφες ταμπέλες σε προϊόντα προς πώληση

Παράδειγμα 6

Το παράδειγμα που παρατίθεται αποτελεί μια πέτρινη επιγραφή, που εντοπίζεται σε οικία του χωριού, που δηλώνει κάποια στοιχεία για την κατασκευή με χρονολογία και ονόματα. Το ενδιαφέρον μου τράβηξε η γραφή του ονόματος «Αναστάσης» ως «Ανιστάση» δηλώνοντας τη χρήση της Γ.Π.Α.

Εικόνα 37: Πέτρινη επιγραφή σε οικία του χωριού

Παράδειγμα 7

Το επόμενο παράδειγμα εμφανίζεται ως πινακίδα απαγόρευσης του καπνίσματος, παρέχοντας την πληροφορία της «επιβολής προστίμου» (πρβλ. θα με γδάρουν).

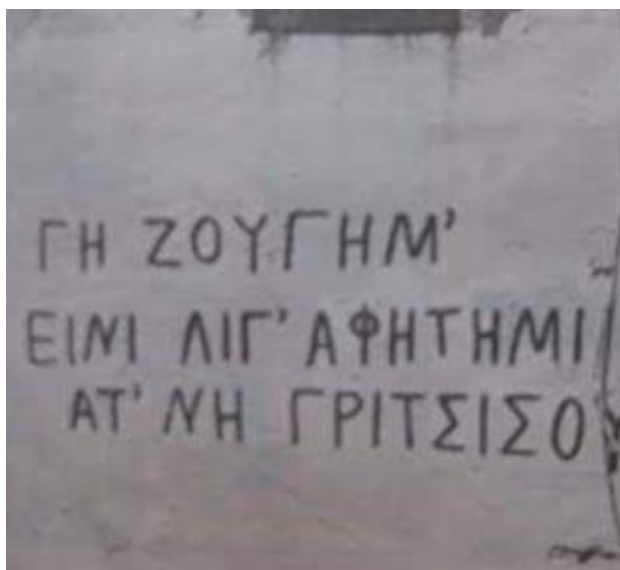
Εικόνα 38: Πινακίδα απαγόρευσης καπνίσματος

Παράδειγμα 8

Οι παρακάτω εικόνες είναι διάφορες ρήσεις που εντοπίζονται σε εμφανή σημεία του χωριού. Η πρώτη εικόνα απεικονίζει τοίχο του χωριού, όπου είχε αποτυπωθεί η φράση «Η ζωή μου είναι λίγη, αφήστε με να την απολαύσω»¹⁴⁵ με χρήση της Γ.Π.Α., ενώ όλες

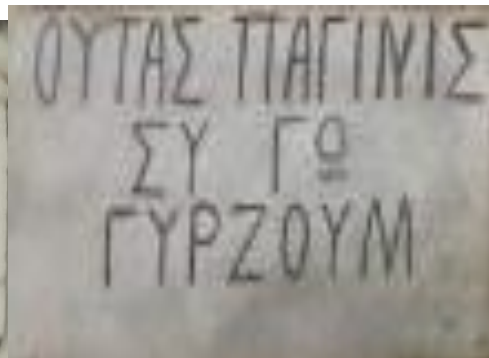
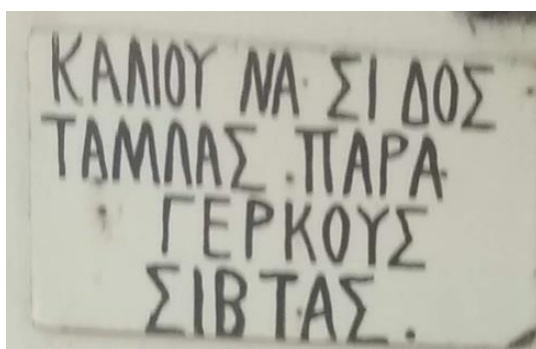
¹⁴⁵ Το λήμμα *γρικώ/γροικώ* αποδίδεται ως απολαμβάνω (Παπάνης & Παπάνης 2004).

οι επόμενες φωτογραφίες είναι ταμπέλες σε διάφορες κατασκευές, όπου ομοίως γράφονται ρήσεις και φράσεις. Όλες αυτές οι πινακίδες συγκεντρώνονται στην περιοχή Σταυρί της Αγιάσου. Ο δημιουργός τους κατείχε στην ιδιοκτησία του χώρο στην περιοχή, όπου, για προσωπικούς λόγους, όπως εξήγησε στη συνέντευξή μας, επέλεξε να εκφραστεί δημόσια, για κάτι που είχε συμβεί, με δύο επιγραφές «Ό,τι τραβάει το κορμί τα φταίει το κεφάλι» και «Ταχιά¹⁴⁶ κλαίν». Απόσπασμα από τη συνέντευξη: «έγραψα δύο ρητά «Ό,τι τραβάει το κορμί, τα φταίει το κεφάλι» και «Ταχιά κλαίν», δηλαδή θα το μετανιώσ' έγι' τουτου πο κανεζ». Στη συνέχεια υπήρχαν αντιδράσεις από πρόσωπα του περιβάλλοντός του και εκείνος, θέλοντας να απαντήσει στις αντιδράσεις, συνέχισε να γράφει κι άλλες επιγραφές. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στη συνέντευξη: «Έδγιτς, θα τα σβήσου λέει. Λέω ό,τι γράψω εγώ εδώ, αν το σβγήσ' ... και κασουρεμένους πάνω στου [αναφορά σε πρόσωπο] που είπι ότι θα τα σβήσ', έπιασα κι έγραφα έγραφα... τσι έλα έλα έλα γέμσα τον κόσμο και τώρα όλος ο κόσμος έρχεται να δει... τα παλιά τα ρητά τα σοφά, τα 'λέγαν οι σοφοί.»

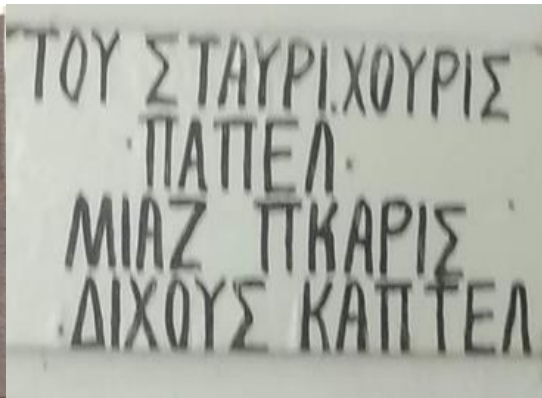
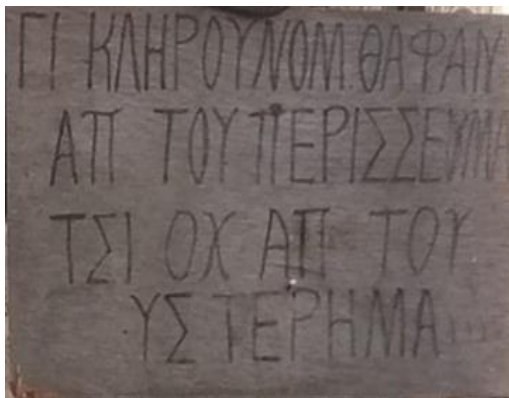
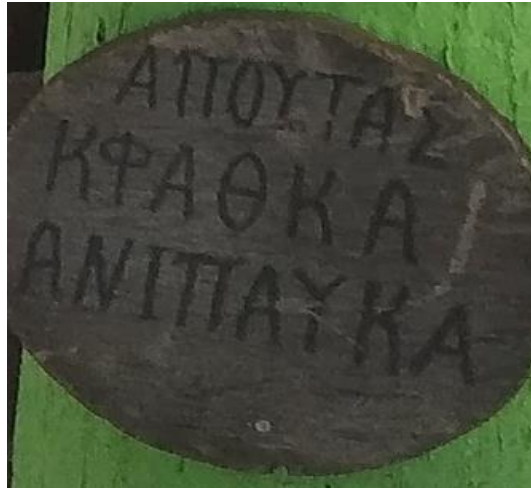

Εικόνα 39: Ρήση σε τοίχο

¹⁴⁶ Βλ. λήμμα *ταχιά* με τις σημασίες 1) σύντομα, 2) γρήγορα και 3) αύριο το πρωί (Μπαμπινιώτης 1998).

Εικόνες 40-47: Ρήσεις στη Γ.Π.Α.

Εικόνες 48-53: Ρήσεις στη Γ.Π.Α.

Εικόνες 54-55: Ρήσεις στην Κ.Ν.Ε.

6.2.1 Η γλωσσική ποικιλία της Αγιάσου στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τους Τόπους Κοινωνικής Δικτύωσης

Το θέμα αυτής της ενότητας είναι η χρήση της Γ.Π.Α. τόσο στα μέσα μαζικής ενημέρωσης (Μ.Μ.Ε.) όσο και στους τόπους κοινωνικής δικτύωσης (social media). Για τα Μ.Μ.Ε. το υλικό αντλείται εν μέρει από τη μεταπτυχιακή μου έρευνα και έχει συμπληρωθεί όπου ήταν δυνατόν στο υπόλοιπο χρονικό διάστημα της εκπόνησης της διατριβής. Στον Τύπο, για παράδειγμα, είχε εντοπιστεί υλικό σε συγκεκριμένη τοπική εφημερίδα της Μυτιλήνης, η οποία έχει αναστείλει τη λειτουργία της από το 2015. Τα παραδείγματα που παρουσιάζονται παρακάτω είναι αποσπάσματα από την εφημερίδα *Δημοκράτης Μυτιλήνης*,¹⁴⁷ όπου εντοπίζονται αναφορές στον ιδιωματικό λόγο των Αγιασωτών (Κουνιαρέλλη 2011).

Από τα αποσπάσματα διακρίνονται κάποια χαρακτηριστικά των Αγιασωτών όπως η διαφορετική γλωσσική ποικιλία, η χρήση του έμμετρου λόγου με σατιρική διάθεση, ο αυθορμητισμός των Αγιασωτών, καθώς και έμμεσες αναφορές στις πολιτικές τους πεποιθήσεις.¹⁴⁸ Κατά τη μεταπτυχιακή μου εργασία με τίτλο

¹⁴⁷ Το σχετικό υλικό εντοπίστηκε στην εφημερίδα *Δημοκράτης Μυτιλήνης* υπό τη διεύθυνση του Δ. Κίνδερλη, στη μόνιμη στήλη «Λεζάντες χωρίς εικόνες».

¹⁴⁸ «Ετοιμολόγος, πθίτ'ς (αυτός που λέει π'θίτ'κα), σπινθηροβόλο, θηλυκό μυαλό, είρωνας και πολύ δηκτικός είναι ο Αγιασώτης. Δεν χαρίζει κάστανα στους εξυπνάκηδες και φαντασμένους» όπως περιγράφουν χαρακτηριστικά οι Παπάνης και Παπάνης (1994α: 21) στη σειρά εκδόσεων «Παροιμίες και παροιμιακές φράσεις που λέγονται στην Αγιάσο». Στη συνέχεια εξηγούν ότι «η αθυροστομία των Αγιασωτών, που δεν καταντά όμως ποτέ χυδαιολογία, αποτελεί ένα στοιχείο ελευθερίας και

«Κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση του ιδιώματος της Λέσβου: Γλωσσικές στάσεις στις περιοχές Αγιάσου και Πλωμαρίου» είχα εντοπίσει αποσπάσματα και για τους Πλωμαρίτες, τόσο στην ίδια μόνιμη στήλη, «Λεζάντες χωρίς εικόνες», όσο και στη μόνιμη στήλη «Τα νεύρα μου, τα χάπια μου κι ένα ταξί να φύγω» της ίδιας εφημερίδας. Αυτό το γεγονός επιβεβαιώνει την έντονη αίσθηση της διαφορετικότητας των δύο περιοχών από τις πολλές άλλες ποικιλίες του νησιού που απαρτίζουν τη λεσβιακή διάλεκτο και γίνεται αντιληπτή από την πλειονότητα των κατοίκων της Λέσβου.

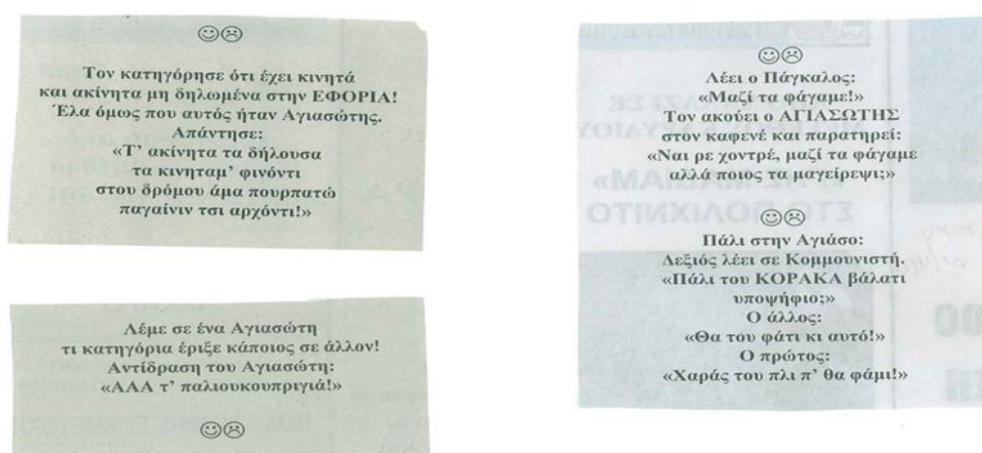
Επιπλέον, σε ερώτησή μου στις συνεντεύξεις, αν οι πληροφορητές/τριες γνωρίζουν άλλη γλωσσική ποικιλία του νησιού εκτός της Αγιάσου, η περιοχή του Πλωμαρίου αποτελούσε την πρωταρχική απάντηση. Γενικώς, πάντως, δεν είναι λίγοι/ες αυτοί/ές που, συσχετίζοντας τις δύο αυτές διαφορετικές γλωσσικές ποικιλίες και τους ομιλητές/τριές τους, αναφέρονται στην παροιμιώδη φράση που υπάρχει «Απ' Αγιάσου κι από Πλουμάρ μήδι γ(υ)ναίκα μήδι μλάρ».¹⁴⁹ Η αποτύπωση της διαφορετικότητας όπως εγγράφεται στον Τύπο της πρωτεύουσας του νησιού, χαρακτηρίζεται από την τάση διακωμώδησης διαφόρων καταστάσεων, αλλά και από την πρόθεση να 'πει', ενδεχομένως, «αλήθειες» ή «τα πράγματα με το όνομά τους». Η πεποίθησή μου για τις ερμηνείες επαληθεύεται λαμβάνοντας υπόψη τη σημειωτική των εικονιδίων που συνοδεύουν τη στήλη. Πρόκειται για δύο emoticons, ένα χαμογελαστό και ένα λυπημένο, που παραπέμπουν σε λεγόμενα που είναι είτε για γέλια είτε για κλάματα.

Η συσχέτιση των διαλεκτικών ποικιλιών με την πρόκληση χιούμορ αποτελεί ένα πολύπλευρο κοινωνιογλωσσολογικό ζήτημα. Μελέτες έχουν αναδείξει τη σύνδεσή τους με τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα (Αρχάκης κ.ά. 2015, Παπαζαχαρίου κ.ά. 2016, Τσάμη 2018), ενώ συχνά οι αναφορές στον διαλεκτικό λόγο και τους διαλεκτόφωνους έχουν περιπαικτικό χαρακτήρα (Πολίτης & Κουρδής 2015), ενισχύοντας έτσι τον στιγματισμό των διαλεκτικών ποικιλιών (Στάμου κ.ά. 2016). Για

ανυποκρισίας που εκδηλώνεται από ανθρώπους θαρραλέους, δίχως κοινωνικά ταμπού και σεμνοτυφίες» (Παπάνης & Παπάνης 1994α: 21).

¹⁴⁹ Τραγούδι με τον τίτλο «Απ' κι' Αγιάσου κι' απ' του Πλουμάρ, μήτι γυναίκα μήτι μλάρ» στο YouTube με στίχους στη γλωσσική ποικιλία του Πλωμαρίου, όπου περιγράφεται μια εκδοχή της ιστορίας https://youtube.com/watch?v=51RpLFKU_YI. Ως προς τα σχόλια αξίζει να σταθεί κανείς στο εξής: «Σε όλους μας ήταν γνωστό "Απ' Αγιάσου κι Πλουμάρ, μήδι γ(ι)ναίκα μήδι μλάρ". Δεν ήταν όμως γνωστή σε όλους το πώς έχει η ιστορία».

τη θεωρητική προσέγγιση του γλωσσικού χιούμορ είναι κομβικής σημασίας η έννοια της ασυμβατότητας (Raskin 1985, Canakis 1994, Attardo 1994, 2001, Τσάκωνα 2013). Η Γενική Θεωρία για το Γλωσσικό Χιούμορ (General Theory of Verbal Humor) διαχωρίζει το γλωσσικό χιούμορ σε αναφορικό (referential) και σε γλωσσικό ή λεκτικό (verbal).¹⁵⁰ Ειδικότερα, οι γλωσσικοί μηχανισμοί που εντοπίζονται σε χιουμοριστικά κείμενα περιλαμβάνουν χρήση διαλεκτικών τύπων, παραλλαγές γνωστών εκφράσεων, λογοπαίγνια, νεολογισμούς, κ.ά. (Attardo 1994, 2001, 2009, Τσάκωνα 2004, 2013).

Εικόνα 56: Αποσπάσματα εφημερίδας «*Δημοκράτης Μυτιλήνης*» (Κουνιαρέλλη 2011)

Ένα άλλο παράδειγμα του εντοπισμού της Γ.Π.Α. στον Τύπο είναι όταν γίνεται αναφορά στο Καρναβάλι της Αγιάσου.¹⁵¹ Το συγκεκριμένο φαινόμενο της παραπομπής στίχων και αποσπασμάτων από το Καρναβάλι της Αγιάσου είναι επίσης πολύ συχνό, πλέον, και στο διαδίκτυο. Τα ενδεικτικά παραδείγματα που παραθέτω είναι α) από φύλλο της εφημερίδας του 1955 στην εφημερίδα *Φωνή του Αιγαίου* (ο εκδότης της οποίας, σύμφωνα με πηγές, καταγόταν από την Αγιάσο) και β) από το ένθετο περιοδικό *View* τεύχος 61, της εφημερίδας *Εμπρός* με τίτλο «Αγιασώτικο Καρναβάλι. Από το

¹⁵⁰ Η ασυμβατότητα στο αναφορικό χιούμορ είναι κυρίως σημασιολογική/πραγματολογική, ενώ στο γλωσσικό ή λεκτικό χιούμορ έγκειται στην ίδια τη γλώσσα και στις μορφές της.

¹⁵¹ Ο Κουρδής (2003: 158) στη μελέτη του για το θεσσαλικό ιδίωμα εντοπίζει το ίδιο φαινόμενο της παρουσίασης αφιερωμάτων από τοπική εφημερίδα της Λάρισας για τα τραγούδια που ακούγονται στον Τύρναβο την Καθαρά Δευτέρα.

πρώτο αυτοκίνητο μέχρι το φεγγάρι. Μια αναδρομή στο πιο γνωστό καρναβάλι της Λέσβου».

Εικόνα 57: Απόσπασμα εφημερίδας «Φωνή του Αιγαίου»

Εκτός από τα παραδείγματα των εφημερίδων, μια διαφορετική χρήση της Γ.Π.Α. στον Τύπο εντοπίζεται στο διμηνιαίο περιοδικό *Αγιάσος*¹⁵² που εκδίδεται από το 1980 από τον Φιλοπρόοδο Σύλλογο Αγιαστών.¹⁵³ Το περιοδικό εκδίδεται στην Αθήνα και ταχυδρομείται σε όλους/ες τους/τις συνδρομητές/τριες που, φυσικά, δεν είναι μόνο οι κάτοικοι. Η πρώτη μου επαφή με το περιοδικό ήταν πριν πολλά χρόνια, στα φοιτητικά μου χρόνια (ως προπτυχιακή φοιτήτρια) σε συγγενικό σπίτι της συγκατοίκου μου στη Θεσσαλονίκη. Το συγγενικό της πρόσωπο, όπως και ο πατέρας της συγκατοίκου μου, με καταγωγή από την Αγιάσο ήταν από τους πρώτους Αγιασώτες που γνώρισα. Η μνήμη μου ανατρέχει στη στιγμή που το περιοδικό αυτό αποτελούσε τον συνδετικό κρίκο για εκείνο το άτομο που είχε φύγει από το χωριό του και ζούσε χρόνια μόνιμα πλέον με την οικογένειά του στη συμπρωτεύουσα. Αν και τότε δεν διέθετα το ερευνητικό ενδιαφέρον για τη Γ.Π.Α., μπορώ, ωστόσο, να θυμηθώ την έντονη

¹⁵² Στις συνεντεύξεις υπήρχε αρκετά συχνά αναφορά στο περιοδικό, που αφορούσε την ευκολία ή τη δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι πληροφορητές/τριες με τη γραπτή μορφή της Γ.Π.Α.

¹⁵³ Ο Φιλοπρόοδος Σύλλογος Αγιαστών ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1976 και είναι ενεργός μέχρι σήμερα με πολύ πλούσια δραστηριότητα (βλ. <https://www.fsagiasou.gr/>).

νοσταλγία για τον τόπο καταγωγής του δηλαδή την Αγιάσο και τη συμβολική δύναμη που είχε το συγκεκριμένο περιοδικό.¹⁵⁴

Το περιοδικό περιλαμβάνει μόνιμες στήλες που παρέχουν πολύ πλούσιο υλικό που σχετίζεται με τη Γ.Π.Α., όπως η στήλη «Διαλεκτολογικό μελέτημα» που παραθέτει συχνά μελέτες για τη Γ.Π.Α. και τα γλωσσικά της χαρακτηριστικά. Επιπλέον, η στήλη «Τα πθίτκα¹⁵⁵ μας» φιλοξενεί διάφορες σύντομες ιστορίες, οι περισσότερες γραμμένες στην Γ.Π.Α.. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης το «Αγιασόλεξο». Πρόκειται για ένα κλασσικού τύπου σταυρόλεξο που αποσκοπεί στην αναζήτηση λέξεων κυρίως της Γ.Π.Α. τόσο για εξάσκηση όσο για την απόκτηση γνώσεων, καθώς οι λύσεις παρέχονται στην τελευταία σελίδα του τεύχους. Η χρήση της Γ.Π.Α. δεν περιορίζεται μόνο στις παραπάνω στήλες, καθώς, πολλές φορές, κείμενα γραμμένα στην Γ.Π.Α. εμφανίζονται τόσο στις στήλες «Ο στίχος» και «Το διήγημά μας» όσο και σε άλλα περιεχόμενα του περιοδικού.

Ως ένα από τα πιο δημοφιλή μέσα μαζικής ενημέρωσης, η τηλεόραση απασχόλησε την έρευνά μου τόσο σε πανελλήνιο όσο και σε τοπικό επίπεδο (στα τηλεοπτικά κανάλια που εκπέμπουν στο νησί της Λέσβου). Ένα αξιοσημείωτο παράδειγμα προβολής της Γ.Π.Α. στην ελληνική τηλεόραση εμφανίστηκε το 2014. Πρόκειται για ένα από τα επεισόδια της εκπομπής του Λάκη Λαζόπουλου¹⁵⁶ «Αλ Τσαντίρι νιούζ» σε ιδιωτικό κανάλι, η οποία είχε προβληθεί με ζωντανή μετάδοση από το δημοτικό θέατρο της Μυτιλήνης. Κατά τη διάρκεια της εκπομπής, ο παρουσιαστής προέβαλε σε βίντεο μια συνέντευξη από συνεργάτιδα της εκπομπής, η οποία είχε επισκεφθεί την Αγιάσο.¹⁵⁷ Η συνομιλία ήταν με Αγιασώτισσα και γενικό θέμα συζήτησης την οικονομική κρίση. Η συνεντευξιαζόμενη χρησιμοποιεί τη Γ.Π.Α. καθ' όλη τη διάρκεια της συνέντευξης, ακόμη και όταν ενημερώνεται ότι η εκπομπή θα προβληθεί πανελλαδικά. Το βίντεο με τις εύστοχες απαντήσεις και τους αυθόρμητους διαλόγους της ομιλήτριας της Γ.Π.Α. προκαλεί γέλιο τόσο στον παρουσιαστή όσο και

¹⁵⁴ Αυτό το γεγονός θα μπορούσε ενδεχομένως να συσχετιστεί με την έννοια της *ετεροτοπίας* (βλ. ενδεικτικά Foucault 2012) και τη συγκρότηση φαντασιακών κοινοτήτων αποδήμων μέσω της έκδοσης περιοδικών αποδήμων, της ίδρυσης συλλόγων αποδήμων κ.λπ.

¹⁵⁵ Βλ. λήμμα *π'θίτ'κα*, ονομάζονται τα έξυπνα πειράγματα (Παπάνης & Παπάνης 2004).

¹⁵⁶ Βλ. Κουρδής (2003, 2007) για ευρήματα σε σχέση με το θεσσαλικό ιδίωμα σε εκπομπές του Λάκη Λαζόπουλου.

¹⁵⁷ Απόσπασμα της εκπομπής με τη συνέντευξη βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=DoAPm6jIT28>.

στο κοινό που παρακολουθεί ζωντανά. Ένα σημαντικό στιγμιότυπο είναι όταν η Αγιασώτισσα αναφέρει την έκφραση «Κατά που στρώγς τσιμίθτσι τώρα, έτσι είν(ι);» και η ανταποκρίτρια της εκπομπής σχολιάζει γελώντας «Δεν κατάλαβα τίποτα» και απαντάει «τα 'πα αγιασώτκα τώρα βαριά τώρα» και συνεχίζει επεξηγώντας «κατά που στρώγς το στρώμα σ, το κρεβάτ τσιμίθτσι τώρα». Επιπλέον, η ίδια Αγιάσωτισσα παρουσιάστηκε και στην ταξιδιωτική εκπομπή του Τάσου Δούση «Εικόνες» που προβλήθηκε σε δύο επεισόδια στις 4 και 5 Ιουνίου 2022, κάνοντας μάλιστα αναφορά και στη συνέντευξη που είχε προβληθεί και στην εκπομπή του Λάκη Λαζόπουλου.

Το επόμενο παράδειγμα προβολής στην τηλεόραση, αφορά την εκπομπή «Το αλάτι της γης»¹⁵⁸ σε κρατικό κανάλι, που προβλήθηκε από το νησί της Λέσβου μετά από πρόσκληση της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου. Το μεγαλύτερο μέρος της εκπομπής μεταδόθηκε από την Αγιάσο. Αναφορικά με αυτήν την προβολή, το ενδιαφέρον μου προσέλκυσαν τα τραγούδια που ερμήνευσαν δύο Αγιασώτισσες (μητέρα και κόρη). Ο λόγος είναι ότι ενώ οι στίχοι του τραγουδιού είναι στην Κ.Ν.Ε., εντοπίζονται διαλεκτικά στοιχεία, όπως για παράδειγμα το γνωστό γλωσσικό φαινόμενο του τσιτακισμού, αλλά και η ιδιαίτερη προφορά κάποιων συμφώνων.

Ας σημειωθεί, όμως, ότι δεν είναι λίγες οι φορές που ομιλητές/τριες διαφορετικών γλωσσικών ποικιλιών, αν και επιλέγουν να κάνουν χρήση της Κ.Ν.Ε. σε ποικίλες επικοινωνιακές περιστάσεις, δεν είναι σε θέση ή δεν επιθυμούν να αποβάλουν, από λίγο έως πολύ, την προφορά (accent) της ντοπιολαλιάς ή να χρησιμοποιήσουν είτε εκούσια είτε ακούσια τόσο λέξεις όσο και εκφράσεις από την τοπική τους γλωσσική ποικιλία.

Παραδείγματα μικρής ή μεγάλης απόκλισης από την Κ.Ν.Ε., ως πρότυπη ποικιλία και κατεξοχήν ποικιλία των ΜΜΕ,¹⁵⁹ μπορούν ενδεχομένως να παρατηρηθούν και στο ραδιόφωνο σε τοπικούς σταθμούς, αλλά και σε σταθμούς με πανελλαδική εμβέλεια σε ζωντανές ή μη εκπομπές. Δεν γνωρίζω παραδείγματα χρήσης της Γ.Π.Α.

¹⁵⁸ Για πληροφορίες για την εκπομπή βλ. <https://www.agiasos.gr/announcement/i-agiasos-kai-anagnostirio-tis-sto-alati-tis-gis>.

¹⁵⁹ Αν και η Κ.Ν.Ε. θεωρείται η κυρίαρχη γλώσσα στα κείμενα μαζικής κουλτούρας, έχουν καταγραφεί περιπτώσεις γλωσσικής ποικιλότητας που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον (βλ. μεταξύ άλλων Κουρδή 2007, Στάμου & Ντίνα 2011, Στάμου 2012, Αρχάκη κ.ά 2015, Πολίτη & Κουρδή 2015, Τσιτσανούδη-Μαλλίδη & Θεοδωρόπουλο 2015, Φτερνιάτη κ.ά. 2016).

στο ραδιόφωνο, χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα ότι δεν υπάρχουν, αλλά γενικότερα τόσο οι ομιλητές όσο και οι ομιλήτριες της Γ.Π.Α. έχουν, όπως είναι αναμενόμενο, την τάση να χρησιμοποιούν την Κ.Ν.Ε.

Πριν ολοκληρωθεί αυτή η ενότητα αξίζει να γίνει μια αναφορά στην προβολή της διαλέκτου της Λέσβου, αλλά και με ιδιαίτερη μνεία στη Γ.Π.Α. όπως προβλήθηκε μέσα από τον κινηματογράφο και την τηλεόραση μέσω της ταινίας «Ταξίδι στη Μυτιλήνη».¹⁶⁰ Πρόκειται για μια ταινία μεγάλου μήκους του Λάκη Παπαστάθη με πρωταγωνιστή τον Χρήστο Χατζηπαναγιώτη, ο οποίος κατάγεται από τη Λέσβο. Στην ταινία συμμετείχαν και ερασιτέχνες ηθοποιοί από τη Μυτιλήνη, καθώς πρόκειται για ελληνική κινηματογραφική παραγωγή που γυρίστηκε στη Λέσβο. Χαρακτηριστικό στοιχείο της ταινίας είναι η απόδοση πολλών διαλόγων στη λεσβιακή διάλεκτο, γεγονός που καταγράφηκε και στις κριτικές για την ταινία. Μία από αυτές είναι η κριτική της Ιφιγένειας Καλαντζή το 2011¹⁶¹ που σημειώνει χαρακτηριστικά «... ο Παπαστάθης, μεγαλωμένος και ο ίδιος στη Μυτιλήνη, νοιάζεται να καταγράψει στην ταινία του το χαρακτηριστικό τοπικό ηχητικό ιδίωμα της ομιλίας, όπως το υποκοριστικό «Κωστέλη», που αποδίδει πολύ ωραία και ο μυτιληνιός ηθοποιός Χρήστος Χατζηπαναγιώτης, στον ρόλο του τραγικού πατέρα». Επιπλέον, ο κριτικός κινηματογράφου Ιάσωνας Τριανταφυλλίδης (εφημερίδα *Δημοκράτης Μυτιλήνης*, 16/11/2010) επισημαίνει ότι: «... στην ταινία ακούγεται η ντοπιολαλιά της Λέσβου, την οποία αποδίδει περίφημα και ο πρωταγωνιστής της Χρήστος Χατζηπαναγιώτης, καθώς έλκει την καταγωγή του από το Πλωμάρι και την Αγιάσο» (Κουνιαρέλλη 2011: 14). Επιπλέον, ενδιαφέρον παρουσιάζει ένα απόσπασμα από ομιλία του σκηνοθέτη στις 14/11/2014:¹⁶²

¹⁶⁰ Πληροφορίες για την ταινία βλ. <https://lakispapastathis.gr/tainies/epilogi/taksidi-stin-mitilini>. Λίγα λόγια για την πλοκή της ταινίας: Μετά από 20 χρόνια παραμονής στο Παρίσι, μια υπόθεση κληρονομιάς φέρνει τον Κώστα πίσω στη γενέτειρά του, τη Μυτιλήνη. Εκεί θα συναντήσει μια νέα κοπέλα με την οποία είχαν γνωριστεί στη Γαλλία αλλά και όσους συγγενείς του είναι ακόμη ζωντανοί, ανακαλώντας έτσι τις μνήμες της παιδικής του ηλικίας.

¹⁶¹ Η κριτική εντοπίζεται στο <https://lakispapastathis.gr/posts/v/kritiki-gia-to-taxidi-stin-mutilini>.

¹⁶² Απόσπασμα από την ομιλία στο πλαίσιο προβολών της κινηματογραφικής ομάδας «Cine-αισθήματα» του Συλλόγου Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Αγίου Δημητρίου εντοπίζεται στο https://www.youtube.com/watch?v=9JNoL-6_MvQ.

... και θυμάμαι σε αυτήν την ταινία το πώς δουλέψαμε με τους ηθοποιούς, κυρίως με τον Χρήστο Χατζηπαναγιώτη, ο οποίος είναι Μυτιληνιός, κι εγώ επίσης έζησα τα περισσότερα χρόνια εκεί, και ενώ μιλάμε κανονικά, όπως σας μιλάω τώρα σαν Αθηναίος, ας πούμε, μόλις βρεθήκαμε στο νησί με τον Χρήστο αρχίσαμε -Τι κανς μωρέλιμ; Καλά είσι; Λέω και οι δυο εκεί μυτιληνιά κανονικότητα και μυτιληνιά 25-30 χρόνια πίσω, γιατί και οι σύγχρονοι Μυτιληνιοί δεν νομίζω ότι μιλάνε και πολύ μυτιληνιά, κάποιοι παλιοί μόνο, τα παιδιά όχι και τόσο...και λέω-Χρήστο, ξεχνάμε όλο το γραπτό κείμενο των διαλόγων... δυο λεπτά πριν το γύρισμα τώρα, -πάμε να τα πούμε λίγο προφορικά... να μιλήσουμε τη γλώσσα των πατεράδων μας, αυτή που δένει με τα λιόδεντρα και με τον ήλιο της Μυτιλήνης, αυτό το τρομερό φως...- Ναι, Λακέλ'...

Το παραπάνω απόσπασμα αναδεικνύει τον παράγοντα αλληλεγγύης που εμφανίζεται μέσα από τη συλλογική ταυτότητα του Μυτιληνιού, με τη γενική έννοια του Λέσβιου. Πιο συγκεκριμένα, ο Χρήστος Χατζηπαναγιώτης γεννήθηκε στην Αγιάσο και ο Λάκης Παπαστάθης, όπως δηλώνει ο ίδιος, έζησε τα περισσότερα χρόνια στη Μυτιλήνη, ενώ δεν κατάγεται από τη Λέσβο. Και οι δύο, εντούτοις, υιοθετούν την ίδια ταυτότητα για να μιλήσουν στην τοπική τους ποικιλία, την οποία ο σκηνοθέτης συσχετίζει τόσο με τους προγόνους τους (πατεράδες μας) όσο και με τον τόπο (δένει με τα λιόδεντρα και με τον ήλιο). Η πρώτη σύνδεση με το παρελθόν αφορά, κατά πάσα πιθανότητα, το ζήτημα της συνέχισης της παράδοσης, ενώ η δεύτερη αναφορά έχει και μπρεσιονιστικό χαρακτήρα. Ο σκηνοθέτης, τέλος, χαρακτηρίζει αξέχαστη τη στιγμή αλλά και τη συγκυρία να βρεθούν ως δύο Μυτιληνιοί που γυρίζουν πίσω στον τόπο τους.

Ειδικότερα για την περίπτωση της Αγιάσου, η ταινία περιλαμβάνει μια σκηνή που σχετίζεται με τη γλωσσική διαφοροποίηση της περιοχής της Αγιάσου και αποτυπώνεται στους παρακάτω διαλόγους. Είναι σκηνή που λαμβάνει χώρα μέσα στο ταξί με οδηγό από την Αγιάσο, τον οποίο υποδύεται ο Λέσβιος ηθοποιός Στρατής Τσομπανέλης.¹⁶³

Ταξιτζής: Να πάω λίγο πιο σιγά;

Κώστας: ^ Ναι, λίγο πιο σιγά μωρέλ' μ.

¹⁶³ 16.07-16.17 το στιγμιότυπο για τη Γ.Π.Α. (βλ. ταινία <https://www.youtube.com/watch?v=QjTnkHW-V5k>).

Ταξιτζής: Μυτιληνιός;

Κώστας: ^ Στη Λαγκάδα γεννήθηκα. Στη Ζωοδόχου Πηγή.

Ταξιτζής: Εγώ στην Αγιάσο. Αν σου μιλήσω αγιασώτικα τώρα, δεν θα καταλαβαίνεις τίποτα. «Ε Μπογ [=Μποτ] παν' πάρ το μλαρ ρε»!¹⁶⁴

Κώστας: [Χαμηλόφωνο γέλιο].

Ταξιτζής: Κατάλαβες; Δεν κατάλαβες!

Κώστας: Δεν ακούω τζιτζίκια.

Ταξιτζής: Κανένα ξεχασμένο που και που. Μπήκε φθινόπωρο μωρέλι μ, δεν του πήρις χαμπάρ;

Εικόνα 58: Στιγμιότυπο από την ταινία «Ταξίδι στη Μυτιλήνη»

Όσον αφορά τους τόπους κοινωνικής δικτύωσης το ενδιαφέρον μου έχει επικεντρωθεί στο Facebook, μια από τις πιο δημοφιλείς μορφές με την ενδεχομένως μεγαλύτερη

¹⁶⁴ Η φράση στη Γ.Π.Α. έχει γραφτεί κατά προσέγγιση. Η κύρια αιτία είναι ότι ο ηθοποιός, προσπαθώντας να μιμηθεί τον τρόπο ομιλίας των Αγιασωτών, μιλάει πάρα πολύ γρήγορα. Κατά την επιτόπια έρευνα, μάλιστα, ζήτησα από κάποιους ομιλητές της Γ.Π.Α. να ακούσουν τον διάλογο, αλλά δυστυχώς ακόμη και γι' αυτούς ήταν δύσκολη η κατανόηση. Σε αναζήτησή μου εντόπισα ότι ο ηθοποιός που υποδύεται τον Αγιασώτη κατάγεται από τη Λέσβο, αλλά δεν μπόρεσα να διευκρινίσω τον τόπο προέλευσής του.

απήχηση στο ευρύ κοινό. Η μελέτη μου αφορά την παρουσίαση παραδειγμάτων τόσο από αναρτήσεις στο Facebook ατόμων, δηλαδή ατομικών προφίλ, όσο και μελών κοινοτήτων, καθώς και παραδειγμάτων από αναρτήσεις σελίδων που γίνονται από τους διαχειριστές της σελίδας και μελών από ομάδες ατόμων που συνδέονται με την Αγιάσο. Η μορφή της σελίδας στο Facebook διαθέτει συνήθως μια περισσότερο επαγγελματική εμφάνιση και προσανατολίζεται στην ενημέρωση και την πληροφόρηση των μελών του Facebook για εκδηλώσεις, συμβάντα, καθώς και για την παρουσίαση χαρακτηριστικών, τη διαφήμιση προϊόντων και άλλων. Η σελίδα στο Facebook μπορεί σχεδόν να ταυτιστεί με την ιστοσελίδα, καθώς φαίνεται ότι εξυπηρετεί παρόμοιους σκοπούς. Οι ομάδες αποτελούν μια εναλλακτική μορφή, στην οποία συμμετέχουν άτομα που τους συνδέουν εμπορικές ή επιχειρηματικές σχέσεις, κοινές σπουδές, κοινή καταγωγή, κοινές εμπειρίες και ενδιαφέροντα. Όπως και στην περίπτωση των σελίδων, υπάρχουν διαχειριστές/τριες, ενώ τα μέλη των ομάδων είτε προσκαλούνται από άλλα μέλη είτε προχωρούν σε αίτημα, το οποίο γίνεται αποδεκτό ή μη από τους/τις διαχειριστές/τριες.

Είναι γεγονός ότι αυτή η ενότητα προέκυψε από το γενικότερο ενδιαφέρον μου για την παρουσία της Γ.Π.Α., πέρα και εκτός τοπικών ορίων, που αφορούσαν την προφορική χρήση από τους/τις ομιλητές/τριες, αλλά πήρε σάρκα και οστά κατά την επιτόπια έρευνα, όσον αφορά κυρίως το μέρος των αναρτήσεων των ατόμων. Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο σκέλος που είναι οι ατομικές αναρτήσεις αφορά άτομα, τα οποία γνώρισα κατά την επιτόπια έρευνα και με τα οποία συνδέθηκα. Αυτή η φιλική δικτύωση μέσω Facebook μού έδωσε τη δυνατότητα να παρατηρώ τη διαδικτυακή τους δραστηριότητα, η οποία οδήγησε σε πολύ ενδιαφέροντα ευρήματα. Λέγοντας διαδικτυακή δραστηριότητα, αναφέρομαι στις αναρτήσεις από τα ίδια αυτά άτομα τόσο στο χρονολόγιο του προσωπικού τους προφίλ όσο και των άλλων, καθώς και στα σχόλια των ίδιων στις διάφορες αναρτήσεις με τη μορφή συζήτησης. Το δεύτερο σκέλος αφορά τις αναρτήσεις των διαχειριστών/τριών διαφόρων σελίδων που σχετίζονται πρωτίστως με την περιοχή της Αγιάσου (και της Λέσβου γενικότερα) και αναρτήσεις σε ομάδες που συνδέονται με την Αγιάσο.

Η χρήση της Γ.Π.Α. στο διαδίκτυο δείχνει ότι πρόκειται για γραπτή αναπαράσταση του προφορικού λόγου, ακολουθώντας ανάλογες γλωσσικές πρακτικές. Στην έρευνά του ο Christopher Lees (2017: 31) πραγματεύεται τη χρήση του Facebook ως χώρου «φιλοξενίας» ανεπίσημης καθημερινής γλώσσας των νέων «με ορισμένες

ιδιαιτερότητες λόγω του γραπτού διάυλου επικοινωνίας, στον οποίον γίνονται προσπάθειες αναπαράστασης στοιχείων προφορικότητας». Ο ίδιος (Lees 2017: 31) αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «στο επίπεδο της παραδοσιακής εθνογραφικής ανάλυσης, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το χρονολόγιο του Facebook και η ανεπίσημη γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιείται από τους νέους σε αυτό, αντιστοιχούν στις διακριτές κατηγορίες περίσταση και κλειδί που προτείνει ο Hymes».

Το Facebook είναι ένας τύπος επικοινωνίας ο οποίος δίνει απεριόριστες δυνατότητες χρήσης από τα άτομα. Καταρχάς, το βασικότερο χαρακτηριστικό του Facebook είναι η πολυτροπικότητα (multimodality). Η πολυτροπικότητα εκτός από κυρίαρχο χαρακτηριστικό της επικοινωνίας, συνιστά πρωταρχικής σημασίας παράμετρο των κειμένων, εφόσον συχνά η κατανόησή τους απαιτεί συνυπολογισμό μεικτών σημειωτικών τρόπων (modes) πέραν του γλωσσικού (βλ. μεταξύ άλλων Kress & VanLeeuwen 1996, 2001, Χοντολίδου 1999, Kalantzis & Cope 2000, Kress 2010, Adami 2016). Στην περίπτωση του Facebook η πολυτροπικότητα εμφανίζεται με τη συνύπαρξη κειμένων, εικόνων, βίντεο και άλλων, μη γλωσσικών οπτικοακουστικών πόρων. Η πολυτροπικότητα στις αναρτήσεις των ατόμων που έχω συγκεντρώσει, προκύπτει κυρίως από τον συνδυασμό κειμένων και εικόνων.

Επιπλέον, στους τύπους κοινωνικής δικτύωσης συναντάται τόσο η σύγχρονη όσο και η ασύγχρονη επικοινωνία. Με τον όρο σύγχρονη επικοινωνία (synchronous communication) ορίζεται, εν συντομία, η επικοινωνία που τελείται σε πραγματικό χρόνο, συμπεριλαμβανόμενου του χρόνου που χρειάζεται για την πληκτρολόγηση, όταν είναι συγχρόνως συνδεδεμένοι οι «συνομιλούντες», ενώ η ασύγχρονη επικοινωνία (asynchronous communication) αφορά περιστάσεις όπου η επικοινωνία των εμπλεκόμενων πραγματώνεται με χρονική απόσταση (βλ. μεταξύ άλλων Crystal 2001, Danet 2001, Squires 2010).

Στη συνέχεια παρατίθενται παραδείγματα από αναρτήσεις τόσο ατομικών προφίλ όσο και σελίδων. Στα παραδείγματα εντοπίζεται μια έντονη διάθεση προβολής της διαφορετικότητας τόσο ατόμων με καταγωγή από την περιοχή της Αγιάσου όσο και ατόμων με διαφορετική καταγωγή:

Παράδειγμα 1

Ανάρτηση σε τοίχο Αγιασώτισσας, ηλικιακής ομάδας 30-40 ετών, απόφοιτης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, έγγαμης με μη Αγιασώτη. Η ανάρτησή της, αν και αφορά

τη χρήση μιας από τις κοινότυπες ατάκες που κυκλοφορούν στο διαδίκτυο και μπορούν να ειπωθούν σε αντίστοιχη περίπτωση γλωσσικής ποικιλότητας, προφανώς την αντιπροσωπεύει, καθώς η ίδια έχει παντρευτεί άτομο που η καταγωγή του είναι από άλλο χωριό της Λέσβου και προφανώς προβάλλει την αίσθηση της διαφορετικότητας που πιθανόν αισθάνεται με αστεϊσμό.

Εικόνα 59: Ανάρτηση για πανηγύρι στο χωριό

Παράδειγμα 2

Κοινοποίηση ανάρτησης από τη σελίδα στο Facebook «Μυτιληνιά Διάλεκτος»¹⁶⁵ (πηγή: ανάρτηση Αγιασώτη) σε τοίχο μη Αγιασώτισας, ηλικιακής ομάδας 30-40 ετών,

¹⁶⁵ Υπάρχει αντίστοιχη ιστοσελίδα με την ονομασία «Μυτιληνιά Διάλεκτος». Όπως αναφέρεται στην ιστοσελίδα: «Με έμφαση στην ντοπιολαλιά η ιστοσελίδα δημιουργήθηκε το 2007 παρέχοντας κείμενα, φωτογραφίες και την ευκαιρία στους Μυτιληνιούς να μαθαίνουν σε καθημερινή βάση για τον τόπο τους. Η ιστοσελίδα χωρίζεται σε διάφορες ενότητες, που αφορούν τόσο τοπικά νέα, όσο και παρουσιάσεις και εκπομπές που έχουν σχέση με το νησί, τοπικές συνταγές, βίντεο και ποικιλία άρθρων» (πηγή <http://www.mytiliniadialektos.gr/>). Ιδρυτής της ιστοσελίδας είναι ο Γιάννης Κουκέλλης, μέλος του Φιλοπρόοδου Συλλόγου Αγιασωτών και αντιπρόσωπος στην Ομοσπονδία Λεσβιακών Συλλόγων Αττικής. Στη συνέντευξή του στην ενημερωτική πύλη lesvosnews.net αναφέρει χαρακτηριστικά: «Την ιδέα για τη δημιουργία της ιστοσελίδας την έδωσε το σημείωμα που βλέπετε μόλις την επισκεφτείτε: «Θα χάσουμε τ' γλουσσούδα μας!». Την έδωσε δηλαδή το ενδιαφέρον για το γλωσσικό μας ιδίωμα. Ωστόσο, την καλλιέργησε και η απόσταση από τη γενέτειρα. Και πρέπει να σας πω το εξής: Μπορεί μόνο τα δέντρα να έχουν ρίζες, αλλά και οι άνθρωποι ριζώνουν στον τόπο που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν. Κι όταν οι συνθήκες τους αναγκάσουν να φύγουν απ' τη γενέτειρά τους, δεν παύουν να σκέφτονται τις «ρίζες» τους... Ωσπου το 2007 η νοσταλγία του νησιού και η έλλειψη επαφής με το γλωσσικό μου ιδίωμα και τους χρήστες του με έκαναν να στραφώ στις ρίζες μας, και να καταπραΰνω

τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, έγγαμης. Οι δύο κοινοποιήσεις αποτελούν παραδείγματα της προβολής της διαφορετικότητας που γίνεται εμφανής και αντιληπτή τόσο από τους/τις ίδιους/ες τους Αγιασώτες/Αγιασώτισσες όσο και από τους/τις υπόλοιπους/ες κατοίκους της Λέσβου.

Αγιασώτης πάει στο γιατρό.
Γιατρός.Τι έχεις εσύ:
Αγιασώτης.Έ γιατρέ χάνουμε τα ζνίχιαμ,πουνιούν κρύγιοσα.
Γιατρός.Τι είπες που πονάς παιδί μου:
Αγιασώτης,Γοι χτάλισιμ πουνιούν.
Γιατρός.Δε καταλαβαίνω τις λες:
Αγιασώτης.Γη κατίναμ πουνεί ε καταλαβαίνς,τίλουγια α στου πω.
Γιατρός.Όχι δε καταλαβαίνω
Αγιασώτης.Σήκου α φύγουμει μουρή Μαργέλ.Σι αλμπάν γιατρό πέσαμει.Να χέσου τα πτυχία ντουν!!

Εικόνα 60: Συνομιλία με γιατρό¹⁶⁶

Παράδειγμα 3

Ανάρτηση-παρουσίαση του κουίζ λεξιλογίου της Γ.Π.Α. από ενημερωτική διαδικτυακή πύλη με τίτλο «Από “ξένες γλώσσες” πώς τα πας; Τσέκαρε τις γνώσεις σου στα Αγιασώτικα...». Το κουίζ δημιουργήθηκε και κοινοποιήθηκε για πρώτη φορά την περίοδο της πρώτης καραντίνας του 2020 λόγω της πανδημίας Covid-19 (βλ. Κουνιαρέλλη 2022α). Ο παραλληλισμός της Γ.Π.Α. με «ξένη» γλώσσα ενισχύει ακόμη περισσότερο την άποψη της διαφορετικότητας. Το ακόλουθο παράδειγμα αφορά ένα είδος διαδικτυακού παιχνιδιού-κουίζ που δημιουργήθηκε με τη δυνατότητα απάντησης πολλαπλών επιλογών για την ερμηνεία λέξεων στη Γ.Π.Α. Η παρουσίαση του παιχνιδιού συνοδευόταν από την παρακάτω ανάρτηση:

τον πόνο του νόστου μέσω των απεριόριστων δυνατοτήτων του διαδικτύου» (πηγή <https://www.lesvosnews.net/articles/news-categories/politiki/synenteyxi-me-gianni-koykelli-idryti-tis-istoselidas>).

¹⁶⁶ Οι όροι για τα μέρη του σώματος που χρησιμοποιούνται στη συνομιλία είναι: α) *τα ζνίχιαμ* βλ. λήμμα ζνιχ'σβέρκος' (Παπάνης & Παπάνης 2004), β) *γοι χτάλισιμ* βλ. λήμμα κ'τάλα'ωμοπλάτη' (Παπάνης & Παπάνης 2004), γ) *γη κατίναμ* βλ. λήμμα κατίνα 'πλάτη' (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Από «ξένες γλώσσες» πώς τα πας; Τσέκαρε τις γνώσεις σου στα Αγιασώτικα... Τώρα που ο κορονοϊός μας κρατάει στο σπίτι, ας θυμηθούμε λίγο την ντοπιολαλιά μας. Ταξιδέψτε με το νου στο χωριό μας μέσα από το quiz που δημιουργήθηκε από τη #Visitagiasos. Ευχαριστούμε τον Δημήτρη Χατζηγιάννη για τις όμορφες εικόνες που μας παραχώρησε, από τη συλλογή των αγγειοπλαστικών του δημιουργημάτων, επίσης και τον κ. Γιάννη Δ. Παπάνη για το πολύτιμο συγγραφικό υλικό του.

Εικόνα 61: Κουίζ λεξιλογίου της Γ.Π.Α.

Το συγκεκριμένο εγχείρημα αποτελεί μια προσπάθεια ανάδειξης της Γ.Π.Α. και διεύρυνσης της χρήσης της μέσω μια ειδικής εκπαιδευτικής πλατφόρμας, αξιοποιώντας τη σύγχρονη τεχνολογία. Ο συνδυασμός έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γιατί από τη μία αντιδρά στη διαδεδομένη άποψη ότι οι διάλεκτοι δεν έχουν θέση στην εκπαίδευση (βλ. ενδεικτικά Τζακώστα & Μπετεινάκη 2018α) ενώ, ταυτόχρονα, το γεγονός ότι το κουίζ εμφανίζεται σε μια διαδικτυακή πλατφόρμα με μεγάλη απήχηση δείχνει γλαφυρά ότι οι διάλεκτοι δεν συνδέονται μόνο με το παρελθόν, τους ηλικιωμένους ανθρώπους και τον χώρο της υπαίθρου, αλλά έχουν παρόν και μέλλον, όπως, άλλωστε, και οι άνθρωποι που τις χρησιμοποιούν (Κουνιαρέλλη 2022α: 306).

Τι σημαίνει "άπειραθέλια" στα αγιασώτικα;

▲ η χώρα

◆ τα τριαντάφυλλα

● το χαμομήλι

■ καλάθι του τόπου

Τι σημαίνει τσιρίσματα στα αγιασώτικα;

Απάντηση ραβδί έχασε
Σβήστε τον εαυτό σας. Μεγάλη περιμένει!

▲ βρύση

◆ κανάτι

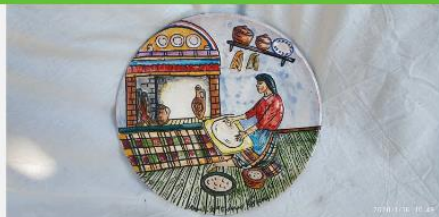
● σαμάρι

■ αραμπά

Τι σημαίνει "αλλ'πανάβατος" στα αγιασώτικα;

Απάντηση 6
1463

▲ είδος πύλινου δοχείου

◆ αυτός που ζυμώνει

● άχαρος

■ μαγειρικό σκεύος

Τι σημαίνει "βιλιό" στα αγιασώτικα;

Απάντηση 2
1075

▲ γιλέκο

◆ ζωνάκι

● καπελάκι

■ βράκα

Εικόνες 62-65: Ερωτήσεις κουίζ λεξιλογίου της Γ.Π.Α.

Τι σημαίνει "ξυμπαμπούλα" στα αγιασώτικα;

Τι σημαίνει τσιλουμπάρτου στα αγιασώτικα;

Σωστός + 950		Απάντηση ράβδος 4 + 1275	
▲ η πεταλούδα	◆ η μελισσα	× ▲ ποικιλία καστανου	× ◆ ποικιλία μήλου
● η χρυσόμυγα ✓	■ η ταραντούλα	● ποικιλία σταφυλιού	■ ποικιλία αχλαδιού ✓

Εικόνες 66-67: Ερωτήσεις κουίζ λεξιλογίου της Γ.Π.Α.

Παράδειγμα 4

Ανάρτηση από τη σελίδα στο Facebook «Visit Agiasos Lesvou» με σχόλιο «Για να δούμε ποιος κατέχει τα Αγιασώτικα;» παραθέτοντας το Αγιασόλεξο. Το Αγιασόλεξο αποτελεί μόνιμη στήλη του διμηνιαίου περιοδικού *Αγιάσος*, όπως ειπώθηκε και παραπάνω. Ουσιαστικά πρόκειται για μια εικόνα που είναι γνωστή στους/στις συνδρομητές/τριες του περιοδικού, αλλά κοινοποιώντας τη στο διαδίκτυο αποκτά μεγαλύτερη απήχηση.

ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ

1. Αυτά χάνου από εδώ.
2. Δημητριακά - Καλλιεργά στο αλεφάθητο.
3. Μακριά και πλατύ σανίδι - Ειδικά κόκκινο.
4. Εμπύ την καμπάνα.
5. Κανονικές ακαδόμενης - Όμοια φινιγμένα - Θα τα βρείτε στο ...Νεάο.
6. Απόφαση τιμωρίας (τουρκ.) - Δύναμη ατμού.
7. Διφθόγγος - Αυτής της συνοικίας της Αγιάσου οι κάτοικοι ημασαν προφανώς ... αγρια.
8. Θέλα ... ζούλγημα για να βγει - Άνθρωπος αχρείος, κατωκάθ.
9. Επαιτήμα χαράς, κερφιού - Άρθρο αλλά Ιταλικά - Έτσι

ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΙΑ

1. Εξασημάνω το θήραμα από την κρυψώνα του.
2. Πολλοί οι ασφαλισμένοι του - Δεσπόζει στην Αγιάσο.
3. Άγαρμα καμώματα - Σταυρολεξολούλουδα.
4. Έτσι λέμε τον ... αργόστροφο (αντίστρ.) - Ορκίζεται - Ανάποδος θεός των Αιγυπτίων.
5. Κτητικό - Μάλλινο νήμα.
6. Αυτά καθόριζαν την οικονομική επιφάνεια των Αγιασωτών - Άκρη υφέματος.
7. Υπάρχουν και τέτοια... δάκρυα - Κι άλλο κτητικό - Φωνη κάτω.
8. Ανάποδη διφθόγγος - Πρόλοβος πουλερικού (γενική).
9. Γάιδωρος αλλά ...πρωτευουσιάνος με ...τ' όνομα.

Εικόνα 68: Αγιασόλεξο στο περιοδικό «Αγιάσος»

Παράδειγμα 5

Ανάρτηση από τη σελίδα στο Facebook «Μυτιληνιά διάλεκτος». «Ο άλλος λέει μιλάει 12 γλώσσες... Έλα βρε γατάκι στην Αγιάσο... Κι άμα συνεννοηθείς, εμένα να με χέσεις!!!». Το παρόν παράδειγμα αποτελεί μια ακόμα επισημάνση της Γ.Π.Α. ως διαφορετικής και «δύσκολης» ενδεχομένως γλώσσας.

Εικόνα 69: Για γλωσσομαθείς

Παράδειγμα 6

Ανάρτηση από τη σελίδα στο Facebook «Μυτιληνιά διάλεκτος». «-Γνωρίζετε ΑΓΙΑΣΩΤΙΚΑ;;;;;-Μάλιστα, -πώς θα πούμε ο Στρατής πίνει τσάι ...πίσω από τα πουρνάρια;;; -Τηνς... πιν.. τσιαγ..πις πρινννν, -Προσλαμβάνεστε!!» Το συγκεκριμένο παράδειγμα είναι μια τροποποιημένη μορφή μιας κοινότυπης εικόνας που κυκλοφορεί στον διαδικτυακό χώρο σε πολλές διαφορετικές εκδοχές, χρησιμοποιώντας, δηλαδή, διάφορες γλωσσικές ποικιλίες. Πρόκειται για ένα από τα πολλά διαδικτυακά μιμίδια¹⁶⁷ που κυκλοφορούν κατά διαστήματα. Αν και δεν έχει διευκρινιστεί ο/η δημιουργός, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η προβολή της Γ.Π.Α. ως ξεχωριστής γλωσσικής ποικιλίας.

¹⁶⁷ «Διαδικτυακό μιμίδιο (internet meme) ή φαινόμενο του ίντερνετ (internet phenomenon) αποκαλείται οτιδήποτε προκαλεί έντονο ενδιαφέρον στους/στις χρήστες/τριες του διαδικτύου και εξαπλώνεται ραγδαίως στον κυβερνοχώρο. Η μορφή τους ποικίλει ανάμεσα σε εικόνες, βίντεο, animations (κινούμενες εικόνες) και άλλα, ενώ το περιεχόμενό τους είναι αστείο και χιουμοριστικό. [Διαδικτυακό μιμίδιο - Βικιπαίδεια \(wikipedia.org\)](https://el.wikipedia.org/wiki/Διαδικτυακό_μιμίδιο)

Εικόνα 70: Διαδικτυακό μίμιο «Συνέντευξη εργασίας»

Παράδειγμα 7

Ανάρτηση από τη σελίδα στο Facebook «Μυτιληνιά διάλεκτος». «Αχ Αγιάσου κι χουριομ, χασατου του λογισμομ». Η ανάρτηση ενδεχομένως να σχετίζεται με την καταγωγή του δημιουργού ή και του διαχειριστή της σελίδας «Μυτιληνιά διάλεκτος». Αποτελεί, πάντως, ένα παράδειγμα ανάδειξης του χωριού της Αγιάσου με αίσθημα νοσταλγίας και προβάλλει σημαντικά γλωσσικά χαρακτηριστικά της γλωσσικής ποικιλίας, όπως το φαινόμενο της μετάκλισης (χάσατου 'το έχασα').

**Αχ Αγιάσου κι
χουριομ , χασατου
του λογισμομ**

Εικόνα 71: Έκφραση νοσταλγίας

Παράδειγμα 8

Ανάρτηση από τη σελίδα στο Facebook «ΑΓΙΑΣΩΤΚΟΥ ΞΟΜΠΛΙΑΣΜΑ ΣΤΑ ΛΟΡΤΑ»¹⁶⁸ με επισύναψη εικόνας, στο κέντρο τη οποίας απεικονίζεται η παρασκευή του τραχανά σε παραδοσιακό καζάνι που περιτριγυρίζεται από τρία πρόσωπα και με το παρακάτω σχόλιο στη Γ.Π.Α. Η ανάρτηση παρουσιάζει και προβάλλει τη χρήση της Γ.Π.Α. με σατιρική διάθεση σε έμμετρο λόγο.

Κάτσιτι να κάτσουμι τραχανό να πλάσουμι, που θα
τουν απλώσουμι, μεσ' Μαρίγιας τουν ουντά ,που έχει
λίρις τσι φλουριά, τσι απουκάτου μια κουτσλιά!!

Εικόνα 72: Έκφραση σε έμμετρο λόγο

Παράδειγμα 9

Σε σελίδα στο Facebook με ονομασία «Προβολή των λεσβιακών προϊόντων και εναλλακτικού τουρισμού της Λέσβου», κοινοποίηση εικόνας μαζί με τον σχολιασμό «Η ΝΤΟΠΙΟΛΑΛΙΑ ΜΑΣ!!!!!!!». Το συγκεκριμένο παράδειγμα είναι μια ανάρτηση σε μια σελίδα «ουδέτερης» εμβέλειας, με την έννοια ότι δεν σχετίζεται, από όσο μπορώ να γνωρίζω, με κάποιον τρόπο με την περιοχή της Αγιάσου, αλλά αναδεικνύει τη διαφορετικότητα με τον τίτλο «Αγιασώτκου» και παραθέτοντας παροιμία.

¹⁶⁸ Υπάρχει αντίστοιχο ιστολόγιο με την ίδια ονομασία και όπως αναγράφεται χαρακτηριστικά αποτελεί: «Μια σελίδα της Αγιάσου που θα προβάλλει το χθες και θα σχολιάζει το σήμερα, σε πεζό και έμμετρο σατυρικό [sic] λόγο!!!!» (πηγή <https://ksompliasma.blogspot.com/>). Για την ερμηνεία βλ. λήμμα *ξουμπλιάζου* 'στολίζω, κακολογώ, κουτσομπολεύω' και λήμμα *λόρτους* 'ο όρθιος' και μεταφορικά 'αλύγιστος, άκαμπτος' (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Εικόνα 73: Παροιμία σε σελίδα στο Facebook

Παράδειγμα 10

Ανάρτηση εικόνας στην ομάδα «Αγιάσου για πάντα» την εποχή του Covid-19. Η στιχομυθία του παρακάτω μιμιδίου είναι προσαρμοσμένη στη Γ.Π.Α. με απώτερο στόχο τη διακωμώδηση της χρήσης της λέξης «ασυμπτωματικός» σε μια διαφορετική περίπτωση επικοινωνίας. Συγκεκριμένα, την εποχή της πανδημίας από τον ιό Covid-19, η σημασία της λέξης ορίζει το χαρακτηριστικό των περιπτώσεων, όπου οι νοσούντες δεν παρουσίαζαν συμπτώματα του ιού (Κουνιαρέλλη 2022α).

Διάλογος μεταξύ ζευγαριού:

- Ε τρέμς άμα μη λουγιάγζ. Πάτσι βλέπς άλλις, θας βγάλου τα μάτια. Ούτι πυριτό έχς απί έρουτα. Πάτσι ε μη θέλς πγιά;

(Δεν τρέμεις όταν με κοιτάζεις. Μήπως βλέπεις άλλες, θα σου βγάλω τα μάτια. Ούτε πυρετό έχεις από έρωτα, Μήπως δεν με θέλεις πια;)

^ Τι λες μουρή, σι θέλου αλλά είμι ασυμπτουματικός.

(Τι λες μωρή, σε θέλω αλλά είμαι ασυμπτωματικός.)

Εικόνα 74: Μιμίδιο στη Γ.Π.Α. με χρήση του όρου «ασυμπτωματικός»

Παράδειγμα 11

Ανάρτηση-κοινοποίηση από τη σελίδα «Visit Agiasos Lesvou» στο Facebook από τον τοίχο Αγιασώτη με το σχόλιο «Και του χρόνου, χρόνια πολλά!!!! Ευχές στην τοπική διάλεκτο!».

Ι Φ Τ Σ Ι Ε Σ

 Στου Παναγιώτ, στου Μπάνου, στου Μπανέλ, στου Μποτ, στου Μπουτέλ, στου Παναγή, στου Πανάγου, στου Μάριου, στου Μάρη τσι στου Τάκη,
 στ' Μαρίγια τσι στ' Μαίρη, τσι στου Μαρέλ, στου Μαργιέλ, στου Μαργούλ τσι στου Μαργουέλ,
 στου Μαριγώ, στ' Μαρίκα τσι στου Μαρικέλ, στ' Μαριάνθ, στου Μαριανθέλ τσι στ' Μαριάννα,
 στ' Δέσποινα τσι στου Δισποινέλ, στου Δισποινιώ τσι στου Δισπνούλ
 απ' τα φυλλουκάρδια μ' εύχουμι τα χρόνια τ' Μαθουσάλα να ζήσιν (άμα αντέχιν) τσι τα καλά τ' Αβραάμ ν' απουχτήσιν (άμα δεν φουβούντι τν Ιφουρία).

Εικόνα 75: Ευχές στη Γ.Π.Α.

Παράδειγμα 12

Σχόλιο Αγιασώτη, ηλικίας 20-30, δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, άγαμου. Εύχεται με σχόλιο για εορταζόμενο συγγενικό του πρόσωπο και εκφράζεται με τη χρήση της Γ.Π.Α.

Na χαίρεσαι του [redacted] ελ! Μουρο διαμαντ!

Εικόνα 76: Σχόλιο για εορταζόμενο

6.2.2 Η γλωσσική ποικιλία της Αγιάσου στην πολιτισμική παράδοση

Η γραπτή μορφή της Γ.Π.Α., που αποτυπώνεται κυρίως ως τρόπος διατήρησης της πολιτισμικής παράδοσης, πηγάζει από την πλούσια ιστορία της Αγιάσου.¹⁶⁹ Ειδικότερα, στον τομέα της λαογραφικής παράδοσης η Αγιάσος κατέχει τα πρωτεία.¹⁷⁰ Σε αυτήν την κατεύθυνση καθοριστική μοιάζει να είναι η συμβολή της πνευματικής κίνησης με την ονομασία «Λεσβιακή Άνοιξη» με πρωτοστάτη τον Στρατή Μυριβήλη.¹⁷¹ Ανάμεσα στα πρόσωπα που συγκαταλέγονται σε αυτήν την κίνηση στο μεταγενέστερό της στάδιο (1930-1946), είναι οι Αγιασώτες Στρατής Αναστασέλλης και Χριστόφας Κανιμάς, που εκφράζονται μέσα από τις σελίδες της πολιτικής σατιρικής εφημερίδας *Τρίβολος*, γράφοντας στην αγιασώτικη ποικιλία μια σειρά από ποιήματα, πεζογραφήματα, ηθογραφήματα, ευθυμογραφήματα κ.ά.

¹⁶⁹ Τη θέση του πρωτεργάτη με πολυσχιδή δράση (θέατρο, μουσική, βιβλιοθήκη, λαογραφικό μουσείο, ανάδειξη λαϊκών δρώμενων, κ.ά.) κατέχει το Αναγνωστήριο της Αγιάσου που ιδρύθηκε το 1894 και αποτέλεσε τον πυρήνα ανάπτυξης και διατήρησης της τοπικής πολιτισμικής παράδοσης.

¹⁷⁰ Ανάμεσα στις γιορτές που συγκεντρώνουν πλήθος κόσμου είναι το Καρναβάλι (συμπεριλαμβάνονται όλα τα αποκριάτικα δρώμενα και έθιμα), η γιορτή του κάστανου, η γιορτή του κερασιού (που διοργανωνόταν κατά το παρελθόν και πραγματοποιήθηκε το 2022), η αναβίωση εθίμων όπως, για παράδειγμα, το Άγιστρο ή Κάψαλα-Κλήδονας, καθώς και πολλά πανηγύρια που σχετίζονται με θρησκευτικές εορτές όπως ο Δεκαπενταύγουστος, το πανηγύρι Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού, το πανηγύρι Αγίας Τριάδας και το πέταγμα του Φαναριού, το πανηγύρι του Προφήτη Ηλία (γνωστό ως Αγ'λιά στη Γ.Π.Α.), αλλά και πολλές άλλες διοργανώσεις, όπως συναντήσεις αθλητικού περιεχομένου. Βλ. Παράρτημα για φωτογραφικό υλικό από τις εκδηλώσεις.

¹⁷¹ Η πνευματική κίνηση γνωστή ως «Λεσβιακή Άνοιξη» αλλά και «Λεσβιακή ή Αιολική Σχολή» που εντοπίζεται από τα χρόνια του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και λαμβάνει χώρα τόσο στο νησί της Λέσβου όσο και στα παράλια της Μικράς Ασίας, περιλαμβάνει μια σειρά από λογοτέχνες που πετυχαίνουν μια λογοτεχνική αποκέντρωση, στρέφοντας κυρίως το ενδιαφέρον τους στη λαϊκή παράδοση και στην τοπική γλώσσα, χωρίς να απαρνούνται τις λογοτεχνικές τάσεις της χρονικής περιόδου τους (Βαλέτας 1983, Μίσσιος 1994).

Ένα από τα σημαντικότερα δρώμενα είναι το Καρναβάλι της Αγιάσου¹⁷² με ιστορία εκατοντάδων χρόνων, που εκφράζεται στην τοπική γλωσσική ποικιλία σε ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο. Τα αποκριάτικα κείμενα συνθέτουν ένα πολύ πλούσιο υλικό και έχουν μεγαλώσει γενιές και γενιές. Κατά την επιτόπια έρευνα τα άτομα με τα όποια ήρθα σε επαφή και συμμετέχουν στα αποκριάτικα δρώμενα με ποικίλους τρόπους, συσχετίζουν και υποστηρίζουν τη χρήση αλλά και τη διατήρηση της Γ.Π.Α. για τη συνέχιση της παράδοσης: «το υπερασπιζόμαστε, είναι ο τόπος, είναι η μιλιά μας... χωρίς παράδοση τόπος δεν υπάρχει» είναι τα ακριβή λόγια ενός καρναβαλιστή.

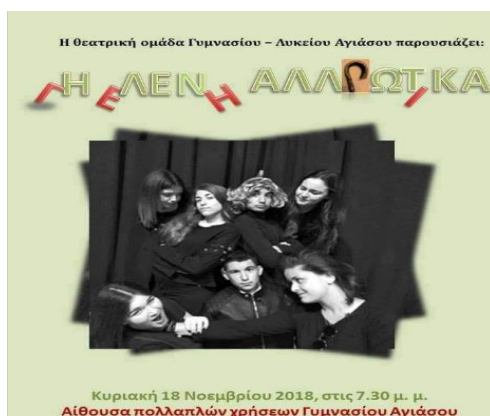
Σε ερώτηση αν επιθυμεί να διατηρηθεί η γλωσσική ποικιλία, άλλο άτομο που συμμετέχει ενεργά στις αποκριάτικες εκδηλώσεις, απαντάει: «γι' αυτό και το βοηθάμε». Μάλιστα, το ίδιο άτομο, δηλώνει ότι χάρις στην επαφή του από μικρός με το Καρναβάλι «έχει εξοικειωθεί» και δεν αντιμετωπίζει καμία δυσκολία, λόγω λεξιλογίου, στην επικοινωνία του με άτομα μεγαλύτερης ηλικίας και τη χαρακτηρίζει, μάλιστα, «εύκολη». Επίσης, υπήρχε πληροφορήτρια που θυμήθηκε απόσπασμα από θεατρικό αποκριάτικο σκετσάκι: «Να τσι του παλιόπραμα γη παλιοξησταριά κάθε ταχτέρ τα φρόκαλα τς μπρος στ μπόρτα μ τα πιτά, Που θα μι πας μωρή καχπέ θαρρείς πως έχς το μέσου, θιός να μι κάψ ρε τσόκαρο άμα δεν σι αγκαλέσου, ρε καταφρόνιου, πάλιου λες' ξεκάλτσιμι μι μένα καχπέ, ρουφιάνα, γαζαριά, καρά πουτάνας γέννα».¹⁷³

Η «μύηση», εξάλλου, των νέων στα θεατρικά δρώμενα και κατ' επέκταση στις αποκριάτικες εκδηλώσεις με στόχο την αποκριάτικη σάτιρα, τόσο στη συγγραφή όσο και στην ενσάρκωση των ρόλων, ξεκινάει για πολλούς από τα σχολικά χρόνια.¹⁷⁴

¹⁷² Η διοργάνωση και η διεξαγωγή του Καρναβαλιού ανήκει στη δικαιοδοσία του Πολιτιστικού Καρναβαλικού Συλλόγου Αγιάσου «Ο Σάτυρος». Το Καρναβάλι, που αποτελεί τον αποκλειστικό σκοπό της ίδρυσής του από το 1984, υλοποιείται με την αρωγή και τη συνεργασία της Δημοτικής Αρχής και του Αναγνωστηρίου. Για το Καρναβάλι της Αγιάσου, βλ. μεταξύ άλλων Κουτσκοιδής 2009, Ζερβού 2013.

¹⁷³ Δεν έχει αποδοθεί στην Κ.Ν.Ε. καθώς πρόκειται για θεατρικό σκετς που χαρακτηρίζεται κυρίως από βωμολοχία.

¹⁷⁴ Η Ζερβού (2013: 219-258) αναφέρεται εκτενώς στον παράγοντα της ηλικίας για την ιστορία του Καρναβαλιού.

Εικόνα 77: Αφίσα θεατρικής παράστασης Γυμνασίου-Λυκείου Αγιάσου

Η χρήση της Γ.Π.Α. εμφανίζεται επίσης στο έθιμο «Άγιστρο ή Κάψαλα-Κλήδονας».¹⁷⁵ Κατά τη λαϊκή παράδοση στην Αγιάσο στις 23 Ιουνίου (παραμονή της γιορτής του Αγίου Ιωάννη), μετά τη δύση του ήλιου σε κάθε τρίστρατο στο χωριό άναβαν φωτιές με κλαδιά που μάζευαν από τα χωράφια. Τη μέρα αυτή συνηθίζεται να καίγονται και τα στεφάνια της Πρωτομαγιάς. Οι κοπέλες κρατώντας με το ένα χέρι μια πέτρα πάνω από το κεφάλι και με το άλλο την ενδυμασία τους (την παραδοσιακή βράκα), πηδούσαν πάνω από την φωτιά λέγοντας:

Άγιστρον, παράγιστρον

πέτρα στον τσιφάλι σου

σίδηρον στη μέση σου

τσι σκατά στου φέσι σου.

¹⁷⁵ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <https://www.agiasos.gr/article/agistro-klidonas>.

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΚΑΡΝΑΒΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΑΓΙΑΣΟΥ "Ο ΣΑΤΥΡΟΣ"
 ΣΑΣ ΠΡΟΣΚΑΛΕΙ ΣΤΗΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΤΩΝ ΕΘΙΜΩΝ
 ΚΑΨΑΛΑ (ΑΓΙΣΤΡΟΥ) – ΚΛΗΔΟΥΝΑΣ

*"Ανοίξει του κλήδουνα
 στ' Αγιού Γιαννιού τη χάρη..."*

ΚΥΡΙΑΚΗ 23 ΙΟΥΝΙΟΥ 2019, 6:30 Μ.Μ.
ΠΛΑΤΕΙΑ ΑΓΟΡΑΣ ΑΓΙΑΣΟΥ

- Η πομπή θα ξεκινήσει στις 6 μμ από το Καμπούδι με τη συνοδεία παραδοσιακής κομπανίας
- Θα κάνει στάση για χορό στο Σταυρί και αφού διασχίσει τον κεντρικό δρόμο του χωριού θα φτάσει στην Αγορά
- Θα ανάψει η φωτιά για το άγιστρο, θα γίνει η παραδοσιακή τηγανόπιτα και θα βγει ο κλήδουνας
- Θα παίξουν τα Σαντούρια και τα Μπουζούκια του Αναγνωστηρίου και θα χορέψουν το Εφηβικό Τμήμα του

Λαχειοφόρος Αγορά με μια τηλεόραση TV SMART 32'' προσφορά του Ιωάννη Π. Ορφανού
 (Χονδρικό Εμπόριο Παντοπωλείου – Ειδών Διατροφής)

Εικόνα 78: Αφίσα εθίμου «Άγιστρο ή Κάψαλα-Κλήδουνας»

Στις μέρες μας η αναβίωση περιλαμβάνει τα βασικά χαρακτηριστικά των εθίμων με μικρές παραλλαγές. Σχετικά αποσπάσματα:

Ανοίξει του κλήδουνα να βγει χαριτουμένους

να βγει τσι ένας γδόχειρας μι τα μαλλιά τλιμένους.

Ανοίξει του κλήδουνα τσι στρώσιτι χουρτάρια

για να πιάσ' γη γυναίκα μου μι τα στραβά πουδάρια.

Εικόνα 79: Αναβίωση εθίμου «Άγιστρο ή Κάψαλα-Κλήδονας»

Επιπλέον, η χρήση της γραπτής μορφής της Γ.Π.Α. εντοπίζεται σε μια σειρά από βιβλία που είναι προϊόντα πλούσιας λαογραφικής παραγωγής.¹⁷⁶ Έτσι, στην Γ.Π.Α. υπάρχει πληθώρα από παραμύθια, πεζά, παροιμίες, ανέκδοτα, τραγούδια, κάλαντα¹⁷⁷ και άλλα πολλά. Στα πλαίσια της καθιερωμένης γιορτής του κάστανου, μάλιστα, υπήρξε μια δράση που αφορούσε την αφήγηση παραμυθιού στη Γ.Π.Α. στα παιδιά του νηπιαγωγείου.

Άλλη μια δράση έκλεισε πριν λίγο και θα εμπλουτίσει την 16η Γιορτή Κάστανου στην Αγιάσο. Η συγγραφέας Τούλα Μητσιώνη την Παρασκευή το πρωί θα αφηγηθεί στα παιδιά του Νηπιαγωγείου Αγιάσου το παραμύθι "οι γέροι και τα κάστανα". Η αφήγηση θα γίνει στην Αγιασώτικη διάλεκτο!!!

Εικόνα 80: Ανάρτηση για την αφήγηση παραμυθιού στη γιορτή κάστανου

Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάστηκαν τα ευρήματα της έρευνας από την εμφάνιση της Γ.Π.Α. στον δημόσιο λόγο και χώρο, όπως αποτυπώνεται στο εν γένει γλωσσικό-

¹⁷⁶ Βλ. μεταξύ άλλων Παπανικόλα 1943, Τσόκαρου-Μητσιώνη χ.χ. 2001, 2005, Παπάνη & Παπάνη 1992α, 1992β, 1993, 1994α, 1994β, 1995α, 1995β, 1996.

¹⁷⁷ Απόσπασμα από τα Κάλαντα των Φώτων που λέγονται μέχρι τις ημέρες μας: «Σήκου κυραμ' να στουλιστείς να πας ταχιά στα Φώτα που θα βαφτίσειν του Χριστό, τσί νι μιγάλι δόξα».

σημειωτικό τοπίο. Συγκεκριμένα, η Γ.Π.Α. εμφανίζεται σε εμπορεύσιμα αντικείμενα αναδεικνύοντας με άμεσο τρόπο την έννοια της ανταλλακτικής αξίας, αλλά και με έμμεσο τρόπο που έχει ως απώτερο σκοπό την προσέλκυση επισκεπτών/τριών. Ειδικότερα, αυτός ο έμμεσος τρόπος προώθησης της ανταλλακτικής αξίας εμφανίζεται κυρίως με τη μορφή του γλωσσικού τουρισμού, αλλά και μέσω πολλών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται στην Αγιάσο (πολιτιστικές, αθλητικές, θρησκευτικές, κ.λπ.). Στις περισσότερες από αυτές τις περιπτώσεις η Γ.Π.Α. έχει έντονη παρουσία, όπως π.χ. στα αποκριάτικα δρώμενα, στο έθιμο του Κλήδονα κ.ά. Σε αυτό το πλαίσιο καταγράφεται επίσης η πλούσια λαογραφική παραγωγή, καθώς και η δυναμική της παρουσία στο (φυσικό ή διαδικτυακό) γλωσσικό τοπίο, με έμφαση στις πινακίδες που αναγράφουν στη Γ.Π.Α. αποφθέγματα, παροιμίες αλλά και χρήσιμες πληροφορίες/οδηγίες.

Όσον αφορά τη χρήση της Γ.Π.Α. στο ψηφιακό τοπίο του διαδικτύου, η προβολή της Γ.Π.Α. φαίνεται να επιτελεί και άλλες λειτουργίες, όπως την ανάδειξη της διαφορετικότητας και της ευρηματικότητας των διαλεκτοφώνων και την ανάγκη βιωσιμότητάς της ως ένα ισάξιο γλωσσικό σύστημα. Παράλληλα, μέσα από τις αναρτήσεις στο διαδίκτυο αναδύονται τόσο ο αυτοσαρκασμός όσο και η διακωμώδηση γεγονότων, που αποτελούν χαρακτηριστικά των Αγιαστών/τισσών. Η χρήση της Γ.Π.Α. στα υπόλοιπα μέσα, όπως η τηλεόραση, ο Τύπος, ακόμη και ο κινηματογράφος, προβάλλει μια πτυχή που δεν πηγάζει από τους/τις ίδιους/ες τους Αγιασώτες και Αγιασώτισσες, αλλά από τρίτα άτομα που φαίνεται να αναγνωρίζουν την ιδιαιτερότητα της περίπτωσης της Αγιάσου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην παρούσα διδακτορική διατριβή επιχειρήθηκε μια κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση της γλωσσικής ποικιλίας της λεσβιακής διαλέκτου στην περιοχή της Αγιάσου, με εστίαση στη μελέτη των γλωσσικών στάσεων, όπως προκύπτουν από τις γλωσσικές πρακτικές των ομιλητών/τριών. Ειδικότερα, η μελέτη των στάσεων των κατοίκων της συγκεκριμένης περιοχής αφορούσε τις νεότερες γενιές, θέτοντας ως ηλικιακή ομάδα-στόχο άτομα ηλικιών 20-40 ετών. Οι λόγοι γι' αυτήν την επιλογή σχετίζονται τόσο με τη διερεύνηση του βαθμού βιωσιμότητας της Γ.Π.Α. όσο και με την ανάδειξη μιας ιδιαίτερης και μάλλον ασυνήθιστης κοινωνιογλωσσολογικής πραγματικότητας, δεδομένης της γενικότερα διαπιστωμένης συρρίκνωσης των γεωγραφικών γλωσσικών ποικιλιών και της επικράτησης της πρότυπης ποικιλίας.

Κύριος σκοπός της έρευνας ήταν η διερεύνηση των αξιολογικών κρίσεων, σε σχέση με τις γλωσσικές πρακτικές, τόσο των ομιλητών/τριών (αυτό-αξιολογικές) όσο και των μη ομιλητών/τριών (έτερο-αξιολογικές) απέναντι στη Γ.Π.Α. Οι στάσεις απέναντι στη Γ.Π.Α. χαρακτηρίζονται ως επί το πλείστον θετικές από το σύνολο των πληροφορητών και πληροφορητριών. Αρκετές θετικές στάσεις που εντοπίζονται στην περίπτωση της Γ.Π.Α. συνάδουν με ευρήματα προηγούμενων ερευνών που διεξήχθησαν σε άλλες γεωγραφικές περιοχές του ελληνόφωνου χώρου. Συγκεκριμένα, μία από αυτές σχετίζεται με τη σύνδεση της Γ.Π.Α. με τη διατήρηση της παράδοσης και της πολιτισμικής κληρονομιάς, στάση που παρατηρήθηκε, επίσης, σε κάποιους ομιλητές/τριες ηλικίας 30 ετών (αλλά και σε ηλικιωμένους/ες) στο Λιτόχωρο Πιερίας από την Πλαδή (2001), η οποία τους χαρακτηρίζει θύλακες αντίστασης στη γενικότερη αρνητική στάση που επικρατεί απέναντι στα λιτοχωρίτικα. Έτσι, στο Λιτόχωρο η Πλαδή (2001) επισημαίνει ότι αρκετοί τόσο τριαντάρηδες όσο και μεσήλικες δεν κάνουν προσπάθεια να μεταδώσουν τα λιτοχωρίτικα στα παιδιά τους και το θεωρούν φυσιολογικό να χαθούν. Αυτό βρίσκεται σε πλήρη αντίθεση με τα ευρήματα της έρευνάς μου για την κοινωνιογλωσσολογική πραγματικότητα στην Αγιάσο, γεγονός που υποδεικνύει υψηλό βαθμό βιωσιμότητας της Γ.Π.Α.

Στην περίπτωση της Αγιάσου, η επιθυμία διατήρησης της Γ.Π.Α. εντοπίζεται τόσο σε ομιλητές και ομιλήτριες που επισημαίνουν την ανάγκη της συνέχισης της

γλώσσας που μιλούσαν οι παππούδες, συνδέοντάς τη με τον τόπο τους, όσο και στις μη ομιλήτριες που αναγνωρίζουν μεν τη σπουδαιότητα της διατήρησης των γλωσσικών ποικιλιών ως πολιτισμικής κληρονομιάς αλλά και εκφράζουν στάσεις που υπερβαίνουν το πολιτισμικό κεφάλαιο. Ομοίως, η Πλαδή (2001), μεταξύ των αντιφατικών στάσεων απέναντι στα λιτοχωρίτικα, παρατηρεί θετικές στάσεις που εντοπίζονται και στη δική μου έρευνα από την πλειονότητα των πληροφορητών και πληροφορητριών στην Αγιάσο. Ειδικότερα, η αναφορά στη χρήση της τοπικής ποικιλίας, ως βασικού τρόπου έκφρασης και συσχέτισης με τους συντοπίτες και τις συντοπίτισσές τους, αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα των ομιλητών/τριών της Αγιάσου και καταγράφεται με τις δηλώσεις για αποκλειστική χρήση της Γ.Π.Α. μεταξύ τους, ανεξαρτήτως χώρου, καθώς τη χρησιμοποιήσουν μπροστά σε τρίτα πρόσωπα. Αυτό το στοιχείο έρχεται σε αντίθεση με την έρευνα της Πλαδή για το Λιτόχωρο, όπου υπάρχει πιο έντονη αίσθηση έλλειψης κύρους της τοπικής ποικιλίας μεταξύ των ομιλητών/τριών.

Η συσχέτιση του κοινωνικού χώρου και της χρήσης της Γ.Π.Α., όπως προκύπτει από τις γλωσσικές πρακτικές, υπήρξε ένα από τα βασικά ζητήματα της διδακτορικής έρευνας. Το κυριότερο εύρημα που προκύπτει είναι ότι ο κοινωνικός χώρος και η επικοινωνιακή περίσταση δεν είναι οι παράγοντες που καθορίζουν την εμφάνιση της Γ.Π.Α., αφού πρωταρχικός παράγοντας για την επιλογή και τη χρήση της Γ.Π.Α. είναι η ταυτότητα των συνομιλητών, που προϋποθέτει την αμοιβαία κατανόηση για την επίτευξη της επικοινωνίας. Καταγράφεται, έτσι, η χρήση της Γ.Π.Α. είτε σε ανεπίσημες είτε σε πιο τυπικές επικοινωνιακές περιστάσεις, όπως σε δημόσιες υπηρεσίες, σε τράπεζες, τόσο εντός της Αγιάσου όσο και εκτός, ακόμη και σε μεγάλα αστικά κέντρα. Επιπλέον, ακόμη κι αυτή η βασική, κατά τα άλλα, προϋπόθεση της αμοιβαίας κατανόησης καταρρίπτεται όταν οι ομιλητές/τριες βιώνουν έντονα συναισθήματα με κυρίαρχο αυτό του θυμού. Υπάρχουν, ωστόσο, και περιπτώσεις που οι ομιλητές/τριες επιλέγουν σκόπιμα τη χρήση της Γ.Π.Α. για να μην γίνουν κατανοητοί/ές από άλλα άτομα, αναδεικνύοντας την κρυπτολαλική της λειτουργία.

Το γεγονός ότι «τολμούν» να μιλήσουν την τοπική τους γεωγραφική ποικιλία σε όλους τους χώρους μπροστά σε άτομα που, κατά πάσα πιθανότητα, δεν μπορούν να τους/τις κατανοήσουν δεν έχει πάντα θετική ανταπόκριση, καθώς η στάση των άλλων μπορεί να είναι από πολύ θετική έως πολύ αρνητική. Υπάρχουν πληροφορητές/τριες που δηλώνουν ότι άλλα άτομα δείχνουν ενδιαφέρον για τη διαφορετικότητα του γλωσσικού τους συστήματος, ενώ άλλα θα τους κοροϊδέψουν, θα τους υποτιμήσουν ή

θα τους μπερδέψουν και με άτομα από ξένες χώρες. Οι περισσότεροι/ες, βέβαια, δηλώνουν ότι ακόμα και η αρνητική στάση των άλλων δεν τους «πτοεί» και καλούνται να «υπερασπιστούν» τη γλώσσα με την οποία μεγάλωσαν, με την οποία αισθάνονται άνεση, οικειότητα, υπερηφάνεια και φέρουν το αίσθημα της ευθύνης για τη μετάδοσή της στις επόμενες γενιές και για τη συνέχιση της παράδοσης. Αυτές οι στάσεις και οι πρακτικές που τις συνοδεύουν δημιουργούν μια ιδιαίτερη κατάσταση όσον αφορά τη διάκριση μεταξύ εμφανούς και αφανούς γοήτρου σε σχέση με τη Γ.Π.Α.

Όσον αφορά τη διατήρηση της Γ.Π.Α., όσοι/ες έχουν γίνει ήδη γονείς έχουν μεταβιβάσει τις γνώσεις τους στα παιδιά τους, ενώ όσοι/ες δεν έχουν αποκτήσει ακόμη, δηλώνουν ότι επιθυμούν τα παιδιά τους να μιλάνε τη Γ.Π.Α. Επισημαίνουν, ωστόσο, ότι η χρήση της Κ.Ν.Ε. είναι απαραίτητη και εκφράζουν την αγωνία τους κυρίως για τη χρήση της Γ.Π.Α. κατά την εκπαιδευτική διαδικασία (βλ. Πράτσου 2020), γεγονός που ενδεικνύει ότι στην Αγιάσο η εκπαίδευση δεν νοσηματοδοτείται ως μέσο εξάλειψης της Γ.Π.Α. Καταγράφονται, έτσι, μεμονωμένες περιπτώσεις που ενώ δεν μιλούν οι ίδιοι/ες στα παιδιά τους τη Γ.Π.Α., αυτά τη μαθαίνουν από το ευρύτερο περιβάλλον. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν γονείς που όταν ακούνε τα παιδιά τους να μην τους απευθύνονται στη Γ.Π.Α., όταν βρίσκονται σε χώρο με άλλα πρόσωπα, για παράδειγμα σε μια τηλεφωνική επικοινωνία, προβληματίζονται και αντιδρούν αποκαλώντας τα «πρωτευουσιάνους/πρωτευουσιάνες», θεωρώντας ότι η χρήση της Κ.Ν.Ε. μεταξύ μελών της οικογένειας συνιστά ένδειξη «απάρνησης» του τόπου τους. Αυτός, όμως, ο χαρακτηρισμός, τις περισσότερες φορές, χρησιμοποιείται με χιουμοριστικό τόνο και δεν τίθεται ζήτημα παρεξήγησης όπως υποστηρίζουν οι πληροφορητές.

Όσον αφορά τη χρήση της Γ.Π.Α. με τη συσχέτιση κοινωνικών χαρακτηριστικών όπως το φύλο, η ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο δεν διακρίνεται κάποια σαφής διαφοροποίηση. Εκτός από το γεγονός ότι το δείγμα των ατόμων που δεν χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α. δεν περιλαμβάνει κάποιον άνδρα, δεν εντοπίστηκαν συσχετισμοί μεταξύ της γλωσσικής συμπεριφοράς των ομιλητών/τριών και των κοινωνικών τους χαρακτηριστικών. Το συγκεκριμένο δείγμα, ωστόσο, είναι αρκετά μικρό και οι γυναίκες που το απαρτίζουν φέρουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που, εν μέρει, δικαιολογούν τη μη χρήση της Γ.Π.Α., εφόσον δεν έχουν ευχέρεια στη χρήση της. Ομοίως, καμία διαφοροποίηση δεν παρατηρείται και ως προς το μορφωτικό επίπεδο, αφού ακόμη και τα άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο χρησιμοποιούν τη Γ.Π.Α. Ο παράγοντας της ηλικίας, επίσης, δεν επηρεάζει τη χρήση της Γ.Π.Α., αφού

στους/στις ομιλητές/τριες συγκαταλέγονται από μικρά παιδιά μέχρι πολύ ηλικιωμένα άτομα. Κατά τη γλωσσική χρήση της Γ.Π.Α. μεταξύ των νεότερων και των μεγαλύτερων ατόμων, ωστόσο, επισημαίνεται μια σχετική δυσκολία αλληλοκατανόησης σε επίπεδο λεξιλογίου. Αναμενόμενα, δεν παρατηρείται ανάλογη δυσκολία από όσα άτομα δηλώνουν ότι είχαν ή έχουν έντονη συναναστροφή με παππούδες και γιαγιάδες. Όσοι και όσες, μάλιστα, είχαν τη δυνατότητα να «μεγαλώσουν» με παππούδες και γιαγιάδες αισθάνονται ιδιαίτερα τυχεροί/ές, καθώς έμαθαν τη γνήσια και αυθεντική μορφή της Γ.Π.Α. που χαρακτηρίζουν ως *προυτνά*, γεγονός που τους βοηθάει σε όλες τις συναναστροφές τους. Πολλοί και πολλές, μάλιστα, συσχετίζουν αυτήν την παλαιά μορφή της Γ.Π.Α. με τη χρήση λέξεων με τουρκικές ρίζες. Πρόκειται, ωστόσο, για λεξιλόγιο που, κατά τη γνώμη τους, με το πέρασμα των χρόνων, χρησιμοποιείται όλο και λιγότερο.

Αποδίδοντας όμοια χαρακτηριστικά με την έννοια *προυτνά*, ο διαλεκτικός λόγος των μεγαλύτερων ηλικιακών ομάδων χαρακτηρίζεται και με τον όρο «βαριά» αγιασώτικα. Ο ίδιος χαρακτηρισμός χρησιμοποιείται, επιπλέον, και για τον τρόπο ομιλίας των Αγιασωτών μεταναστών που έχουν διατηρήσει τη Γ.Π.Α. (στη μορφή που τη γνώριζαν κατά την εποχή της μετανάστευσής τους) και τη μεταδίδουν και στα παιδιά τους ως γλώσσα κληρονομιάς. Ο χαρακτηρισμός «βαριά» φέρει επίσης και τη συνδήλωση του δυσνόητου λόγου, τόσο από τους/τις ίδιους/ες τους/τις ομιλητές/τριες όσο και από τις μη ομιλήτριες. Ο Τσιτσιπής (1981) για τα αρβανίτικα και ο Κουρδής (2003, 2007) για τα θεσσαλικά εντοπίζουν, επιπλέον, την αρνητική συνδήλωση του χαρακτηρισμού «βαριά» για την ποιότητα και το κύρος των γλωσσικών συστημάτων. Συνεπώς, για την Αγιάσο, παρά τις ιδιαιτερότητες που παρατηρήθηκαν ως προς τις στάσεις, ισχύει ό,τι και αλλού σε αυτό το επίπεδο: όσο παλαιότερη είναι η μορφή της ντοπιολαλιάς τόσο πιο αυθεντική θεωρείται, γεγονός που υποδηλώνει, ταυτόχρονα, κύρος των παλαιότερων μορφών της αλλά και απαξίωση σε σχέση με το πώς προσλαμβάνονται αυτές από τρίτα άτομα σήμερα.

Γενικότερα, τα σχόλια και οι απόψεις των μη ομιλητριών συγκλίνουν σε μεγάλο βαθμό με τις πεποιθήσεις των ομιλητών/τριών. Οι μη ομιλήτριες, για παράδειγμα, αναγνωρίζουν την αξία της Γ.Π.Α., εκφράζονται θετικά γι' αυτήν και θεωρούν ότι πρέπει να διατηρηθεί. Παρότι οι ίδιες δεν είναι ικανές ομιλητές της Γ.Π.Α., επιθυμούν τα παιδιά τους να είναι σε θέση να τη χρησιμοποιούν. Οι παρατηρήσεις τους γενικά

επαληθεύουν τη γλωσσική συμπεριφορά των ομιλητών/τριών της Γ.Π.Α., γεγονός που θεωρώ ότι ενδεικνύει μεγάλο βαθμό αφομοίωσης.

Στο πλαίσιο διερεύνησης των γλωσσικών πρακτικών των χρηστών και χρηστριών της Γ.Π.Α., η διδακτορική έρευνα ανέδειξε διάφορες πτυχές της. Μία από αυτές σχετίζεται με τη γραπτή μορφή της. Η γραπτή χρήση της Γ.Π.Α. μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε δύο άξονες. Ο πρώτος άξονας αφορά την προσωπική χρήση, δηλαδή τη χρήση σε ατομικό επίπεδο, στην καθημερινή επικοινωνία, και ο δεύτερος άξονας περιλαμβάνει τη δημόσια χρήση, όπως αποτυπώνεται στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, στο γλωσσικό τοπίο, στην πλούσια λαογραφική παραγωγή, αλλά και στο διαδίκτυο.

Η προσωπική χρήση της γραπτής μορφής της Γ.Π.Α. εντοπίζεται σε χειρόγραφα σημειώματα, σε μηνύματα σε κινητά τηλέφωνα και σε εφαρμογές συνομιλίας. Κάποιοι/ες ομιλητές/τριες δηλώνουν ότι τη χρησιμοποιούν γραπτώς με χιουμοριστική διάθεση, ενώ άλλοι/ες έχουν την εξοικείωση να επικοινωνήσουν γραπτώς στην Γ.Π.Α. σε απόλυτα ικανοποιητικό βαθμό, στη θέση της Κ.Ν.Ε. Από την άλλη πλευρά, η δημόσια χρήση της Γ.Π.Α. είναι πολυσύνθετη. Πρώτα από όλα χρησιμοποιείται εδώ και δεκαετίες στη λαογραφική παραγωγή, καθώς έχουν γραφεί πάρα πολλά βιβλία και έντυπα που περιλαμβάνουν παραμύθια, παροιμίες, εκφράσεις, παρατσούκλια, θεατρικά σκετς, σατιρικούς στίχους, αποκρίατικά δρώμενα, ακόμη και ένα εικονογραφημένο πολύγλωσσο λεξικό. Επιπροσθέτως, η γραπτή μορφή της Γ.Π.Α. έχει εντοπιστεί στον Τύπο, όπως σε τοπικές εφημερίδες, συναντάται ακόμη και σήμερα στο περιοδικό *Αγιάσος*, αλλά είναι ακόμη συχνότερη στο διαδίκτυο. Με άλλα λόγια, η χρήση της Γ.Π.Α. γεφυρώνει τη διάκριση online/offline (Blommaert & Maly 2019).

Σε αυτό το πλαίσιο, η διερεύνηση του διαδικτύου και πιο συγκεκριμένα των ψηφιακών μέσων κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Facebook, απέφερε ενδιαφέροντα ευρήματα. Τα ευρήματα από σελίδες και ατομικά προφίλ ανέδειξαν μια έντονη διάθεση για προβολή της Γ.Π.Α. Η συγκεκριμένη προβολή εντοπίζεται τόσο στον διαδικτυακό χώρο όσο και στον κλασσικό χώρο μελέτης, δηλαδή στο γλωσσικό τοπίο της Αγιάσου. Καταγράφονται, επομένως, παραδείγματα χρήσης της Γ.Π.Α. που αφενός προδίδουν ευρεία χρήση και αφετέρου παραπέμπουν στην ανταλλακτική αξία της Γ.Π.Α., όπως, για παράδειγμα, η χρήση της Γ.Π.Α. σε αναμνηστικά εμπορεύματα, η έκδοση λεξικών (εικονογραφημένο πολύγλωσσο λεξικό για παιδιά μεταναστών βλ. Σταφίδα 2014), κ.λπ.

Κατά τη διερεύνηση της χρήσης της Γ.Π.Α. σε όλους τους δυνατούς χώρους με την ευρύτερη έννοια, όπως παρουσιάστηκαν στη διδακτορική διατριβή, διαπιστώνεται μια ευρεία χρήση της γεωγραφικής γλωσσικής ποικιλίας. Αυτή η ευρεία χρήση συνάδει με τις θετικές στάσεις των ίδιων των ομιλητών και ομιλητριών και υποδεικνύει ότι θα πρέπει να προβληματιστούμε για τους όρους εμφανές/αφανές γόητρο σε σχέση με τη Γ.Π.Α. Οι θετικές στάσεις αναδεικνύουν στοιχεία που σχετίζονται κυρίως με τις πολιτισμικές αξίες. Το πολιτισμικό κράμα της περιοχής που συνδυάζει μια πλούσια ιστορία, με την ανάπτυξη πολλών και διαφορετικών μορφών τέχνης (ξύλογλυπτική, κεραμική, μουσική παράδοση, θεατρική παράδοση κ.ά.), σε συνδυασμό με τη γεωγραφική θέση και το ιδιαίτερα γραφικό τοπίο, έχουν συντελέσει στη διαμόρφωση μιας εικόνας πολύ ξεχωριστής τόσο για τους ντόπιους όσο και για τους μη ντόπιους. Αυτό το ιδεολογικά φορτισμένο σύμπλεγμα ονομάζεται «παράδοση» και είναι συνυφασμένο με τη χρήση της Γ.Π.Α. Στα θεατρικά, στα τραγούδια, στις καλλιτεχνικές τους δημιουργίες, ακόμη και σε πινακίδες με παροιμίες ή με πληροφοριακό χαρακτήρα οι Αγιασώτες/Αγιασώτισσες εκφράζονται στη γλώσσα τους.

Η ανάγκη έκφρασης στη δική τους γλωσσική ποικιλία είναι πολύ δυνατή και μοιάζει να μην υπακούει στους συνήθεις «κανόνες συμμόρφωσης» προς την πρότυπη ποικιλία, δηλαδή την Κ.Ν.Ε., που διέπουν γενικώς τις γεωγραφικές ποικιλίες στον ελλαδικό χώρο. Οι κάτοικοι της Αγιάσου αψηφούν αρνητικά σχόλια που απορρέουν από τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα για υποβάθμιση των γεωγραφικών γλωσσικών ποικιλιών και της γενικής γλωσσικής ιδεολογίας στιγματισμού των διδασκαλικών ομιλητών/τριών (βλ. Παπαζαχαρίου κ.ά. 2016) και λειτουργούν ως θύλακες διατήρησης του γλωσσικού πλούτου της ελληνικής. Η Γ.Π.Α. χαρακτηρίζεται από υψηλό γόητρο που συμπλέει με το αφανές γόητρο που τρέφουν οι ομιλητές και ομιλήτριες συνήθως μειονοτικών γλωσσών. Στην περίπτωση, όμως, της Αγιάσου μοιάζουν να συγχέονται τα όρια αφανούς και εμφανούς γοήτρου. Κατά πόσο παραμένει αφανές αυτό το είδος γοήτρου, που τείνει να κάνει συνέχεια αισθητή την παρουσία της Γ.Π.Α.; Αυτό είναι ένα ζήτημα που, θεωρώ, ότι θα πρέπει να ερευνηθεί συστηματικότερα στο μέλλον.

Συμπερασματικά, η έρευνά μου επιχείρησε να αναδείξει την κοινωνιογλωσσική κατάσταση που επικρατεί σήμερα στην περιοχή της Αγιάσου Λέσβου. Θεωρώ ότι η περίπτωση της Αγιάσου παρουσιάζει μια σαφή ιδιαιτερότητα. Ενώ θετικές στάσεις εντοπίζονται σε πολλές αντίστοιχες μελέτες και αναδεικνύουν τη βιωσιμότητα πολλών

γλωσσικών ποικιλιών μέσα στη γενική εικόνα συρρίκνωσής τους, το αξιοσημείωτο, στην περίπτωση της Αγιάσου, είναι ότι ενώ πρόκειται για μια μικρή σχετικά γεωγραφική περιοχή, η χρήση της Γ.Π.Α. φέρει τα χαρακτηριστικά διαλεκτικών ποικιλιών μεγαλύτερης εμβέλειας και ευρωστίας, όπως π.χ. της κυπριακής. Είναι γεγονός, ωστόσο, ότι η διάλεκτος της Λέσβου ανήκει στις ζωντανές ομιλούμενες γλωσσικές ποικιλίες και ο βαθμός διατήρησής της ενδέχεται να διαφέρει από περιοχή σε περιοχή (Παπαναστασίου 2015). Σε αυτό το πλαίσιο, θα μπορούσε η περίπτωση της Αγιάσου να χαρακτηριστεί ως ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα διατήρησης και υψηλής βιωσιμότητας της λεσβιακής διαλέκτου που «αντιστέκεται» στη γενική υποχώρηση των γλωσσικών ποικιλιών.

Εν κατακλείδι, η παρούσα διδακτορική διατριβή αποτελεί συμβολή στην κοινωνιογλωσσολογική έρευνα για τις γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες, αναδεικνύοντας διάφορες πτυχές της μελέτης των γλωσσικών στάσεων μιας κοινότητας διαλεκτόφωνων ομιλητών και ομιλητριών, οι οποίες βρίσκονται σε στενή διαλεκτική σχέση με τις γλωσσικές τους πρακτικές.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΧΑΡΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ ΚΑΙ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣΟΥ

ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣΟΥ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ

ΑΓΩΝΑΣ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟΥ ΟΜΑΔΑΣ ΑΓΙΑΣΟΥ

ΕΘΙΜΟ «ΤΟ ΦΑΝΑΡΙ»

ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

ΧΩΡΟΣ Κ.Ε.Π.

12^η ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΗ ΑΙΜΟΔΟΣΙΑ

ΟΜΑΔΑ ΕΘΕΛΟΝΤΩΝ ΑΙΜΟΔΟΤΩΝ ΑΓΙΑΣΟΥ

ΣΩΣΕ
ΑΙΜΑ

ΑΙΜΟ
ΔΩΣΙΑ

ΧΑΡΙΣΕ
ΖΩΗ

ΚΥΡΙΑΚΗ 9 ΙΟΥΝΙΟΥ 2019
9 Π.Μ. - 3 Μ.Μ.
ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΑΓΙΑΣΟΥ

ΓΙΝΕ ΕΘΕΛΟΝΤΗΣ ΑΙΜΟΔΟΤΗΣ!
ΓΙΝΕ ΔΩΡΗΤΗΣ ΖΩΗΣ!

ΑΦΙΣΑ ΑΙΜΟΔΟΣΙΑΣ

ΤΟ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΡΙΟ ΑΓΙΑΣΟΥ

ΑΦΙΣΣΕΣ ΓΙΑ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΣΤΟ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΡΙΟ

ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣΟΥ (1)

ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣΟΥ (2)

ΕΥΘΥΜΑ ΚΑΙ ΣΟΒΑΡΑ

Κατ'μας δεν π'λιέτι σκέτους

Όταν κατέλαβαν οι Γερμανοί την Ελλάδα, μαζί με τον υπόλοιπο ελληνικό στρατό, αποστρατεύθηκε και ο Φώτης, ο οποίος γύρισε τελικά στην Αγιάσο, σώος και αβλαβής, όπως λένε. Τώρα, για να ακριβολογούμε και για να μην ακούμε μόνο τι λένε, σώος σίγουρα γύρισε, όσο για το αβλαβής επιφυλάσσομαι.

Με το που γύρισε, πέταξε από πάνω του το ψευδοασπασμένο χιτώνο, τη χλαίνη, τις γκέτες και τις αρβύλες. Ξολάρωσε. Έβαλε τα φράσα και κενώσε άλλος άνθρωπος. Εξάλλου και υγιώστες ήταν και λεβέντες και ανάλαφρος. Πλήθηκε, ευρίστηκε, είδε τον εαυτό του στον καθρέφτη και τότε συνειδητοποίησε ότι μεγάλωσε. Ρε Φουτή, σκέφτηκε, καπάρντ'σι γη πουράδ'σ'. Φτου να μην αβασκαθείς!

Όταν τον είδαν αγνόλαστο γοι χιζόμ'γους του χωριά, οι προξενήτρες ήθελα να πω, έπιασαν πάνω του για να τον πείσουν ότι πρέπει να βάλει σαμάρι. Η μια ειδικά το έβαλε αμέπ - μουχαμέτι να τον παντρέψει. Πήγε σπύτη της, έφαγε γλυστρίδα και, πριν καλά - καλά χωνώσει, πάει και πιάνει το Φώτη. Με το που τον γαιοτήσε, άρχισε η λογοδιάρροια. Ροδάνι πήγαινε στο στόμα της, μπροστά της το Γαλλικό Πρακτορείο Ειρήσεων δεν έπιασε φυλλωσιά. Αναπνοή δεν έπιασε. Ό,τι και να έλεγε ο Φώτης, αυτή είχε το χαβά της.

-Λοιπόν, Φουτή, τί σήμαρα ιν'ετι του τυχρό σ', τίπουτα δε σ'λέγου. Πάνι τ'σ'άμμι μια λαμπάσα σ' Παναγιά. Τέτοιου κισμέτ', μουρέλ'ιμ', πουλλοί του θέλαν.

-Τι γίν'ται, Άμυρσέλ', ε ντου κατάλαβα. Περί τίνος πρόκεται; Στείλαν κανά τα'βάλ' αλεύρ'σ' του σπύτ.

-Προυξινιά σ' φέρνου, ρε! Τι τι προξινιά. Για σένα είναι ένα τ'σ' ένα. Ταμίμ θα σ' έρτ'. Μια ζουγή θα μι χωμαράς... Πρόσιξι μι, Φουτή, του Φάν' είναι ιν'κουτσαρά, πλένι, σιδερώνι, κάνει γλυκά ται μαγειρέβ'. Να κάτ' γιαπρακάλια κάν'... Δύο - δύο θα τα βάζ'ς πα σου πιρόν'... Ξέρ' ται σφουγγαρίζ' ται όχι απλώς ξέρ', αλλά τριβ' του πάτουμι με του στο'λουμαρέλ' ται μι του κατάσταμα. Γι' αυτό έχν να λέγν για τ' πάστρα τς. Είναι αγλήγουρ', γι αυτό ται βάζν να μαζών' πα στες χώρ'σις... Ξέρ' ται κάφ' του φαύνου ται τουν πιανί'σ' απή τς... Ξέρ' ται ζ'μίν, ξέρ' ται φαίν'... Ατη τ'σ'σπιζ' του σπύτ' ται στου μπόλομια καμά δε ται φτάν'... Στόμα έχ' ται μλιά δεν έχ'...Τς ακλητικός άνθρωπος είναι... Γι' πιθωμά σ' διαταγή θα 'νι... Ακράτου που θα το 'χ' του σπύτ', σαν του πάγου θαν είναι ούλα... Απί μουρό 'νι ψ'μέν'... Για βάλι πα σ' ζ'γαριά ται γμιζ' τ' πριουσία π' θα π'άρ'ς. Ιν'κουτσούρ'ς θαν είσι απ' αύριου... Α! Ε σ' είπα, ξέρ' ται γμιζ' φούντις ται καν' ται ουραία πλασιέντα.

Είπε, είπε, είπε τ' Άμυρσέλ', ντουμπάρ'σι

Φουτή. Ε, εδώ που τα λέμε, δεν ήθελε και πολύ. Ωρ'μους ήταν. Είχε, βέβαια, κάτι ενδοιασμούς, φοβόταν. Του Φάν' ήταν καλή την ήξερε, αλλά ήταν πολύ αδύνατη. Πεταί και κόκκαλα. Οση ώρα μιλούσε τ' Άμυρσέλ', Φουτή σκεπτόταν: ρε, λέγ'ς τ'σ' έχ' του μαράζ'... καλή είναι, αλλά γιατί 'νι εδίασ'; Μπάγι έχ' τίπουτα ται κρύβ'σι ντου; Τότε η φυματίωση έτρωγε κόσμο και κοσμάκη. Δεν ήταν αστειό. Μόνο που έβλεπαν κάποιον αδύνατο, το μυαλό τους πήγαινε στο κακό. Είχε δικίο λοιπόν ο Φώτης που το σκεπτόταν. Βέβαια, στο τέλος πείστηκε. Ξεπέρασε το φόβο και είπε το ναί.

-Αγ'ντι, ρε Φουτή, είπ' τ' Άμυρσέλ', έσκασις μι. Μπανλίν'σα. Τισακ τώρα πήρες τ' σουσιτή τν απόφου'. «Γαμρέ μου Αλιξαντρινέ, μπιζέρισις να πεις του ναί». Πε μ' τώρα, Φουτέλ', τι θέλ'ς α πάγου α πω σ'τ' αδέρφια τς.

-Ρε τουν πους είναι γη ψ'χή μ'. Πε τουν ότι θα τν έχου στα όπα -όπα. Πε τουν ότι θα τν έχου κουρόνα στον τσιφάλ'ιμ'... Βασίλ'σσι στου σπύτ' τς... Αφέντρα και κυρά... στα πούπουλα θα τ' βάλου. Πε τ'σ' άλλα. Ξέρ'ς ου.

-Ασ' του απάνου μ' ται μι σιναχουριόσι. Γω είμι εδίου. Λοιπόν τώρα θα φύγου ται θα πάγου σ'τ' αδέρφια τς. Συ κάτσι τ'σ' απάντιχ.

Μόλις έφυγε τ' Άμυρσέλ', πήγε πράγματι σ' Μπιλς. Τι είπε σ' αυτούς και τι δεν είπε, δεν ξέρου. Πάντως το συνοικέσιο έγινε. Η συμφωνία εκέλισε, 'μπι του νιρό σ'τ' αולάσ'τ'.

Την άλλη κίλας μέρα, φέρεσε Φουτή ται σκουλιάτ' κα ν' και καταπώς συνεννοήθηκαν πήγε στο σπύτ' της νύφης, για να δώσει λόγ'. Αμ αυτός δεν ήταν λόγος, αρραβώνα ήταν. Στην αρχή φέραν τα κρεμώσματα, μετά βγάλαν ούζο με διάφορα ορεκτικά. Είπαν δύο κουβέντες για την προίκα, τα βρήκαν, έδωσαν τα χέρια. Μετά ήρθαν οι πιατέλες με κοψίδια, φιλέτα και σικύττα. Γούρλωσαν τα μάτια τ' Φουτή. Ξέχασε τα πάντα, έπεσε πάνω στις πιατέλες και λήθωσε τ' αντερό του. Φώναξαν και μουσική και άρχισαν το χορό και το τραγούδι. Βροντούσε η ορχήστρα το «Αθήνα και Περαία μου» και τράνταζε το σπύτ' συθιέμελα. Μπουντανάν'ζι κόσμιος, Φοστός ίβγιν, σσιόντουν του σουκασ'τ'.

Μέσα σ' αυτό το ταβατούρι ο Φώτης ούτε που κατάλαβε καλά - καλά τι του έταξαν. Δεν ήταν και βουνίσιος, οπότε δεν ήξερε απ' αυτά. Την επόμενη μέρα, άκρες και μέσες μόνο θυμόταν απ' ό,τι του είπαν. Όταν τα έλεγαν, ο νους του ήταν στο φαί. Είχε πει και καμπόσα ούζα και βρισκόταν στον κόσμο του εκείνη την ώρα. Τι να θυμηθεί. Εδώ ταιριάζει η παροιμία που λέει: ήταν στραβό το κλήμα, το δάγκωσε και ο γαϊδάρος. Την άλλη μέρα διαδόθηκε το νέο στο χωριό. Όποιος το μάθαινε πήγαινε στο Φώτη, του έδινε συγχαρητήρια και του ευχόταν καλά στέφανα. Βρέθηκαν όμως και κάτι καλοθελητές, που τον πλεύριζαν και βάλθηκαν να

του ανοίξουν τα μάτια.
- Ρε Φουτή, ποια κτήματα σ' δώκαν;
- Ε θ'μώμμι ται καλά, αλλά να! Ένα δώκασι μ' στου Καμπασόδου, ένα σ'τ' Σίντα, ένα θαρρά στου Πασπαλά.
- Σάλια - μπάλια. Του Ράδ' δώκασι σ' του;
- Οχ.
- Έφτου του κτήμα αζίζ', Πάνι να του γυρέψ'ς. Μην είσι απλός... Ό,τι πάρ' γη νύφ' στα νυφουστόλια, λέγν... Γι' γ'ναίκα έχ' ξερούδα... Άμα δε πάρ' του Ράδ', θα του μπανιάγ'ς... Α του θ'μάσι έγιουτου που σ' λέγου. Είπαν, είπαν, πείστηκε ο Φώτης. Βέβαια, αφοουμή γυριβίγνι, γκνήτσαν ντου τ' ένεγι. Κατέβασε ένα - δύο κονιάκ, για να πάρει θάρρος, και μετά πήγε στο κρεπωλιείο που είχαν οι κοινωδιδοι του. Εκεί βρήκε του Κόπ' ται του Χρίστου. Τους χαιρέτισε και μετά άρχισε.

- Να, ήστα.
- Πού φάν'ταις;
- Να, ξέρπι... γω δεν είμι άνθρωπος να παίρνω του λόγου μ' πίσου.
- Τι θέλ'ς α πεις;
- Να, όχι γω... γοι άλλ' μ' είπαν...
- Ασι, Φουτή, τα άνια - μάνια ται λέγι τι σ' είπαν.

- Ε, να. Είπασι μ' ότι αν δε μ' δώσι του Ράδ', γη δ'λειά πρέπ' να χαλάσ'τ'.
- Συ τι λέγ'ς;
- Τι να πω; Ούλους κόσμους βλάκα μι λέγ', που δεν του γύριμια. Τι θέλιτ' α κάνου; Άμα δε μ' του δώσι, γη συμφωνία χαλά. Λοιπόν, τι λέγιτι;
- Μεις τι να σ' πούμι, ρε Φουτή. Ασι να 'ρτ' Γιάνν'ς που 'νι μεγάλους, α τουν ρουτήσομμι ται θα σ' πούμι
- Που είναι Γιάνν'ς;
- Ταξίδ'. Στου Μανταμάδου.
- Πότι θαν έρτ';
- Αύριου γη του πουλί μεθαύριου.
- Καλά. Θαν απαντέγου.

Όταν γύρισε ο Γιάννης, τον έπιασαν τ' αδέρφια του και του είπαν τα νέα.
- Το και το, Γιάν', Φουτή ηρήτ' απουφασσιέμενος. Άμα δε τ' δώσομμι λέγ' του Ράδ', γη συμφωνία χαλά. Τι α κάνουμμι;
- Τι θέλιτ' α κάνουμμι. Θα τ' του δώσομμι. Μαζ' μμ του κατ'μά, ας πάρ' τις κουμμάτ' κριγιάς. Σκέτους κατ'μάς δεν π'λιέτι.

Αφού πάρθηκε η απόφαση, φώναξαν το Φώτη και του είπαν ότι δέχονταν. Όταν έπεσε πάνω στην πλάστιγγα και το Ράδ', ορίστηκε και η ημερομηνία του γάμου. Έγινε ο γάμος, τελείωσε το πανηγύρι. Παρ' όλα αυτά, όταν ο Φουτή πήγαινε στους κοινωδιότους του, για να αγοράσει κρέας, έλεγε: ε Κόπ', μη μ' βάλ'ς κόκκαλα. Μαζομμένα τα πήρα.
Μάρτης του 2012

ΘΕΜΗΣ ΧΑΤΖΗΛΕΩΝΙΔΑΣ

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΟΙΜΙΑΚΕΣ ΦΡΑΣΕΙΣ ΣΤΗ Γ.Π.Α.

- **Ασλί μπασλί γιοκ χάλασις τν καρδιά μ:** Χωρίς σοβαρό λόγο χάλασες την καρδιά μου. (Είχες δεν είχες κατάφερες να χαλάσεις την καρδιά μου).
- **Μιτάνιουσα τσι τα νύχια μ:** Μετάνιωσα (από την κορυφή) ως τα νύχια μου (απόλυτα). (Αλλαξα γνώμη. Η μεταμέλεια είναι ειλικρινής, αφού εξικνείται από την κορφή ως τα νύχια).
- **Είσι σουστή Ζαμπνιά:** Είσαι σωστή αρρώστια. (Λέγεται για φορτικούς ανθρώπους που μπορεί να σε αρρωστήσουν με την επιμονή τους).
- **Δε γίνιτι ζαπ:** Δεν μπορείς να τον συγκρατήσεις. (Η παροιμία λέγεται από τους γονείς με παράπονο, όταν δεν μπορούν να τιθασεύσουν, να πειθαρχήσουν τα παιδιά τους ή και τα ζώα τους).
- **Έπισι ένας πουτκόσ στου λάδ, πάγ του λάδ:** Φτάνει ένας μόνο ποντικός αν πέσει στο λάδι για να το αχρηστέψει. (Φτάνει, δηλαδή, ένας από ένα ενιαίο σύνολο π.χ. οικογένεια, χωριό, να κάνει ένα λάθος και για γίνει αιτία να δυσφημιστεί το σύνολο).
- **Αλέμ σιφά πας του σουφά:** Είναι ξαπλωμένος πάνω στον σοφά (και δεκάρα δεν δίνει για τίποτα).
- **Θρούβαλον τουν ίβγαλα:** Τον κομμάτιασα. (Τον τσάκισα).
- **Άλλ(οι) μας ανάψαν τς φουτιές:** Άλλοι μας άναψαν τις φωτιές. Άλλοι μας κάνανε εχθρούς.
- **Κριμάσαμι τα χλιάρια:** Κρεμάσαμε τα κουτάλια. (Λέγεται όταν κάποιος δεν βρεθεί στο τραπέζι του φαγητού την καθορισμένη ώρα, εννοώντας πως δεν περίσσεψε φαγητό και τα κουτάλια μπήκαν στη θέση τους).
- **Άμα εν έχ(ει)ς νου, έχ(ει)ς πουδάρια:** Εάν δεν έχεις νου, έχεις πόδια. (Όταν δεν σκέφτεσαι, χρειάζεται να κάνεις περισσότερο κόπο).

(Παπάνης & Παπάνης 1992α, 1992β, 1993, 1994α, 1994β)

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αγγελοπούλου, Δήμητρα. 2010. *Το γορτυνιακό ιδίωμα και η χρήση του στην εκπαίδευση*. Διδακτορική διατριβή. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Αλβανούδη, Αγγελική. 2013. *Η κοινωνική και η γνωσιακή διάσταση του γραμματικού γένους*. Διδακτορική διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Αλβανός, Γιώργος. 2011. *Λεξικό της ντοπιολαλιάς των Βασιλικών Λέσβου*. Αθήνα: Σμυρνιωτάκης.
- Αλεξέλλη, Βάσω. 2015. Αναδιάρθρωση κλιτικών παραδειγμάτων στην ονοματική κλίση της Λέσβου και των Κυδωνιών. *Πρακτικά του 3ου Διεθνούς Συνεδρίου Μεταπτυχιακών Φοιτητών Γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών (PICGL3)*, Πάτρα: Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων, 41-51.
- Αλεξέλλη, Βάσω. 2021. *Χαρτογράφηση της γλωσσικής ποικιλίας της Λέσβου*. Διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Αλεξέλλη, Βάσω & Αγγελική Ράλλη. 2014. Ετερόκλιση και παραδειγματική ομοιομορφία στην ονοματική κλίση της Λέσβου και των Κυδωνιών. Αδημοσίευτη παρουσίαση poster στο 6ο Διεθνές Συνέδριο Νεοελληνικών διαλέκτων και Γλωσσολογικής Θεωρίας (Σεπτέμβριος 2016). Πάτρα, Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Αναγνωστοπούλου, Μαρία. 2013. *Λεσβιακοί ιδιοματισμοί*. Μυτιλήνη: Αιολίδα.
- Αναγνωστοπούλου, Μαρία. 2021. *Θεματικό λεξικό της λεσβιακής διαλέκτου*. Μυτιλήνη: MYTHOS.
- Αναγνωστόπουλος, Γεώργιος. 1924. Εισαγωγή εις την νεοελληνικήν φιλολογίαν: Περί της αρχής των νέων ελληνικών διαλέκτων. *Επετηρίδα της Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 1: 93-108.
- Αναγνώστου, Σπύρος. 1903. *Λεσβιακά, ήτοι συλλογή λαογραφικών περί Λέσβου πραγματειών*. Αθήνα: Κωνσταντινίδης.
- Ανδριώτης, Νικόλαος. 1933α. Περί της αρχής των βορείων ιδιωμάτων της νέας Ελληνικής. *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 10: 340-352.
- Ανδριώτης, Νικόλαος. 1933β. Φωνητικά των βορείων ιδιωμάτων της νέας Ελληνικής. *Αθηνά* 45: 253-262.
- Ανδριώτης, Νικόλαος. 1948. *Το γλωσσικό ιδίωμα των Φαράσων*. Αθήνα: χ.ε.

- Ανδριώτης, Νικόλαος. 1992. *Ετυμολογικό λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Γ' εκδ. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).
- Ανδρουτσόπουλος, Γιάννης. 2001. Η γλώσσα των νέων. Στο Αναστάσιος-Φοίβος Χριστίδης & Μαρία Θεοδοροπούλου (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 108-113.
- Ανδρουτσόπουλος, Γιάννης & Μάρω Κακριδή. 2010. Γλώσσα των νέων: Αναγνώριση, αποδοχή και κριτική των νεανικών ιδιωμάτων. Στο Βασίλης Βαμβακάς & Παναγής Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία του '80: Κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό*. Αθήνα: Το Πέρασμα, 86-89.
- Αραβανόπουλος, Αργύρης. 1975. *Τα Μυτιληνιά μας*. Μυτιλήνη, χ.ε.
- Αρχάκης, Αργύρης & Μαριάννα Κονδύλη. 2004. *Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.
- Αρχάκης, Αργύρης & Σοφία Λαμπροπούλου. 2011. Σεξουαλικότητα, αρσενικότητες και αφηγηματική κατασκευή ταυτοτήτων. Στο Κώστας Κανάκης (επιμ.), *Γλώσσα και σεξουαλικότητα: Γλωσσολογικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 183-202.
- Αρχάκης, Αργύρης & Νίκη Σπηλιοπούλου. 2015. Προσδιορίζοντας γλωσσικές ποικιλίες μέσα από τις στάσεις μαθητών: Οι περιπτώσεις των Κυδωνιών (Αϊβαλί)-Μοσχονησίων και του Πόντου". Στο Αγγελική Ράλλη & Σταύρος Μπόμπολας (επιμ.), *Πρόγραμμα ΘΑΛΗΣ: «Πόντος, Καπαδοκία, Αϊβαλί: στα χνάρια της Μικρασιατικής Ελληνικής»*. Πάτρα: Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων/Πανεπιστήμιο Πατρών, 159-178.
- Αρχάκης, Αργύρης, Φτερνιάτη, Άννα & Βάσια Τσάμη. 2015. Η γλωσσική ποικιλότητα σε κείμενα μαζικής κουλτούρας: προτάσεις διδακτικής αξιοποίησής της. Στο Μαρίνα Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Gutenberg, 67-94.
- Αρχάκης, Αργύρης & Βίλλυ Τσάκωνα. 2011. *Ταυτότητες, αφηγήσεις και γλωσσική εκπαίδευση*. Αθήνα: Πατάκης.
- Βαλέτας, Γεώργιος. 1983. Η Αιολική λογοτεχνική σχολή. *Αιολικά Γράμματα* 71: 167-168.
- Βελούδης, Γιάννης. 2001. Άνισες εξισώσεις: Η γλώσσα των νέων. Στο Γιάννης Χάρης (επιμ.), *Δέκα μύθοι για την ελληνική γλώσσα*. Αθήνα: Πατάκης, 15-21.

- Browning, Robert. 1972. *Η ελληνική γλώσσα μεσαιωνική και νέα*. Μτφρ. Δημήτρης Σωτηρόπουλος. Αθήνα: Παπαδήμα.
- Bubenik, Vit. 2001. Η δημιουργία της κοινής. Στο Αναστάσιος-Φοίβος Χριστίδης (επιμ.), *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: Από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας & Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 258-260.
- Γδοντέλης, Βαγγέλης. 1987. Το γλωσσικό ιδίωμα της Λέσβου. *Αιολικά Γράμματα* IZ'(97-99): 111-118.
- Γεωργαλίδου, Μαριάνθη. 2014α. Δίγλωσσες συνομιλίες. Στο Μαριάνθη Γεωργαλίδου, Μαρία Σηφianού & Βίλλυ Τσάκωνα (επιμ.), *Ανάλυση λόγου: Θεωρία και εφαρμογές*. Αθήνα: Νήσος, 325-360.
- Γεωργαλίδου, Μαριάνθη. 2014β. Παιδικός λόγος. Στο Μαριάνθη Γεωργαλίδου, Μαρία Σηφianού & Βίλλυ Τσάκωνα (επιμ.), *Ανάλυση λόγου: Θεωρία και εφαρμογές*. Αθήνα: Νήσος, 361-398.
- Γεωργαλίδου, Μαριάνθη. 2022. Γλώσσα και κοινωνική αλληλεπίδραση. Στο Διονύσης Γούτσος & Σπυριδούλα Μπέλλα (επιμ.), *Κοινωνιογλωσσολογία*. Αθήνα: Gutenberg, 329-361.
- Γεωργαλίδου, Μαριάνθη & Κώστας Κανάκης. 2022. Ανάλυση λόγου. Στο Μαρίκα Λεκάκου & Νίνα Τοπιντζή (επιμ.), *Εισαγωγή στη γλωσσολογία. Θεμελιώδεις έννοιες και βασικοί κλάδοι με έμφαση στην ελληνική γλώσσα*. Αθήνα: Gutenberg, 443-496.
- Γεωργαλίδου, Μαριάνθη, Σπυρόπουλος, Βασίλης & Χασάν Καϊλή. 2016. Ελληνικές ποικιλίες στη δίγλωσση στα ελληνικά και τουρκικά κοινότητα των μουσουλμάνων της Ρόδου. Στο Κωνταντίνος Τσιτσελίκης & Μαριάνθη Γεωργαλίδου (επιμ.), *Γλωσσική και κοινοτική ετερότητα στη Δωδεκάνησο του 20^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Παπαζήσης, 309-328.
- Γιαννουλέλλης, Ν. Γεώργιος. 1983. *Πλωμάρι Λέσβου: Οι τοπωνυμίες. Η καταγωγή των Πλωμαριτών*. Αθήνα: Στέφανος Δ. Βασιλόπουλος.
- Γιαννουλέλλης, Ν. Γεώργιος. 1989. Αρχαίες και μεσαιωνικές ελληνικές λέξεις στα λεσβιακά που δεν ακούγονται στην κοινή νεοελληνική. Στο Παύλος Βλάχος & Παντελής Αργύρης (επιμ.), *Δελτίον της Εταιρείας Λεσβιακών Μελετών* IB': 128-171.
- Γκασούκα, Μαρία & Μαριάνθη Γεωργαλίδου. 2018. *Οδηγός χρήσης μη σεξιστικής γλώσσας στα διοικητικά έγγραφα*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

- Γκέφου-Μαδιανού, Δήμητρα. 2003. *Εαυτός και "άλλος". Εννοιολογήσεις, ταυτότητες και πρακτικές στην Ελλάδα και την Κύπρο*. Αθήνα: Gutenberg.
- Γκότοβος, Αθανάσιος. 2003. *Εκπαίδευση και ετερότητα. Ζητήματα διαπολιτισμικής παιδαγωγικής*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Γλωσσάριον Λέσβιον 1973 [1872]. *Νεοελληνικά ανέλεκτα Παρνασσού*, τόμ. Α', φυλλάδ. Ζ'. Αθήνα: Καραβίας, 385-429.
- Γούτσος, Διονύσης. 2012. *Γλώσσα: Κείμενο, ποικιλία, σύστημα*. Αθήνα: Κριτική.
- Γούτσος, Διονύσης & Σπυριδούλα Μπέλλα. 2022. Εισαγωγή: Γλώσσα και κοινωνία. Στο Διονύσης Γούτσος & Σπυριδούλα Μπέλλα (επιμ.), *Κοινωνιογλωσσολογία*. Αθήνα: Gutenberg, 19-37.
- Calvet, Louis-Jean. 1999. Όταν οι γλωσσικές αναπαραστάσεις επινοούν τις γλώσσες. Στο Αναστάσιος- Φοίβος Χρηστίδης (επιμ.), *«Ισχυρές»-«ασθενείς» γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Όψεις του γλωσσικού ηγεμονισμού (2 τόμοι). Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου*, Θεσσαλονίκη, 26-28 Μαρτίου 1997. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 129-137.
- Chambers, Jack K. & Peter Trudgill. 2011. *Διαλεκτολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Δεδέκης, Στρατής. 2004-2014. *Γι' ατζίδα*. Επιμέλεια: Αγγελική Ράλλη. Πάτρα: Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων.
- Δελβερούδη, Ρέα. 2001α. Γλωσσική ποικιλία. Στο Αναστάσιος-Φοίβος Χρηστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 54-57.
- Δελβερούδη, Ρέα. 2001β. Γλώσσα και διάλεκτος. Στο Αναστάσιος-Φοίβος Χρηστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 50-53.
- Δρουσιώτη, Κάλλη. 2018. «Διπλογλωσσία στην Κύπρο»: Αναπάντητα ερωτήματα και αθέατες πτυχές του ελληνοκυπριακού συγκείμενου. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών* Τόμος ΙΗ 69: 91-118.
- Δελγιαννίδου, Μαρία. 2008. *Πολιτισμικές συναντήσεις στην Ελαφόνησο: Όρια και ταυτότητες*. Μεταπτυχιακή εργασία. Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Ευθυμίου, Αγγελική. 1998. -αδα και -ια: Δύο τρόποι έκφρασης της έννοιας της διάκρισης. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 18: 191-197.
- Ζερβού, Ρεγγίνα. 2013. *Το Καρναβάλι της Αγιάσου: Μια κοινωνιολογική και λαογραφική προσέγγιση στο σύγχρονο γίνεσθαι του λαϊκού πολιτισμού*. Διδακτορική διατριβή. Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

- Foucault, Michel. 2012. *Ετεροτοπίες και άλλα κείμενα*. Μτφρ. Τάσος Μπέτζελος. Αθήνα: Πλέθρον.
- Glosne, Corrine. 2018. *Η ποιοτική έρευνα: Οδηγός για νέους επιστήμονες*. Μτφρ. Γιώργος Κουλαουζίδης. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Holmes, Janet. 2016 [2008]. *Εισαγωγή στην Κοινωνιογλωσσολογία*. Μτφρ. Στέλλα Λαμπροπούλου & επιμ. Κώστας Σίμος. Αθήνα: Πατάκης.
- Holton, David, Mackridge, Peter & Ειρήνη Φιλιππάκη-Warburton. 1999. *Γραμματική της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης.
- Θαβώρης, Ι. Αντώνιος. 1975. *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: Παραδόσεις του καθηγητού Α.Ι. Θαβώρη*. Ιωάννινα: χ.ε.
- Θαβώρης, Αντώνιος. 2000. Ιδιωματικοί αρχαϊσμοί και ιδιωματικά γλωσσάρια - αναφορά στα βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα. Στο *Νεοελληνική διαλεκτολογία, Πρακτικά τρίτου διεθνούς συνεδρίου νεοελληνικής διαλεκτολογίας (20-23 Οκτωβρίου 1998, Κάλυμνος)*, 3ος τόμ. Αθήνα: Κέντρο Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού.
- Θεοδωροπούλου, Ειρήνη. 2014. Διεπιδραστική κοινωνιογλωσσολογία. Στο Μαριάνθη Γεωργαλίδου, Μαρία Σηφιανού & Βίλλυ Τσάκωνα (επιμ.), *Ανάλυση λόγου: Θεωρία και εφαρμογές*. Αθήνα: Νήσος, 119-148.
- Θεοδωροπούλου, Μαρία. 1999. Γλώσσα και συναίσθημα: Τα αντικείμενα του φόβου. Στο Δήμητρα Κατή, Κική Νικηφορίδου & Μαριάννα Κονδύλη (επιμ.), *Γλώσσα και νόηση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 207-223.
- Θεοδωροπούλου, Μαρία. 2001. Η προσβολή στο όλο: Προσέγγιση στην έννοια του ψυχικού πάθους. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 21: 214-222.
- Θεοδωροπούλου, Μαρία. 2005. Γλώσσα και συναίσθημα: Θετικοί και αρνητικοί όροι. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 25: 230-240.
- Ιορδανίδου, Άννα & Γιάννης Ανδρουτσόπουλος. 1999. «Πήρανε τη γλώσσα στο... κρανίο»: Στάσεις των ΜΜΕ απέναντι στη γλώσσα των νέων. Στο Αμαλία Μόξερ (επιμ.), *Ελληνική Γλωσσολογία* 97. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 586-595.
- Κακαρώνης, Γιάννης. 2020. *Λεξικό ιδιωματικού λόγου Άγρας Λέσβου*. Μυτιλήνη: χ.ε.
- Κακριδή-Φερράρι, Μαρία. 2007α. Στάσεις απέναντι στη γλώσσα. Στο Αναστάσιος-Φοίβος Χριστίδης & Μαρία Θεοδωροπούλου (επιμ.), *Θέματα ιστορίας της ελληνικής γλώσσας*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Διαθέσιμο στην *Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα* www.greek-language.gr.

- Κακριδής-Φερράρι, Μαρία. 2007β. Διάλεκτος. Στο Αναστάσιος-Φοίβος Χριστίδης και Μαρία Θεοδωροπούλου (επιμ.), *Θέματα ιστορίας της ελληνικής γλώσσας*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Διαθέσιμο στην Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα www.greek-language.gr.
- Κακριδής-Ferrari, Μαρία & Δέσποινα Χειλά-Μαρκοπούλου. 1996. Η γλωσσική ποικιλία και η διδασκαλία της νέας ελληνικής ως ξένης γλώσσας. Στο *Η νέα ελληνική ως ξένη γλώσσα. Προβλήματα διδασκαλίας* (Συλλογικό έργο). Αθήνα: Ίδρυμα Γουλανδρή-Χόρν, 17-51.
- Κακριδής, Μαρία, Κατή Δήμητρα & Βασιλική Νικηφορίδου. 1999. Γλωσσική ποικιλία και σχολική εκπαίδευση. *Γλωσσικός Υπολογιστής* 1(1): 103-112.
- Κακριδής, Ιωάννης. 1930. Σημείωμα περί τσιτακισμού. *Ελληνικά* 3: 261-262.
- Kalantzis, Mary & Bill Cope. 2000. Πολυγραμματισμοί. Στο Αναστάσιος-Φοίβος Χριστίδης (σε συνεργασία με τη Μαρία Θεοδωροπούλου) (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 214-216.
- Καμηλάκη, Μαρία. 2009. *Τα λόγια στοιχεία στη νεανική επικοινωνία: Κοινωνιοπραγματολογική διερεύνηση της ποικιλίας [±ΛΟΓΙΟ] στον γραπτό λόγο νεαρών ομιλητών της νέας ελληνικής*. Διδακτορική διατριβή. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Καμπάκη-Βουγιουκλή, Πηνελόπη. 2009. *Εισαγωγή στη νεοελληνική διαλεκτολογία κατά παράδοση*. Ξάνθη: Εκδόσεις Σπανίδη.
- Κανάκης, Κώστας. 2007. *Εισαγωγή στην πραγματολογία: Γνωστικές και κοινωνικές όψεις της γλωσσικής χρήσης*. Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.
- Κανάκης, Κώστας. 2010. Ελλάς-Τουρκία: Διγλωσσία; Γλωσσικός τουρκισμός και δημοτικισμός. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 30: 261-274.
- Κανάκης, Κώστας. 2022. Γλώσσα, φύλο και σεξουαλικότητα. Στο Διονύσης Γούτσος & Σπυριδούλα Μπέλλα (επιμ.), *Κοινωνιογλωσσολογία*. Αθήνα: Gutenberg, 163-197.
- Καραντζόλα, Ελένη. 2001. Γλώσσα και τυποποίηση. Στο Αναστάσιος-Φοίβος Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 84-88.
- Καραντζόλα, Ελένη & Ασημάκης Φλιάτουρας. 2004. *Γλωσσική αλλαγή*. Αθήνα: Νήσος.

- Καραχάλιου, Ράνια. 2015. *Προσφωνήσεις ως πραγματολογικοί δείκτες: Η περίπτωση του ρε και των συνδυασμών του*. Διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Καραχάλιου, Ράνια. 2022. Ηλικία και Γλώσσα. Στο Διονύσης Γούτσος & Σπυριδούλα Μπέλλα (επιμ.), *Κοινωνιογλωσσολογία*. Αθήνα: Gutenberg, 198-232.
- Κασίμη, Παναγιώτα & Γεώργιος Ποταμιάς. 2021. Αναπαραστάσεις κοινωνιογλωσσικής ασυμβατότητας στον νεανικό λόγο: Διδακτική πρόταση σύμφωνα με το μοντέλο των Πολυγραμματισμών. *Έρκυνα* 23: 24-45.
- Κατσούδα, Γεωργία. 2016. Διαλεκτική εκπαίδευση και διδασκαλία της ξένης γλώσσας: παραδείγματα από τα ιδιώματα της Λέσβου. *Μέντορας* 14: 111-124.
- Κατσογιάννου, Μαριάννα. 1999. Ελληνικά της Κάτω Ιταλίας: η κοινωνιογλωσσολογική άποψη. Στο Αμαλία Μόζερ (επιμ.), *Ελληνική Γλωσσολογία 1997 (Δίγλωσση έκδοση): Πρακτικά Γ' διεθνούς γλωσσολογικού συνεδρίου για την ελληνική γλώσσα (Αθήνα 25-27 Σεπτεμβρίου 1997)*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 605-613.
- Κατσογιάννου, Μαριάννα, Παπαπαύλου, Ανδρέας, Παύλου, Παύλος & Σταυρούλα Τσιπλάκου. 2004. Διαλεκτικές κοινότητες και γλωσσικό συνεχές: η περίπτωση της κυπριακής. *Modern Greek Dialects and Linguistics Theory* 2(1): 156-171.
- Κατσώχης, Νάσος. 2006. Οι νεοελληνικές διάλεκτοι: Βόρειες διάλεκτοι. Διαθέσιμο στην *Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα* www.greek-language.gr.
- Καψάσκη, Αγγελική & Μαρίνα Τζακώστα. 2016. Στάσεις καθηγητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με τη χρήση και τη διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στο σχολείο. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 36: 161-174.
- Κολαξιζέλης, Στρατής. 1997. *Θρύλος και ιστορία της Αγιάσου της νήσου Λέσβου*. Αθήνα: Φιλοπρόοδος Σύλλογος Αγιασωτών.
- Κοντός, Κώστας. 1957. *Μελετήματα Α'. Λεσβιακές ιδιωματικές λέξεις και τοπωνυμίες: Λεσβιακά βαφτιστικά ονόματα*. Αθήνα: Εκδοτικός Συνεταιρισμός Ελλήνων Λογοτεχνών.
- Κοντοσόπουλος, Νικόλαος. 2008 [1981]. *Διάλεκτοι και ιδιώματα της νέας ελληνικής*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Κουνιαρέλλη, Ειρήνη. 2011. *Κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση του ιδιώματος της Λέσβου: Γλωσσικές στάσεις στις περιοχές Αγιάσου και Πλωμαρίου*. Μεταπτυχιακή εργασία. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

- Κουνιαρέλλη Ειρήνη. 2022α. Ο διαλεκτικός λόγος στο διαδίκτυο κατά την πανδημία του Covid-19: Η λεσβιακή στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. *Aegean Working Papers in Ethnographic Linguistics* 3: 292-313.
- Κουνιαρέλλη, Ειρήνη. 2022β. Κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση της γλωσσικής ποικιλίας της Αγιάσου Λέσβου: Γλωσσικές στάσεις των ηλικιακών ομάδων 20 έως 40 ετών. Στο Maxim Kisilier (επιμ.), *Πρακτικά του 9ου Διεθνούς Συνεδρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων και Γλωσσολογικής Θεωρίας*, (Λεωνίδειο, 4-6 Ιουνίου 2021). Λεωνίδειο: Αρχείο της Τσακωνιάς, 201-219.
- Κουρδής, Ευάγγελος. 1996. Παράγοντες κοινωνιογλωσσολογικού στιγματισμού του τοπικού ιδιώματος της Θεσσαλίας. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 17: 577-590.
- Κουρδής, Ευάγγελος. 2003. *Θεσσαλικό ιδίωμα: Γλώσσα & ιδεολογία*. Διδακτορική διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Κουρδής, Ευάγγελος. 2004. Σημειωτική ανάλυση της ιδεολογίας για την εικόνα και τη γλώσσα του Έλληνα επαρχιώτη. Στο Κυριακή Τσουκαλά, Ελένη Χοντολίδου, Αναστασία-Χαρίκλεια Χριστοδούλου, Γιώργος Μιχαηλίδης (επιμ.), *Σημειωτικά συστήματα και επικοινωνία: Πράξη, διάδραση, περίσταση και αλλαγή*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 545-556.
- Κουρδής, Ευάγγελος. 2007. *Θεσσαλικό ιδίωμα: Από τα κοινωνικά σημεία στη γλωσσική ιδεολογία*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Κουρδής, Ευάγγελος. 2008. Η γλώσσα του αστείου. Λεκτικό χιούμορ και τοπικές προφορές στα ανέκδοτα για Θεσσαλούς. Στο Ελένη Λεονταρίδη, Κωνσταντίνα Σπανοπούλου, Αναστασία Γεωργούντζου, Σοφία Ευαγγελίδου κ.ά. (επιμ.), *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου: Η γλώσσα σε έναν κόσμο που αλλάζει*, (Αθήνα 9-11/12/2005) Τόμος I. Αθήνα: Διδασκαλείο Ξένων Γλωσσών Πανεπιστημίου Αθηνών, 287-293.
- Κουτσκουδής, Παναγιώτης. 2009. *Το αγιασώτικο καρναβάλι: Οι ρίζες του και η πορεία του στο διάβα των χρόνων*. Μυτιλήνη: Εκδόσεις του Αναγνωστηρίου της Αγιάσου.
- Κρύσταλ, Ντέιβιντ. 2008 [2000]. *Λεξικό γλωσσολογίας και φωνητικής*. Μτφρ. Γεώργιος Ξυδόπουλος. Αθήνα: Πατάκης.
- Κυριαζή, Νότα. 2002. *Η κοινωνιολογική έρευνα: Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Κωνσταντοπούλου, Χριστιάνα, Αλιπράντη-Μαράτου, Λάουρα, Γερμανός, Δημήτρης & Θεόδωρος Οικονόμου. 1999. «Εμείς» και οι «άλλοι»: Αναφορά στις τάξεις και τα σύμβολα. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδάνος.
- Κωστούλα-Μακράκη, Νέλλη. 2001. *Γλώσσα και κοινωνία: Βασικές έννοιες*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Λαμπροπούλου, Σοφία. 2014. Κοινωνικό φύλο: μέθοδοι και προσεγγίσεις. Στο Γεωργαλίδου, Μαριάνθη, Σηφianού, Μαρία και Βίλλυ Τσάκωνα (επιμ.), *Ανάλυση λόγου: Θεωρία και εφαρμογές*. Αθήνα: Νήσος, 399-440.
- Lees, Christopher. 2017. *Γλωσσικές πρακτικές των νέων σε τόπους κοινωνικής δικτύωσης: Η περίπτωση του Facebook*. Διδακτορική διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Μαγουλάς, Γεώργιος. 1977. Δομολογική θεώρησι του φωνηεντισμού των βορείων ιδιωμάτων. *Πρακτικά του Α' Συμποσίου Γλωσσολογίας του Βορειοελλαδικού Χώρου*. Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου (Ι.Μ.Χ.Α.), 31-36.
- Μαγουλάς, Γεώργιος & Ευγενία Μαγουλά. 2017. *Θέματα συγχρονικής και διαχρονικής γλωσσολογίας*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/6509>.
- Μακρή-Τσιλιπάκου, Μαριάνθη. 2006. «Συμφωνία/διαφωνία: Αλληλεγγύη και αντιπαλότητα στις συνομιλίες γυναικών και αντρών.» Στο Θεοδοσία-Σούλα Παυλίδου (επιμ.), *Γλώσσα-γένος-φύλο*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 81-117.
- Μακρή-Τσιλιπάκου, Μαριάνθη. 2008. Η διάσταση του ύφους στην Κοινωνιογλωσσολογία. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα: Γλώσσα και Κοινωνία* 28: 256-266.
- Μακρή-Τσιλιπάκου, Μαριάνθη. 2010. Η «γυναικεία γλώσσα» και η γλώσσα των γυναικών. Στο Βενετία Καντσά, Βασιλική Μουτάφη, & Ευθύμιος Παπαταξιάρχης (επιμ.), *Φύλο και κοινωνικές επιστήμες στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 119-146.
- Μανωλέσου, Ιώ. 2013. Από την ιστορία των βορείων ιδιωμάτων: Η γραμματική του Γ. Ρουσιάδη (1834). *Patras Working Papers in Linguistics* 3: 120-145.
- Μαργαρίτη-Ρόγκα, Μαριάννα. 1985. *Φωνολογική ανάλυση του σιατιστινού ιδιώματος*. Διδακτορική διατριβή. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

- Ματθαιουδάκη, Μαρίνα. 2015. Πρόγραμμα ΔΙΑΦΩΝΗΕΝ: Η ανάδειξη των νεοελληνικών διαλέκτων και η ευαισθητοποίηση της εκπαιδευτικής κοινότητας. Στο Μαρίνα Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Gutenberg, 117-140.
- Μαυραγάνης, Γιάννης. 1993. *Παλαιοχώρι Πλωμαρίου-Λέσβου: Παράδοση - ιστορία - η ζωή και τα έθιμα*. Αθήνα: χ.ε.
- Μηνάς, Κωνσταντίνος. 2004. *Μελέτες νεοελληνικής διαλεκτολογίας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μικρός, Γιώργος. 2009. *Η ποσοτική ανάλυση της κοινωνιογλωσσολογικής ποικιλίας: Θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχιμο.
- Μίσσιος, Κώστας. 1976. *Τα Μυτιληνιά*. Αιγάλεω: χ.ε.
- Μίσσιος, Κώστας. 1994. *Η Λεσβιακή Άνοιξη εν καρποφορία: Συμβολή στην ιστορία της λεσβιακής γραμματείας*. Τόμος δεύτερος. Μυτιλήνη: Αστερίας.
- Μοσχονάς, Σπύρος. 1996. Η γλωσσική διμορφία στην Κύπρο. «*Ισχυρές*»-«*ασθενείς*» γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Όψεις του γλωσσικού ηγεμονισμού (Πρακτικά ημερίδας, Θεσσαλονίκη 25 Απριλίου 1996). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 121-128.
- Μοσχονάς, Σπύρος. 2002. Κοινή γλώσσα και διάλεκτος: Το ζήτημα της γλωσσικής διμορφίας στην Κύπρο. *Νέα Εστία* 151: 898-928.
- Μοσχονάς, Σπύρος. 2005. *Ιδεολογία και γλώσσα*. Αθήνα: Πατάκης.
- Μπαλτσιώτης, Λάμπρος. 2007. *Κλειδιά και αντικλειδιά: Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ε.Κ.Π.Α. Διαθέσιμο στο: <https://repository-edulll.ekt.gr/edulll/retrieve/3246/944.pdf>.
- Μπαμπινιώτης, Γιώργος. 1998. *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων: Ερμηνευτικό, ετυμολογικό, ορθογραφικό, συνωνύμων-αντιθέτων, κυρίων ονομάτων, επιστημονικών όρων, ακρωνυμίων*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Μπασλής, Γιάννης. 2012. *Εισαγωγή στη σύγχρονη διαλεκτολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Μπέης, Σταμάτης. 2019. Παρατηρήσεις για τη μορφολογική διαφοροποίηση στο κλιτικό σύστημα των ονομάτων στα βόρεια ελληνικά ιδιώματα. Στο Αργύρης Αρχάκης, Νίκος Κουτσούκος, Γιώργος Ι. Ξυδόπουλος και Δημήτρης

- Παπαζαχαρίου (επιμ.), *Γλωσσική ποικιλία: Μελέτες αφιερωμένες στην Αγγελική Ράλλη*. Αθήνα: Κάπα εκδοτική, 375-395.
- Οικονομάκου, Μαριάνθη. 2021. Η αξιοποίηση της γλωσσικής ποικιλότητας στην εκπαίδευση: Από τη θεωρία στη διδακτική πράξη. Στο Θεόδωρος Μαρκόπουλος, Χρήστος Βλάχος, Αργύρης Αρχάκης, Δημήτρης Παπαζαχαρίου, Γεώργιος Ι. Ξυδόπουλος και Άννα Ρούσσου (επιμ.), *Πρακτικά του 14ου διεθνούς συνεδρίου ελληνικής γλωσσολογίας*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών, 221-236.
- Παπαδάμου, Ελένη. 2018. *Το μορφολογικό σύστημα των βορείων ιδιωμάτων της Καστοριάς (στο φως των σχέσεων διαλεκτολογίας και βαλκανικής γλωσσολογίας)*. Διδακτορική διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Παπαδόπουλος, Άνθιμος. 1926. *Γραμματική των βορείων ιδιωμάτων της νέας ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Σακελλάριος.
- Παπαδόπουλος, Άνθιμος. 1955. *Ιστορική γραμματική της ποντικής διαλέκτου*. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών Μελετών, Αρχείον Πόντου, Παράρτημα 1.
- Παπαζαχαρίου, Δημήτρης. 2002. Ο ρόλος του κοινωνικού φύλου στη διαμόρφωση της γλωσσικής ποικιλίας των εφήβων στη Βόρεια Ελλάδα. Στο Θεοδοσία-Σούλα Παυλίδου (επιμ.), *Γλώσσα-γένος-φύλο*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 207-248.
- Παπαζαχαρίου, Δημήτρης. 2019. Αποκοπή των άτονων υψηλών φωνηέντων στην ποικιλία της Αγιάσου της Λέσβου: Μελέτη κώφωσης από τη σκοπιά της ακουστικής φωνητικής. Στο Αργύρης Αρχάκης, Νίκος Κουτσούκος, Γιώργος Ι. Ξυδόπουλος & Δημήτρης Παπαζαχαρίου (επιμ.), *Γλωσσική ποικιλία: Μελέτες αφιερωμένες στην Αγγελική Ράλλη*. Αθήνα: Κάπα εκδοτική, 481-496.
- Παπαζαχαρίου, Δημήτρης & Αγγελική Ράλλη. 2019. Η διαλεκτική χρήση ως γλωσσική επιτέλεση (performance): Το φωνολογικό φαινόμενο της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων στην ομιλία ενός Έλληνα μετανάστη στον Καναδά. *Patras Working Papers in Linguistics* 5: 51-64.
- Παπαζαχαρίου, Δημήτρης & Αγγελική Ράλλη. 2022. Διαλεκτολογία και νεοελληνικές διάλεκτοι. Στο Μαρίκα Λεκάκου & Νίνα Τοπιντζή (επιμ.), *Εισαγωγή στη γλωσσολογία. Θεμελιώδεις έννοιες και βασικοί κλάδοι με έμφαση στην ελληνική γλώσσα*. Αθήνα: Gutenberg, 443-496.
- Παπαζαχαρίου, Δημήτρης, Φτερνιάτη, Άννα, Αρχάκης, Αργύρης & Βάσια Τσάμη. 2016. Η πρόσληψη της γεωγραφικής ποικιλότητας σε κείμενα μαζικής

- κουλτούρας από μαθητές της Ε' και Στ' Δημοτικού. Στο Angela Ralli, Nikos Koutsoukos & Stavros Bompolas (επιμ.), *Πρακτικά του 6ου διεθνούς συνεδρίου νεοελληνικών διαλέκτων και μορφολογικής θεωρίας* (Πάτρα, 25-28 Σεπτεμβρίου 2014). Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών, 143-153.
- Παπαναστασίου, Γιώργος. 2015. Η σημερινή κατάσταση των νεοελληνικών διαλέκτων. Στο Μαρίνα Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg, 23-48.
- Παπάνης, Γιάννης & Μιράντα Παπάνη. 2020. *Αρπαξιμιό 'ταν του μουρό δανά τσιγάμου τσιχουρό*. Μυτιλήνη: Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων Πανεπιστημίου Πατρών.
- Παπάνης, Γιάννης. 2019. Ο δυσνόητος, υπαινικτικός, πνευματώδης και ασεμνοφανής αγιασώτικος λόγος ως πόλος έλξης τουρισμού. *Αγιάσος* 232: 13-15.
- Παπάνης Γιάννης & Δημήτρης Παπάνης. 1996. Ποικίλα: Δηγήματα, ιστοριούλες, περιγραφές, πορτρέτα, σκέψεις, ομιλίες, ανέκδοτα. Μυτιλήνη: χ.ε.
- Παπάνης, Δημήτρης & Γιάννης Παπάνης. 1992α. *Παροιμίες και παροιμιώδεις φράσεις που λέγονται στην Αγιάσο*. Α' τόμος. Μυτιλήνη: χ.ε.
- Παπάνης, Δημήτρης & Γιάννης Παπάνης. 1992β. *Παροιμίες και παροιμιώδεις φράσεις που λέγονται στην Αγιάσο*. Β' τόμος. Μυτιλήνη: χ.ε.
- Παπάνης, Δημήτρης & Γιάννης Παπάνης. 1993. *Παροιμίες και παροιμιώδεις φράσεις που λέγονται στην Αγιάσο*. Γ' τόμος. Μυτιλήνη: χ.ε.
- Παπάνης, Δημήτρης & Γιάννης Παπάνης. 1994α. *Παροιμίες και παροιμιώδεις φράσεις που λέγονται στην Αγιάσο*. Δ' τόμος. Μυτιλήνη: χ.ε.
- Παπάνης, Δημήτρης & Γιάννης Παπάνης. 1994β. *Παροιμίες και παροιμιώδεις φράσεις που λέγονται στην Αγιάσο*. Ε' τόμος. Μυτιλήνη: χ.ε.
- Παπάνης Δημήτρης & Γιάννης Παπάνης. 1995α. *Παρατσούκλια Αγιασώτικα*. Μυτιλήνη: χ.ε.
- Παπάνης, Δημήτρης & Γιάννης Παπάνης. 1995β. *Παροιμιακά αδιάντροπα καρναβαλικά Αγιασώτικα ζετσίπωτα: και άλλα πολλά "ά τ' ού φωνητά προς ανδρός"*. Στ' Τόμος. Μυτιλήνη: χ.ε.
- Παπάνης, Δημήτρης & Γιάννης Παπάνης. 2000. *Λεξικό της αγιασώτικης διαλέκτου: Ερμηνευτικό - ετυμολογικό. Λεσβιακή λαογραφία*. 1^η έκδοση. Μυτιλήνη: χ.ε.

- Παπάνης, Δημήτρης & Γιάννης Παπάνης. 2004. *Λεξικό του αγιασώτικου γλωσσικού ιδιώματος: Ερμηνευτικό - ετυμολογικό. Λεσβιακή λαογραφία*. 3^η έκδοση. Μυτιλήνη: χ.ε.
- Παπανικόλας, Στρατής. 1943. *Λιόλογους: Δραματάκι μονόπρακτο στην αγιασώτικη ντοπιολαλιά*. Μυτιλήνη: χ.ε.
- Παπαταξιάρχης, Ευθύμιος. 1990. *Κοινότητα, κοινωνία και ιδεολογία: Ο Κ. Καραβίδας και η προβληματική των κοινωνικών επιστημών* (επιμέλεια με Μαρία Κομνηνού). Αθήνα: Παπαζήσης.
- Παντελίδης, Νικόλαος. 2009. Το φαινόμενο του τσιτακισμού στα πελοποννησιακά ιδιώματα. Στο Γεώργιος Γιαννάκης, Μαρία Μπαλτατζάνη, Γιώργος Ευδόπουλος, Αναστάσιος Τσαγγαλίδης (επιμ.), *Πρακτικά του 8ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας*. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 1078-1093.
- Παππάς, Παναγιώτης. 2008. «Άντε μωρή βλαχάρα!»: Η Ερμηνεία των [λί] και [νι] στην Κ.Ν.Ε. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 28, 303-313.
- Παυλίδου Θεοδοσία-Σούλα. 2006. Γλώσσα-γένος-φύλο: Προβλήματα, αναζητήσεις και ελληνική γλώσσα. Στο Θεοδοσία-Σούλα Παυλίδου (επιμ.), *Γλώσσα- γένος- φύλο*. 2^η έκδοση. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 15-64.
- Παύλου, Παύλος. 1997. Η χρήση της κυπριακής διαλέκτου στις διαφημίσεις του ραδιοφωνικού ιδρύματος Κύπρου. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 17: 617-627.
- Παύλου Παύλος & Ανδρέας Παπαπαύλου. 2012. Στάσεις απέναντι στη χρήση της κυπριακής διαλέκτου στη δημοτική εκπαίδευση της Κύπρου. Στο Ανδρέας Παπαπαύλου (επιμ.), *Το γλωσσικό τοπίο στην Κύπρο: Σύγχρονες κοινωνιογλωσσικές και εκπαιδευτικές διαστάσεις*. Αθήνα: Καστανιώτης, 159-171.
- Περιοδικό *Αγιάσος*. 2021. Αρ. Τεύχους 243:43.
- Περιοδικό *View*. 2010. Εφημερίδα *Εμπρός*, Αρ. Τεύχους 61: 4-7.
- Πετρούνιας, Ευάγγελος. 1993 [1984]. *Νεοελληνική γραμματική και συγκριτική («αντιπαραθετική») ανάλυση*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Πλαδή, Μαρία. 2001. Γλωσσικές στάσεις και διαλεκτική υποχώρηση. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 21: 618-629.

- Πλαδή, Μαρία. 2002. *Το ιδίωμα του Λιτοχώρου: Κοινωνιογλωσσική προσέγγιση*. Διδακτορική διατριβή. Τμήμα Φιλολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Πλαδή, Μαρία. 2008. *Διαλεκτικές συμπεριφορές σε παιδιά τυπικής ανάπτυξης στο Πυργί της Χίου και στο Λιτόχωρο Περίας: Γλωσσικές συμπεριφορές διαλεκτόφωνων παιδιών τυπικής ανάπτυξης σε εκπαιδευτικό περιβάλλον*. Μεταπτυχιακή εργασία. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Πολίτης, Περικλής & Ευάγγελος Κουρδής. 2016. Κοινωνιόλεκτοι σε ελληνικές τηλεοπτικές διαφημίσεις: Η περίπτωση της «γλώσσας των νέων». Στο Eleftheria Deltso & Maria Papadopoulou (επιμ.), *Changing Worlds and Signs of the Times: Selected Proceedings from the 10th International Conference of the Hellenic Semiotics Society*. Volos: The Hellenic Semiotics Society, 752-787.
- Πράτσου, Ραφαηλία. 2020. *Αγιασώτικη διάλεκτος και δημοτικό σχολείο: Στάσεις γονεών και εκπαιδευτικών*. Μεταπτυχιακή εργασία. Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής.
- Ράλλη, Αγγελική. 2003. Η διάλεκτος Κυδωνιών-Μοσχονησίων: Μια πρώτη προσέγγιση. *Πρακτικά Συνεδρίου 'Μυτιλήνη και Αϊβαλί: Μια Αμφίδρομη Σχέση στο Βορειοανατολικό Αιγαίο'*, 187-202.
- Ράλλη, Αγγελική. 2007. Η διάλεκτος Κυδωνιών-Μοσχονησίων: Πρώτη προσέγγιση. Στο Πασχάλης Κιτρομηλίδης & Παναγιώτης Μιχαηλάρης (επιμ.), *Μυτιλήνη και Αϊβαλί (Κυδωνίες): Μια αμφίδρομη σχέση στο βορειοανατολικό Αιγαίο*. Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, 187-202.
- Ράλλη, Αγγελική. 2011. Πρόλογος. *Patras Working papers in Linguistics 2*: i-xii. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών. Διαθέσιμο στο: <https://pasithee.library.upatras.gr/pwpl/article/view/71/76>.
- Ράλλη, Αγγελική. 2013. Ιταλογενή ρηματικά δάνεια στις νεοελληνικές διαλέκτους. *Patras Working Papers in Linguistics 3*: 9-25.
- Ράλλη, Αγγελική. 2015. Μορφολογική ποικιλία στην κοινή νεοελληνική και τις διαλέκτους. *Patras Working Papers in Linguistics 4*: 61-77. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών. Διαθέσιμο στο <https://pasithee.library.upatras.gr/pwpl/article/view/2296/2509>.
- Ράλλη, Αγγελική. 2017. *Λεξικό διαλεκτικής ποικιλίας Κυδωνιών, Μοσχονησίων και βορειοανατολικής Λέσβου*. Αθήνα: Ίδρυμα Ιστορικών Μελετών.

- Ράλλη, Αγγελική. 2019. Γλωσσική χαρτογράφηση: Ο ηλεκτρονικός διαλεκτικός άτλαντας της Λέσβου. Στο Γραμματική Κάρλα, Ιώ Μανωλέσσου & Νικόλαος Παντελίδης (επιμ.). *Λέξεις: Τιμητικός τόμος για την Χριστίνα Μπασέα-Μπεζεντάκου*. Αθήνα: Καρδαμίτσα, 433-453.
- Ράλλη, Αγγελική. 2022 [2005]. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ράλλη, Αγγελική & Βάσω Αλεξέλλη. 2019. Ο πρώτος ηλεκτρονικός διαλεκτικός χάρτης της Ελλάδας: Ο χάρτης της Λέσβου. Στο Ioanna Kappa & Marina Tzakosta (επιμ.), *Πρακτικά του 7^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων και Γλωσσολογικής Θεωρίας*, (Ρέθυμνο, 6-8 Οκτωβρίου 2016). Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών, 226-234.
- Ράλλη, Αγγελική, Μακρή, Βασιλική & Βασιλική Μουχτούρη. 2019. Η ενσωμάτωση των αγγλικών ουσιαστικών στον λόγο των Ελλήνων μεταναστών του Καναδά. Γλώσσα και μετανάστευση: η γλώσσα των Ελλήνων μεταναστών στον Καναδά. *Patras Working Papers in Linguistics* 5: 1-22.
- Ράλλη, Αγγελική, Μελισσαροπούλου, Δήμητρα & Θανάσης Τσιάμας. 2004. Φαινόμενα αναδιάρθρωσης του ονοματικού κλιτικού παραδείγματος στη μικρασιατική διάλεκτο των Κυδωνιών (Αϊβαλί) και Μοσχονησίων. *ΜΕΓ* 24: 568-579.
- Ράλλη, Αγγελική, Μελισσαροπούλου, Δήμητρα & Συμεών Τσολακίδης. 2007. Ο παρακείμενος στη νέα ελληνική και στις διαλέκτους: Παρατηρήσεις για τη μορφή και την εξέλιξή του. Θεσσαλονίκη: ΙΝΣ, *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 27: 361-372.
- Ράλλη, Αγγελική, Παπαζαχαρίου, Δημήτρης & Αθανάσιος Καρασίμος. 2010. Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων και η βάση δεδομένων GREED. Στο Mark Janse, Brian Joseph, Angela Ralli & Athanasios Karasimos (επιμ.), *Proceedings of the Fourth International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*. Patras: University of Patras, 7-15.
- Ράλλη, Αγγελική, Αλεξέλλη, Βάσω & Χαράλαμπος Τσιμπούρης. 2017α. Ο πρώτος ηλεκτρονικός διαλεκτικός άτλαντας στην Ελλάδα: Ο άτλαντας της Λέσβου. Στο Ιωάννα Κάππα & Μαρίνα Τζακώστα (επιμ.), *Πρακτικά του 7ου διεθνούς συνεδρίου νεοελληνικών διαλέκτων και γλωσσολογικής θεωρίας*. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης, 226-234.

- Ράλλη, Αγγελική, Αλεξέλλη, Βάσω & Χαράλαμπος Τσιμπούρης. 2017β. Ο ηλεκτρονικός διαλεκτικός άτλαντας της Λέσβου. *Πρακτικά του 2^{ου} EUROMED διεθνούς συνεδρίου*. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 308-315.
- Ricardo, David. 2002. *Αρχές πολιτικής οικονομίας και φορολογίας*. Μτφρ-επιμ. Νικηφόρος Σταματάκης. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Σακκάρης, Γεώργιος. 1940. Περί της διαλέκτου των Κυδωνιέων εν συγκρίσει προς τας Λεσβιακάς. *Μικρασιατικά Χρονικά* 3: 74-141.
- Σακελλαριάδης, Γεώργιος. 1976. Πάθη των άφωνων συμφώνων στα νεοελληνικά ιδιώματα. *Μνήμων* 6: 34-52.
- Σαλτίδου, Θεοδώρα. 2018. *Η "γλώσσα των νέων" ως υφολογικός πόρος όλων των ηλικιών στον λόγο τηλεοπτικών σειρών*. Διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.
- Σελλά-Μάζη, Ελένη. 2001. *Διγλωσσία και κοινωνία. Η κοινωνιογλωσσολογική πλευρά της διγλωσσίας: Η ελληνική πραγματικότητα*. Αθήνα: Προσκήνιο.
- Σταματογιαννοπούλου, Μαρία. 2015. Σύλλογοι και διαπραγματεύσεις του τοπικού στη Μυτιλήνη του Μεσοπολέμου: η ανακάλυψη της 'παράδοσης'. Στο Έφη Αβδελά, Χάρη Εξερτζόγλου, Χρήστος Λυριτζής (επιμ.), *Μορφές δημόσιας κοινωνικότητας στην Ελλάδα του 20ού αιώνα*. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης, 196-216.
- Στάμου, Αναστασία Γ. 2012. Αναπαραστάσεις της κοινωνιογλωσσικής πραγματικότητας στα κείμενα μαζικής κουλτούρας: Αναλυτικό πλαίσιο για την ανάπτυξη της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης. *Γλωσσολογία/Glossologia* 20: 19-38.
- Στάμου, Αναστασία. 2020. «Πόσο χρονών είμαι; Όσο μιλάω!»: Κριτική ανάλυση του τηλεοπτικού μυθοπλαστικού λόγου – Η περίπτωση των ηλικιακών ταυτοτήτων. Στο Σαλώμη Μπουκάλα & Αναστασία Γ. Στάμου (επιμ.), *Κριτική ανάλυση λόγου: (Από)δομώντας την ελληνική πραγματικότητα*. Αθήνα: Νήσος, 525-556.
- Στάμου Γ. Αναστασία & Κώστας Δ. Ντίνας. 2011. Γλώσσα και τοπικότητες: Η αναπαράσταση γεωγραφικών ποικιλιών στην ελληνική τηλεόραση. Στο Γρηγόριος Πασχαλίδης, Ελένη Χοντολίδου & Ιφιγένεια Βαμβακίδου (επιμ.), *Σύνορα, περιφέρειες, διασπορές*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 289-305.
- Στάμου, Γ. Αναστασία, Αρχάκης, Αργύρης & Περικλής Πολίτης. 2016. Γλωσσική ποικιλότητα και κριτικοί γραμματισμοί στον λόγο της μαζικής κουλτούρας:

- Χαρτογραφώντας το πεδίο. Στο Αναστασία Στάμου, Περικλής Πολίτης & Αργύρης Αρχάκης (επιμ.), *Γλωσσική ποικιλότητα και κριτικοί γραμματισμοί στον λόγο της μαζικής κουλτούρας: Εκπαιδευτικές προτάσεις για το γλωσσικό μάθημα*. Καβάλα: Σαΐτα, 13-55.
- Σταφίδας, Δημήτριος. 2014. *Τετράγλωσσο εικονογραφημένο λεξικό του αγιασώτικου ιδιώματος για παιδιά*. Μόναχο: χ.ε.
- Στεργέλλης, Αριστείδης. 2017. *Το γλωσσικό ιδίωμα του Πλωμαρίου. Μελέτη -συλλογή υλικού-αναδρομικό λεξιλόγιο*. Αθήνα: Σύνδεσμος Πλωμαριτών Αττικής «Βενιαμίν ο Λέσβιος».
- Συμεωνίδης, Χαράλαμπος. 1977. Παρατηρήσεις στα κύρια χαρακτηριστικά των βόρειων νεοελληνικών ιδιωμάτων. *Πρακτικά του Α' συμποσίου γλωσσολογίας του βορειοελλαδικού χώρου (Ηπειρος-Μακεδονία-Θράκη) (28-30 Απριλίου 1976)*. Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου (Ι.Μ.Χ.Α.), 63-71.
- Συμεωνίδης, Χαράλαμπος. 1983. Το άρθρο ι των βόρειων νεοελληνικών ιδιωμάτων. *Πρακτικά του Β' συμποσίου γλωσσολογίας του βορειοελλαδικού χώρου(Ηπειρος-Μακεδονία-Θράκη) (13-15 Απριλίου 1978)*. Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου (Ι.Μ.Χ.Α.), 329-343.
- Ταστάνη, Νίκη. 1998. *Λεξικό του γλωσσικού ιδιώματος Παρακοίλων*. Καλλονή: Δήμος Καλλονής.
- Τζακώστα, Μαρίνα. 2014. Οι γλωσσικές ποικιλίες στην ελληνική πρωτοβάθμια εκπαίδευση: Σκέψεις και προβληματική για τον σχεδιασμό ενός προγράμματος διδασκαλίας. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 34: 422-430.
- Τζακώστα, Μαρίνα. 2019. «Μια φορά κι έναν καιρό ήταν οι διάλεκτοι»: Μύθοι και πραγματικότητες σχετικά με τη χρήση και τον ρόλο των νεοελληνικών γεωγραφικών διαλέκτων. *Revista de Estudos Hellenicos -Το Ελληνικό Βλέμμα* 6: 33-41.
- Τζακώστα, Μαρίνα. 2022. Γλώσσα, κοινωνία και διάλεκτος. Στο Διονύσης Γούτσος & Σπυριδούλα Μπέλλα (επιμ.), *Κοινωνιογλωσσολογία*. Αθήνα: Gutenberg, 107-132.
- Τζακώστα, Μαρίνα & Ελευθερία Μπετεινάκη. 2018α. «Κουλαντρίζοντας τσι διαλέκτους στο σχολειό»: Η κρητική διάλεκτος ως εργαλείο γλωσσικής διδασκαλίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. *Revistade Estudos Hellenicos* 4:1-14.

- Τζακώστα, Μαρίνα & Ελευθερία Μπετεινάκη. 2018β. Η κρητική διάλεκτος ως εργαλείο γλωσσικής διδασκαλίας και πολιτισμικής αφύπνισης. Στο Μηνάς Σαματάς, Δημήτρης Μυλωνάκης, Μανώλης Δαφέρμος & Ανδρέας Καστελλάκης (επιμ.), *Η Κρήτη στον 21ο αιώνα: Προβλήματα, προκλήσεις, προοπτικές*. Αθήνα: Πεδίο, 72-90.
- Τζακώστα, Μαρίνα & Ελευθερία Μπετεινάκη. 2019. Στάσεις φοιτητών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με τη χρήση και τη διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στο σχολείο. Στο Αγγελική Ράλλη, Παναγιώτης Μπάρκας, Brian Joseph & Σταύρος Μπόμπολας (επιμ.), *Πρακτικά του 8^{ου} διεθνούς συνεδρίου νεοελληνικής διαλεκτολογίας και γλωσσολογικής θεωρίας*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών & Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων, 339-355.
- Τζακώστα, Μαρίνα & Δημήτρης Σημίρης. 2021. Θέτοντας τα όρια μεταξύ των γλωσσών και διαλέκτων. Αναρτημένη ανακοίνωση στο 9^ο διεθνές συνέδριο νεοελληνικής διαλεκτολογίας και γλωσσολογικής θεωρίας. Λεωνίδιο: Αρχεϊόν Τσακωνιάς.
- Τζάρτζανος, Αχιλλέας. 1909. *Περί της συγχρόνου θεσσαλικής διαλέκτου*. Αθήνα: Π. Α. Πετράκου [επαναδημοσιευμένη στο *Ελληνική Διαλεκτολογία* 1 1989].
- Τζιτζιλής, Χρήστος. 2000. Νεοελληνικές διάλεκτοι και νεοελληνική διαλεκτολογία. Στο Αναστάσιος-Φοίβος Χριστίδης, Μαρία Αραποπούλου & Γιάννα Γιαννουλοπούλου (επιμ.), *Η ελληνική γλώσσα και οι διάλεκτοί της*. Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ. & Κ.Ε.Γ., 15-22.
- Τζιτζιλής, Χρήστος. 2001. Νεοελληνικές διάλεκτοι και νεοελληνική διαλεκτολογία. Στο Αναστάσιος-Φοίβος Χριστίδης & Μαρία Αραπαπούλου (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη Γλώσσα*, 168-174. Διαθέσιμο στο <https://www.greek-language.gr>.
- Τζιτζιλής, Χρήστος. Υπό Έκδοση. *Οι Νεοελληνικές διάλεκτοι: Εισαγωγή*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών Τριανταφυλλίδη.
- Τριανταφυλλίδης, Μανώλης. 1993 [1938]. *Νεοελληνική γραμματική: Ιστορική εισαγωγή*. Αθήνα. Επανεκδοση ως 3ος τόμος του *Άπαντα* [Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανώλη Τριανταφυλλίδη].
- Τσάκωνα, Βίλλυ. 2004. *Το χιούμορ στον γραπτό αφηγηματικό λόγο: Γλωσσολογική προσέγγιση*. Διδακτορική διατριβή. Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο.

- Τσάκωνα, Βίλλυ (επιμ.). 2007. *Γλωσσάρι κοινωνιογλωσσολογίας: Διγλωσσοποίηση του 'A glossary of Sociolinguistics' του Peter Trudgill*. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Τσάκωνα, Βίλλυ. 2013. *Η κοινωνιογλωσσολογία του χιούμορ: Θεωρία, λειτουργίες και διδασκαλία*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Τσάκωνα, Βίλλυ & Αργύρης Αρχάκης. 2022. Γλώσσα και ταυτότητα. Στο Διονύσης Γούτσος & Σπυριδούλα Μπέλλα (επιμ.), *Κοινωνιογλωσσολογία*. Αθήνα: Gutenberg, 233-266.
- Τσάμη, Βάσια. 2018. *Κείμενα μαζικής κουλτούρας και γλωσσική ποικιλότητα: Κριτική ανάλυση και ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού*. Διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Τσάμη, Βάσια, Παπαζαχαρίου, Δημήτρης, Φτερνιάτη, Άννα και Αργύρης Αρχάκης, 2016. Η πρόσληψη της γλωσσικής ποικιλότητας σε κείμενα μαζικής κουλτούρας από μαθητές της Ε' και Στ' Δημοτικού. Στο Eleftheria Deltsou & Maria Papadopoulou (επιμ.), *Changing Worlds & Signs of the Times (Selected Proceedings from the 10th International Conference of the Hellenic Semiotics Society)* (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, 4-6 Οκτωβρίου 2013). Βόλος: Ελληνική Σημειωτική Εταιρία, 664-675.
- Τσιμπούρης, Χαράλαμπος, Μπόμπολας, Σταύρος, Παπαναγιώτου, Χρήστος, Χαιρετάκης, Γιώργος, Αλεξέλλη, Βάσω & Αγγελική Ράλλη. 2019. Ένα πολυτροπικό σύστημα αρχειοθέτησης και διαχείρισης τεκμηρίων για τη γλώσσα των Ελλήνων μεταναστών του Καναδά. *Patras Working Papers in Linguistics* 5:103-119.
- Τσιπλάκου Σταυρούλα. 2004. Στάσεις απέναντι στη γλώσσα και γλωσσική αλλαγή: Μια αμφίδρομη σχέση; Στο Γεωργία Κατσιμαλή, Αλέξης Καλοκαιρινός, Έλενα Αναγωστοπούλου & Ιωάννα Κάππα (επιμ.), *Πρακτικά του 6ου διεθνούς συνεδρίου Ελληνικής γλωσσολογίας/Proceedings of the 6th International Conference on Greek Linguistics*, Rethymno: Linguistics Lab. CD-Rom.
- Τσιπλάκου, Σταυρούλα. 2007. Γλωσσική ποικιλία και κριτικός εγγραμματισμός: Συσχετισμοί και παιδαγωγικές προεκτάσεις. Στο Ηλίας Γ. Ματσαγγούρας (επιμ.), *Σχολικός εγγραμματισμός: Λειτουργικός, κριτικός και επιστημονικός*. Αθήνα: Γρηγόρη, 466-511.
- Τσιπλάκου, Σταυρούλα. 2009. Γλωσσική εναλλαγή, ανταγωνιστικές πρακτικές και διαγλώσσα - ακόμα μια διάσταση του Κυπριακού. Στο Γεώργιος Γιαννάκης,

- Μαρία Μπαλτατζάνη, Γιώργος Ξυδόπουλος, Αναστάσιος Τσαγγαλίδης (επιμ.), *Πρακτικά του δού διεθνούς συνεδρίου Ελληνικής γλωσσολογίας*. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 1195-1209.
- Τσιπλάκου, Σταυρούλα. 2016. 'Ακίνδυνη' εναλλαγή κωδίκων και διαγλωσσικότητα: It's complicated. *Επιστήμες της Αγωγής* (Θεματικό Τεύχος 2015): 140-160.
- Τσιπλάκου, Σταυρούλα. 2017. Αστικά γλωσσικά τοπία και διάλεκτοι: Χώροι της Λευκωσίας. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 37: 727-746.
- Τσιπλάκου, Σταυρούλα. 2022. Εναλλαγή γλωσσών. Στο Διονύσης Γούτσος & Σπυριδούλα Μπέλλα (επιμ.), *Κοινωνιογλωσσολογία*. Αθήνα: Gutenberg, 429-461.
- Τσιπλάκου, Σταυρούλα & Ξένια Χατζηιωάννου. 2010. Η διδασκαλία της γλωσσικής ποικιλότητας: Μια διδακτική παρέμβαση. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 30: 617-629.
- Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Νικολέττα & Εμίλ Θεοδωρόπουλος. 2015. Η χρήση διαλεκτικών ποικιλιών στις σύγχρονες διαφημίσεις-ιδεολογικές προεκτάσεις. Στο Μαρίνα Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Gutenberg, 67-94.
- Τσιτσιπής, Λουκάς. 1983. Η εθνολογία της γλώσσας: Θεωρητικά και μεθοδολογικά προβλήματα με παραδείγματα από την αρβανίτικη κοινότητα. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 50: 3-19.
- Τσιτσιπής, Λουκάς. 2001α. Στάσεις απέναντι στη γλώσσα. Στο Αναστάσιος-Φοίβος Χριστίδης & Μαρία Θεοδωροπούλου (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 78-80.
- Τσιτσιπής, Λουκάς. 2001β. Γλωσσική συρρίκνωση. Στο Αναστάσιος-Φοίβος Χριστίδης & Μαρία Θεοδωροπούλου (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 81-83.
- Τσοκαλίδου, Ρούλα. 2008. Η εναλλαγή κωδικών: Μια δυναμική και πολυδιάστατη διγλωσσική πρακτική. Στο Ρούλα Τσοκαλίδου και Σοφρώνης Χατζησαββίδης, (επιμ.), *Κοινωνιογλωσσικές αναζητήσεις: Ερευνητικά δεδομένα*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 245-264.
- Τσοκαλίδου, Ρούλα. 2012. *Χώρος για δύο: Θέματα διγλωσσίας και εκπαίδευσης*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός.

- Τσοκαλίδου, Ρούλα. 2015. Διγλωσσία και εκπαίδευση: Από τη θεωρία στην πράξη και στην κοινωνική δράση. Στο Γεώργιος Ανδρουλάκης (επιμ.), *Μελέτες αφιερωμένες στον καθηγητή Ναπολέοντα Μήτση*. Αθήνα: Gutenberg, 387-398.
- Τσοκαλίδου, Ρούλα. 2017. *Si Da Yes! Πέρα από τη διγλωσσία προς τη διαγλωσσικότητα/Beyond bilingualism to translanguaging*. Αθήνα: Gutenberg.
- Τσοκαλίδου, Ρούλα & Κωνσταντίνος Κουτούλης. 2016. Η διαγλωσσικότητα στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα: Μια πρώτη διερεύνηση. *Επιστήμες της Αγωγής* (Θεματικό Τεύχος 2015): 161-181.
- Τσολακίδης, Συμεών, Ράλλη, Αγγελική & Παναγιώτης Παππάς. 2019. Η κατανομή και η χρήση της άτονης συλλαβικής αύξησης στη νέα ελληνική των Ελλήνων μεταναστών στον Καναδά. *Patras Working Paper in Linguistics* 5: 37-49.
- Τσόκαρου-Μητσιώνη, Ευστρατία. χ.χ. *Έγ(ι)τσενά τα έρμα τα χρόνια: Απ' το ημερολόγιο μιας εξόριστης*. Αθήνα: χ.ε.
- Τσόκαρου-Μητσιώνη, Ευστρατία. 2001. *Τα θηριά βάλαν του τυμάρντον*. Αθήνα: Gustavi Schade.
- Τσόκαρου-Μητσιώνη, Ευστρατία. 2005. *Μια φουρά τση έναν τσηρό... Αγιάσσοσ*. Μυτιλήνη: χ.ε.
- Υπουργική Απόφαση Υπ.Ε.Π.Θ. αρ. 21072Α/Γ2/13-03-2003 (Φ.Ε.Κ. 303Β) «Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) Δημοτικού-Γυμνασίου: α) Γενικό Μέρος β) Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. Ελληνικής Γλώσσας, Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας, Εικαστικών, Σπουδών Θεάτρου, Θρησκευτικών, Ιστορίας, Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, Μαθηματικών, Μελέτης Περιβάλλοντος».
- Υπουργική Απόφαση Υπ.Ε.Π.Θ. αρ. 21072Β/Γ2/13-03-2003 (Φ.Ε.Κ. 304Β) «Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) Δημοτικού-Γυμνασίου: Μουσικής, Ξένων Γλωσσών, Οικιακής Οικονομίας, Πληροφορικής, Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού, Τεχνολογίας, Φυσικών Επιστημών (Βιολογίας, Γεωλογίας, Γεωγραφίας, Ερευνώ το Φυσικό Κόσμο, Φυσικής, Χημείας) Φυσικής Αγωγής, Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) Προσχολικής Αγωγής, Προγράμματα Σχεδιασμού και ανάπτυξης διαθεματικών δραστηριοτήτων (Ευέλικτη Ζώνη, Αγωγή Υγείας, Ολυμπιακή Παιδεία,

- Περιβαλλοντική Εκπαίδευσης) και Παράρτημα: Οδηγίες προς τους συγγραφείς των σχολικών βιβλίων, Προδιαγραφές σχολικών βιβλίων».
- Φόρης, Βασίλειος. 1956. *Το αρσενικό άρθρο «ι» στα βόρεια ιδιώματα*. Κοζάνη: χ.ε.
- Φραγκουδάκη, Άννα. 1999. *Γλώσσα και ιδεολογία: Κοινωνιολογική προσέγγιση της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Φτερνιάτη, Άννα, Τσάμη, Βάσια & Αργύρης Αρχάκης. 2016. Τηλεοπτικές διαφημίσεις και γλωσσική ποικιλότητα: Προτάσεις κριτικής γλωσσικής διδασκαλίας. *Προσχολική και Σχολική Εκπαίδευση* 4(1): 85-100.
- Χαραλαμπίδης, Αγαθοκλής. 1980. *Φωνολογική ανάλυση της τσακωνικής διαλέκτου*. Διδακτορική διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Χατζηγιάνης, Στράτος. 1983α. *Αθλουγές (πεζά γραμμένα στο μυτιληνιό γλωσσικό ιδίωμα)*. Αθήνα: χ.ε.
- Χατζηγιάνης, Στράτος. 1983β. *Ιδιωματικές λέξεις της Λέσβου: Μελέτη*. Αθήνα: χ.ε..
- Χατζημιχαλάκης, Περικλής. 1995. *Αντισισιώτικα, λαογραφικά, πολιτιστικά, γλωσσολογικά*. Καλλιθέα: χ.ε.
- Χατζησαββίδης, Σωφρόνης. 1985. *Φωνολογική ανάλυση της ποντιακής διαλέκτου: ιδίωμα της Ματσούκας*. Διδακτορική διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Χατζηδάκη, Ασπασία. 2022. Γλωσσική επαφή. Στο Διονύσης Γούτσος & Σπυριδούλα Μπέλλα (επιμ.), *Κοινωνιογλωσσολογία*. Αθήνα: Gutenberg, 396-428.
- Χατζιδάκις, Γεώργιος. 1905-1907. *Μεσαιωνικά και νέα ελληνικά*. Τ.1-2. Αθήνα: Σακελλάριος.
- Χατζιδάκις, Γεώργιος. 1991 [1915]. *Ακαδημεικά αναγνώσματα: Γενική γλωσσική*. χ.τ: Εκδ. «Φιλολογικόν» Β. Γ. Βασιλείου.
- Χατζησαββίδης, Σωφρόνης. 1985. *Φωνολογική ανάλυση της ποντιακής διαλέκτου: Ιδίωμα της Ματσούκας*. Διδακτορική διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Χοντολίδου, Ελένη. 1999. Εισαγωγή στην έννοια της πολυτροπικότητας. *Γλωσσικός Υπολογιστής* 1 (1): 115-117.
- Χριστίδης, Αναστάσιος-Φοίβος. 2001. Γλωσσική ομοιογένεια-Γλωσσική ποικιλομορφία. Στο Αναστάσιος-Φοίβος Χριστίδης & Μαρία Αραποπούλου (επιμ.) *Γλώσσα-γλώσσες στην Ευρώπη*. Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ. & Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 15-18, 61-64 (γαλλικό κείμενο).

- Χριστοπούλου, Κατερίνα. 2016. *Μια λεξιλογική προσέγγιση στο περιθωριακό λεξιλόγιο της νέας ελληνικής*. Διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Χρούμπ, Κλεωνάντα. 2021. Το ιδίωμα της Αγιάσου: γλωσσικές στάσεις των ομιλητών του. Μεταπτυχιακή εργασία. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Ψάλτης, Σταμάτης. 1905. *Θρακικά ή μελέτη περί του γλωσσικού ιδιώματος της πόλεως Σαράντα Εκκλησιών*. Αθήνα: Βιβλιοθήκη Μαρασλή.
- Ψυχάρης, Γιάννης. 1905. *Το ταξίδι μου*. Αθήνα: Εστία.

Ξενόγλωσση

- Adami, Elisabetta. 2016. Multimodality. Στο Ofelia Garcia, Nelson Flores & Massimiliano Spotti (επιμ.), *Oxford Handbook of Language and Society*. Oxford: Oxford University Press, 451-472.
- Adler, Patricia & Peter Adler. 1987. *Membership roles in field research: Qualitative Research Methods Series. Vol. 6*. Newbury Park, CA: Sage.
- Agha, Asif. 1998. Stereotypes and registers in honorific language. *Language in Society* 27 (2): 151-193.
- Agha, Asif. 2004. Registers of Language. Στο Alessandro Duranti (επιμ.), *A Companion to Linguistic Anthropology*. Oxford & New York: Blackwell, 23-45.
- Agha, Asif. 2007. *Language and Social Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Agheyisi, Rebecca & Joshua Fishman. 1970. Language attitude studies: A brief survey of methodological approaches. *Anthropological Linguistics* 12 (5):137-157.
- Albarracin, Dolores & Sharon Shavitt. 2018. Attitudes and attitude change. *Annual Review of Psychology* 69: 299-327.
- Allport, Gordon-Willard. 1935. Attitudes. Στο Carl Murchison (επιμ.), *Handbook of Social Psychology*. Worcester, MA: Clark University Press, 798-844.
- Allport, Gordon-Willard. 1954. *The Nature of Prejudice*. Cambridge, Mass: Addison-Wesley Publishing Company.
- Alter, Adam & Daniel M. Oppenheimer. 2009. Uniting the tribes of fluency to form a metacognitive nation. *Personality and Social Psychology Review* 13: 219–235.

- Androutsopoulos, Jannis. 2015. Networked multilingualism: Some language practices on Facebook and their implications. *International Journal of Bilingualism* 19(2): 185-205.
- Androutsopoulos, Jannis & Alexandra Georgakopoulou. 2003. Discourse constructions of youth identities: Introduction. Στο Jannis Androutsopoulos & Alexandra Georgakopoulou (επιμ.), *Discourse Constructions of Youth Identities*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1-25.
- Alvanoudi, Angeliki. 2017. Language contact, borrowing and code switching: A case study of Australian Greek. *Journal of Greek Linguistics*: 1-42.
- Alvanoudi, Angeliki. 2018. *Modern Greek in Diaspora: An Australian Perspective*. Cham: Palgrave Pivot.
- Appel, Rene & Peter Muysken. 1987. *Language Contact and Bilingualism*. London: Edward Arnold.
- Aravossitas, Themistoklis. 2016. *The Hidden Schools: Mapping Greek Heritage Language Education in Canada*. Διδακτορική διατριβή. University of Toronto.
- Archakis, Argiris, Lampropoulou, Sofia, Tsakona, Villy & Vasia Tsami. 2014. Linguistic varieties in style: Humorous representation in greek mass culture texts. *Discourse, Context & Media* 3 (1): 46-55.
- Archakis, Argiris, Lampropoulou, Sofia, Tsakona, Villy & Vasia Tsami. 2015. Style and humour in greek mass culture texts. Στο Dorota Brzozowska and Władysław Chłopicki (επιμ.), *Culture's Software: Communication Styles*. Newcastle Upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 16-38.
- Arvaniti, Amalia. 2010. Linguistic practices in Cyprus and the emergence of Cypriot Standard Greek. *Mediterranean Language Review* 17: 15-45.
- Attardo, Salvatore. 1994. *Linguistic Theories of Humor*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Attardo, Salvatore. 2001. *Humorous Texts: A Semantic and Pragmatic Analysis*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Attardo, Salvatore. 2009. A commentary on Antonopoulou and Nikiforidou. Στο Geert Brone & Jeroen Vandaele (επιμ.), *Cognitive poetics: Goals, Gains and Gaps*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 315-317.
- Atkinson, David & Máiréad Moriarty. 2012. 'There's no excuse. Speak Catalan!': The marketing of language acquisition to mobility students. *International Journal of Applied Linguistics* 22: 189-204.

- Auer, Peter. 1995. The pragmatics of code-switching: A sequential approach. Στο Lesley Milroy & Pieter Muysken (επιμ.), *One Speaker, Two Languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 115-135.
- Auer, Peter. 2010. Code-switching/mixing. Στο Ruth Wodak, Barbara Johnstone & Paul E. Kerswill (επιμ.), *The Sage Handbook of Sociolinguistics*. London: Sage, 460-478.
- Auer, Peter, Hinskens, Frans & Paul Kerswill. 2005. The study of dialect convergence and divergence: Conceptual and methodological considerations. Στο Peter Auer, Frans Hinskens & Paul Kerswill (επιμ.), *Dialect Change: Convergence and Divergence in European Languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 1- 48.
- Backhaus, Peter. 2007. *Linguistic Landscapes: A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Bainbridge, William-Sims. 2001. Attitudes and Behavior. Στο Rajend Mesthrie (επιμ.), *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*. Amsterdam: Elsevier, 6-10.
- Baker, Colin. 1992. *Attitudes and Language*. Clevedon, Bristol and Adelaide: Multilingual Matters.
- Bakhtin, M. Mikhail. 1981. *The Dialogic Imagination: Four Essays by M.M. Bakhtin*. Austin: University of Texas Press.
- Baldwin, James-Mark. 1901-1905. *Dictionary of Philosophy and Psychology* (3 vols). New York: Macmillan.
- Bamberg, Michael. 1997. Positioning between structure and performance. *Journal of Narrative and Life History* 7 (1-4): 335-342.
- Barthes, Roland. 1964. Éléments de sémiologie. *Communications* 4: 91-135.
- Bayley, Kenneth D. 1987. *Methods of Social Research*. London: The Free Press.
- Benmamoun, Elabbas, Montrul, Silvina & Maria Polinsky. 2013. Heritage languages and their speakers: Opportunities and challenges for linguistics. *Theoretical Linguistics* 39(3-4): 129-181.
- Bergvall, Victoria. L. 1999. Toward a comprehensive theory of language and gender. *Language in Society* 28(2): 273-293.
- Bergvall, Victoria, Bing, Janet M. & Alice Freed. 1996. The question of questions: Beyond binary thinking. Στο Victoria Bergvall, Janet M. Bing & Alice Freed (επιμ.), *Rethinking Language and Gender Research: Theory and Practice*. London: Longman, 1-30.

- Besnier, Niko. 1990. Language and affect. *Annual Review of Anthropology* 19: 419-451.
- Biernacki, Patrick & Dan Waldorf. 1981. Snowball Sampling: Problems and Techniques of Chain Referral Sampling. *Sociological Methods & Research* 10: 141-163.
- Blackwood, Robert & Stefania Tufi. 2015. *The Linguistic Landscape of the Mediterranean French and Italian Coastal Cities*. Palgrave Macmillan.
- Blackwood, Robert J., Lanza Elizabeth & Hirut Woldemariam (επιμ.) 2016. *Negotiating and Contesting Identities in Linguistic Landscapes*. London: Bloomsbury Academic.
- Blanchet, Philippe & Nigel Armstrong. 2006. The sociolinguistic situation of contemporary dialects of French in France today: An overview of recent contributions on the dialectalisation of Standard French. *French Language Studies* 16: 251-275.
- Block, David. 2014. *Social Class in Applied Linguistics*. Oxford: Routledge.
- Block, David. 2018. What on earth is language commodification? Στο Barbara Schmenk, Stephan Breidbach & Lutz Küster (επιμ.), *Slogonization in Language Education Discourse: Conceptual Thinking in the Age of Academic Marketization*. Bristol: Multilingual Matters, 121-141.
- Blom, Jan-Peter & John Gumperz. 1972. Social meaning in linguistic structures: Code switching in Northern Norway. Στο John Gumperz & Dell Hymes (επιμ.), *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 407-434.
- Blommaert, Jan. 2013 *Ethnography, Superdiversity and Linguistic Landscapes: Chronicles of Complexity*. Bristol: Multilingual Matters.
- Blommaert, Jan. 2015. Commentary: Superdiversity old and new. *Language and Communication* 44: 82-88.
- Blommaert, Jan. 2016. The conservative turn in linguistic landscape studies. *Tilburg Papers in Culture Studies* 156.
https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/32302244/TPCS_156_Blommaert.pdf.
- Blommaert, Jan & Albert Backus. 2013. Superdiverse repertoires and the individual. Στο Ingrid de Saint-Georges & Jean-Jacques Weber (επιμ.), *Multilingualism and Multimodality*. Rotterdam: Sense Publishers, 11-32.

- Blommaert, Jan. & Anna De Fina. 2016. Chronotopic identities: On the time-space organization of who we are. *Tilburg Papers in Culture Studies* 153. <https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/chronotopic-identities-on-the-timespace-organization-of-who-we-ar>
- Blommaert, Jan & Ico Maly. 2014. Ethnographic linguistic landscape analysis and social change: A case study. *Tilburg Papers in Culture Studies* 100. https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/30402167/TPCS_100_Blommaert_Maly.pdf.
- Blommaert, Jan & Ico Maly. 2019. Invisible lines in the online-offline linguistic landscape. *Tilburg Papers in Culture Studies* 223. https://www.tilburguniversity.edu/sites/default/files/download/TPCS_223_Blommaert-Maly.pdf.
- Blommaert, Jan & Ben Rampton. 2011. Language and superdiversity. *Diversities* 13(1): 1-21.
- Blommaert, Jan & Jef Verschueren. 1998. The role of language in European nationalist ideologies. *Pragmatics* 2(3): 355-375.
- Bogardus, Emory-Stephen. 1931. *Fundamentals of Social Psychology*. 2^η έκδοση. New York: Century.
- Bolton, Kingsley, Botha, Werner & Siu-Lun Lee. 2020. Linguistic landscapes and language contact. Στο Raymond Hickey (επιμ.), *The Handbook of Language Contact*. Wiley Blackwell: Blackwell Publishing Ltd., 281-300.
- Bourdieu, Pierre. 1977. The economics of linguistic exchanges. *Social Science Information* 16(6): 645-646.
- Bourdieu, Pierre. 1982. *Ce que Parler Veut Dire*. Paris: Fayard.
- Bourdieu, Pierre. 1991. *Language and Symbolic Power*. Cambridge, MA.: Harvard University Press.
- Bowie, David. 2010. The ageing voice: Changing identity over time. Στο Carmen Llamas & Dominic Watt (επιμ.), *Language and Identities*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 55-66.
- Bowie, David. 2011. Aging and sociolinguistic variation. Στο Anna Duszak & Urszula Okulska (επιμ.), *Language Culture and the Dynamics of Age*. Berlin: de Gruyter, 29-51.

- Bowcher, Wendy & Jennifer Yameng Liang. 2013. Chinese tourist site entry tickets: Intersemiotic complementarity in an ecosocial process. *Social Semiotics* 23: 385-408.
- Braun, Virginia & Victoria Clarke. 2006. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3: 77-101.
- Brito, Ashleigh. 2016. *Multilingualism and Mobility: A Linguistic Landscape Analysis of Three Neighborhoods in Malmö, Sweden*. Μεταπτυχιακή εργασία. Lund University.
- Britto, Francis. 1986. *Diglossia: A Study of Theory with Application to Tamil*. Washington, DC: Georgetown University Press.
- Bruckert, Laetitia, Bestelmeyer, Patricia, Latinus, Marianne, Rouger, Julien, Charest, Ian, Rousselet, Guillaume A., Kawahara, Hideki & Pascal Belin. 2010. Vocal attractiveness increases by averaging. *Current Biology* 20(2): 116-120.
- Busch, Brigitta. 2012. The linguistic repertoire revisited. *Applied Linguistics* 33 (5): 503-523.
- Cameron, Richard. 2011. Aging, age and sociolinguistics. Στο Manuel Diaz-Campos (επιμ.), *The Handbook of Hispanic Sociolinguistics*. Oxford: Wiley, 207-229.
- Campbell, Lyle & Martha Muntzel. 1989. The structural consequences of language death. Στο Nancy C. Dorian, (επιμ.), *Investigating Obsolescence*. Cambridge: Cambridge University Press, 181-196.
- Canakis, Costas, Kantsa, Venetia & Kostas Yannakopoulos. (επιμ.). 2010. *Language and Sexuality: (ThroughAnd) Beyond Gender*. Newcastle Upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Canakis, Costas. 2016. Snapshots of the Balkans through ethnographic investigation of the linguistic landscape. *Punctum* 2(2): 24-65.
- Canakis, Costas. 2017. The linguistic landscape of Stadiou Street in Athens: An ethnographic approach to the linguistic appropriation of contested space. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 37:165-180.
- Canakis, Costas. 2018. Contesting identity in the linguistic landscape of Belgrade: An ethnographic approach. *BELLS-Belgrade English Language and Linguistics Studies* 10: 229-258.
- Canakis, Costas. 2021. Indexing chronotopes: An ethnographic approach of the changing linguistic landscape of Mytilene. Στο Θεόδωρος Μαρκόπουλος, Χρήστος Βλάχος, Αργύρης Αρχάκης, Δημήτρης Παπαζαχαρίου, Γεώργιος Ι.

- Ξυδόπουλος & Άννα Ρούσσου (επιμ.), *Πρακτικά του 14ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας. Πανεπιστήμιο Πατρών*, 221-236.
- Canakis, Costas. Υπό έκδοση. Attitudes to language. *Brill Encyclopedia of Greek Language and Linguistics*.
- Cantril, Hadley. 1934. Attitudes in the making. *Understanding the Child* 4: 13-15.
- Cargile, Aaron-Castelan. 2018. Language attitudes. Στο Young Yun Kim (επιμ.), *The International Encyclopedia of Intercultural Communication*. Vol. 1 Chichester: John Wiley & Sons, Inc., 1-5.
- Chambers, Jack. K. 1995. *Sociolinguistic Theory: Linguistic Variation and its Social Significance*. Oxford: Blackwell.
- Chambers, Jack. K. & Peter Trudgill. 1980. *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chave, Ernest-John. 1928. A new type scale for measuring attitudes. *Religious Education* 23: 364-369.
- Cheshire, Jenny. 1978. Present tense verbs in reading English. Στο Peter Trudgill (επιμ.), *Sociolinguistic Patterns in British English*. London: Arnold, 52-68.
- Cheshire, Jenny. 2005. Age and generation-specific use of language. Στο Ulrich Ammon, Norbert Dittmar, Klaus Mattheier & Peter Trudgill, (επιμ.), *Sociolinguistics: An Introductory Handbook of the Science of Language and Society*. Berlin: Walter de Gruyter, 1552-1563.
- Christian, Donna. 1979. *Language Arts and Dialect Differences*. New York: Center for Applied Linguistics.
- Clarke, Victoria & Virginia Braun. 2017. Thematic analysis. *The Journal of Positive Psychology* 12(3): 297-298.
- Condoravdi, Cleo & Paul Kiparsky. 2001. Clitics and clause structure. *Journal of Greek Linguistics* 2: 1-40.
- Contosopoulos, Nicholas. 1983-1984. La Grèce du τί et la Grèce du ίντα. *Glossologia* 2-3:149-162.
- Coulmas, Florian. 1992. *Language and Economy*. Oxford: Blackwell.
- Coulmas, Florian. 2013. *Sociolinguistics: The Study of Speakers' Choices*. 2^η έκδοση. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coupland, Nikolas. 2004. Age in social and sociolinguistic theory. Στο Jon F. Nussbaum & Justine Coupland (επιμ.), *Handbook of Communication and Aging Research*. 2^η έκδοση. London: Routledge, 69-90.

- Coupland, Nikolas. 2012. Bilingualism on display: The framing of Welsh and English in Welsh public spaces. *Language in Society* 41: 1-27.
- Coupland, Nikolas & Justine Coupland. 2001. Language, ageing and ageism. Στο W. Peter Robinson & Howard Giles (επιμ.), *The New Handbook of Language and Social Psychology*. Oxford: Wiley, 465-486.
- Coupland, Nikolas & Adam Jaworski. 1997. *Sociolinguistics: A Reader*. New York: Macmillan.
- Coupland, Nikolas & Peter Garrett. 2010. Linguistic landscapes, discursive frames and metacultural performance: The case of Welsh Patagonia. *International Journal of the Sociology of Language* 205: 7-36.
- Cordeiro, Maria Joao. 2011. Portuguese 'to go': Language representations in tourist guides. *Language and Intercultural Communication* 11: 377-388.
- Covarrubias Acosta, Adela. 2021. The importance of recognizing ghost speakers in linguistic revitalization projects: Experience with San Bartolo Yautepec Zapotec. *Anales de Antropología* 55(2): 23-35.
- Crawford, L. Elizabeth. 2009. Conceptual metaphors of affect. *Emotion Review* 1: 129-139.
- Crystal, David. 2000. *Language Death*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, David. 2001. *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, David. 2008 [1980]. *A Dictionary of Linguistics & Phonetics*. 6^η έκδοση. Malden, MA: Blackwell.
- Danet, Brenda. 2001. *Cyberpl@y: Communicating Online*. Oxford: Berg.
- Day, Richard. 1982. Children's attitudes toward language. Στο Ellen Bouchard Ryan & Howard Giles (επιμ.), *Attitudes Toward Language Variation: Social and Applied Contexts*. London: Edward Arnold, 116-131.
- Deprez, Kas & Yves Persoons. 1987. Attitude. Στο Ulrich Ammon, Norbert Dittmar & Klaus Mattheier (επιμ.). *Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society*. Berlin/New York: de Gruyter. 1: 125-132.
- Dorian, Nancy C. 1977. The problem of the semi-speaker in language death. *Linguistics* 15(191): 23-32.
- Dorian, Nancy C. 1980. Language shift in community and individual: The phenomenon of the laggard semi-speaker. *International Journal of the Sociology of Language* 25: 85-94.

- Dorian, Nancy C. 1981. *Language Death: The Life Cycle of a Scottish Gaelic Dialect*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Dovidio, John & Agata Gluszek. 2012. Accent, nonverbal behavior, and intergroup bias. Στο Howard Giles (επιμ.), *The Handbook of Intergroup Communication*. New York: Routledge, 87-99.
- Dragojevic, Marko. 2018. Language attitudes. Στο Howard Giles & Jake Harwood (επιμ.), *Oxford Research Encyclopedia of Intergroup Communication*. Vol. 2. New York: Oxford University Press, 179-192.
- Dragojevic, Marko & Howard Giles. 2016. I don't like you because you're hard to understand: The role of processing fluency in the language attitudes process. *Human Communication Research* 42(3): 396-420.
- Dragojevic Marko, Fasoli Fabio, Cramer Jennifer & Tamara Rakić. 2020. Toward a century of language attitudes research: Looking back and moving forward. *Journal of Language and Social Psychology* 40(1): 60-79.
- Duchêne, Alexandre & Monica Heller. 2012. Multilingualism and the new economy. Στο Marilyn Martin-Jones, Adrian Blackledge & Angela Creese (επιμ.), *The Routledge Handbook of Multilingualism*. London: Routledge, 369-383.
- Duchêne, Alexandre & Monica Heller (επιμ.), 2013. *Language in Late Capitalism: Pride and Profit*. New York: Routledge.
- Duchêne, Alexandre, Moyer, Melissa & Celia Roberts (επιμ.), 2014. *Language, Migration and Social Inequalities: A Critical Sociolinguistic Perspective on Institutions and Work*. Bristol: Multilingual Matters.
- Duranti, Alessandro. 1997. *Linguistic Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eckert, Penelope. 1984. Age and linguistic change. Στο Jennie Keith & David Kertzer (επιμ.), *Age and Anthropological Theory*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 219-233.
- Eckert, Penelope. 1989. *Jocks and Burnouts: Social Categories and Identity in the Highschool*. New York: Teachers College Press.
- Eckert, Penelope. 1997α. Age as a sociolinguistic variable. Στο Florian Coulmas (επιμ.), *The Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell, 151-167.
- Eckert, Penelope. 1997β. The whole woman: Sex and gender differences in variation. Στο Nikolas Coupland & Adam Jaworski (επιμ.), *Sociolinguistics: A reader and Coursebook*. Basingstoke: Palgrave, 212-228.

- Eckert, Penelope. 1999. *Variation as a Social Practice*. Oxford: Blackwell.
- Eckert, Penelope. 2000. *Linguistic Variation as Social Practice: The Linguistic Construction of Identity in Belten High*. Oxford: Blackwell.
- Eckert, Penelope. 2012. Three Waves of variation study: The emergence of meaning in the study of sociolinguistic variation. *Annual Review of Anthropology* 41: 87-100.
- Eckert, Penelope & Sally McConnell-Ginet. 1992. Think practically and look locally: Language and gender as a community-based practice. *Annual Review of Anthropology* 21: 461-490.
- Eckert, Penelope & Sally McConnell-Ginet. 2003. *Language and Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eco, Umberto. 1976. *A Theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.
- Edwards, John. 1979. *Language and Disadvantage*. London: Edward Arnold.
- Erikson, Erik H. 1968. *Identity: Youth and Crisis*. Norton: New York.
- Escure, Genevieve. 1997. *Creole and Dialect Continua: Standard Acquisition Processes in Belize and China (P.R.C.)*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Fairclough, Norman. 1989. *Language and Power*. London & New York: Longman.
- Fasold, Ralph. 1984. *The Sociolinguistics of Society*. Oxford: Basil Blackwell.
- Ferguson, Charles. 1959. Diglossia. *Word* 15: 235-240.
- Ferguson, Charles. 1972. Diglossia. Στο Pier Paolo Giglioli (επιμ.), *Language and Social Context*. Harmondsworth: Penguin, 232-251.
- Ferguson, Gibson Ronald. 2013. Language practices and language management in a U.K. Yemeni community. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 3, 4(2): 121-135.
- Fishman, Joshua A. 1965. Who speaks what language to whom and when? *La Linguistique* 1(2): 67-88.
- Fishman, Joshua. A. 1967. Bilingualism with and without diglossia. Diglossia with and without bilingualism. *Journal of Social Issues* 23(2): 29-38.
- Fishman, Joshua A. 1971. The relationship between micro- and macro sociolinguistics in the study of who speaks what language to whom and when. Στο Joshua A. Fishman, Robert Leon Cooper & Roxana Ma Newman (επιμ.), *Bilingualism in the Barrio*. Bloomington, IN/ The Hague: Mouton, 583-604.

- Fishman, Joshua A. 1985. Mother-tongue claiming in the United States since 1960: Trends and correlates. Στο Joshua Fishman et al. (επιμ.), *The Rise and the Fall of the Ethnic Revival: Perspectives on Language and Ethnicity*. Berlin: Mouton Publishers.
- Fishman, Joshua A. 1987. Language spread and language policy for endangered languages. Στο *Proceedings of the Georgetown University Round Table on Language and Linguistics*. Washington, DC: Georgetown University Press, 1-15.
- Fishman, Joshua A. 1991. *Reversing Language Shift: Theory and Practice in Assistance to Threatened Languages*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Fishman, Joshua A. 2001. *Can Threatened Languages Be Saved?* Clevedon: Multilingual Matters.
- Gafaranga, Joseph. 2007. Code-switching as a conversational strategy. Στο Peter Auer & Li Wei (επιμ.), *Handbook of Multilingualism and Multilingual Communication*. Berlin: Mouton de Gruyter, 279-313.
- Gafos, Adamantios & Angela Ralli. 2001. The role of the paradigm in two dialectal varieties of the island of Lesbos. Στο *Proceedings of the 1st International Conference of Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*. Patras: University of Patras, 247-262.
- Gafos, Adamantios & Angela Ralli. 2002. Morphosyntactic features and paradigmatic uniformity in two dialectal varieties of the island of Lesbos. *Journal of Greek Linguistics* 2: 41-73.
- Gal, Susan. 1979. *Language Shift: Social Determinants of Linguistic Change in Bilingual Austria*. New York: Academic Press.
- Gal, Susan. 1989. Language and political economy. *Annual Review of Anthropology* 18: 345-367.
- Gal, Susan. 1993. Diversity and constitution in linguistic ideologies: German speakers in Hungary. *Language in Society* 22: 337-359.
- García, Ofelia. 2009α. *Bilingual Education in the 21st Century: A Global Perspective*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- García, Ofelia. 2009β. Education, multilingualism and translanguaging in the 21st century. Στο Ajit K. Mohanty, Minati Panda, Robert Phillipson & Tove Skutnabb-Kangas (επιμ.), *Multilingual Education for Social Justice: Globalising the Local*. New Delhi: Orient Black Swan, 128-145.

- García, Ofelia. 2011. Educating New York's bilingual children: Constructing a future from the past. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 14(2): 133-153.
- García, Ofelia. 2016. Living and studying polyd(romously): A self-reflection. *Polydromo* 9: 7-10.
- García, Ofelia & Li Wei. 2014. *Translanguaging: Language, Bilingualism and Education*. New York: Palgrave Macmillan.
- Gardner, Robert. 1982. Language attitudes and language learning. Στο Ellen Bouchard Ryan & Howard Giles (επιμ.), *Attitudes Towards Language Variation: Social and Applied Contexts*. London: Edward Arnold, 132-147.
- Gardner, Robert. 1985. *Social Psychology and Second Language Learning: The Role of Attitudes and Motivation*. London: Edward Arnold.
- Garrett, Peter, Nikolas Coupland & Angie Williams. 2003. *Investigating Language Attitudes: Social Meanings of Dialect, Ethnicity and Performance*. Cardiff: University of Wales Press.
- Garrett, Peter. 2007. Language attitudes. Στο Carmen Llamas, Louise Mullany & Peter Stockwell (επιμ.), *The Routledge Companion to Sociolinguistics*. London: Routledge, 116-121.
- Garrett, Peter. 2010. *Attitudes to Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gauchat, Louis. 1905. *L' Unité Phonétique dans le Patois d'une Commune*. Halle: Max Niemeyer.
- Georgalidou, Marianthi, Kaili, Hasan & Aytac Celtek. 2010. Code-alternation patterns in bilingual conversation: A conversation analysis approach. *Journal of Greek Linguistics* 10: 317-344.
- Georgalidou, Marianthi, Kaili, Hasan & Aytac Celtek. 2013. Code-alternation patterns in bilingual family conversations: Implications for an integrated model of analysis. Στο Peter Auer, Javier Caro & Göz Kaufman (επιμ.), *Language Variation: European Perspectives IV*. Amsterdam: John Benjamins, 117-128.
- Giles, Howard. 1970. Evaluative reactions to accents. *Educational Review* 22: 211-227.
- Giles, Howard. 1973. Accent mobility: A model and some data. *Anthropological Linguistics* 15(2): 87-109.
- Giles, Howard & Patricia Johnson. 1987. Ethnolinguistic identity theory: A social psychological approach to language maintenance. *International Journal of the Sociology of Language* 68: 69-99.

- Giles, Howard, Bourhis, Richard Y. & Donald M. Taylor. 1977. Towards a theory of language in ethnic group relations. Στο Howard Giles (επιμ.), *Language Ethnicity and Intergroup Relations*. London: Academic Press, 307-348.
- Giles, Howard, Coupland, Justine, & Nikolas Coupland (επιμ.). 1991. *Contexts of Accommodation: Developments in Applied Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gluszek, Agata & John F. Dovidio. 2010. The way they speak: A social psychological perspective on the stigma of non-native accents in communication. *Personality and Social Psychology Review* 14: 214-237.
- Gogonas, Nikos. 2019. Recently migrated Greek families in superdiverse Luxembourg: Motives for migration and global competence. Στο Julie A. Panagiotopoulou, Lisa Rosen, Claudine Kirsch & Aspasia Chatzidaki (επιμ.), *“New” Migration of Families from Greece to Europe and Canada: A “New” Challenge for Education?* Wiesbaden: Springer, 111-128.
- Gogonas, Nikos & Claudine Kirsch. 2018. ‘In this country my children are learning two of the most important languages in Europe’: Ideologies of language as a commodity among Greek migrant families in Luxembourg. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 21: 426-438.
- Gorter Durk. 2006. *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Gorter, Durk, Heiko F. Marten & Luk Van Mensel (επιμ.). 2012. *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Goutsos, Dionysis & Karyolemou Marilena. 2004. Introduction. *International Journal of the Sociology of Language* 168:1-17.
- Grenoble, Lenore A. & Lindsay J. Whaley. 1998. Toward a typology of language endangerment. Στο Lenore A. Grenoble & Lindsay J. Whaley (επιμ.), *Endangered Languages: Language Loss and Community Response*. Cambridge: Cambridge University Press, 22-54.
- Grenoble, Lenore A. & Lindsay J. Whaley. 2006. *Saving Languages: An Introduction to Language Revitalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grinevald, Colette & Michele Bert. 2011. Speakers and communities. Στο Peter. K. Austin & Julia Sallabank (επιμ.), *The Cambridge Handbook of Endangered Languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 45-65.

- Grzech, Karolina & Ebany Dohle. 2018. Language landscape: An innovative tool for documenting and analysing linguistic landscapes. *Lingue e Linguaggi* 25: 65-80.
- Guest, Greg, MacQueen, M. Kathleen & Emily E. Namey. 2012. *Applied Thematic Analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Gumperz, John. J. 1964. Linguistic and social interaction in two communities. *American Anthropologist* 66(6): 137-153.
- Gumperz, John. J. 1982. *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Halliday, A. K. Michael & Ruqaiya Hasan. 1985. *Language, Context and Text: Aspects of Language in a Social-Semiotic Perspective*. Victoria: Deakin University, 29-41.
- Hadzidakis, George. 1892. *Einleitung in die Neugriechische Grammatik*. Leipzig: Breitkopf & Härtel.
- Hasan, Ruqaiya. 2005. Language and society in a systemic functional perspective. Στο Ruqaiya Hasan, Christian M.I.M. Matthiessen & James J. Webster (επιμ.), *Continuing Discourse on Language: A Functional Perspective* (Vol. 1). London: Equinox, 55-80.
- Heller, Monica. 2002. Globalization and the commodification of bilingualism in Canada. Στο David Block & Deborah Cameron (επιμ.), *Globalization and Language Teaching*. London: Routledge, 47-63.
- Heller, Monica. 2003. Globalization, the new economy and the commodification of language. *Journal of Sociolinguistics* 7(4): 473-492.
- Heller, Monica. 2010α. The commodification of language. *Annual Review of Anthropology* 39: 101-114.
- Heller, Monica. 2010β. Language as resource in the Globalized New Economy. Στο Nikolas Coupland (επιμ.), *The Handbook of Language and Globalization*. Malden, MA: Blackwell, 349-365.
- Heller, Monica. 2011. *Paths to Post-Nationalism: A Critical Ethnography of Language and Identity*. New York: Oxford University Press.
- Heller, Monica & Joan Pujolar. 2009. The political economy of texts: A case study in the structuration of tourism. *Sociolinguistic Studies* 3: 177-202.
- Heller, Monica, Pujolar, Joan & Alexandre Duchêne. 2014α. Linguistic commodification in tourism. *Journal of Sociolinguistics* 18: 539-566.

- Heller, Monica, Jaworski, Adam & Crispin Thurlow. 2014β. Introduction: Sociolinguistics and tourism: Mobilities, markets, multilingualism. *Journal of Sociolinguistics* 18 (4): 425-458.
- Hockett, Charles. 1950. Age-grading and linguistic continuity. *Language* 26: 449-459.
- Hoffmann, Charlotte. 1991. *An Introduction to Bilingualism*. London: Longman.
- Holmes, Janet. 1992. *An Introduction to Sociolinguistics*. London: Longman.
- Holmes, Janet. 1993. Women's talk: The question of sociolinguistic universals. *Australian Journal of Communication* 20: 125-149.
- Holmes, Janet. 1995. *Women, Men and Politeness*. London: Longman.
- Holmes, Janet. 1997. Keeping tabs on language shift in New Zealand: Some methodological considerations. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 18(1):17-39.
- Hudson, Alan. 2002. Outline of a theory of diglossia. *International Journal of the Sociology of Language* 157: 1-48.
- Hudson, Richard. A. 1980. *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hymes, Dell. 1974. *Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Hymes, Dell. 1996. *Ethnography, Linguistics, Narrative Inequality: Toward an Understanding of Voice*. London: Taylor & Francis.
- Ioannidou, Elena. 2004. On language and ethnic identity among Greek Cypriot students. *The Cyprus Review* 16(1): 29-52.
- Ioannidou, Elena, Karatsareas, Petros, Lytra, Vally & Stavroula Tsiplakou. 2020. Why and how to integrate non-standard linguistic varieties into education: Cypriot Greek in Cyprus and the U.K. *Languages, Society and Policy*, 1-9. Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.17863/CAM.54137>.
- Irvine, Judith. 1989. When talk isn't cheap: Language and political economy. *American Ethnologist* 16(2): 248-267.
- Ishikawa, Tomokazu & Sonia Morán Panero. 2016. Exploring language attitudes in ELF research: Contrasting approaches in conversation. *Englishes in Practice* 3(4): 74-109.
- Jack, Gavin and Alison Phipps. 2005. *Tourism and Intercultural Exchange: Why Tourism Matters*. Clevedon: Channel View.
- Jaworski, Adam. 2014. Welcome: Synthetic personalization and commodification of sociability in the linguistic landscape of global tourism. Στο Bernard Spolsky,

- Ofra Inbar and Michal Tannenbaum (επιμ.), *Challenges for Language Education and Policy: Making Space for People*. London: Routledge, 214-231.
- Jaworski, Adam & Crispin Thurlow. 2010. Introducing semiotic landscapes. Στο Adam Jaworski & Crispin Thurlow (επιμ.), *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. London/New York: Continuum, 1-40.
- Jaworski, Adam & Crispin Thurlow. 2013. The (de-)centering spaces of airports: Framing mobility and multilingualism. Στο Sari Pietikäinen and Helen Kelly-Holmes (επιμ.) *Peripheral Multilingualism*. New York: Oxford University Press, 154-198.
- Johnstone, Barbara. 2011. Language and place. Στο Rajend Mesthrie (επιμ.), *Cambridge Handbook of Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 203-217.
- Johnstone, Barbara, Andrus, Jennifer & Andrew Danielson. 2006. Mobility, indexicality, and the enregisterment of "Pittsburghese". *Journal of English Linguistics* 34(2): 77-104.
- Joseph, Brian. 2006. On continuity and change in the dialects of Lesbos and related areas: Multilingualism and polydialectalism over the millennia. Στο *Proceedings of the Second International Conference of Modern Greek Dialects and Linguistic Theory* (30 September-3 October 2004). Patras: University of Patras, 130-141.
- Kachel Sven, Radtke, Andre, Skuk G., Verena, Zäske, Romi, Simpson P., Adrian & Melanie C. Steffens. 2018. Investigating the common set of acoustic parameters in sexual orientation groups: A voice averaging approach. *PLoS ONE* 13(12): e0208686. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0208686>.
- Kallen, Jeffrey L. 2009. Tourism and representation in the Irish linguistic landscape. Στο Elana Shohamy & Durk Gorter (επιμ.), *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. London: Routledge, 270-283.
- Karatsareas, Petros. 2011. Neuter heterocclisis in Asia Minor Greek: Origin and development. *Νεοελληνική Διαλεκτολογία* 6: 111-135.
- Karasareas, Petros. 2018. Attitudes towards Cypriot Greek and Standard Modern Greek in London's Greek Cypriot community. *International Journal of Bilingualism* 22(4): 412-428.
- Karatsareas, Petros. 2019. Cypriot Greek as a heritage and community language in London: (Socio)linguistic aspects of a non-standard variety in a diasporic

- context. Στο Ιώ Μανωλέσσου, Νίκος Παντελίδης & Γραμματική Κάρλα (επιμ.), *Λέξεις: Τιμητικός τόμος για την Χριστίνα Μπασέα-Μπεζαντάκου*. Αθήνα: Καρδαμίτσα, 143-157.
- Kawahara, Hideki, Morise, Masanori, Banno. Hideki & Verena G. Skuk. 2013. Temporally variable multi-aspect N-way morphing based on interference-free speech representations. *Asia-Pacific Signal and Information Processing Association Annual Summit and Conference*, 1-10. Διαθέσιμο στο: http://www.apsipa.org/proceedings_2013/papers/49_PID2940651.pdf.
- Kelly-Holmes, Helen & Sari Pietikäinen (επιμ.). 2013. *Peripheral Multilingualism: Features, Processes, Concepts, Practices*. Oxford: Oxford University Press.
- Kelly-Holmes, Helen, Pietikäinen, Sari & Máiréad Moriarty. 2011. Minority language communities, tourism and the Web. *Tourism Culture and Communication* 10:18-54.
- Kinkade, M. Dale. 1991. The decline of native languages in Canada. In Robert H. Robins & Eugenius M. Uhlenbeck (επιμ.), *Endangered Languages*. Providence, RI: Berg, 157-176.
- Kinzler, D. Katherine, Dupoux, Emmanuel & Elizabeth S. Spelke. 2007. The native language of social cognition. *National Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 104 (30): 12577-12580.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara. 1998. *Destination Culture: Tourism, Museums, and Heritage*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Kircher, Ruth & Lena Zipp. (επιμ.). 2022. *Research Methods in Language Attitudes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kitis, E. Dimitris & Tommaso M. Milani. 2015. The performativity of the body: Turbulent spaces in Greece. *Linguistic Landscape* 1(3): 268-290.
- Köhler, Wolfgang. 1929. *Gestalt Psychology*. New York: Liveright.
- Kövecses, Zoltán. 1990. *Emotion Concepts*. New York: Springer.
- Kövecses, Zoltán. 2000. *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses, Zoltán. 2005. *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Krauss, Michael. 1992. The world's languages in crisis. *Language* 68(1): 4-10.
- Kress, Gunther & Teo van Leeuwen. 1996. *Reading Images: The grammar of Visual Design*. London: Routledge.

- Kress, Gunther & Teo van Leeuwen. 2001. *Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication*. London: Edward Arnold.
- Kress, Gunther. 2010. *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. London & New York: Routledge.
- Kretschmer, Paul. 1905. *Der Heutige Lesbische Dialekt*. Wien: Alfred Holder.
- Labov, William. 1965. Stages in the acquisition of standard English. Στο Roger W. Shuy (επιμ.), *Social Dialects and Language Learning*. Champaign, IL: National Council of Teachers of English, 77-103.
- Labov, William. 1966. *The Social Stratification of English in New York City*. Washington, DC: Center for Applied Linguistics.
- Labov, William. 1972α. *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, William. 1972β. *Language in the Inner City*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, William. 1972γ. Some principles of linguistic methodology. *Language in Society* 1: 97-120.
- Labov, William. 1984. Field methods of the project on linguistic change and variation. Στο John Baugh & Joel Sherzer (επιμ.), *Language in Use: Readings in Sociolinguistics*. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 28-66.
- Labov, William. 1990. The intersection of sex and social class in the course of linguistic change. *Language Variation and Change* 2: 205-254.
- Labov, William. 1994. *Principles of Linguistic Change. Vol. 1: Internal Factors*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Labov, William. 2001. *Principles of Linguistic Change. Vol. 2: Social Factors*. Oxford: Blackwell.
- Labov, William. 2010. *Principles of Linguistic Change. Vol. 3: Cognitive and Cultural Factors*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Labov, William, Cohen, Paul, Robins, Clarence & John Lewis. 1968. *A Study of the Non-Standard English of Negro and Puerto Rican Speakers in New York City*. Philadelphia: U.S. Regional Survey.
- Lakoff, George & Mark Johnson. 1980. *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, Robin. 1973. Language and woman's place. *Language in Society* 2: 45-79.
- Lakoff, Robin. 1975. *Language and Woman's Place*. New York: Harper & Row.

- Lambert, Wallace, Hodgson, Richard, Gardner, Robert & Samuel Fillenbaum. 1960. Evaluational reactions to spoken languages. *Journal of Abnormal and Social Psychology* 60: 44-51.
- Landry, Rodrigue & Richard Y. Bourhis. 1997. Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study. *Journal of Language and Social Psychology* 16 (1): 23-49.
- Leeman, Jennifer & Gabriella Modan. 2009. Commodified language in Chinatown: A contextualized approach to linguistic landscape 1. *Journal of Sociolinguistics* 13 (3): 332-362.
- Lewis, E. Glyn. 1980. *Bilingualism and Bilingual Education: A Comparative Study*. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Lewis, Michael. 1993. *The Lexical Approach: The State of ELT and a Way Forward*. London: Language Teaching Publications.
- Lury, Celia. 1997. The objects of travel. Στο Chris Rojek and John Urry (επιμ.), *Touring Cultures: Transformations of Travel and Theory*. London: Routledge, 75-95.
- Maiden, Martin. 2009. Where does heteroclisis come from? Evidence from Romanian dialects. *Morphology* 19: 59-86.
- Makri-Tsilipakou, Marianthi. 1997. Gendered panhandling? *International Journal of the Sociology of Language* 126: 123-143.
- Makri-Tsilipakou, Marianthi. 2003. Greek diminutive use problematized: Gender, culture and common sense. *Discourse & Society* 14: 699-726.
- Marx, Karl. 1904 [1859]. *A contribution to the Critique of Political Economy*. Chicago: CharlesH. Kerr.
- May, Stephen. 2014. *The Multilingual Turn*. New York: Routledge.
- McGroarty, Mary. 1996. Language attitudes, motivation and standards. Στο Sandra Lee Mckay & Nancy H. Hornberger (επιμ), *Sociolinguistics and Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 3-46.
- Milroy, James. 1980. *Language and Social Networks*. Oxford: Blackwell.
- Milroy, Lesley. 1982. Language and group identity. *Journal of Multilingual & Multicultural Development* 3(3): 207-216.
- Milroy, James, & Lesley Milroy. 1978. Belfast: Change and variation in an urban vernacular. Στο Peter Trudgill (επιμ.), *Sociolinguistic Patterns in British English*. London: Edward Arnold, 19-36.

- Milroy, James & Lesley Milroy. 1985. Linguistic change, social network and speaker innovation. *Journal of Linguistics* 21(2): 339-384.
- Milroy, James, & Lesley Milroy. 1999. *Authority in language: Investigating Standard English*. 3^η έκδοση. London: Routledge.
- Milroy, Lesley & James Milroy. 1992. Social network and social class: Toward an integrated sociolinguistic model. *Language in Society* 21: 1-26.
- Morgan, John Jacob Brooke. 1934. *Keeping a Sound Mind*. New York: Macmillan.
- Morris, Charles. 1938. *Foundations of the Theory of Signs*. (International Encyclopedia of Unified Science Vol. 1-2). Chicago: University of Chicago Press.
- Myers-Scotton, Carol. 1993. *Social Motivations for Codeswitching: Evidence from Africa*. Oxford: Clarendon Press.
- Newton, Brian. 1972. *The Generative Interpretation of Dialect: A study of Modern Greek Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nilep, Chad. 2006. Code switching in sociocultural linguistics. *Colorado Research in Linguistics* 19(1):1-22.
- Ochs, Elinor. 1992. Indexing gender. Στο Alessandro Duranti & Charles Goodwin (επιμ.), *Rethinking Context: Language as an Interactive Phenomenon*. Cambridge: Cambridge University Press, 335-358.
- Okombo, Luqwiri Patrick. 2020. The age factor in linguistic variation: A reference to the use of Kiswahili at Busia border town in East Africa. *Les Cahiers d'Afrique de l'Est/The East African Review* 55: 1-16.
- Pantelidis, Nikolaos. 2003. The active imperfect of the verbs of the “2nd conjugation” in the Peloponnesian varieties of Modern Greek. *Journal of Greek Linguistics* 4(1): 3-43.
- Papapavlou, Andreas. 1998. Attitudes towards the Greek Cypriot dialect: Sociocultural implications. *International Journal of the Sociology of Language* 18: 15-28.
- Papapavlou, Andreas & Pavlos Pavlou. 1998. A review of the sociolinguistic aspects of the Greek Cypriot dialect. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 19(3): 212-220.
- Papazachariou, Dimitris. 1998. *Linguistic Variation and the Social Construction of Identity: The Sociolinguistic Role of Adolescents in Northern Greece*. Διδακτορική διατριβή. University of Essex.

- Papazachariou, Dimitris, Fterniati, Anna, Archakis, Argiris & Vasia Tsiami. 2018. Metapragmatic stereotypes about geographical diversity in Greece. *Journal of Greek Linguistics* 18: 124-154.
- Pappas, Panayiotis A., Ralli, Angela & Simeon Tsolakidis. 2022. Greek-Canadian koiné: The emergence of a koiné among Greek-Canadian Immigrants. *Languages* 7(2)110: 1-19.
 Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.3390/languages7020110>.
- Pauwels, Anne. 1986. *Immigrant Dialects and Language Maintenance in Australia*. Dordrecht: Foris.
- Pauwels, Anne. 2005. Maintaining the community language in Australia: Challenges and roles for families. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 8(2-3): 124-131.
- Pauwels, Anne. 2016. *Language Maintenance and Shift*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pavlidou, Theodossia-Soula. 2010. Gender and interaction. Στο Ruth Wodak, Barbara Johnstone & Paul Kerswill (επιμ.), *The SAGE Handbook of Sociolinguistics*. London: Sage, 412-427.
- Peirce, Charles Sanders. 1931-1958. *Collected Papers*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Pennycook, Alastair & Emi Otsuji 2015. *Metrolingualism: Language in the City*. Abingdon: Routledge.
- Pérez-Milans, Miguel. 2015. Language education policy in late modernity: (Socio)linguistic ethnographies in the European Union. *Language Policy* 14(2): 99-108.
- Peyton, Joy Kreeft, Ranard, Donald A. & Scott McGinnis (επιμ.), 2002. *Heritage Languages in America: Preserving a National Resource*. McHenry, IL/Washington, DC: Delta Systems and Center for Applied Linguistics.
- Phipps, Alison. 2007. *Learning the Arts of Linguistic Survival: Linguaging, Tourism, Life*. Clevedon: Multilingual Matters/Channel View.
- Pichler, Heike, Evans Wagner, Suzanne & Ashley Hesson. 2018. Old-age language variation and change: Confronting variationist ageism. *Language and Linguistics Compass* 12(6): 1-21.

- Pietikäinen, Sari & Helen Kelly-Holmes. 2011. The local political economy of languages in a Sami tourism destination: Authenticity and mobility in the labelling of souvenirs. *Journal of Sociolinguistics* 15: 323-346.
- Pike, Kenneth. 1954-1960. *Language in Relation to a Unified Theory of the Structure of Human Behavior (3 parts)*. Glendale, CA.: Summer Institute of Linguistics.
- Pike, Kenneth. 1993. *Talk, Thought and Thing: The Emic Road Toward Conscious Knowledge*. Dallas: Summer Institute of Linguistics.
- Polinsky, Maria & Olga Kagan. 2007. Heritage languages: In the 'wild' and in the classroom. *Language and Linguistics Compass* 1(5): 368-395.
- Poulios, Apostolos. 2011. *The Construction of Age Identities in Everyday Talk: The case of the elderly*. Διδακτορική διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Pütz, Martin & NeeleMundt (επιμ.), 2019. *Expanding the Linguistic Landscape: Linguistic Diversity, Multimodality and the Use of Space as a Semiotic Resource*. Bristol: Multilingual Matters.
- Ralli, Angela. 1988. *Eléments de la Morphologie du Grec Moderne: La Structure du Verbe*. Διδακτορική διατριβή. Montréal: Université de Montréal.
- Ralli, Angela. 2000. A feature-based analysis of Greek nominal inflection. *Γλωσσολογία* 11-12: 201-228.
- Ralli, Angela. 2003. Prefixation vs. compounding. Στο Anna Maria Di Sciullo (επιμ.), *Asymmetry in Grammar: Phonology, Morphology and Language Acquisition*. Amsterdam: John Benjamins, 37-63.
- Ralli, Angela. 2016. Strategies and patterns of loan verb integration in Modern Greek varieties. Στο Angela Ralli (επιμ.), *Contact Morphology in Modern Greek Dialects*. Newcastle Upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 73-108.
- Ralli, Angela. 2019. Affixoids and verb borrowing in Aivaliot morphology. Στο Angela Ralli (επιμ.), *The Morphology of Asia Minor Greek: Selected topics*. Leiden: Brill, 221- 254.
- Ralli, Angela. 2020. Affixoids: An intriguing intermediate category. Στο Lívia Körtvélyessi & Pavol Štekauer (επιμ.), *Complex Words*. Cambridge: Cambridge University Press, 217-236.
- Ralli, Angela, Vaso Alexelli & Charalampos Tsimpouris. 2018. The electronic linguistic atlas of the Aegean island of Lesbos (EDAL). *Proceedings of the 7th Annual Conference of the Associazione per l' Informatica Umanistica e la*

- Cultura Digitale (AIUCD)*. Bari: University of Bari. Διαθέσιμο στο: https://www.angelaralli.gr/sites/default/files/Xartis_AIUCD.pdf.
- Ramirez, G. Arnulfo. 1985. *Bilingualism Through Schooling: Cross-Cultural Education for Minority and Majority Students*. Albany: State University of New York Press.
- Raskin, Victor. 1985. *Semantic Mechanisms of Humor*. Dordrecht: Reidel.
- Reber, Rolf, Schwarz, Norbert & Piotr Winkielman. 2004. Processing fluency and aesthetic pleasure: Is beauty in the perceiver's processing experience? *Personality and Social Psychology Review* 8: 364-382.
- Rickford, John. R. 1979. *Variation in a Creole Continuum: Quantitative and Implicational Approaches*. Διδακτορική διατριβή. University of Pennsylvania.
- Rickford, John. R. 1983. Standard and non-standard attitudes in a Creole continuum. *Society for Creole Linguistics* (occasional paper) 16:1-27.
- Rickford, John. R. 1996. Regional and social variation. Στο Sandra L. McKay & Nancy H. Hornberger (επιμ.), *Sociolinguistics and Language Teaching*. New York: Cambridge University Press, 151-194.
- Rickford, John & Mackenzie Price. 2013. Girlz II women: Age-grading, language change and stylistic variation. *Journal of Sociolinguistics* 17: 143-179.
- Romaine, Susanne. 1994. *Language in Society: An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Rowe, Charley & Kleanthes K. Grohmann. 2013. "Discrete bilinguism: Towards covert prestige and diglossic shift in Cyprus", *International Journal of the Sociology of Language* 224: 119-142.
- Rowland, Luke. 2012. The pedagogical benefits of a linguistic landscape project in Japan. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 16 (4): 494-505.
- Rubdy, Rani & Selim Ben Said (επιμ.) 2015. *Conflict, Exclusion and Dissent in the Linguistic Landscape*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Rubdy, Rani & Peter K. W. Tan (επιμ.) 2008. *Language as Commodity: Global Structures, Local Marketplaces*. London: Continuum.
- Ryan, Ellen Bouchard 1983. Social psychological mechanisms underlying native speaker evaluations of non-native speech. *Studies in Second Language Acquisition* 5(2): 148-159.

- Ryan, Ellen Bouchard, Giles Howard & Richard J. Sebastian. 1992. *Attitudes Towards Language Variation*. London: Edward Arnold.
- Sankoff, Gillian. 2005. Cross-sectional and longitudinal studies in sociolinguistics. Στο Peter Trudgill (επιμ.), *Sociolinguistics: An international Handbook of the Science of Language and Society*. Berlin: Mouton de Gruyter, 1003-1013.
- Sapir, Edward. 1949 [1931]. Dialect. Στο David. G. Mandelbaum (επιμ.), *Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality*. Berkley/LosAngeles/London: University of California Press, 83-88.
- de Saussure, Ferdinand. 1916. *Cours de Linguistique Générale*. Paris: Payot.
- Schieffelin, Bambi B., Kathryn A. Woolard & Paul V. Kroskrity, (επιμ.). 1998. *Language Ideologies: Practice and Theory*. New York: Oxford University Press.
- Schoel, Christiane, Roessel, Janin, Eck, Jennifer, Janssen, Jana, Petrovic, Branislava, Rothe, Astrid, Rudert, Selma Carolin & Dagmar Stahlberg. 2013. Attitudes towards languages (ATOL) scale: A global instrument. *Journal of Language and Social Psychology* 32(1): 21-45.
- Schwarz, Norbert. 2004. Metacognitive experiences in consumer judgment and decision making. *Journal of Consumer Psychology* 14: 332-348.
- Sciriha, Lydia. 1995. The interplay of language and identity in Cyprus. *The Cyprus Review* 7(2): 7-34.
- Scollon, Ron & Suzie Wong Scollon. 2003. *Discourses in Place: Language in the Material World*. London: Routledge.
- Shankar, Shalini & Jillian R. Cavanaugh. 2012. Language and materiality in global capitalism. *Annual Review of Anthropology* 41: 355-369.
- Shanklin, Eugenia. 1981. Two Meanings and Uses of Tradition. *Journal of Anthropological Research* 37(1): 71-89.
- Shohamy, Elana & Durk Gorter (επιμ.) 2009. *Linguistic Landscapes: Expanding the Scenery*. New York: Routledge.
- Shohamy, Elana, Eliezer, Ben-Rafael & Monica Barni (επιμ.) 2010. *Linguistic Landscape in the City*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Silverstein, Michael. 1979. Language structure and linguistic ideology. Στο Paul R. Clyne, William F. Hanks & Carol L. Hofbauer (επιμ.), *The Elements: Parasession on Linguistic Units and Levels*. Chicago: Chicago Linguistic Society, 193-247.

- Silverstein, Michael. 1993. Metapragmatic discourse and metapragmatic function. Στο John A. Lucy (επιμ.), *Reflexive Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 33-58.
- Silverstein, Michael. 1996. Monoglot “standard” in America. Στο Donald Brenneis & Ronald Macauley (επιμ.). *The Matrix of Language*. Long Grove, IL: Waveland, 284-306.
- Silverstein, Michael. 2003. Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. *Language & Communication* 23(3-4): 193-229.
- Silverstein, Michael. 2015. How language communities intersect: Is ‘superdiversity’ an incremental or transformative condition? *Language & Communication* 44:7-18.
- Sirèn, Ulla. 1991. *Minority Language Transmission in Early Childhood: Parental Intention and Language Use*. Stockholm: Institute of International Education, Stockholm University.
- Skutnabb-Kangas, Tove. 2002. Why should linguistic diversity be maintained and supported in Europe? Some arguments. Στο *Guide for the Development of Language Education Policies in Europe: From Linguistic Diversity to Plurilingual Education, Reference Study*. Strasbourg: Council of Europe.
- Smith, Riley B. 1974. Hyperformation and basilect reconstruction. *Journal of English Linguistics* 8(1): 48-54.
- Smith, Adam. 2012 [1776]. *The Wealth of Nations. Books 1-3*. Hertfordshire, UK: Wordsworth Editions.
- Smolicz, Jerzy J. 1981. Core values and cultural identity. *Ethnic and Racial Studies* 4(1): 75-90.
- Smolicz, Jerzy J. 1983. Modification and maintenance: Language among school-children of Italian background in South Australia. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 4(5): 313-337.
- Smolicz, Jerzy J. 1992. Minority languages as core values of ethnic cultures. *Maintenance and Loss of Minority Languages* 1: 277-306.
- Spolsky, Bernard. 2004. *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Spolsky, Bernard. 2012. Family language policy-the critical domain. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 33(1): 3-11.
- Squires, Lauren. 2010. Enregistering internet language. *Language in Society* 39: 457-492.

- Stroud, Christopher & Dmitri Jegels. 2014. Semiotic landscapes and mobile narrations of place: Performing the local. *International Journal of the Sociology of Language* 238: 179-199.
- Stroud, Christopher, Peck, Amiena & Quentin Williams. 2018. Introduction. Στο Amiena Peck, Christopher Stroud and Quentin Williams (επιμ.), *Making Sense of People and Place in Linguistic Landscapes*. London: Bloomsbury Academic, 1-7.
- Stump, Gregory. 2006. Heterocclisis and paradigm linkage. *Language* 82: 279-322.
- Talbot, Mary. 2010. *Language and Gender*. 2^η έκδοση. Cambridge: Polity Press.
- Tan, Peter & Rani Rubdy (επιμ.), 2008. *Language as Commodity: Global Structure, Local Marketplaces*. London: Continuum.
- Tannen, Deborah. 1986. *That's Not What I Meant*. New York: Dent.
- Tannen, Deborah. 1990. *You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation*. London: Virago.
- Tannen, Deborah. 1995. *Talking from 9 to 5*. London: Virago.
- Terkourafi, Marina. 2005. Understanding the present through the past: Processes of koineisation in Cyprus. *Diachronica* 22: 309-372.
- Theodoropoulou, Maria. 2012. The emotion seeks to be expressed: Thoughts from a linguist's point of view. Στο Angelos Chaniotis (επιμ.), *Unveiling Emotions: Sources and Methods for the Study of Emotions in the Greek World*. Stuttgart: Steiner, 433-468.
- Thomas, William Isaac & Florian Znaniecki. 1918. *The Polish Peasant in Europe and America*. Vol. 1. Boston: Badger.
- Thurlow, Crispin & Adam Jaworski. 2010. *Tourism Discourse: Language and Global Mobility*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Thurstone, Louis Leon. 1931. The measurement of social attitudes. *The Journal of Abnormal and Social Psychology* 26(3): 249-269.
- Torkington, Kate. 2009. Exploring the linguistic landscape: the case of the "Golden Triangle" in the Algarve, Portugal. Στο *Papers from the Lancaster University Postgraduate Conference in Linguistics and Language Teaching (LAEL PG)* 3: 122-144.
- Trudgill, Peter. 1972. Sex, covert prestige and linguistic change in the urban British English of Norwich. *Language and Society* 1: 179-195.

- Trudgill, Peter. 1974. *The Social Differentiation of English in Norwich*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Trudgill, Peter. 1975. *Accent Dialect and the School*. London: Edward Arnold.
- Trudgill, Peter. 2000. *Sociolinguistics: An introduction to Language and Society*. London: Penguin Books.
- Trudgill, Peter. 2003. *A Glossary of Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Tsiplakou, Stavroula. 2009. Code-switching and code-mixing between related varieties: establishing the blueprint. *The International Journal of the Humanities* 6: 49- 66.
- Tsiplakou, Stavroula. 2014α. “How ‘mixed’ is a mixed system? The case of the Cypriot Greek koiné.” Στο Kleanthes K. Grohmann (επιμ.), *Three factors and beyond. Socio-syntax and Language Acquisition*. Special issue of *Linguistic Variation* 14(1): 161-178.
- Tsiplakou, Stavroula. 2014β. “Does convergence generate stability? The case of the Cypriot Greek koiné.” Στο Kurt Braunmüller, Steffen Höder, and Karoline Kühl (επιμ.), *Stability and Divergence in Language Contact: Factors and Mechanisms*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 163-178.
- Tsiplakou, Stavroula. 2011. Linguistic attitudes and emerging hyperdialectism in a diglossic setting: Young Cypriot Greeks on their language. *Berkeley Linguistic Society* 29: 120-132.
- Tsiplakou, Stavroula. 2020. Diglossia. Στο James Stanlaw (επιμ.), *The International Encyclopedia of Linguistic Anthropology*. Oxford: John Wiley & Sons, Inc. <https://doi.org/10.1002/9781118786093.iela0101>.
- Tsitsipis, Lukas. 1981. *Language Change and Language Death in Albania Speech Communities in Greece: A Sociolinguistic Study*. Διδακτορική διατριβή. University of Wisconsin, Madison.
- Tsitsipis, Lukas. 1998. *A Linguistic Anthropology of Praxis and Language Shift: Arvanitika (Albanian) and Greek in Contact*. Oxford: Clarendon Press.
- Urciuoli, Bonnie & Chaise La Dousa. 2013. Language management/labor. *Annual Review of Anthropology* 42: 175-190.
- Vertovec, Steven. 2007. Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies* 30(6): 1024-1054.
- Wagner, Susanne Evans. 2012. Age grading in sociolinguistic theory. *Language and Linguistics Compass* 6(6): 371-382.

- Wagner, Susanne Evans & Gillian Sankoff. 2011. Age grading in the Montréal French inflected future. *Language Variation and Change* 23(3): 275-313.
- Wardhaugh, Ronald & Janet M. Fuller. 2015. *An Introduction to Sociolinguistics*. 7^η έκδοση. Chichester: Wiley Blackwell.
- Weinreich, Uriel. 1953. *Languages in Contact*. The Hague: Mouton.
- Wiggins Bradley & Bret Bowers. 2015. Memes as genre: A structurational analysis of the memescape. *New Media & Society* 17(11): 1886-1906.
- Wolck, Wolfgang. 2004. Universals of language maintenance shift and change. *Collegium Antropologicum* 28(1): 5-12.
- Woolard, Kathryn A. 1989. Language convergence and language death as social processes. Στο Nancy Dorian (επιμ.), *Investigating Obsolescence: Studies in Language Contraction and Death*. Cambridge: Cambridge University Press, 355-368.
- Woolard, Kathryn A. 1992. Language ideology: Issues and approaches. *Pragmatics* 2(3): 235-249.
- Woolard, Kathryn A. 2020. Language ideology. Στο James Stanlaw (επιμ.), *The International Encyclopedia of Linguistic Anthropology*. Oxford: John Wiley & Sons. Διαθέσιμο στο:
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781118786093.iela0217>.
- Woolard, Kathryn A. & Bambi B. Schieffelin. 1994. Language ideology. *Annual Review of Anthropology* 23(1): 55-82.
- Wurm, Stephen A. 1998. Methods of language maintenance and revival, with selected cases of language endangerment in the world. Στο Kazuto Matsumura (επιμ.), *Studies in Endangered Languages: Papers from the International Symposium on Endangered Languages*. (Tokyo, 18-20 Νοεμβρίου 1995). Tokyo: Hituzi Syobo, 191-211.
- Xiaoxiao, Chen. 2013. *Opening China to the Tourist Gaze: Representations of Chinese People and Languages in Newspaper Travel Writing since the 1980s*. Διδακτορική διατριβή. Macquarie University, Sydney, Australia.
- Yagmur, Kutlay & Sjaak, Kroon. 2003. Ethnolinguistic vitality perceptions and language revitalisation in Bashkortostan. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 24(4): 319-336.

Yarymowich, Maia. 2003. *Language Tourism in Canada: Theorizing Language Education as a Global Commodity*. Διδακτορική διατριβή. University of Toronto.

Yarymowich, Maia. 2005. 'Language tourism' in Canada: A mixed discourse. Στο Fabienne Baider, Marcel Burger & Dionysis Goutsos (επιμ.), *La Communication Touristique: Approches Discursives de l'Identité et de l'Alterité*. Paris: L'Harmattan, 257-273.

Διαδικτυακές πηγές

Απόσπασμα από την ομιλία στο πλαίσιο προβολών της κινηματογραφικής ομάδας Cine-αισθήματα του Συλλόγου Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Αγίου Δημητρίου. Διαθέσιμο στο https://www.youtube.com/watch?v=9JNoL-6_MvQ, τελευταία ενημέρωση 12/12/2022.

Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων Πανεπιστημίου Πατρών:

<http://imgd.philology.upatras.gr/index.php/projects-page/our-projects-2/#1581000192422-a1e161af-b80b>

Ηλεκτρονικός γλωσσικός άτλαντας της Λέσβου (Η.Γ.Α.Λ.):

<http://lesvos.imgd.philology.upatras.gr/>

Ιστολόγιο «ΑΓΙΑΣΩΤΚΟΥ ΞΟΜΠΛΙΑΣΜΑ ΣΤΑ ΛΟΡΤΑ»:

<https://ksompliasma.blogspot.com/>

Ιστολόγιο & ιστοσελίδα «Μυτιληνιά Διάλεκτος»: mytilinia-dialektos.blogspot.com &

<http://www.mytiliniadialektos.gr/>

Κέντρο Ερεύνης των Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων - Ιστορικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής (Κ.Ε.Ν.Δ.Ι.- Ι.Λ.Ν.Ε.):

<http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/greekdialects>

Κριτική για την ταινία «Ταξίδι στη Μυτιλήνη». Διαθέσιμο στο

<https://lakispapastathis.gr/posts/v/kritiki-gia-to-taxidi-stin-mutilini>, τελευταία

ενημέρωση 12/12/2022.

Πληροφορίες για τη γιορτή του κάστανου. Διαθέσιμο στο

<http://www.agiasos.gr/article/giorti-kastanoy>, τελευταία ενημέρωση

12/12/2022.

Πληροφορίες για την ταινία «Ταξίδι στη Μυτιλήνη». Διαθέσιμο στο <https://lakispapastathis.gr/tainies/epilogi/taksidi-stin-mitilini>, τελευταία ενημέρωση 12/12/2022.

Πληροφορίες για τις δράσεις του κοινωνικού φορέα Visit Agiasos ΑΜΚΕ: www.visitagiasos.gr

Πληροφορίες για την εκπομπή «Το αλάτι της γης». Διαθέσιμο στο <https://www.agiasos.gr/announcement/i-agiasos-kai-anagnostirio-tis-sto-alati-tis-gis>, τελευταία ενημέρωση 12/12/2022.

Πληροφορίες για το έθιμο «Άγιστρο ή Κάψαλα-Κλήδονας». Διαθέσιμο στο <https://www.agiasos.gr/article/agistro-klidonas>, τελευταία ενημέρωση 12/12/2022.

Πληροφορίες για την ερμηνεία του διαδικτυακού μιμίδιου. Διαθέσιμο στο [Διαδικτυακό μιμίδιο - Βικιπαίδεια \(wikipedia.org\)](https://el.wikipedia.org/wiki/Μιμίδιο), τελευταία ενημέρωση 12/12/2022.

Πληροφορίες για την ερμηνεία του λήμματος «μπόσης». Διαθέσιμο στο [μπόσης - Βικιλεξικό \(wiktionary.org\)](https://el.wiktionary.org/wiki/Μπόσης), τελευταία ενημέρωση 12/12/2022.

Προβολή της εκπομπής «Αλ Τσαντίρι Νιούζ». Διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=DoAPm6jIT28>, τελευταία ενημέρωση 12/12/2022.

Προβολής της ταινίας «Ταξίδι στη Μυτιλήνη». Διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=QjTnkHW-V5k>, τελευταία ενημέρωση 12/12/2022.

Συνέντευξη Γιάννη Κουκέλλη στην ενημερωτική πύλη. Διαθέσιμο στο <https://www.lesvosnews.net/articles/news-categories/politiki/synenteyxi-megianni-koykelli-idryti-tis-istoselidas>, τελευταία ενημέρωση 12/12/2022.

Τραγούδι «Απ Αγιάσου κι Πλουμάρ, μήδι γ(ι)ναίκα μήδι μλάρ». Διαθέσιμο στο https://youtube.com/watch?v=51RpLFKU_YI, τελευταία ενημέρωση 12/12/2022.

Φιλοπρόοδος σύλλογος Αγιασωτών: <https://www.fsagiasou.gr/>